# DET REVOLUTIONÄRA RYSSLAND

EN SKILDRING AF DEN REVOLUTIONÄRA RÖRELSENS I RYSSLAND UPPKOMST OCH UTVECKLING

STOCKHOLM K. B. BOSTRÖMS FÖRLAG 1902.

STOCKHOLM K. B. BOSTRÖMS BOKTRYCKERI 1902.

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok från 1902 utgavs anonymt, vilket i förordet förklaras med att författaren är finne. Men andra upplagan från 1903 är katalogiserad som skriven av Konni Zilliacus. Ett exemplar av första upplagan digitaliserades i oktober 2016.

TILL LÄSAREN.

Under de sista åren ha allt oftare genom världsprässen gått meddelanden om olika demonstrationer mot regeringsmakten i Ryssland, tidigare nästan alltid under rubrik, som endast angaf de ryska studenterna såsom upphofsman till oppositionsyttringarna. Men under senare tid har icke ens den ryska censuren mäktat förhindra att man i öfriga delar af världen småningom kommit till allt klarare insikt om att det icke blott är de studenter, hvilka alltjämt officielt skyllas för »demonstrationerna», som i Ryssland opponera mot regeringen. Man har fått veta att bakom och jämte dem stå tio- och hundratusental män af folket, som icke blott lifligt sympatisera med den akademiska ungdomen, utan äfven numera öfverallt göra gemensam sak med denna i sträfvandet att störta envåldsmakten.

Ty detta och intet annat är numera den oppositionella rörelsens öppet erkända syfte, detta det mål alla de olika, mer eller mindre avanceradt frisinnade grupperna enhälligt sträfva till. Man har ändtligen inom alla reform- och framstegsvänliga kretsar insett att inga värkliga framsteg, inga varaktiga reformer äro tänkbara utan en förändring af regeringssystemet. Själfhär-skareprincipen, som ju i och för sig är en negation af lagbundenhet och af lagenligt reglerad utveckling, måste alltid vid tillämpningen ge upphof åt ett godtyckligt ämbetsmannavälde,4

som alls icke kan undgå att sätta regeringens, själfhärskarens och hans redskaps, makt högt öfver de regerades rätt. Så har det gått öfverallt i världen, där envälde varit rådande, så ock i Ryssland. Och därför har man icke där, lika litet som annorstädes, kunnat komma till annan slutsats än den, att själfhärskare-dömet måste störtas, för att lagbundet samhällsskick skall kunna införas, framsteg göras och den ryska nationen nå en plats bland de värkligt civiliserade. Det är så de reformvänliga sträfvandena i Ryssland blifvit till en revolutionär rörelse, om hvars omfattning och betydelse man i den öfriga världen äger rätt bristfällig uppfattning.

Orsakerna till att den revolutionära rörelsens i Ryssland utveckling och värkliga omfång äro så föga kända utom Rysslands glänser, stå till hufvudsaklig del att söka i den egendomliga gestaltningen af det ryska samhället. I Ryssland har ända till senaste tid icke funnits någon bildad medelklass i samma bemärkelse som bland andra folk. Där har saknats just den klass, inom hvilken annars det största intresse för samhällsföreteelserna, för utveckling och framåtskridande förefinnes och där följaktligen uppfattningen af företeelsernas betydelse alltid är klarast, kunskapen om dem störst. Mellan folkets massa och de högre samhällsskikten har egentligen icke funnits någon annan klass, åtminstone ingen af större omfattning, än tjänstemännen, de militära och civila, hvilka i regeln hafva ingenting att vinna, men mycket att förlora på en omgestaltning af styrelsesättet och som därför med den blindhet, som vanligen vidlåder äfven de minsta makt-innehafvare, icke finna något intresse vid att vare sig

själfva söka, eller till andra sprida kunskap om de oppositionella strömningarnas karaktär, utveckling och betydelse.

I det allra närmaste gäller detsamma om de högsta samhällslagren. Inom dem är väl, åtminstone delvis, kunskapen om händelserna större, men större är ock intresset att undanhålla5

den öfriga världen sådan kunskap om det som försiggår, och därför lusten att förringa betydelsen däraf. Och inom massan af folket slutligen är det själfklart att man icke kan skaffa sig allmän öfverblick öfver samhällsfenomenen, öfver deras orsaker och rätta innebörd. Såsom källor för upplysningar återstå således endast de revolutionära elementen själfva och de officiella meddelandena om redan timade händelser.

Oppositionsmännen, de revolutionära, äro i regeln alltför upptagna af omsorgen att drifva oppositionen vidare, att förbereda och framtvinga omstörtningen, för att kunna ägna tid åt att skildra rörelsens uppkomst, utveckling och omfattning, för så vidt denna utveckling icke genom sådana skildringar kan befordras. Uppgifter om särskilda viktigare moment, beskrifningar af enstaka episoder och skeden, finnas därför nog där och hvar, men spridda, svåråtkomliga, okända af de allra flesta och därför icke möjliga att allmännare begagnas för sammanställande af en samlad bild af den för hvarje år allt mäktigare rörelse, som pågår i vår närmaste närhet, nästan under våra ögon, och som redan nått så långt, att enhvar, som söker ställa framtidens horoskop, måste räkna med revolutionspartiet inom tsardömet. Ty ett värkligt parti utgöra de revolutionära elementen numera, ett målmedvetet, i hufvudsaken enigt, till alla uppoffringar villigt, otroligt arbetsamt och energiskt parti, som under de sista åren bragt det därhän, att själfhärskaretronen knakar hvar gång de underjordiska krafterna i någon del af riket komma till utbrott. Hvad detta kan betyda för dem, hvilkas öden bero, eller kunna komma att bero af det ryska väldet, måste inses af en och hvar.

De officiella meddelandena slutligen, öfverallt i världen mindre tillförlitliga rörande för regeringarna ogynsamma förhållanden, äro i Ryssland, särskildt när de gälla oppositionen mot regeringsmakten, så ytterligt vanställande, att man på grund en-6

däst af dem icke kan bilda sig ett ens i någon mån riktigt omdöme. Ty alla de rapporter och skrifvelser, i hvilka förhållandena i viss grad oförbehållsamt skildras, bevaras såsom synnerligt viktiga och farliga statshemligheter, som under inga omständigheter få komma till allmänhetens kännedom och hvilkas meddelande åt någon »obehörig» straffas så hårdt som man endast i Ryssland bestraffar ohörsamhet mot regeringsmakten. Att få del af sådana dokument är därför ingalunda lätt, ehuru det å andra sidan ingalunda häller är omöjligt för dem, som äga förbindelser af rätt slag inom den officiella världen, och sådana hafva i regeln de revolutionära, som därför också lyckats samla mycket rikt material.

Under sådana omständigheter blir det naturligtvis en ytterst vansklig uppgift att söka åstadkomma en objektiv skildring af den revolutionära rörelsens i Ryssland utveckling, och vanskligheten ökas i hög grad af andra omständigheter. Redan den offervilliga entusiasm, den dödsföraktande hängifvenhet för idéer och ideal, som möta på hvarje sida af denna rörelses historia, göra det svårt att förbli fullt opartisk, att icke låta sig ryckas med af den hänförelse, som drifvit till landsflykt och schavott de redan tallösa offren för kampen mellan despotism och fri-sinthet i Ryssland. Aldrig har en skenbart mera hopplös strid utkämpats, aldrig en, där missförhållandet mellan de stridandes krafter varit större, men aldrig häller någon, där de materiella maktmedlens otillräcklighet gentemot idéer och entusiastisk själfuppoffring tydligare och klarare trädt i dagen. Ty oaktadt det ryska envåldets förfärande makt, hvars hela tyngd under denna kamp lagts i vågskålen, trots den omänskliga hårdhet, hvarmed hvarje yttring af opposition mot detta envälde straffats och som gjort att tio- och åter tiotusental af Rysslands mest upplysta och handlingskraftiga söner och döttrar dels redan dukat under i fängelser och landsflykt, dels ännu i dag äro underkastade dessaoch andra straff, trots omöjligheten att vare sig i tal eller skrift fritt yttra ett ord eller en åsikt, som icke faller envåldet i smaken, trots allt detta ha kämparna för frihet och människorätt dock bragt det därhän, att envåldets dagar icke längre kunna vara många. Enhvar som har ögon att se med och som vill begagna dem, måste varsna att en ny tid står i beråd att randas äfven för det ryska folket och detta tack vare oppositionsmännens okufliga mod och outtröttliga arbete. Vid dem och vid deras sträfvanden kunna den ryska

nationen och dess värkliga vänner numera med bästa skäl knyta ljusa förhoppningar för framtiden, ty huruvida det blir envåldsregeringen, som slutligen ger vika för nödvändigheten och godvilligt förunnar folket rätt att taga del i styrelsen, eller om folket själft tar sig sådan rätt, betyder i grunden detsamma. Hufvudsyftet med den revolutionära rörelsen: införandet af lagbundet samhällsskick i stället för själfhärskaregodtycke, ernås ju i hvardera fallet.

För att oaktadt de antydda svårigheterna dock så vidt möjligt bibehålla opartisk objektivitet, har förf. låtit sig angeläget vara att alltid, där så kunnat ske, kontrollera de honom meddelade uppgifterna genom jämförelse med tillgängliga uppgifter från motsatt håll om samma saker. Att förf. uppträder anonymt förklaras och — hoppas han — ursäktas däraf att han är finne.

Stockholm i juli 1902.

*

Det första revolutionära utbrottet i Ryssland.

Grunden till den samhällsutveckling i Ryssland, som i våra dagar fört tsardömet ända inom synhåll af revolutionen, måste man anse lagd af ingen annan än tsar Peter, reformatorn, den store, såsom han benämnes. Det var han, som våldsamt kastade det fullständigt barbariska ryska riket in i strömmen af västerländsk utveckling, där han med eld och svärd tvingade det att flyta med tills europeiska tänkesätt och europeisk kultur sköto alltför djupa rötter, för att mera kunna utrotas. Det var en revolution från ofvan, hvarmed tsar Peter ingalunda afsåg, lika litet som han införde, någon förändring af det absolutistiska styrelsesättet. Men han var det, som försatte stenen i rullning, som mot sin vilja och utan att veta det bröt ned de dammar, som under oberäkneligt lång tid kunnat upprätthålla Ryssland såsom ett mer än halft orientaliskt själfhärskaredöme, sådant det blifvit under tartarernas långa öfvervälde. Ursprungligen hade ju nog också inom Ryssland existerat rätt för folket att göra sin röst hörd i landets angelägenheter, men därpå hade tartarkhanerna gjort slut. De tvingade folkets massa till slafvisk undergifvenhet under sina herrar och af dem togo sedermera de ryska tsarerna arf. Att frihetskärlek och sinne för själfstyrelse äfven då funnos i Ryssland, bevisas till fullo af de fria krigarerepubliker, som af ryssar grundades i Ukrän och hvilka, efter tallösa strider för frihet och oberoende, först under Katarina II tvingades att fullt underkasta sig det ryska själfhärskaredömet, ty först under hennes tid lyckades det att införa lifegenskapen bland de forna zaporogerna.10

Tsar Peter var nog en lika fullödig despot, som trots någon af hans företrädare, men på samma gång ägde han tillräckligt öppen blick för att inse att han aldrig skulle lyckas tillfredsställa den omåttliga maktlystnad, hvaraf han besjälades, gentemot sina grannar i väster, såvida han icke kunda förmå sitt folk att tillegna sig dessa grannars högre kultur på alla materiella områden. Hade han förstått att han på samma gång äfven öppnade portarna till sitt rike för de andliga kulturströmningar, som slutligen i alla Europas stater ledde till störtandet af enväldet, skulle han törhända betänkt sig mera och längre, innan han begagnade sin envåldsmakt till att nedbryta den mur, som förut hållit hans folk afskildt från de europeiska. Men så öppen hvarken var hans blick, eller kunde den vara.

Näst honom befordrade Katarina II utbredningen af europeiskt åskådningssätt i Ryssland. Någon värklig afsikt att införa friare institutioner i sitt rike hyste hon lika litet som Peter I, men det hindrade henne icke att personligen hylla grundläggarna af den revolutionära rörelsen i Frankrike, encyklopedisterna, att gilla deras läror, inkalla frisinnade utländingar till sitt hof och öppet i ord som gärning visa sitt förakt för de principer, både religiösa och sociala, hvarpå det ryska själfhärskaredömet hvilade. Hennes exempel blef ingalunda utan invärkan på det ryska samhället. Inom de högre klasserna spridde sig de nya lärorna och åsikterna rätt hastigt och där de utsådda fröna råkade falla i en jordmån af värkliga kunskaper och allvarlig bildning, grodde de och slogo rötter, från hvilka ända till våra dagar ständigt nya skott skjutit upp.

Om något målmedvetet revolutionärt eller regeringsfiendtligt tänkesätt i dessa tiders Ryssland kan man dock icke tala. De s. k. revolutioner, som tidt och ofta förekommo, voro intet annat eller mera än palatsrevolutioner,

hofkomplotter och sammansvärjningar riktade mot regentens person och afseende endast att insätta en annan, lika absolutistisk suverän i den störtades ställe. Först efter den stora franska revolutionen började man i något större utsträckning tänka på möjligheten af en annan styrelseform än envälde också i Ryssland, men till något försök att i praktisk handling omsätta de idéer, som allt allmännare vunno11

insteg i upplysta sinnen, kom det icke förr än efter segern öfver den franska invasionsarmén.

Jättekampen mot Napoleon och den slutliga segern öfver denne bragte sinnena i Ryssland i en jäsning som aldrig tillförene. Ryska trupper och ryska officerare kommo i närmare beröring än förut med västeuropéer, i det de kämpade vid dessas sida och jämte dem tågade genom hela Europa ända till den franska hufvudstaden, där liksom i det öfriga Europa nog mycket var förändradt, en annan anda rådande, där en fullständig omhvälfning i sinnen och åskådningssätt försiggått under åren sedan revolutionens utbrott, men utan att ha upphäft dess viktigaste resultat. Ty icke ens den napoleonska despotismen hade i Frankrike förmått utplåna spåren af den väldiga rörelse, som öfvergått landet, icke ens våldsmannen Napoleon hade vågat annat än att göra sig denna rörelses frukter och resultat till godo. Och i andra delar af Europa hade hans ingripande, långt ifrån att förstöra revolutionens frukter, tvärtom blott bragt dem till snabbare mognad.

I Tyskland fingo ryssarna tillfälle att skåda hvad folket själft trots en i botten oduglig regering förmått uträtta, för att försvara sitt land och afskudda det främmande, tryckande och vanhedrande förmynderskap, hvari regenter och regeringar funnit sig. De ryssar, som skänkte samhällsföreteelserna i de genomtågade länderna någon uppmärksamhet, insågo liksom andra, att det var det tyska Tugendbund och ledarna af denna mäktiga folkrörelse den tyska nationen hade att tacka för möjligheten och kraften till pånyttfödelse och återupprättelse.

I Frankrike bevittnade de på närmaste håll följderna och värfningarna af nationens frigörelse genom revolutionen. De sågo ett folk, som bragts ända till undergångens rand och därför till förtviflan genom ett regeringssystem i allt väsentligt liknande det ryska, som rest sig mot sina förtryckare, spontant, oorganiseradt, men villigt att våga det enda det värkligt kunde kalla sitt, lifvet, i kampen för rätt till mänsklig tillvaro. Ett folk, som just genom sin förtviflan blifvit omotståndligt, som segerrikt och för all tid störtat enväldet i sitt land, som trots all oerfarenhet, trots de svåraste felgrepp och öfverdrifter dock på spillrorna af det gamla lyckats uppbygga ett nytt statsskick. Ett12

folk, som under försvaret mot så godt som hela det samlade Europas angrepp utvecklat sin nationella kraft ända därhän, att Europa endast några få år senare blifvit detsamma underdånigt, och som till och med i sitt segerrus och sin gränslösa beundran för den store anföraren kunnat bevara revolutionens viktigaste resultat: folkets, massornas, frihet och rätt att lefva sitt eget lif.

Sådana exempel kunde icke undgå att starkt invärka på tänkande individer och dylika funnos många bland de ryska truppernas befäl. Äfven deras land, deras nation, lågo nedtrampade till jorden under ett själfhärskare- och ämbetsmannavälde, som omöjliggjorde alla framsteg. Folkets stora flertal utgjordes af lifegna, af rättslösa trälar, som icke besutto någon annan medborgerlig rättighet än den att kämpa och dö för sitt land, när det stod i fara. De högre, privilegierade klasserna sutto inne med alla rättigheter och missbrukade på få undantag när sitt välde för att kunna ägna sig helt åt ett lif af lyx och njutning. Och öfverst tsaren, själfhärskaren, hvars oinskränkta makt alltid till stor, om icke största del utöfvades af gunstlingar och deras redskap, främst till egen, sällan till folkets nytta och fördel.

Tanken på möjligheten att åvägabringa en förändring af allt detta, att äfven i Ryssland införa lagliga och ordnade förhållanden, frihet för folket och lika rätt för alla, föddes i många sinnen under de ryska arméernas långa vistelse i det västliga Europa. Full af entusiasm öfver det man lärt och med egna ögon sett, började man drömma om ingenting mindre än att störta själf-härskaredömet och med ett slag göra Ryssland till en republik, där lika stor frihet skulle råda, samma slags institutioner skulle införas som i Frankrike.

Efter truppernas återkomst blef det rent af en modesak inom de högre samhällskretsarna att frondera mot den enväldiga regeringen. De frisinnade tendenser Alexander I under förra delen af sin regeringstid ådagalagt hade i

hög grad bidragit att vidare sprida den teoretiska liberalism, som tagit sin början under Katarinas regering. Alexanders frisinthet hade visst sedermera förbytts till motsatsen, till en reaktion, som blef allt värre i samma mån som han mera råkade under den ovärdige Araktschejeffs13

inflytande, men detta tjänade endast till att underblåsa den stämning af otålighet och gryende missnöje, som mera eller mindre medvetet rådde hos de flesta.

Missnöjet tog form efter arméns hemkomst från Frankrike. Det riktade sig medvetet mot självfva systemet, mot det autokratiska styrelsesättet. Inom alla de kretsar, där man öfverhufvud intresserade sig för allmänna angelägenheter, räsonnerades ifrigt om reformer, förbättringar, representation och konstitution. Hvarje salong i S:t Petersburg blef ett slags konspirationshärd, där man afhandlade allehanda omstörtningsplaner på ett sätt, som enligt i Ryssland rådande åskådning gick mycket nära högförräderi.

De allra flesta tänkte väl knappast allvarsamt på att från tankar och ord skrida till handling. Men jämte dessa, så att säga teoretiska konspiratörer funnos andra, som voro fast beslutna att gå längre. De mest entusiastiska gingo redan omedelbart efter återkomsten från Europa till värket att uppgöra planer för en omhvälfning och att bilda föreningar och förbund, som skulle taga utförandet af planerna om hand. Det tyska Tugendbund tjänade i hufvudsak till mönster för de organisationer, man bragte till stånd och hvilkas tyngdpunkt var förlagd till armén, om ock många andra än militära element ingingo i dem. Redan år 1820 voro flera föreningar af denna art i värk-samhet, den förnämsta af dem den s. k. Välfärdsföreningen — alla med klart uttaladt syfte att förändra det bestående styrelsesättet, delvis eller helt och hållet, med fredliga medel, eller med våld.

Härutinnan rådde stor meningsskiljaktighet mellan olika grupper, så att man till en början fann det ogörligt att enas om ett gemensamt program. Äfven inom »välfärdsföreningen» gjorde sig snart tvänne skarpt motsatta meningar gällande. Anhängarna af den ena, den mera moderata, ville endast att man med till buds stående, lagliga medel, skulle hjälpa och stöda regeringen och drifva den vidare i allting, som kunde vara till nytta och fördel för folket, tills sålunda missbruken småningom blefve afskaffade, förbättringar och reformer genomförda och självfva styrelsesättet steg för steg förändradt. Den14

andra riktningens målsmän däremot insågo att hvarken regeringen eller dess redskap kunde förbättras genom på laglig väg genomförda partiella reformer, hvilkas värkningar det rådande systemet alltid ofelbart skulle och måste neutralisera. De yrkade därför, att självfva detta system, som höll folkets flertal i rättslös lifegenskap, först måste totalt förändras och ett helt annat styrelsesätt sättas i dess ställe, för att värkliga och varaktiga reformer skulle bli möjliga.

Oförenligheten af dessa båda hufvudriktningar vardt slutligen så uppenbar, att »välfärdsföreningen» på ett möte i februari 1821 upplöstes. Men i stället grundades af detta förbunds mera avancerade element omedelbart tvänne nya föreningar, den »norra» och den »södra», båda med långt radikalare program. Den södra föreningen hade sitt hufvudsäte i Tulchin, den södra arméns hufvudkvarter, den norra i S:t Petersburg. Båda voro rent revolutionära till sitt syfte, som var intet annat än att organisera ett omfattande uppror, för att med våld ersätta det oansvariga själf-härskaredömet med en folkvald och folkelig regering. Ledarna inom den norra föreningen inskränkte väl till en början sina planer till en konstitutionell monarki såsom önskningsmål, medan de inom den södra yrkade på republik, men revolutionära voro de båda i lika mån, såvida de som sitt närmaste mål uppställde störtandet af det bestående styrelsesättet. Till sist enades man dock om att, såvida upproret lyckades, erbjuda Alexander I kronan såsom konstitutionell monark, men att, ifall han afsloge anbudet, göra sig af med hela dynastin och proklamera en federativ republik. Äfven inom den norra föreningen vann tanken på en republik sedermera allt större insteg, tack vare den större energi och handlingskraft, som ådagalades af medlemmarna i den radikalare södra, där i självfva värket de flesta praktiska förberedelserna för upproret vidtogos.

Ledande själ i denna södra förening var öfverste Pestel, som kommenderade Wjatka-regementet och på samma gång var adjutant hos fältmarskalken, furst Witgenstein, den södra arméns chef. Pestels närmaste män och kraftigaste medhjälpare inom den revolutionära föreningen voro den kallblodige och kloke generalkvartermästaren vid södra armén, Uschnevskij, den ener-15

giske och värksamme Bestuscheff-Rjumin, generalerna Fonvizin och furst Volkhonskij, öfverstarna Artamon Muravjeff, som kommenderade Akhtyr husarregementet, Narischkin, chefen för Ta-routino-regementet, Schweikovskij, chef för Saratoff-regementet, Abramoff och Tisenhausen, som kommenderade Kasan- och Pul-tava-regementena. Till de mest värksamma hörde äfven de båda bröderna, överstelöjtnanterna Sergej och Matvej Muravjeff-Apostol.

Den södra föreningen stod i nära förbindelse med en annan hemlig organisation, »De förbundna slaverna», hvars tillvaro upptäckts af Bestuscheff-Rjumin och som likaledes hade starka försänkningar inom den södra arméns befäl af olika grader. Därutöfver hade Bestuscheff-Rjumin åvägabragt en samvärkan med de hemliga polska föreningarna i Warschau, där man äfven umgicks med revolutionära planer, ehuru egentligen blott i syfte att frigöra Polen från det ryska oket och återställa Polens forna statsskick. Om någon allmän, federativ republik ville polackerna icke höra talas och långa underhandlingar fördes innan man kom till en kompromissartad öfverenskommelse, enligt hvilken de polska revolutionsmännen, som sedermera skulle få reda ut de polska affärerna på egen hand, förbundo sig att höja upprorsfanan på samma gång som Pestel och hans medsammansvurna inom den södra armén. Deras första steg skulle blifva arresteringen af storfursten Konstantin Paulovitsch, kejsarens broder, tronföljaren, som då var vicekonung i ryska Polen.

Inom den norra föreningen innehades den mest aktiva, om också icke den mest inflytelserika rollen af skalden Rylejeff. Större inflytande utåt, ehuru knappast inom föreningen, besutto några af de öfriga ledarna: furst Trubetskoi, som kommenderade Preobraschenska gardesregementet, på samma gång han tillhörde generalstaben, chefen för Finländska regementet, Mitkoff, kaptenen vid generalstaben, Nikita Muravjeff, furst Obolenskij, Bestuscheff, Jakubovitsch, den unge furst Odoyevskij, som tjänstgjorde vid hofvet och sålunda kunde meddela noggranna upplysningar om medlemmarnas af den kejserliga familjen både göranden och yttranden, o. s. v. Äfven högre civila ämbetsmän, såsom t. ex. öfverprokuratorn vid kejserliga senaten, Kras-16

nokutskij, hade inträdt i den norra föreningen och deltogo i sammansvärjningen.

Beträffande sättet att utföra denna hade man enats om att börja med att arrestera kejsaren, när han infunne sig till den södra arméns manövrer, hvarpå de sammansvurne omedelbart skulle bemäktiga sig och besätta den befästade staden Bobrouisk samt sätta sig i förbindelse med Warschau och S:t Petersburg, där de öfriga sammansvurna genast skulle förklara sin anslutning till upproret och arrestera de mest inflytelserika motståndarna, bland hvilka som sagdt i Warschau tronföljaren, kejsarens broder.

Planen måste förefalla enhvar, som blott känner våra dagars Ryssland, ända till vanvettighet djärf och på förhand ovilkorligt dömd att misslyckas. Och svårt är att fatta huru det skulle kunnat låta sig göra att, med de mer än sparsamma andliga krafter det dåvarande Ryssland ägde, uppbygga något bestående på ruinerna af det system man ville störta. Men så långt som till störtande af systemet, af själfhärskaremakten, var planen långt ifrån omöjlig att utföra, ja, skulle till och med antagligast lyckats, såvida icke alldeles oförutsedda omständigheter, till följd af Alexander I:s plötsliga frånfälle, kommit emellan.

På Alexanders tid existerade icke i Ryssland någon synnerligt effektiv polisorganisation, i ingen händelse någon, som kunde jämföras med den, som under Nikolai I bragtes till stånd. Blotta tanken på möjligheten att tsarens egna trupper och officerare skulle kunna angripa honom, eller hans högsta, militära och civila ämbetsmän, skulle förefallit hvilken som hälst officiell person såsom eji löjlig orimlighet. Fästningar såväl som slott och palats voro visst bevakade, men egentligen blott för formens skull, emedan så var brukligt, icke för det man tänkte sig möjligheten att vakterna på allvar kunde behöfvas. Det var härpå de sammansvurna byggde sina planer. Vid de palatsrevolutioner, som förut så ofta ägt rum — Alexander I:s både far och farfar hade ju störtats genom sådana revolutioner och blifvit mördade — hade aldrig något hinder rests af soldatesken, hvilken tvärtom blindt följt sitt befäl så i ett som i annat. Blott man kunde lita på ett regementes officerare, kunde man ock lita på regementet självt. Det gällde endast att hafva ett par pålitliga rege-17

menten till hands, när det första, afgörande steget skulle tagas, så vore man tämligen säker om framgång.

I enlighet härmed voro hufvuddragen af de sammansvurnas plan uppgjorda. I början af 1826 skulle de samlas till ett stort möte, där man skulle fördela de olika rollerna och bestämma enhvars post i det kritiska ögonblicket. Detta skulle inträffa då tsaren något senare samma år anlände till den södra arméns stora manövrer. När tidpunkten för hans ankomst blefve känd, skulle man skrida till handling genom att en dag, då det af öfverste Pestel kommenderade Wjatka-regementet hade vaktgöring, arrestera furst Witgenstein och dem bland hans omgifning, som icke vore att lita på. Och så snart Alexander anlände skulle man låta samma öde vederfaras honom och hans följe af högre militära och civila ämbetsmän. Omedelbart därpå skulle Bo-brouisk besättas och upproret på sätt ofvan antydts spridas vidare.

Men i slutet af 1825 insjuknade Alexander I och dog fullkomligt oväntadt i Taganrog i södra Ryssland, medan han var på väg till Krim. Därmed var i själfva värket de sammansvurnas hela plan öfverändakastad, då ju inga förberedelser för ett omedelbart utbrott af revolutionen voro vidtagna. Ingenting var redo, tid saknades för nödiga öfverenskommelser och förändringar af planerna, men det oaktadt ansågo sig de sammansvurna tvungna att handla genast, för att genom en djärf kupp kunna draga fördel af den osäkerhet, som rådde beträffande tronföljden.

Den närmaste tronarfvingen, Konstantin Paulovitsch, hade afsagt sig tronen, ehuru denna afsägelse aldrig blifvit offentliggjord, utan tvärtom på det allra sorgfälligaste hemlighållits. Efter att ha låtit skilja sig från sin första gemål, en prinsessa af Sachsen-Coburg, hade Konstantin äktat en polska, en grefvinna Grudzinska, och hade därigenom, då han enständigt vägrade att upplösa detta äktenskap, gjort det till en nödvändighet för sig att afstå från tronföljden. På grund häraf hade Alexander I förordnat att Nikolai skulle efterträda honom såsom Rysslands tsar, men hade — möjligen i förhoppningen att Konstantin ännu skulle foga sig — hemlighållit detta och deponerat det skriftliga förordnandet hos metropoliten i Moskva.



Huruvida Nikolai kände detta dokuments innehåll synes icke till fullo utredt, men huru som hälst aflade han, så snart underrättelsen om Alexanders död nådde dit, i S:t Petersburg tro- och huldhetsed till Konstantin — medan denne å sin sida ungefär samtidigt gaf offentlighet åt sin tronafsägelse samt både själf aflade och lät befolkningen i Warschau aflägga ed till sin yngre broder, Nikolai. Den 26 december 1825 funnos sålunda i Ryssland två tsarer, af hvilka den ene hyllades på en ort, den andre på en annan. I Moskva t. ex. uppmanade generalguvernören de högre tjänstemännen att svära Konstantin trohet, men metropoliten vägrade att förestafva eden under förklaring att han kände till en hemlighet, som gjorde en ed till Konstantin meningslös. Allmän villervalla rådde denna dag i sinnena, många antogo att Nikolai ville göra ett försök att undanskjuta sin broder och usurpera makten, knappast någon visste huru det rätteligen hängde ihop med tronföljden. Häraf beslöto de sammansvurne att så godt sig göra läte söka draga fördel.

Under loppet af den 26 anlände från Warschau en kurir med underrättelse om Konstantins offentliga tronafsägelse. Då beslöts det att senaten och de öfriga högsta ämbetsvärken följande dag, den 27, skulle affordras trohetsed till Nikolai. Ceremonin skulle äga rum redan klockan sju på morgonen. Rylejeff erhöll först på aftonen underrättelse härom af den nämda öfver-prokuratorn Krasnokutski och meddelade omedelbart nyheten åt de öfriga sammansvurna, som beslöto att genast skrida till handling. Det enda de ansågo sig kunna, och därför enades om att göra, var att nästa morgon samlas på den öppna platsen framför senaten, att ditföra alla truppafdelningar de kunde förmå att följa med och att sedan med hjälp af dessa och af de hopar af missnöjda, de ansågo sig kunna räkna på, tvinga Nikolai och senaten att utfärda ett manifest om tillsättande af en provisioneli regering, tills folkrepresentanter från rikets olika delar hunne inkallas och finge rådrum att uppgöra förslag till en konstitution.

Före dagningen den 27 väcktes soldaterna vid moskovska regementet af sina officerare, likaså gardesmarinsoldaterna samt en del andra trupper, och befalldes att rycka ut. Innan de hunnit lämna kasärnerna, fick det högsta befälet reda på hvad som före-19

hades och sökte hindra det, men officerarna lyckades förmå största delen af trupperna att följa och förde dem till

torget utanför senatsbyggnaden. En del beväpnade civila personer förenade sig med militären och alla dessa bildade fyrkant, med Peter den stores ryttarestaty i midten, i afsikt att där, om så blefve nödvändigt, leverera batalj mot Nikolais trupper. Lefve-rop höjdes för frihet och konstitution — »konstitutsia» — både af officerarna och af gemene man, som så föga begrepo hvad »konstitutsia» betydde, att de trodde sig ropa för Konstantins gemål, öfvertygade som de voro om att revolten blott gällde Nikolais person.

Denne hade äfven å sin sida låtit trupper rycka ut, men osäker om den värkliga utsträckningen af och afsikten med de sammansvurnas revolt, tillät han först metropoliten i S:t Petersburg, Seraphim, göra ett försök att med öfvertalning förmå rebellerna att uppgifva sina afsikter och nedlägga vapen. Metropoliten uppmanades höfligt att draga sig tillbaka och gjorde så. Därnäst infann sig till häst generalguvernören i hufvudstaden, den för sina bedrifter i kriget mot Napoleon berömde general Miloradovitsch, och befallde de upproriska att skingras. Han möttes af ett gevärsskott, som sträckte honom död till marken.

Då gaf Nikolai, som själf befann sig bland sitt folk, kavalleriet order att angripa. Tre gånger förde Orloff sitt rytteri mot rebellernas fyrkant, men blef lika många gånger kastad tillbaka. Då kom artilleriets tur, de med drufhagel laddade kanonerna riktades mot de upproriska. Dessa uppmanade massorna af obeväpnadt folk, som trängdes omkring, att draga sig undan, emedan det vore farligt att längre uppehålla sig i närheten. Men själfva tänkte de icke på att vika.

Så ljöd kommandot till artilleristerna: »ge fyr!» Men intet skott föll. Utom sig af raseri röt den kommenderande officeren till artilleristen, som skulle affyrat den främsta kanonen, en fråga om han icke hört ordern. — »Jo, ers nåd . . . men . . . men det är ju våra egna!»

Tveksamheten båtade till intet. Någon minut senare susade en svärm drufhagel in bland de upproriska och fällde en hop af dem, döda och sårade, till jorden. De öfriga försvarade sig20

tappert, men förmådde föga mot regeringstruppernas öfvermakt och kanoner. Bortåt klockan tio på förmiddagen var allt motstånd brutet och Nikolai obestridd segrare.

Då detta timade i hufvudstaden, voro Pestel och bröderna Muravjeff-Apostol vid den södra armén redan häktade. Tvänne af medlemmarna i den södra föreningen hade förrådt de öfriga sammansvurna och arresteringen af de tre ledarna följde omedelbart. Men så snart den blef känd, hastade ett antal lägre officerare, hörande till förbundet »de förenade slaverna», att med vapen i hand befria de båda Muravjeff-Apostol. Pestel hade redan förts bort och måste lämnas i fiendens händer.

Sergej Muravjeff-Apostol ställde sig i spetsen för en del af Tschernigoffska regementet och några andra trupper, som sällade sig till upproret, besatte med dem staden Vassilkoff och gjorde sitt bästa för att vinna tid att draga till sig andra, af samma anda besjälade truppafdelningar. Men innan han lyckats samla någon större styrka angreps han af general Roths »lojala» division och tvingades att leverera batalj. Muravjeff föll sårad vid den första salvan, hans folk skingrades efter en kort strid, han själf och hans vänner togos till fånga. December-revolutionen var slut och Nikolai själfhärskare.

Han började sin regering med de ohyggligaste repressalier mot alla, som vågat tänka sig möjligheten af ett fritt Ryssland, som velat befria bönderna från lifegenskapen, insätta lagen på själf-härskaregodtyckets plats och förvärfva åt de styrda rätt att deltaga i stiftandet af de lagar, enligt hvilka de styrdes. Tsarens hämd drabbade såväl ledarna som deras medhjälpare af olika ålder och samhällsställning, ända ned till de simpla soldaterna, som dock endast lydt sina öfverordnades ordres. Ingen skonades.

Pestel, Rylejeff, Michael Bestuscheff-Rjumin, Sergej Muravjeff-Apostol och Kakhoffskij dömdes till döden genom hängning. Ingen sådan afrättning hade sedan mycket lång tid ägt rum i Ryssland, bödeln kände icke sitt handtvärk och skötte hängningen så illa, att tre af de dömda: Rylejeff, Kakhoffskij och Muravjeff-Apostol, föllo till marken, hvarvid den sistnämde bröt sitt ben. General Tschernischeff, som förde befäl vid afrättningen, lät bära upp dem på schavotten igen och hänga dem på nytt.Ett hundra tjugu andra sammansvurna, alla utan undantag tillhörande de mest bildade i Ryssland, många den högsta aristokratin, dömdes till förvisning och

tvångsarbete och släpades, belagda med kedjor, till Sibirien, därifrån några få af dem trettiofem år senare, under Alexander II:s regering, tillätos återvända till Ryssland. Alla de öfriga hade dukat under för lidanden och umbäranden, men så godt som ingen hade förödmjukat sig ända till att afsvärja sin öfvertygelse och ansöka om nåd.

Om möjligt ännu värre behandlades de simpla soldaterna, som följt sitt befäl i upproret. Hundrade och åter hundrade af dem pryglades till döds, andra marterades mera långsamt ihjäl i olika straffanstalter, tusenden brötos ned i långvarigt tvångsarbete. Det var den tid, då gatlopp var det vanligaste straffet för soldatesken och då tre, åtta, ända till tolftusen slag ådömdes delinkventerna, det vill säga så många, att ingen människa, om aldrig så stark och seg, kunde öfverlefva bestraffningen.

Sådan var den ohyggliga slutuppgörelsen med det första utbrottet af revolutionsanda i Ryssland. Och med lika oblidkelig grymhet undertryckte Nikolai I under hela sin regeringstid alla yttringar af missnöje inom sitt rike. Men den revolutionära andan lyckades han det oaktadt aldrig kväfva. Tvärtom spridde den sig äfven under hans tid och dref mer än en af Rysslands främsta intelligenser att kasta allting: förmögenhet, framtid och förhoppningar åsido för att helt ägna sig åt framkallande inom det ryska samhället af öfvertygelsen att endast afskaffande af själfhärskaredömet skulle kunna bereda äfven det ryska folket möjlighet att föra en människor värdig tillvaro. Decembermännens, »dekabristernas», anda lefde kvar. Deras uppoffringar hade icke varit fåfänga, deras exempel har åter och åter igen manat till efterföljd. Det revolutionens frö de sådde i det heliga Rysslands jord, sköt så starka rötter, att själfhärskaredömets hela väldiga makt icke varit tillräcklig för att upprycka dem, så hänsynslöst den än användts mot hvarje opposition.

*

22

Oppositionen under Nikolai I.

Efter uppgörelsen med decembermännen låg det ryska samhället lamslaget vid själfhärskarens fötter. Hans hårdhet och grymhet icke blott mot dem, som själfva tagit del i den upproriska rörelsen, utan äfven mot deras anförvandter och vänner, underhöllo visst och stegrade till dof förbittring hos många af dessa missnöjet med absolutismen, men något uttryck vågade ingen gifva åt sitt missnöje. Knappast någon af landets främsta familjer hade undgått att i en eller annan familjemedlems person drabbas af tsarens hämnd. De kvarvarande voro slagna af skräck och upphörde på en gång med allt politiserande. Tystnad och lugn så djupa som i en graf rådde öfverallt i Ryssland.

Det var så tsaren ville hafva det. Från sina tidigaste år hade han visat största beundran för och kärlek till strikt militärisk disciplin, liksom afgjord motvilja mot de humanitära och kvasi-frisinnade åskådningar, som under den tidigare hälften af Alexander I:s regering varit modärna. Att officerare och soldater stämplat mot den rådande samhällsordningen, satt sig upp mot öfverordnades befallningar, revolterat mot hans, tsarens heliga person, var något han aldrig kunde glömma och ännu mindre förlåta. I blind, oreflekterad lydnad gent emot öfverordnade såg han människans första och högsta plikt, därför betraktade han staten och dess invånare i det närmaste såsom en armé, där disciplinen aldrig kunde vara för sträng, reglementeringen för noggrann. Tvifvel angående riktigheten af denna hans uppfattning, liksom kritik af hans i samklang därmed stående regeringshandlingar, betraktade han såsom yttringar af insubordination och straffade dem därefter. »Om han aldrig», säger Mackenzie Wallace i sitt arbete om Ryssland, »sade 1'état, c'est moi, så var det emedan han ansåg detta så själfklart, att det icke behöfde konstateras.»

Sitt rike styrde han i enlighet med denna sin uppfattning af monarkin af guds nåde. Demokrati betraktade han såsom liktydig med anarkism och sökte därför med alla medel han hade till sitt förfogande skydda sitt folk mot alla västerländskt fri-23

sinnade, »farliga» idéer. Redan 1826, kort efter sitt tillträde till regeringen, utfärdade Nikolai det strängaste förbud för alla i Ryssland utkommande tidningar — utom »Journal de S:t Petersburg», som leddes af

utrikesministeriet — att inlåta sig på något slags bedömande af regeringens åtgärder. Och två år senare infördes genom en särskild kejserlig ukas, utöfver den vanliga censuren ytterligare tre censurinstanser. Ukasen stadgade nämligen att allt, som skrefs rörande kyrkan och religionen skulle granskas af biskoparna eller konsistorierna förrän det förelades den vanliga censorn, att teaterpjeser, sedan de godkänts af censuren, ännu därtill skulle underställas »Tredje afdelningens» gillande, och att vetenskapliga arbeten skulle granskas af lärda specialkomitéer. Senare anhöllo äfven finans- och krigsministrarna — och desslikes direktorn för stuteriöfverstyrelsen(!) — om rätt att få preliminärt granska alla deras förvaltningsområden berörande publikationer, och denna rätt beviljades dem i och genom särskilda kejserliga reskript. Längre kunde den preventiva censuren knappast drifvas, men det oaktadt utfärdades som oftast ytterligare cirkulär, som förbjödo allt omnämnande i tryck af än det ena, än det andra ämnet. Och utländska böcker och tidningar tillätos icke alls inkomma i riket, såvida de ej voro af allra oskyldigaste innehåll, det vill säga afhandlade ämnen, som icke hade det ringaste att skaffa med politik och allra minst med frisinnade politiska idéer. Infödda författare stodo åter under ständig, skarp bevakning och tystades ögonblickligt ned, om de trots censuren och censurreglementena tilläto sig något uttalande, som icke föll regeringen och dess tjänstemän i smaken. Antalet studenter vid universiteten minskades betydligt, lärostolarna i statsrätt, nationalekonomi och andra politiska discipliner afskaffades, men i stället ökades i stor utsträckning antalet militära läroverk af olika slag. Ryssar förhindrades så vidt möjligt att besöka Europa och utländingar, som gjorde resor till Ryssland, ställdes i regeln under noggrann polisuppsikt.

Till polisen ställde tsaren i främsta rummet sin lit beträffande upprätthållandet af den ordning han infört i riket. Såväl den vanliga som den hemliga polisen och gendarmeriet omorganiserades fullständigt, ökades i vidaste skala och erhöllo en makt-24

befogenhet som troligen aldrig i något land, som kallat sig civiliseradt. Polisspioner värfvades inom alla samhällsklasser och funnos öfverallt, i alla ämbetsvärk, på alla värdshus, teatrar och andra offentliga lokaler, i hvarje hus och i hvarje salong. Ingen kunde känna sig säker om att icke yttranden, fällda till och med inom en inskränkt, förtrolig krets, rapporterades till polisen och dess fruktade chefer, Dubelt och Benkendorf. Straffet för' ett obetänkt ord, eller ett förfluget skämt kunde lätteligen bli, och blef i självfva värket ofta nog, mångårig förvisning till någon af rikets aflägsnare delar. Nikolais regering och politik utmärktes med ett ord af en reaktionär despotism, sådan få länder och folk i nyare tid behöft utstå.

Till en början syntes också denna politik nå sitt syfte. På få undantag när voro de frisinnade, som skulle vågat och måhända kunnat handla, förvisade eller inspärrade i fängelserna. Deras närmaste, hos hvilka förbittringen mot tsaren naturligtvis jäste starkast, behandlades såsom misstänkta och brottslingar. Deras ansökningar om åtminstone partiella förmildringar af de omänskligt hårda straffen, afslogos brutalt eller lämnades helt och hållet obesvarade. Hustrur, som anhöllo att få uppsöka sina män och dela deras öde, sändes —• när sådana ansökningar någon gång undantagsvis beviljades, såsom t. ex. beträffande furstinnan Trubetskoi — till Sibirien med de vanliga fångtransporterna och behandlades både under resan och efter framkomsten till förvisningsorterna såsom öfverbevisade och dömda förbryterskor. Nikolais afsikt, att injaga skräck hos den generation dekabristema tillhörde, lyckades fullständigt. Ingen, eller så godt som ingen, djärfdes mera högljudt opponera mot tsaren och hans regering. De missnöjda drogo sig tillbaka till sina gods, eller annars från världen, för att så vidt möjligt undgå de tryckande förhållanden, som rådde på alla områden.

Men inom familjerna, inom lärovärken, till och med i de förnämsta militärskolorna gingo berättelserna om decembermännens djärfva revolt, om deras mod och uppoffring för folkets, för Rysslands bästa, i tysthet från mun till mun. Omöjligheten att öppet tala om det stora omstörtningsförsöket, att diskutera och bedöma de handlande personernas syften och planer, den25

förfärande grymhet, hvarmed de bestraffats -— allt detta bidrog till att i de flestas ögon förläna dem den renaste martyrgloria och gjorde att talet om deras gärningar och öde ännu medan de lefde blef till en legend, som med all det hemlighetsfullas makt värkade på känsliga sinnen. Och i mån som den despotiska reaktionen med ständigt

ökad tyngd sänkte sig öfver Ryssland och dess folk, ökades respekten och vördnaden för martyrerna, som ju rest sig mot det ok man öfverallt började känna allt mera olidligt tryckande. Där växte upp en ny generation, hvars spänstighet icke brutits genom skräckscenerna vid och efter Nikolais tronbestigning, utan tvärtom närts af sagan om de-kabristerna och deras uthålliga mod, som gjort att de, hällre än att förneka sin öfvertygelse, lefde kvar i det mystiskt förskräckande Sibirien — en generation, som på hvarje steg ut i lifvet fann tillfällen att fastslå huru rätt de revolutionära upprorsmännen haft, då de i tsarens själfhärskaremakt sett roten och upphofvet till det outhärdliga tillståndet i Ryssland.

Att sådana tänkesätt hystes och vunno spridning, visade sig allt oftare ju hårdare det reaktionära regementet blef. Än var det en nidvisa om tsaren, som gaf anledning till häktningar och förvisningar, än en sammanslutning af unga män vid ett eller annat universitet, en olaglig förening, som alltid hade ett mer eller mindre direkt oppositionelt syfte och som därför undantagslöst undertrycktes med största stränghet, än till och med en tidningsartikel, som trots censuren offentliggjordes, såsom Tschaadajeffs beryktade »bref». Författaren däraf, en f. d. adjutant hos Alexander I, som gjort sig allmänt känd för sina radikala åsikter och sin skarpa tunga, hade i förtviflan öfver det andliga lifvets och bildningens kräftgång under Nikolais regering riktat ett bref till utgifvaren af »Moskva Teleskopet», Na-deshdin. I detta bref, som till tryckning godkändes af tidningens censor, förklarade Tschaadajeff att Rysslands niohundraåriga tillvaro såsom stat utgjorde »en lucka i den mänskliga andens historia, ett lärorikt varnande exempel för det öfriga Europa, att det var ett land utan någon förtid, hvars nutid var ändamålslös och som därför icke häller hade att hoppas någon framtid». Tidningen blef undertryckt, utgifvaren af tidningen26

förvisad till guvernementet Vologda, censorn för alltid afskedad ur statens tjänst och författaren, Tschaadajeff, förklarad — vansinnig! Men hans ord flögo ut öfver landet, väckte många till besinning af hvad ett själfhärskaredöme som Nikolais värkligen betydde och bidrog i otrolig grad till att stärka oppositionsandan.

Bland den stora allmänheten tröstade man sig visst på de flesta håll öfver de sorgliga inre förhållandena med tanken att tsarriket i stället vunnit i yttre makt. Nikolais ord vägde tungt i Europas rådslag. Till honom ställde de öfriga europeiska monarkerna sitt hopp, när det gällde att undertrycka demokrati och frisinthet, och den ryske tsaren tvekade icke att uppträda såsom absolutismens stöd och förkämpe, både diplomatiskt och med väpnad makt, såsom 1849 i Ungern. Att förkväfvandet af allt enskildt initiativ och koncentrerandet af allt arbete för samhällsutvecklingen hos de olika regeringsorganen, utmynnat å ena sidan i fullständigt upphörande af allt framåtskridande, å den andra i en korruption bland tjänstemän af alla grader, sådan man icke ens i Ryssland tidigare bevittnat, det visste man nog. Men man tog för gifvet att åtminstone armén, tsarens speciella skötebarn, stode på bättre fot, att den vore ypperligt organiserad och utrustad och därför när som hälst i stånd att afgöra en kamp mot Europa till Rysslands förmån. Ruset af segern öfver Napoleon hade ännu icke dunstat bort. På få undantag när ansågo ryssarna på Nikolais tid sin armé oöfvervinnerlig och de få, sällsynta individer, som djärfdes draga denna oöfver-vinnerlighet i tvifvelsmål, betraktades nära nog som fosterlandsförrädare. Icke ens den yngre generation, som på fyratiotalet, genom läsning af i hemlighet införda, västerländska författares skrifter, blifvit fiender till själfhärskaredömet, betviflade Rysslands militära makt.

Deras räsonnement om reformer gällde statsformen, lifegenskapen, den civila administrationen, undervisningsväsendet. Deras värksamhet inskränkte sig under rätt lång tid hufvudsakligen till diskussioner och teoretiska utläggningar om statens ändamål och skyldigheter å ena sidan, de regerades rättigheter å den andra. Deras program var i begynnelsen lika konturlöst som deras frisinthet, för så vidt man alls kan tala om något pro-
27

gram hos dessa unga, som endast småningom och nästan omedvetet började bilda ett parti.

De yttre omständigheterna och regeringens allt längre drifna despotiska godtycke värkade emellertid snart nog att de teoretiska diskussionerna utmynnade i uppställandet af bestämda, praktiska önskningsmål. De lifegnas eländiga, fullständigt rättslösa ställning, tjänstemannamissbruken, polisväldet, det allmänna spioneriet, mutsystemet, som öppet florerade till och med inom domstolarna, det icke mindre öppet bedrifna stjälandet af

allmänna medel och samhällets slöa likgiltighet gentemot alla dessa och många andra lika tröstlösa företeelser, voro fakta som icke kunde undgå att öppna ögonen på de platoniska reformifrarna. De sågo snart hvilka missförhållanden det var, som främst borde undanrödjas, hvilka förändringar, som voro viktigast och mest af nöden. De teoretiska diskussionerna fingo ett konkret innehåll och började samla sig kring ett program.

Regeringen tolererade emellertid icke ens teoretiska diskussioner, såvida de inneburo en kritik af de rådande förhållandena. Redan misstanken att personer voro ogynsamt stämda mot det tsariska systemet var tillräcklig orsak för regeringen att ställa sådana personer under skarp polisuppsikt. Och kunde sedan någonting inrapporteras om en sålunda bevakad individ, om ock blott yttranden fällda i enskilda, af polisen uppbrutna bref, så inskredo vederbörande med häktning, fängelse och förvisning icke blott mot den »skyldige», utan mot alla, med hvilka han stått i närmare förbindelser. Sådant blef allt vanligare i mån som det Nikolaiska systemet utvecklade sig, och i samma mån blef äfven de yngres missnöje med det rådande tillståndet starkare och mera revolutionärt till sin karaktär. Med sådana systemets frukter dagligen för ögonen, kunde intelligenta människor, som en gång börjat tänka öfver orsakerna till missförhållandena, icke undgå att inse att det var systemet självt, det oinskränkta envåldssystemet, själfhärskaredömet, som utgjorde den värkliga, djupast liggande orsaken till eländet och som därför borde afskaffas.

Utvecklingen följde med andra ord de vanliga lagarna. Godtycket dref till opposition; våldet mot dem, som opponerade28

i ord, aflade insikten att ett regeringssystem, som möjliggjorde sådan godtycklighet, var af ondo. Och i mån som våldet drabbade flera individer, spridde sig denna insikt i allt vidare kretsar genom anförvandter och vänner till dem, som drabbades af själf-härskarens rättsskipning. Af hvilken art denna var framgår ypperligt t. ex. af Alexander Herzens berättelse om sin första förvisning — i del II af hans memoarer —, hvartill han dömdes på grund af uppträden under en festtillställning, hvari han icke tagit del och hvari han under den s. k. rättegången icke ens påståtts ha deltagit. Men domen lydde ändå på förvisningsstraff för deltagande i samma tillställning! Herzens i sammanhang med berättelsen om denna proces6 framställda karaktäristik af rättvisan på den förste Nikolais tid, förtjänar ordagrannt citeras, för att läsaren må kunna bedöma i hvilken mån ett annat tillstånd härutinnan råder under den andres regering. Den lydde:

»Den oordning, det godtycke och den djuriskhet, som förefinnas hos den ryska rättvisan, hos den ryska polisen, äro sådana, att en anklagad mindre fruktar straffet än den föregående rättegången och att han med otålighet och som en förlossning motser det ögonblick, då han sändes till Sibirien. Hans kval upphöra, då hans straff begynner. Må vi blott beakta att tre fjärdedelar af dem, som häktats endast på grund af en misstanke och hvilka sedermera frikännas af domstolen, nödgas utstå samma behandling som de värkligt skyldige.

»Peter III afskaffade det hemliga kansliet och tortyrkammaren.

»Katarina II upphäfde tortyren.

»Alexander I afskaffade den ånyo.

»Aftvungna bekännelser äro ogiltiga inför lagen. En tjänsteman, som marterar en anklagad, är underkastad det strängaste straff.

»Och trots detta råder tortyren öfver hela Ryssland, från Berings sund till Tauroggen. Där prygel icke hjälper, tillgriper man andra medel — odräglig hetta, törst, starkt saltad mat.

»Förmännen hafva reda på allt detta. Guvernörerna öfver-skyla det; dirigerande senaten ser genom fingrarna; ministrarna tiga. Kejsaren, synoden---alla äro ense med hvarandra.»29

De underrättelser, som då och då tränga fram till den yttre världen om behandlingen af politiska fångar, gifva vid handen i hvilken mån rättsskipningen står på en bättre fot i våra dagars Ryssland, än på den tid Herzen skildrar.

Herzen var en af dem, som icke kunde finna sig i de rådande förhållandena. Född år 1812 i en fri förbindelse mellan en högadlig rysk godsägare och en ung sydtyska, uppfostrades Alexander Herzen i sin fars hus i Moskva,

blef student vid därvarande universitet och slöt sig tidigt till den krets af unga oppositionsmän, som ofvan karaktäriserats. De främsta i denna krets, utom Herzen själf, voro Turgenjeff, den berömde författaren, Bjälinski, kritikern-journalisten, hvars skrifter senare utöfvade synnerligt stort inflytande på hans samtid, och Bakunin, som från teoretiskt-filosofisk opposition gick öfver till revolutionär socialism och slutade såsom fullblods anarkist och hvars läror och skrifter i utomordentligt hög grad påvärkat den socia-listiskt-revolutionära rörelsen i Ryssland.

Till en början var det Hegels filosofi, som sammanförde dessa och många andra unga män, hvilka icke spelat samma roll som de nämda, om äfven de bidragit till att föra den revolutionära utvecklingen framåt. Den ena som den andra sökte utlägga sina filosofiska teorier i skrift, där och hvar berörde teorierna realiteten, de bestående förhållandena i Ryssland, och snart nog blefvo de unga radikalerna föremål för höga vederbörandes misstankar. Många af kretsen häktades, flera af dessa blefvo, efter en fullständig parodi på undersökning och rättegång, förvisade på flera år, andra sluppo med lindrigare straff.

Det var den rätta uppfostran för revolutionärer. Både de, som förvisats och deras vänner tvingades till slutsatsen att allt det bestående måste störtas, för att en ny och bättre samhällsordning skulle kunna införas. Inom flera eller färre år hade alla de mest framstående af dessa unga män mer eller mindre öppet ställt sig i omstörtningens, i revolutionens tjänst. Turgenjeff lämnade Ryssland och författade utanför dess gränser sina djupt kända noveller och romaner, hvilka — såsom t. ex. »En jägares anteckningar» — ställde i bjärtaste belysning det bland folket härskande eländet och sannolikt i högre grad än några andra30

skrifter hjälpte att öppna de bildade klassernas ögon för den oeftergifliga nödvändigheten af de lifegnas frigörelse. Bjälinski flyttade till S:t Petersburg, där han såsom journalist oupphörligt predikade denna nödvändighet, ehuru i så beslöjade ordalag och så skicklig form, att han undgick tredje afdelningen och vanligen lyckades få sina artiklar godkända af censuren. Det var under Nikolai I:s tid man i Ryssland lärde den stora konsten att läsa mellan raderna och Bjälinski var en af de främsta läromästarna. Han bröts af öfveransträngning och afled vid jämförelsevis unga år i S:t Petersburg.

Bakunin begaf sig, liksom Turgenjeff, bort från Ryssland, vistades på många olika orter i Europa, väckte öfverallt uppseende genom sin djärfva frispråkighet och sina alltmera anarkistisk? läror, blef därför allestädes föremål för myndigheternas särskilda uppmärksamhet, frånkändes det pass, hvarmed han lämnat Ryssland, utvisades 1847 på Nikolais enträgna anhållan af den franska regeringen, samarbetade en tid med Herzen i London och slog sig till sist ned i Schweiz såsom en af de allra längst avancerade anarkistgruppernas ledare. Bakunin var en entusiast, en fanatiker, begåfvad med sällsynt tankeskärpa och förmåga att öfvertygande klart framställa sina åsikter, orubbligt konsekvent i sin logik och fri från hvarje spår af egennytta. Därpå berodde det stora inflytande han utöfvade under sin lifstid, som han allt ännu utöfvar genom sina skrifter. Han dog år 1878 i Bern.

Alexander Herzen slutligen slog sig, efter att — sedan han tvänne gånger varit förvisad — ha erhållit pass för en utrikes-resa, ned i London och började där utgifva olika skrifter, afsedda att väcka till lif motståndsandan, att befordra de revolutionära tänkesätten och sträfvandena i Ryssland. Mest känd af dessa skrifter blef hans två gånger i månaden utkommande tidskrift »Kolokol» (Klockan), som inom kort blef till en värklig samhällsmakt i Nikolais rike, trots allt, som uppbjöds för att förhindra dess spridning.

Själf stående i personlig förbindelse med en mängd bemärkta och väl underrättade personer i Ryssland, ägde Herzen dessutom i Turgenjeff en kanal, genom hvilken han — tack vare den store författarens inflytelserika vänner i S:t Petersburg —31

erhöll underrättelser om allt, som föreföll, till och med inom de intimaste hofkretsarna, »Klockan» blef snart nog spridd i tusental exemplar litet hvarstädes i Ryssland, där dess läsare kunde räknas i tio- och hundratusental. Dess ständigt pålitliga notiser om alla händelser af vikt gjorde tidskriften begärlig och eftersökt inom alla samhällsklasser, medan Herzens klara, varma, briljant skrifna uttalanden om olika ryska förhållanden gjorde ett så starkt intryck, att publikationen icke blott lästes af enhvar, som hyste i minsta mån frisinnade tänkesätt, utan

äfven af de högsta ämbetsmännen och till och med regelbundet iaf tsaren själf. Utan försköning blottade Herzen missbruk af allehanda slag, utpekade föröfrarna af de värsta stölderna af allmänna medel och belyste det skamliga mutsystem, som blomstrade på alla den offentliga förvaltningens områden, på samma gång han ständigt, med olika argument och ur olika synpunkter, framhöll bondeemancipationen såsom den främsta och viktigaste samhällsreformen i Ryssland.

Det gick så långt, att de högst ställda ämbetsmännen, som hade mångahanda skäl att frukta Herzens meddelanden, gjorde ett försök att för tsarens räkning förfalska tidskriften. De företogo sig, då »Klockan» innehöll ett skarpt angrepp mot en af de främsta hoffunktionärerna, att låta trycka ett särskildt exemplar för tsaren, med uteslutande naturligtvis af den obarmhärtiga artikeln. Men snart därefter ingick till själfhärskaren ett höfligt bref från Herzen, som bifogade artikeln i öfvertryck och upplyste monarken om huru han blifvit dragen vid näsan!

Inflytandet af denna Herzens tidskrift på den allmänna meningen i Ryssland kan knappast öfyerskattas. Ännu varsnades väl icke några direkta frukter af detta utsäde, men jordmånen blef ypperligt förberedd för snabb och kraftig växt. Ännu var det i hufvudsak tyst och lugnt i Ryssland, kanske mest för det Nikolais reaktionära despotism mångfaldt ökats i intensitet efter revolutionen i Frankrike år 1848. Mindre än någonsin tolererades någon kritik af regeringen, mindre än någonsin uttalanden i tryck, som berörde politik, mindre än någonsin enskildt initiativ på något mänskligt och samhälleligt värksamhets-område. Stillaståendet blef allt skarpare markeradt, reaktionen32

allt tyngre och hårdare, men på samma gång också det latenta missnöjet allt djupare. Öfvertygelsen att en förändring måste ske, att en ny tid måste komma, spriddes genom Herzens och de öfriga frisinnades skrifter i allt vidare kretsar, hos de flesta visserligen omedvetet, såsom en instinkt snarare än såsom öfvertygelse, men så stark i alla fall, att det blott behöfdes en yttre påstötning för att bringa missnöjet till utbrott.

Påstötningen kom i och genom Krimkriget. Ännu när kriget förklarades trodde de flesta ryssar, att deras armé mycket snart skulle krossa de förenade makternas trupper, som vågat beträda det heliga Rysslands jord. Efter alla de många åren af förberedelser, af omorganisation, utbildning och exercis, antog man såsom självklart att den ryska armén måste vara alla andra öfverlägsen. Och ehuru rikets finanser behandlats såsom statshemligheter, dem ingen obehörig behöfde veta någonting om, var man i allmänhet öfvertygad om att äfven de befunno sig i yppersta skick. Det dröjde icke länge innan man väcktes ur dessa illusioner.

De allierade arméerna segrade på Krim. De föraktade turkarna gjorde framgångsrikt stånd mot tsarens trupper vid Donau. De ryska krigsfartygen måste uppbrännas och sänkas i Sebasto-pols hamn, för att de icke skulle bli tagna af fienden. Den ryska armén blef instängd i fästningen, hvars utanvärk, som bort vara och ansetts ointagliga, nu visade sig i eländigaste skick, delvis knappast möjliga att försvara.

Alla för regeringen ogynsamma meddelanden undanhöllos allmänheten på det sorgfälligaste, men inom otroligt kort tid visste man dock öfverallt att icke häller den allmänna militära organisationen uppfyllt förväntningarna, att den tvärtom visat sig lika ohjälplig, lika korrumperad som den civila administrationen. Omöjligheten att utan den bildade allmänhetens bistånd, som endast kan erhållas genom en fri präss, kontrollera de otaliga tjänstemännen, visade sig på det militära området ha åstadkommit lika stor ruttenhet som på det civila. Öfverallt hade man stulit och stal fortfarande. De förråd af olika slag, som bort finnas, hade aldrig samlats. Ammunitionen var till stor del förfalskad, trupperna saknade kläder, skodon och andra utrustnings-33

persedlar, kommissariatet hade kostat och kostade alltjämt orimliga summor, men visade sig det oaktadt odugligt i alla afseenden. Och innan kriget länge pågått, visade det sig att också rikets penningeresurser voro uttömda. Man tog sin tillflykt till utfärdande af sedelmynt i oerhörda, till och med oräknade massor, men inom kort sjönk detta så mycket i värde, att äfven denna metod att anskaffa statsinkomster visade sig icke vara att påräkna för någon längre tid. Hela det system, som af Nikolai med så oblidkelig konsekvens genomförts, bevisade sig med ett ord ha varit fullständigt förfeladt äfven för så vidt det gällt Rysslands yttre makt.

Det blef ett lika plötsligt som allmänt uppvaknande ur den slöa resignation, hvari man låtit sig försjunka, och på samma gång visade det sig med ens huru fullständigt underminerad respekten för själfhärskaremakten på alla håll blifvit. Det vardt på en gång för hvarjom och enom bland de bildade uppenbart att korpralregementet, sådant Nikolai utbildat det, fört Ryssland till branten af undergång, att de regeringens fiender, frisinnade och revolutionärer, hvilkas skrifter man sedan åratal läst, hade rätt i sina påståenden att ingenting annat än total omsvängning, frisinnade reformer på alla områden, kunde återupprätta Ryssland och göra det till ett civiliseradt land. Allt hade ju störtat öfverända. Allt det oändliga tålamod man visat gentemot den olidliga militära despotismen, emedan man trott att den befästat landets och nationens politiska maktställning, hade ju visat sig resultatlöst. Ryssland var hopplöst besegradt långt innan kriget var slut, icke för det soldaterna voro sämre, mindre tappra och uthålliga än förut, men emedan befälet, kommissariatet, organisationen, hela den grannlåtsbyggnad, för hvilken alla rikets andliga och materiella krafter offrats, varit uppförd på så bedräglig grund, att första stöt bragt den att ramla ihop.

* Missnöjet blef med ens lika allmänt och bittert som resignationen förut varit djup och oreflekterad. Ännu kunde och vågade detta missnöje icke gifva sig öppet uttryck, men i hvarje hus, i hvarje familj diskuterades statens affärer på ett sätt och i ordalag, som endast några månader förut skulle utgjort mer än tillfyllestgörande anledning till mångårigt fängelse- eller för-

Det rev. Ryssland. 8förvisningsstraff. Med respekten för själfhärskaredömet hade också rädslan för själfhärskaren försvunnit. Hånfulla utfall, på prosa och värs, mot regeringen och dess tjänstemän, mot armén och dess officerare, mot öfverbefälhafvaren och mot tsaren själf, författades i mängd och cirkulerade i massor af afskrifter. Såsom prof på huru mycket man vågade, må här, i prosaöfversättning efter Mackenzie Wallace, anföras följande slutmeningar af ett då allmänt spridt, versifieradt uttalande, däri Nikolai I:s uppfattning af tsardömet, hans regeringssystem och folkets resignation förut skildrats:

»Träd fram, o tsar, inför Guds och historiens domstol! Du har misskundslöst trampat sanningen under fötterna, du har förnekat friheten, du har varit dina egna passioners slaf. Genom ditt högmod och din envishet har du utsugit Rysslands kraft och drifvit världen att gripa till vapen mot oss. Böj ned ditt hufvud inför dina bröder och ödmjuka dig i stoftet? Bönfall om förlåtelse och sök råd! Kasta dig i folkets armar! Det finnes nu ingen annan räddning!»

Utgjutelser af liknande art och innehåll voro i omlopp öfverallt i Ryssland, utan att censuren och polisen kunde förhindra deras spridning, eller komma åt författarna. Det länge undertryckta missnöjet icke blott gaf sig uttryck, men visade sig ha blifvit rent revolutionärt till sitt syfte. De frisinnade oppositionsmännens sträfvanden och arbete buro oväntadt hastigt frukt. Inom hela Ryssland härskade blott en åsikt om att tiden för genomgripande reformer var inne och att den första och viktigaste, den som framför allt *måste* genomföras, var bondeemancipationen.

Sådan var stämningen i hans rike, då Nikolai I år 1855 afled. Hans reaktionära despotism hade bragt Ryssland så långt, att hvarken han eller någon annan tsar länge skulle kunnat upprätthålla samma regeringssystem gentemot det djupa, allmänna missnöjet. En afledare för detta var oundgängligt af nöden, för att förekomma revolutionära utbrott, och en sådan fann man i den liberalism, som kännetecknade den förra delen af Alexander II:s regering. Rysslands obegagnade och undertryckta andliga krafter funno användning på olika samhälleligaværksamhetsområden. Och om resultaten af denna värksamhet äfven icke blefvo så stora och rika som de kunnat bli, ifall den liberala regimen fortfarit längre tid, så drogos de andliga krafterna dock bort från revolutionära sträfvanden för många år framåt. Nikolai I hade framtvingat och fostrat revolutionärt regeringsfientliga tänkesätt, tills sådana genomsyrat hela det ryska samhället. Alexander II:s reformer bragte den revolutionära rörelsen att göra halt. Det skulle endast berott på honom att göra slut på den för alltid, i stället för att skänka den kraftigare lif än någonsin.

*

Alexander II:s regering.

Reformperioden.

Nikolais regeringssystem hade gifvit upphof åt revolutionära tänkesätt inom alla lager af det ryska samhället. Det hade visat huru omöjligt det är för en enväldig och oansvarig härskare, att finna redskap för utöfvande af makten, tillräckligt oegennyttiga och hederliga, att utan kontroll arbeta för det helas, för landets och folkets, icke för eget väl. Man insåg allmänt att endast samhället, folket självt, kunde utöfva den nödiga kontrollen, att därför koncentreringen hos en enda individ och hos hans tjänare af olika slag af all makt, var fördärfligt, att med andra ord absolutistiskt envälde, att tsardömet icke kunde befordra landets utveckling och folkets välfärd. Allmänt yrkade man därför att systemet borde förändras.

Så stark hade öfvertygelsen att förändringen var oeftergifligt nödvändig och nära förestående, blifvit vid tiden för Nikolais död, att man tämligen allmänt befarade uppror af de lifegna. Redan under utskrifningarna af soldater för Krimkriget hade så allvarsamma bondeupplopp förekommit, att man tvungits sända hela regementen, åtföljda af artilleri, mot de upproriska. När Nikolais död blef bekant, visade folket intet tecken af den stämning underrättelsen om en kejsares frånfälle vanligen framkallat. Det var som om massorna känt sig befriade från en outhärdlig tyngd. De öfriga samhällsklasserna förskräcktes. Alla voro ense om att en förändring måste ske. Man blef skrämd vid tanken att den skulle ske med våld och befästes därigenom ännu mera i öfvertygelsen att de stora reformerna nu måste genomföras.

Att den första och viktigaste måste bli upphäfvandet af lifegenskapen, erkändes och uttalades allmänt. Man insåg att ingen medvärkan af folkets breda lager kunde påräknas, så länge tiotal miljoner individer voro ställda utom lagen och berodde ar sina herrars godtycke. Likhet inför lagen, rättighet för alla till uppfostran och bildning, rätt för folket att sköta sina egna angelägenheter, för alla att åtminstone uttrycka sina åsikter om37

styrelsen, afskaffande af det administrativa godtycket — sådana voro de fordringar man öfverallt ansåg sig böra uppställa, de grundvilkor, som måste uppfyllas för att varaktig förbättring af tillståndet skulle vara tänkbart.

Från rysk självhärskareståndpunkt sedda, voro ju sådana fordringar rent revolutionära, för så vidt de i självva värket åsyftade en inskränkning genom lagen af självhärskarens makt. Så långt hade utvecklingen hunnit, trots Nikolais omöjliga despotism, eller tack vare den. Vid hans tronbestigning var det en handfull individer — några hundratal — som vågat yrka en begränsning af självhärskaremakten och till och med sökt framtvinga begränsningen med våld. När hans efterträdare tillträdde regeringen, upptogos de viktigaste af dekabristernas fordringar af alla hälst i någon mån bildade och framställdes med sådan enträgenhet, att man måste tillmötesgå dem.

Den nye tsaren, Alexander II, var villig att visa sådant tillmötesgående. Han som andra insåg att centralisationssystemet, sådant det blifvit under hans faders regering, var omöjligt, att folkets krafter, folkets medvärkan måste tagas i anspråk och att därför folket först måste frigöras. Redan 1856, kort efter det fred blifvit sluten, gaf Alexander II en antydan om sina afsikter, i det han i ett tal till adelns i Moskva församlade representanter yttrade: »För att motvärka vissa ogrundade rykten, anser jag nödvändigt säga eder att jag icke hyser någon afsikt att för närvarande afskaffa lifegenskapen; men såsom I självva veten kan det nu rådande sättet att äga lifegna visst icke fortfara oförändradt. Det är bättre att afskaffa lifegenskapen uppifrån, än att vänta tills den börjar afskaffa sig själf nedifrån. Jag uppmanar er, mina herrar, att öfverväga, huru detta skal! kunna utföras och att framföra mina ord till adeln, att öfvervägas af den.»

Kejsaren önskade och hoppades att godsägarna självva skulle göra början, genom att inkomma med en petition om lifegenskapen upphäfvande. Men den godsägande adeln visade sig ovillig. Hvarken i Moskva, eller i andra delar af riket lät den genom några påstötningar förmå sig att anhålla om någon regeringsåtgärd af detta slag. Slutligen tog regeringen, år 1857, fasta på petitioner af godsägare i några västryska, egentligen38

polska guvernement, angående revision af vissa under Nikolais regering utfärdade stadganden rörande förhållandet mellan godsägare och lifegna. Om upphäfvande af lifegenskapen hade dessa godsägare visst icke

anhållit, men man fann lämpligt att sålunda tolka deras petitioner och i sitt svar på dem — det ryktbara s. k. reskriptet till Nazimoff, generalguvernör i Lithauen — förklarade Alexander sin afsikt vara att afskaffa lifegenskapen och meddelade petitionärerna tillstånd att bilda komitéer för att uppgöra förslag till reformens genomförande. Fyra dagar senare skickade inrikesministern, på en hemlig order af tsaren, ett cirkulär till alla guvernörer och adelsmarskalkar i Ryssland, underrättande dem om att adeln i de lithauiska guvernementen »erkänt nödvändigheten af böndernas frigörelse» och att denna deras »ädla afsikt beredt hans majestät synnerlig tillfredsställelse». En afskrift af reskriptet och af de fundamentala regler, som borde iakttagas, åtföljde cirkuläret, »för den händelse att adeln i andra guvernement skulle uttrycka en liknande önskan». Några veckor senare uttalade kejsaren, för att intet tvifvel skulle kunna råda, i ett offentligt tal sitt hopp »att värket, med guds bistånd och med samvärkan af adeln, skulle kunna framgångsrikt genomföras».

Entusiasmen öfverallt i Ryssland öfver detta första, stora steg framåt på reformemas väg blef stormande. Tidningsprässen, som ostraffadt åsidosatte de censurreglementen Nikolai utfärdat, framhöll att bondeemancipationen måste komma att öppna ett nytt, glansfullt skede i tsardömets utveckling, och ordade vidt och bredt om alla de framsteg och öfriga reformer, som måste följa på detta första steg i frisinnad riktning. Ännu vågade man icke öppet tala om den förhoppning, som hystes af så godt som en och hvar, men enskildt diskuterade man litet hvarstädes nödvändigheten af en konstitution. Man ansåg att adeln, som i allt större antal förklarade och visade sig villig att uppgifva de fördelar lifegenskapen skänkte, nära nog hade rätt att i gengäld för sig och de öfriga undersåtarna fordra delaktighet i styrelsen, och bra nog allmänt trodde man att den närmaste konsekvensen af bondeemancipationen skulle blifva utfärdandet af en konstitution.39

Snart nog inträdde dock ett bakslag. De komitéer, som tillsatts för att utarbeta definitiva förslag för reformens genomförande, arbetade mycket långsamt och på högsta ort visade man sig långtifrån fullständigt oemottaglig för inflytelser från de håll, där emancipationstanken väckt misshag och motstånd.

Adeln hade öfverallt i riket följt tsarens uppmaning och bildat komitéer, som oberoende af hvarandra uppgjorde förslag till den stora reformens praktiska genomförande. Dessa insändes till den s. k. redaktionskomité, som tillsatts i S:t Petersburg, som till hufvudsaklig del var sammansatt af byråkratiska element och som därför gjorde till sitt främsta ögnamärke att med ängslig omsorg bevaka själfhärskaredömets, eller ämbetsmannadömets, det vill säga sina egna intressen.

Godsägarna, som — om ock efter någon tvekan — visat sig fatta ställningens och det allmänna bästas kraf och som i flertalet fall med ärligt uppsåt och god vilja skridit till värket att utföra reformen, skötos småningom allt mera åt sidan af regeringstjänstemännen. Och i samma mån började äfven det minoritetsintresse, som motarbetade bondeemancipationen, att alltmera göra sig gällande beträffande emancipationslagens detaljer. Ingen kunde ens falla på tanken att söka förmå tsaren att återtaga sitt löfte att frigöra bönderna, men frigörelsen kunde regleras på många, för bönderna och därför äfven för godsägarna, mer eller mindre förmånliga sätt.

Bland bönderna själfva fortlefde alltjämt traditionen om den tid, då lifegenskap icke existerat i Ryssland, då en talrik klass af små jordägare, af värkliga bönder funnits, och då de, som icke själfva ägde jord, haft rätt och frihet att söka arbete hvar hälst de själfva ville. Begreppen om öfvergången från frihet till lifegenskap voro naturligtvis, och måste hos allmogen vara rätt dunkla. Till och med bland bildade ryssar påträffar man än i dag såsom ganska allmänt utbredd åsikten att lifegenskapen infördes genom en ukas af halfblodstartaren Boris Godunoff, som år 1598 gjorde sig till tsar och regerade till år 1605, och som enligt denna åsikt skulle så godt som ensam vara ansvarig för att bönderna i Ryssland blefvo glebæ ad-scripti.40

I själfva värket förhöll det sig, enligt hvad forskningar af ryska lärda gifvit vid handen, alls icke så. Enligt den troligen mest framstående forskaren på detta område, Beläjeff, utgjorde Boris Godunoffs lagstiftning angående bönderna endast en bekräftelse, delvis en utsträckning till nya områden af småningom inträdda och utvecklade förhållanden. De olika småfurstarnas, de stora godsägarnas och slutligen den moskovitiska statens intressen, deras behof, dels af ständigt tillgänglig arbetskraft, dels af manskap för trupperna, hade gjort att böndernas, det lägre folkets frihet blifvit alltmera inskränkt, först genom godtyckliga, ofta våldsamma åtgärder af individer,

sedermera genom förordningar och ukaser, som sökt legalisera våldsåtgärderna.

I Ryssland liksom i andra länder hade sedan urminnes tid, funnits trälar: krigsfångar och individer, som för gäld gjorts, eller frivilligt, för ytterlig fattigdoms skull, blifvit till trälar. Men massan af folket utgjordes af fria män, bland hvilka — också liksom annorstädes — småningom gjort sig gällande en skilnad mellan krigare och arbetare. De senare kommo under tidernas lopp att betraktas såsom skyldiga att underhålla de förra och råkade sålunda alltmera i ett beroende förhållande till dessa, som blefvo, eller gjorde sig till herrar, till hufvudsakliga ägare af jorden. Men arbetarna voro fria. De kunde taga tjänst hos hvem de behagade och småningom utbildade sig seden att de togo tjänst för ett helt år med ens. Den helige Georgs dag i november blef hvad vi skulle kalla städslingsdag, efter hvilken arbetarna ägde rätt att lämna sin tjänst. Denna sed synes ha varit allmän i alla delar af Ryssland.

I mån som det moskovitiska tsardömet utvecklade sin makt och gjorde sig gällande gentemot tartar-khanerna, stegrades dess behof af soldater såväl som af statsinkomster och i förhållande därtill dess anspråk på de bojarer: godsägare och småfurstar, som stodo i undersåtareförhållande till tsaren. Och dessa måste självfallet i sin tur ställa förhållandevis större anspråk på sina underlydande, bönderna, som sålunda fingo bära allt större bördor i mån som tsardömet utvidgades och dess statsskick utbreddes till nya områden. Inom dessa nya, längre bort från tsardömets säte, Moskva, belägna områden, funnos41

emellertid talrika och gynsamma tillfällen för de hårdt betungade moskovitiska bönderna att bli jordägare och oberoende, hvarför det småningom blef allt vanligare att de, i början en om en eller i små grupper, senare i stora flockar, i stället för att låta städsla sig, utvandrade från de trakter, där afkastningen af deras arbete liksom deras personer togos i anspråk för statsändamål, som voro dem likgiltiga, eller till och med förhatliga.

Häruti låg klarligen en värküg fara för tsardömet, som började se sig om efter medel att stäfja allmogens utvandringslust. Det närmast till hands liggande var naturligtvis förbjudande af sådan utvandring. I början voro förbuden temporära, gällande endast för viss tid, ofta äfven blott för vissa trakter, men hvad det led, återkommo sådana temporära förbud allt oftare och gällde allt längre tidsperioder, tills de slutligen blefvo permanenta samt omfattade hela tsardömet. Och i mån som dettas gränser utvidgades, utsträcktes äfven lifegenskapen till vidare områden, tills den blef rådande inom största delen af det ryska riket, särskildt inom europeiska Ryssland och fullständigast i de trakter, där institutionen först uppstått, Storryssland, med Moskva som centrum.

Det var endast ett skede i denna utveckling Boris Godunoff sanktionerade, liksom både före och efter hans tid många andra tsarer sanktionerat andra skeden däraf, ända till Katarina II, under hvars regering lifegenskap ännu infördes i delar af Lill-ryssland och de lifegna gjordes mera beroende än någonsin af sina herrar. Ty äfven härutinnan ägde helt naturligt en utveckling rum. Från att i början endast ha varit glebæ adscripti, fästade vid jorden, men annars i åtnjutande af fulla medborgerliga rättigheter, blefvo de lifegna småningom alltmera underordnade sina herrar, tills dessa slutligen ansågos äga rätt att sälja dem både kollektift och individuelt, oberoende af den jord, vid hvilken de varit bundna, och de lifegna sålunda funno sig frånhända icke blott medborgerliga, utan äfven de mest elementära mänskliga rättigheter.

Men just den omständigheten att lifegenskapen icke införts på en gång många sekel tillbaka i tiden, utan utvecklats småningom, under förloppet af hundratal år, hade gjort det möjligt42

för traditionen om den tid, då frihet och rätt att besitta jord existerade äfven för Rysslands allmoge, att fortlefva bland bönderna. Det behöfdes blott en antydan om möjligheten af en återgång till ett sådant sakernas tillstånd, för att den gamla traditionen skulle få nytt lif och läggas till grund för böndernas förhoppningar och anspråk.

Tidningsprässen sörjde under åren närmast före bondeemancipationen för att sådana anspråk fingo faktisk och historisk grund att bygga på. Såväl journalister som vetenskapsmän kastade sig in på forskningar angående lifegenskapen och böndernas forna ställning. Resultaten af dessa forskningar offentliggjordes i tidskrifter, tidningar och broskyrer, aksepterades såsom giltiga äfven där kritik skulle varit på sin plats, och spriddes småningom ända ned till de djupaste befolkningslagren. Inom kort uppställdes allmänt den fordran att bönderna

icke blott skulle personligen frigöras, utan äfven förses med jord, för att kunna bli själfägande och oberoende.

I denna punkt voro naturligtvis böndernas och godsägarnas intressen diametralt motsatta. De lifegna bebrukade i regeln en viss del af godsens jord för egen räkning och voro i gengäld skyldiga att ställa en viss del af sin tid, det vill säga sin arbetskraft, till godsägarens förfogande. Genom olika ukaser hade regeringen då och då sökt i någon mån reglera detta förhållande, för att förekomma de lifegnas alltför starka exploaterande af deras herrar, men någon värklig ordning härutinnan existerade icke. Andra lifegna — alla s. k. kronobönder och en mängd tillhöriga enskilda jordägare — erlade en årlig afgift i penningar, »obrok», och kunde då bosätta sig hvar som hälst, medan ytterligare andra, de egentliga tjänarna, helt och hållet berodde af sina herrar, underhöllos af dem och i alla afseenden intogo den sämsta ställningen. Af kronan tillhöriga lifegna funnos omkring 22'/'j miljoner »själar» och ungefär lika många på enskilda jordägares gods. Tjänarnas, husträlarnas antal uppgick till IVa miljon.

Nu ansågo de lifegna helt enkelt att den jord de och deras förfäder bebrukat, egentligen tillhörde dem, att blott deras arbetskraft delvis varit godsägarnas egendom, icke jorden, som därför43

utan vidare borde tillfalla dem. Godsägarna åter ansågo sig komma att lida mer än tillräcklig förlust allenast genom utsinandet af tillgången på arbetare och motsatte sig därför de lifegnas anspråk på jord, såvida icke dem, godsägarna, tillerkändes motsvarande ersättning.

Det var på detta område den hetaste striden stod. De lifegna på kronans domäner lämnades mer eller mindre på sida om diskussionerna, husträlarna, som icke kunde göra anspråk på jord, likaså. En kompromiss, som gaf sig sken af att i lika mån tillgodose såväl godsägarnas som de lifegnas bästa, blef slutresultatet af de stridiga intressenas sammandrabbning, en kompromiss, som inom rätt kort tid visade sig mycket oförmånlig för bönderna och hvari man måste söka en af de främsta orsakerna till det ständigt stigande eländet bland Rysslands allmoge samt därför till det missnöje, som i våra dagar börjar göra denna allmoge färdig och böjd för en ny omhvälfning.

Ukasen om afskaffandet af lifegenskapen utfärdades den 19 februari (3 mars) 1861, men gällde endast de lifegna på enskilda jordägares gods och husträlarna, hvilka senare under ytterligare två år skulle kvarstå i det forna förhållandet till sina herrar, men sedan äga rätt att söka sig tjänst hvar de behagade. De förra däremot skulle genast träda i åtnjutande af fulla medborgerliga rättigheter och skulle erhålla ett visst jordområde, hvilket i regeln blef ungefär detsamma, som de lifegna förut för egen räkning brukat.

Men detta jordområde skulle tillfalla kommunen — s>mir'en» — icke de enskilda medlemmarna däraf med full äganderätt. Och lika litet skulle de forna lifegna erhålla denna jord gratis.

»Mir»-institutionen hade urgamla anor i Ryssland, där prak-tiskt-kommunistiska principer än i dag på särskilda områden äro härskande bland folket. För godsägarna var denna institution mycket bekväm. I stället för att hafva att skaffa med en mängd individer hade de att göra med en kollektiv enhet, mir'en, hvars medlemmar gentemot godsägaren i hufvudsak voro ansvariga, en för alla och alla för en, men därför också tillätos att själfva sköta sina så att säga inre angelägenheter, att välja sina egna styresmän, att med ett ord bilda i många stycken autonoma sam-samhällen. Det var denna institution, som nu i och genom emancipationslagen togs under regeringens hägn.

Dels medvärkade väl härtill de praktiska bekvämlighetsskälen, men dels äfven, och i främsta rummet, rent teoretiska synpunkter. De i den offentliga diskussionen om reformer af allehanda slag så ifrigt deltagande samhällsförbättrarna af olika läger, trodde sig i mir-institutionen ha funnit ett *arcanum,* egnadt att motvärka alla sådana den sociala utvecklingens i västerländerna faror, som representerades af uppkomsten och utvecklingen af ett arbetareproletariat. Genom att göra de frigifna lifegna till medlemmar af kommuner, som kollektift ägde jorden, skulle man genom deras egna intressen binda dem vid denna, predikade man, och sålunda omöjliggöra uppkomsten af en lös arbetareklass, mottaglig för allehanda skadliga inflytanden och irrläror.

Dessa satser omfattades såsom ett slags nytt evangelium på alla håll. Öfverallt var man öfvertygad om att Ryssland i och genom mir'en funnit det förlösande ordet för den sociala utvecklingen och i enlighet med denna, det vida öfvervägande flertalets öfvertygelse handlade äfven regeringen. Det blef mir'en, som erhöll jord för de

frigjorda böndernas räkning, icke bönderna själfva. Hos dessa, som ju sedan hedenhös varit vana vid sådant kollektift ägande, väckte detta stadgande i emancipationslagen icke minsta missnöje.

Helt annorlunda ställde det sig beträffande stadgandet om ersättning för den erhållna jorden. Bland bönderna hade ingen enda betviflat att all den jord, som bebrukats af de lifegna också skulle tilldelas dem och tilldelas dem gratis. Enligt deras uppfattning — som icke saknade allt historiskt berättigande — hade herrarna ursprungligen erhållit sin jord af tsaren, i gengäld för tjänster bevisade honom, icke till arf och ägo. Vidare hade olika tsarer gifvit herrarna rätt att utkräfva skatt i arbete och penningar af bönderna, allt under samma förutsättningar. Det var denna rätt, hvilken i böndernas tanke hade ingenting att skaffa med jordbesittningen, tsaren nu fråntog godsägarna. Deras diskussioner i saken gällde därför frågan huruvida *all* jordägarnas jord skulle tilldelas dem, eller huru stor del utöfverden de under alla omständigheter betraktade såsom sin. Och nu stadgade emancipationslagen att de äfven för denna, för sin egen jord, skulle betala lösepenning!

Hade denna lösen åtminstone varit måttlig, så skulle bönderna under tidens lopp haft lättare att finna sig i det de betraktade såsom en orättvisa. Men till en början inträdde i materielt afseende ingen synnerlig förändring i böndernas läge. Emancipationsmanifestet utfärdades långt förr än detaljerna af reformen voro utarbetade och stadfästade. Under de första två åren af den nya ordningen måste bönderna betala arrende för den jord mir'en erhållit, i penningar eller medels arbete. Först 1863 utfärdades stadganden om inlösandet af sådan jord, och detta inlösande gjordes beroende af godsägarnas samtycke. Ville godsägaren mot lösen afstå jorden åt de forna lifegna, så voro dessa skyldiga att lösa en viss minimiareal, men var godsägaren ovillig, så kunde han icke tvingas att afträda sin jord. 1863, efter det polska upproret, utfärdades en ukas, som skyldigkände jordägare i de polska provinserna att ingå på sådana aftal, när deras bönder yrkade det, men i det egentliga Ryssland stadgades sådan skyldighet först år 1883, under Alexander III.

Löseskillingen för jorden beräknades efter värdet per år af de lifegnas forna prestanda för den jord de erhöllo, eller i kapital till den summa hvarå nämda värde utgjorde sex procent. Denna summa utbetalade regeringen i räntebärande obligationer, hela summan, ifall transaktionen mellan godsägaren och bönderna var frivillig, men endast fyra femtedelar däraf, om godsägaren begagnade sig af sin rätt att tvinga bönderna att inlösa jorden. Regeringen uttog sedan löseskillingen af bönderna, som skulle betala in en femtedel kontant och därefter under 49 års tid 6 procent på de återstående fyra femtedelarna, hvilka därigenom skulle bli amorterade. Antag t. ex. att en mir erhöll 900 desjätiner jord, värderade till 3 rubel per desjätin i årlig afgift enligt ofvannämda beräkningsgrund, eller inalles 2,700 rubel per år, så skulle löseskillingen för de antagna 900 desjätinerna uppgått till 45,000 rubel, eller det kapital, hvarå 2,700 utgör 6 procent. Af detta kapital skulle mir'en betala in en femtedel, eller 9,000 rubel, kontant och å de återstående 36,000erlägga 6 procent om året i ränta och amortering, under 49 års tid. Men 6 procent på 36,000 gör 2,160 och detta belopp multipliceradt med 49 gör 105,840, hvadan alltså mir'en då 9,000 inbetalats kontant, för sina 900 desjätiner jord, som värderats till 45,000, skulle sammanlagt erlägga 114,840 rubel.

Och därtill kommo nya skatter af olika slag, sådana de lifegna knappast afvetat, både kommunala och statsskatter, bland hvilka de måhända mest betungande varit de orimliga tullsatser, som åsatts äfven de oundgängligaste nödvändighetsartiklar, såsom t. ex. salt och järn. Det torde vara onödigt att ingå i flera detaljer, för att visa att bondeemancipationen, sådan den i praktiken tack vare allehanda sidoinflytanden blef, ingalunda förbättrat böndernas materiella ställning, utan tvärtom försämrat den tills nödtillståndet blifvit permanent i en stor del af Ryssland.

Till de lifegna på kronans domäner utsträcktes emancipationen först år 1866, då dessa försattes i samma, allt utom gynsamma materiella läge som den öfriga allmogen. Snart nog blefvo de äfven lika missnöjda med de förändrade förhållandena som denna.

Orsaker till missnöje funnos många andra än den betungande jordlösen bönderna ålagts betala. Regeringen hade såsom ofvan nämts, gjort mir'en till den enhet, som blef ansvarig för alla bönderna åliggande onera, men den lämnade därför icke mir'en, sådan den varit, orörd, utan ställde jämte och öfver den en annan, nyskapad enhet,

som benämdes »volost». Mir'en var en af regeringens tjänstemän oberoende kommunalförsamling, hvars chef, som kallades »starosta», valdes af bönderna. Den nya enheten, volost'en, organiserades i administratift syfte, bestod af flera eller färre mir'er och sammanföll i allmänhet med den ecklesiastika församlingen. Äfven volost-chefen, kallad »starschina», valdes af bönderna, men då han stod i direkt förbindelse med tjänstemännen, mötte det ringa svårighet för dessa och isynnerhet för »ispravniken», polischefen i distriktet, att vinna afgörande inflytande öfver starschina'n, som för sitt val till volost-chef blef alltmera beroende af tjänstemännens och polisens vilja. Sålunda blef mir'ens själfständighet till böndernasständigt ökade missnöje småningom så inskränkt, att den knappast mera kan sägas existera.

Vidare gaf utskiftandet af den jord de lifegnas mir'er skulle få anledning till knot, som ännu i dag icke upphört. I början anförtroddes detta ömtåliga uppdrag åt godsägare, som af intresse för den stora reformen och dess genomförande på bästa och rättvisaste sätt utförde uppgiften. Så länge de kvarstodo försiggick utskiftningen utan slitningar att tala om och till böndernas belåtenhet. Af godsägarna valde ett flertal metoden att yrka på omedelbart öfvertagande af jorden från de lifegnas sida. De erhöllo visst sålunda blott fyra femtedelar af den löseskilling, hvartill jorden uppskattades, men dels utgjorde dessa fyra femtedelar i regeln mera än det gångbara priset, dels kunde godsägarna reglera sina vanligen rätt intrasslade affärer med de statsobligationer de erhöllo för den afträdda jorden. Den delikata procedyren att skilja böndernas jord från deras forna herrars mötte sålunda i början långt mindre svårigheter än man väntat.

Men de frivilliga skiftesmännen, som arbetat af rent intresse för saken, började, så snart den första och svåraste delen af uppgiften var löst, en efter annan lämna sina befattningar, för att återgå till sin vanliga värksamhet, och i deras ställe trädde andra, som åtogo sig arbetet för de därmed förenade inkomsternas skull. Och de betraktade sig helt och hållet såsom andra regeringens tjänstemän, både beträffande bestickliIghet och i andra afseenden. Öfverallt, där regleringen icke var slutförd — och det var den knappast i något guvernement — lyckades dessa nya skiftesmän införa arbetsmetoder, som för dem själfva voro särdeles inkomstbringande, men som alltmera ökade böndernas missnöje med och misstroende till den stora reformen, och till regeringens afsikter. Slutligen gick det så långt, att slutförandet af det återstående skiftesarbetet genom en ukas af 1874 anförtroddes åt ispravnik'erna, distriktspolischeferna!

Hufvudsyftemålet med den stora emancipationsreformen: förvandlingen af de lifegna, som utgjorde folkets flertal, till fria, själfständiga människor, förfuskades sålunda alltmer i mån som detaljstadgandena rörande reformens praktiska genomförande utarbetades och kommo till tillämpning. De konservativasynpunkterna gjorde sig alltmera gällande hos Alexander II. Han insåg att den reformernas väg han beträdt oundvikligt måste leda till införande af ett alltmera demokratiskt samhällsskick, med ständigt utvidgade rättigheter för folket själft. Och emedan han insåg detta lät han så mycket lättare skrämma sig af dem, som föreställde honom att utvidgade rättigheter för folket ovilkorligt skulle förleda detta att fordra ständigt mera, tills själfhärskaremakten själf blefve satt ifråga. Isynnerhet efter det polska upproret 1863 blef Alexander mottaglig för sådana argument. Hans reformifver slappades alltmera. De frisinnade män, som med så stor entusiasm samarbetat med honom under de första åren, fingo en efter annan lämna rum för rådgifvare af mera konservativ, delvis till och med reaktionär ståndpunkt, och dessas inflytande förmådde honom att småningom vidtaga alltflera åtgärder, egnade att förringa eller upphäfva värkningarna af de tidigare införda reformerna.

Innan Alexander II helt och hållet föll under sådana inflytelser, hunno emellertid ytterligare ett par viktiga reformer påbörjas — för att senare liksom bondeemancipationen bit för bit omintetgöras. Den förnämsta, eller den mest lofvande af dessa öfriga reformer var införandet af den kommunala själfstyrelse, som benämdes semstvo-institutionen.

Den enda tillstymmelse till lokal själfstyrelse, som förut kunnat iakttagas i nyare tiders Ryssland, utgjordes af adelns provinsmöten, men dessa hade aldrig erhållit den betydelse de kunnat, ifall adeln vetat och vågat med tillbörligt eftertryck häfda sina rättigheter gentemot tsaren. Man måste därför betrakta semstvo-institutionen såsom ett helt och hållet nytt uppslag och ett uppslag, hvarur värklig själfstyrelse för hela folket småningom

kunnat uppspira, om den nya institutionen tillåtits att utveckla sig naturligt och ostördt.

Semstvo-församlingarna voro af tvänne olika slag: de mindre, eller distrikt-semstvo's och de större, som omfattade hela guvernement. Till de förra valdes en kategori respresentanter af godsägarna, en annan kategori af volost'erna, som företrädde bönderna, och en tredje af de municipala korporationerna inom distriktet. Till de större semstvo-församlingarna valdes medlemmarna af49

distrikt-semstvo's, af hvilka enhvar utsåg sju till åtta representanter. Till dessa församlingars kompetens hörde afgörandet af frågor rörande underhåll af vägar och broar, rörande den primära undervisningen, den allmänna sundhetsvården, samt uttaxerandet af medel för dessa ändamål, hvarjämte dem äfven ålåg att välja fredsdomare.

Införandet af denna institution mottogs med utomordentligt stora förhoppningar af alla de bildade klasserna, som trodde och hoppades att Ryssland nu ändtligen skulle slippa det korrumperade tjänstemannavälde, som under Nikolai I blifvit så outhärdligt. Och så skulle det otvifvelaktigt gått, om blott semst-vo's tillåtits arbeta i fred inom de gränser, som för dem utstakats. Men detta blef ingalunda fallet. För inkvartering af trupper, för landtpolisen och för många andra, hvarken kommunala eller guvernementala ändamål, har regeringen tagit i anspråk en så stor del af de medel semstvo-församlingarna genom uttaxering kunnat hopbringa, att ytterst litet blifvit öfrigt för kommunernas egna allmänna behof. Och därtill har dessa församlingars kompetens genom en hel serie cirkulär och ukaser alltmera kringskurits, medan samtidigt det genom dem igångsatta medborgerliga arbetet på »tillåtna» områden, såsom t. ex. undervisningsväsendets, med alla medel motvärkats och försvårats. I detta nu ha semstvo-församlingarnas möjligheter att uträtta någonting af värde reducerats i så hög grad, att hela institutionen i sitt nuvarande skick icke är annat eller mera än ett tomt skal. Men detta skal kostar nästan lika mycket att upprätthålla som om det innehölle kärna och har sålunda — i synnerhet som äfven semstvo-institutionen delvis råkat under regeringstjänstemännens inflytande — blifvit en ytterligare, om ock indirekt anledning till missnöje med det rådande systemet.

Lika illa har det gått med den stora domstolsreform Alexander II år 1862 påbörjade. Det ryska domstolsväsendet hade under Nikolais tid sjunkit så lågt, att orden »domare» och »mut-kolf» blifvit nära nog synonyma. Om »rättskipning» var det icke mera tal, inflytande hos högre ämbetsmän afgjorde alltid rättegångar till deras förmån som förfogade däröfver, och sådant inflytande kunde vanligen förvärfvas genom rätt anbragt frikostig-



het. I smärre ärenden gick det ännu enklare till: man köpte sitt utslag direkt af domaren. Den som icke åtnöjdes med utslag af denne, kunde alltid med samma eller liknande metoder »i administrativ väg» få en ändring till stånd, ty administrationen, regeringen, betydde långt mera än lag och rättvisa.

Enhvar insåg att inga reformer på något område kunde komma varaktigt godt åstad, utan en omorganisation af domstolsväsendet. En ukas af nämda år, 1862, påbjöd en sådan omorganisation, helt och hållet efter europeiskt — till största delen franskt, men i någon mån också engelskt — mönster. Såsom lägsta instans infördes i mindre viktiga mål fredsdomare, som utsågos genom val och icke behöfde besitta juridisk bildning, samt för andra mål kollegiala domstolar, hvilkas medlemmar utnämdes af regeringen bland juridiskt bildade män. Från båda dessa slag af underdomstolar kunde vädjan äga rum till en appellationsdomstol, från fredsdomaren till den hvarje månad sammanträdande församlingen af alla fredsdomare i distriktet, från den senare, den s. k. kretsdomstolen, till »justitiepalatset» (»sudebnaia palata»). Sista instans var senaten såsom »revisionsdomstol» — naturligtvis oberäknadt tsaren, som kunde kullhäfva hvilken som hälst domstols utslag. I brottmål infördes juryinstitutionen.

Det är tydligt att införandet af fullfärdiga institutioner af så komplicerad art som denna icke kan undgå att möta en mängd svårigheter, då flertalet af folket saknar alla förutsättningar för en riktig uppfattning af sådana institutioners väsende. Men trots detta, trots de orimliga utslag isynnerhet jury-domstolarna, men äfven fredsdomarna, ofta nog i början fällde, utgjorde denna omorganisation af domstolsväsendet dock ett så stort framsteg och uträttade så mycket godt, att den utan tvifvel småningom skulle uppfostrat det ryska folket till en annan uppfattning af rättvisa och rättskipning, än den förut vanliga. Men domstolarna fingo lika litet som andra

institutioner fortfara att fungera oberoende af regeringen. »Den administrativa rättskipningen», som aldrig fullständigt upphört att fungera, blef redan under senare delen af Alexander II:s regering den förhärskande i alla mål, af hvilkas utgång regeringen hade större intresse. Och när en eller annan51

person, som ägde tillräckligt inflytelserika relationer, icke var tillfreds med den lagliga utgången af en process, kunde han alltid utvärka en särskild kejserlig befallning, som ställde hans sak öfver lag och domstolar, fullkomligt oberoende af all rättvisa.

Detta system har sedermera fortsatt att vara rådande, tills numera »den administrativa rättskipningen» helt och hållet öfver-skuggar den lagliga och gör att ingen rysk medborgare mera är säker till frihet, lif och egendom, han må sedan aldrig så noga och aldrig så samvetsgrannt ställa sig lagens föreskrifter till efterrättelse.

Det skulle föra alldeles för långt utom ramen för detta arbete att uppvisa huru alla de reformer, som under de första åren af Alexander II:s regering infördes eller påbörjades, småningom med hans eget begifvande inskränktes till sina värkningar, tills regeringssystemet ännu under hans lifstid blef lika reaktionärt som under hans faders och företrädares. Det var endast i Finland Alexander II ända till sina dagars slut visade samma frisinthet som då han sammankallade de finska ständerna. I Ryssland blef hans liberalism af kort varaktighet.

Men den hade dock uträttat ofantligt mycket genom att väcka och sätta i värksamhet alla Rysslands andliga krafter. Själfva idén om en annan, människor mera värdig tillvaro än under själfhärskarespiran, om frihet och rättvisa för alla, om rätt för folket att bestämma sin egen och det helas utveckling, om konstitutionell själfstyrelse med ett ord, eller ur rysk statssynpunkt: idén om en omhvälfning, en revolution såsom enda botemedel, spriddes under de första åren af Alexanders regering och slog rot inom befolkningslager, där förut icke en allvarlig tanke ägnats statsskicket och styrelseformen. Detta blef snart nog tydligt för enhvar, som följde närmare med samhällsföreteelserna i Ryssland. Missnöjet med den tveksamhet tsaren redan kort efter det polska upproret började ådagalägga beträffande fullföljande af de påbörjade reformerna gaf omedelbart upphof åt revolutionära sträfvanden, hvilka sedan dess aldrig upphört. Af-skyn öfver de ohyggliga grymheterna i Polen och de väl grundade farhågorna att det vore slut med reformperioden orsakade en jäsning, som redan 1866 gaf sig uttryck genom Karakosoffs försök att i »sommarträdgården» skjuta tsaren. Det var en var-52

ning af skarpaste art, men långt ifrån att låta varna sig, blef Alexander därefter ännu mera obenägen att fortsätta reformerna, mera tveksam om den politik han hälst borde inslå och därför mera oförmögen att motstå deras inflytande, som till hans eget och Rysslands fördärf drogo honom allt längre in i reaktionen.

## Den revolutionära rörelsen under Alexander II.

Förhoppningarna om fortsatta reformer af alltmera genomgripande natur, tills småningom hela det ryska statsskicket blefve förändradt, hade blifvit alltför högt spända under de första åren af Alexanders regering, för att icke väcka tankar på genomförande af reformer trots regeringen, när denna började visa böjelse att stanna. Under Nikolais despotiska regim hade det behöfts ett så påtagligt bevis för det absolutistiska systemets omöjlighet som katastrofen i anledning af Krimkriget, för att de missnöjda mera allmänt skulle börja tala om medel att åstadkomma en förändring. Nu, endast ett tiotal år senare, behöfdes icke mera än att den inslagna liberala regimen visade tecken till återgång, för att oppositionsandan skulle vakna till lif och gifva sig uttryck. Utvecklingen hade gått snabbt framåt under dessa år, stämningen hade hunnit blifva en helt annan.

Karakosoffs attentat var ett utbrott af och ett bevis för den jäsning, som uppstått öfverallt i Ryssland, så snart de första tecknen till ett afstannande af reformarbetet visade sig. Hemliga föreningar uppstodo på en gång i alla större städer i riket, på många håll talades om möjligheterna för en revolution, där och hvar om regentmord, öfverallt om nödvändigheten af intensivt arbete i oppositionell riktning, för att trots den begynnande reaktionen kunna föra reformvärket framåt. Under åren närmast efter; Karakosoffs afrättning ökades denna jäsning i förhållande till den mer och mer reaktionära politik regeringen inslog, utan att dock någonting afgörande å någondera sidan föreföll. Den revolutionära stämningen gaf sig luft hufvudsakligen i diskus- 52

ning af skarpaste art, men långt ifrån att låta varna sig, blef Alexander därefter ännu mera obenägen att fortsätta

reformerna, mera tveksam om den politik han hälst borde inslå och därför mera oförmögen att motstå deras inflytande, som till hans eget och Rysslands fördärf drogo honom allt längre in i reaktionen.

Den revolutionära rörelsen under Alexander II.

Förhoppningarna om fortsatta reformer af alltmera genomgripande natur, tills småningom hela det ryska statsskicket blefve förändradt, hade blifvit alltför högt spända under de första åren af Alexanders regering, för att icke väcka tankar på genomförande af reformer trots regeringen, när denna började visa böjelse att stanna. Under Nikolais despotiska regim hade det behöfts ett så påtagligt bevis för det absolutistiska systemets omöjlighet som katastrofen i anledning af Krimkriget, för att de missnöjda mera allmänt skulle börja tala om medel att åstadkomma en förändring. Nu, endast ett tiotal år senare, behöfdes icke mera än att den inslagna liberala regimen visade tecken till återgång, för att oppositionsandan skulle vakna till lif och gifva sig uttryck. Utvecklingen hade gått snabbt framåt under dessa år, stämningen hade hunnit blifva en helt annan.

Karakosoffs attentat var ett utbrott af och ett bevis för den jäsning, som uppstått öfverallt i Ryssland, så snart de första tecknen till ett afstannande af reformarbetet visade sig. Hemliga föreningar uppstodo på en gång i alla större städer i riket, på många håll talades om möjligheterna för en revolution, där och hvar om regentmord, öfverallt om nödvändigheten af intensivt arbete i oppositionell riktning, för att trots den begynnande reaktionen kunna föra reformvärket framåt. Under åren närmast efter; Karakosoffs afrättning ökades denna jäsning i förhållande till den mer och mer reaktionära politik regeringen inslog, utan att dock någonting afgörande å någondera sidan föreföll. Den revolutionära stämningen gaf sig luft hufvudsakligen i diskus-53

sioner, regeringens omslag i ett upphörande af dess liberalism mera än i direkt reaktionära åtgärder.

Under dessa år — senare hälften af sextiotalet — var det den rörelse starkast florerade, som af Turgenjeff kallades »nihilism», en benämning, hvilken sedermera användts för den egentliga revolutionära rörelsen, ehuru de voro fullkomligt skilda saker. Den egentliga, eller ursprungliga nihilismen var en filosofisk och literär rörelse, som började under den tid, då alla Rysslands andliga krafter vaknade till lif, som utgjorde en, icke politisk, men moralisk opposition mot alla de onödiga band samhället pålägger sina medlemmar och som därför i alla stycken häfdade individens rätt gentemot samhället. Nihilismen var i få ord ett förnekande i den individuella frihetens namn af alla de förpliktelser samhälle, familjelif och religion ålägga individen.

Äfven denna rörelse måste naturligtvis betraktas såsom ett utslag af den allmänna reaktionen mot de ytterligt trångbröstade och inskränkta begrepp, som födts och fostrats af den nikolaiska despotismen. Men dessa tidigare nihilister hvarken tänkte på eller talade om revolutionär handling. De inskränkte sig till att hvar i sin stad genom sitt lif, sitt uppträdande och sina ord göra propaganda för de åsikter de förfäktade, utan att synnerligt bekymra sig om det öfriga samhällets görande och låtande eller dess öde.

Revolutionärer i politisk mening voro dessa första nihilister sålunda icke, men det oaktadt förberedde de genom sina läror på bästa sätt jordmånen för sina efterföljare, de värkliga revolutionärerna, som snart nog uppträdde på skådebanan.

Förelöpare till dessa voro också de skaror af unge män, men i synnerhet unga kvinnor, som redan under de sista åren af femtiotalet och ännu långt mera under det följande decenniet strömmade till universitet och öfriga högskolor, för att bereda sig för fri, själfständig värksamhet. Nihilisterna predikade kvinnans likställighet med mannen i alla afseenden, lika rätt för henne till uppfostran och studier, lika rätt till arbete och värksamhet inom samhället, och denna deras lära väckte anklang öfverallt. Godsägarna och öfriga medlemmar af de bildade klasserna kunde efter bondeemancipationen icke längre föra samma slags54

lif som förr. De och deras familjer funno sig med ens ställda inför helt andra kraf från samhällets sida än någonsin förut, och den yngre generationen icke blott erkände dessa kraf, utan var villig att med entusiasm fylla dem.

Familjerna och regeringen förbundo sig till en början för att med all makt hindra kvinnorna från att kasta sig ut i lifvet. Ingen rysk högskola tilläts mottaga kvinnor såsom studenter och föräldrar gjorde hvad de kunde för att

hindra sina döttrar att ens drifva privata studier, medan pass vägrades dem för resor till utländska universitet. Det var då man i stor utsträckning tillgrep den märkliga utvägen af fiktiva giftermål. Unga män läto viga sig vid kvinnor dem de knappast kände och ännu mindre hyste någon känsla för, blott för att kunna skaffa dem pass och tillfälle att vid europeiska läroanstalter vinna den vetenskapliga utbildning man nekade dem i eget land.

Kvinnorna visade på detta och på åtskilliga andra sätt att det var fullt allvar med deras kraf på rätten till uppfostran och utveckling. I S:t Petersburg tilltvingade de sig efter långa och stora mödor rätten att följa med privata kurser af universitetslärare och inom kort vunno de äfven rättighet att fritt resa ut för att söka inträde vid utländska universitet.

Det blef signalen till en formlig rusning af ungt folk till både Tyskland och Frankrike, men mest till Schweiz, där universitetet i Zürich blef den ryska studerande ungdomens högkvarter. Snart nog blef det på samma gång äfven ett högkvarter för den ryska socialismen. Fulla af entusiasm för folket och dess bästa, debatterade studenterna och studentskorna vid de olika fakulteterna naturligtvis sig emellan allehanda samhällsproblem, studerade social-politiska arbeten, gjorde bekantskap med framställningarna af författare som Marx, Proudhon, Bakunin och andra den då modärna socialismens förkämpar, och genomträngdes allt djupare af deras läror.

I Ryssland självt hade dessa läror också börjat vinna spridning. Den generation, som vaknat till eftertanke under reformåren och smittats af den då allmänna ifvern för folkets sak, för ett samhällsskick och en styrelseform, som skulle tillgodose allas intressen och bästa, den såg sig småningom afskuren från55

hvarje möjlighet till sådant arbete och sådan värksamhet den förberedt sig på. Regeringen ville alls icke längre höra talas om enskildt initiativ och självständigt sysslande af medborgare på allmänna områden, den ansåg sig tydligen redan ha gått alldeles för långt i uppmuntrande af demokratiska och frisinnade sträfvanden och drog därför i alla riktningar in på tyglarna. De frisinnade elementen, som nu voro mångfaldigt talrikare och långt mera demokratiska till sin sammansättning, sågo sig åter inskränkta till teoretiska diskussioner. Men nu hade deras diskussioner ett helt annat underlag än tidigare. Den socialistiska litteraturen, som åstadkom så mycken rörelse öfverallt i Europa, stod i sitt bästa flor. Den kunde icke annat än starkt invärka på de i regeln unga människor, som grubblade öfver och talade om de bästa sätten att värka för det folks bästa, hvars eländiga lefnadsvilkor de dagligen och stundligen hade tillfälle att iakttaga och för hvars förkofran de styrande icke längre ville göra någonting. Socialismen blef allmän bland den yngre generationen i Ryssland och omfattades med sådan entusiasm, som endast ryssar synas kunna egna idéer.

Redan det att vara socialist var i Ryssland detsamma som att vara revolutionär. Att arbeta för spridandet af sådana läror var att ställa sig i öppen strid mot regeringen, mot tsardömet, som icke tolererade ens yttranden om önskvärdheten af ett annat statsskick, dess mindre uppmaningar att arbeta för en förändring däraf. Så snart de unga socialisterna försökte börja drifva propaganda för sina åsikter, fingo de också erfara att regeringen ingalunda var sinnad att låta dem sprida sina läror bland det rättrogna folket, utan tvärtom var besluten att med de strängaste medel göra slut på all sådan värksamhet.

Såväl för regeringen som för de revolutionära blef året 1871 ett bemärkelseår. Kommunardernas försök att åstadkomma en samhällsomhvälfning och de excesser, som under deras kamp begingos, gjorde starkt intryck på Alexander II, som då gjorde ytterligare en deciderad vändning åt höger och fullt gaf sig reaktionen i våld. De som knotat öfver hans reformer, funno honom nu mer än villig att godkänna allehanda åtgärder egnade att omintetgöra dessa reformers värkningar, och mest villig att med allra största stränghet inskrida mot alla, som djärfdes i ord56

eller gärning stämpla mot den bestående regeringen. »Tredje afdelningen» blef snart nog igen lika mäktig som under Nikolais tid, öfvergreppen, maktmissbruken, förtrycket lika svåra.

Men äfven de revolutionära, »nihilisterna», såsom de numera allmänt benämdes, mottogo impulser af kommunardernas uppträdande och kamp. De öfvergingo alltmera från blotta diskussioner till handling, bildade revolutionärt-socialistiska föreningar, som omfattade icke blott Moskva och S:t Petersburg, utan äfven en mängd

af rikets öfriga större städer, och började i allt större skala drifva propaganda såväl bland bönderna som bland städernas arbetare.

Ännu starkare intryck gjorde händelserna i Frankrike på de ryska studenterna och studentskorna i Zürich. Det förbund, som kallades »Internationalen» har aldrig haft större betydelse, aldrig flera anhängare än under åren närmast efter det fransk-tyska kriget. En afdelning af förbundet hade sitt säte i Zürich och dess sessioner blefvo snart regelbundet bevistade af de i Zürich boende ryssarna, som med otrolig ifver kastade sig på studier af nationalekonomiska och sociala ämnen och därunder alltmera och i allt flera fall blandade in anarkistiska åskådningssätt i sin socialism. »Inom kort blef hela staden Zürich», säger Stepniak härom, »från en ort för studier förvandlad till en ofantlig, permanent klubb. Dess rykte spred sig öfver hela Ryssland och lockade dit hundrade och åter hundrade individer, män och kvinnor.»

Länge kunde det naturligtvis icke förbli okändt för tsarens regering, att hundradetal af hans undersåtar årligen drogo till en af centralhärdarna för den socialistiskt-revolutionära propaganda, som af Internationalen bedrefs öfverallt i Europa och som redan bragt de europeiska regeringarna att börja öfverlägga om medel och utvägar att förebygga de faror man ansåg hota. Därför töfvade det icke häller länge förrän man kom till klarhet om att någonting måste göras, för att förhindra åtminstone ryssar att besmittas af de revolutionära idéerna, och då beslöt man sig i S:t Petersburg för en af de allra vanvettigaste åtgärder bland många af samma art, som någonsin vidtagits i kampen mot nihilismen. 1873 utfärdades en kejserlig ukas, som befallde alla i Zurich vistande ryssar att omedelbart åter-57

vända till Ryssland, såvida de ville undgå att få sina pass återkallade och sålunda bli landsflyktiga.

Det skulle icke varit stort mera brutalt att förbjuda alla dessa unga män och kvinnor att alls mera återvända till Ryssland, men det skulle varit oändligt mycket klokare. Nu tvingades flera hundradetal redan af revolutionära tänkesätt besjälade individer att på en gång återvända till sina hem i olika delar af tsarriket, där de icke kunde afsluta sina studier. Alla brunno de af värksamhetslust, alla af harm öfver regeringens brutala återkallelse-order, som för dem omöjliggjorde all utbildning för sådan värksamhet de tänkt sig, och därför trädde de så godt som utan undantag alla i den socialistiska revolutionens tjänst. Med deras återkomst till Ryssland börjar det andra skedet af den revolutionära rörelsen under Alexander II:s regering, den stora, fredliga aktionens skede.

Redan tidigare hade flera af dem, som vistats i Zurich, efter sin återkomst jämte meningsvänner i Ryssland börjat systematiskt drifva propaganda för socialistiska läror. Ända sedan den tid, då Karakosoff och hans vänner bildat ett förbund för att arbeta för folkets bästa och i sådant syfte egnat sig åt bildande af kooperativa föreningar, uppsättande af kooperativa värk-städer och annat i den vägen, hade mer eller mindre utprägladt socialistiska sträfvanden fortgått bland den yngre generationen. För regeringen hade det i ingen mindre grad än för allmänheten varit en öfverraskning, då det under processen mot Karakosoff upptäcktes att han och hans vänner, ehuru ägare af betydande förmögenheter, lefde såsom arbetare bland arbetare, för att kunna värka för deras utveckling, och för sådana ändamål offrat sina inkomster, medan de självfva lefde på tarfligaste .sätt.

Karakosoff och hans krets voro ingalunda de enda, som handlat på detta sätt. Tvärtom hade i självfva värket under flera års tid i tysthet pågått en mycket märklig och mycket omfattande rörelse bland den ryska ungdomen, som i allt större antal greps af lusten att, då de styrande ingenting mera ville göra för folkets massa, personligen träda i beröring med olika lager, lefva bland dem, arbeta som de, införlifva sig med deras idéer och intressen och i ord och gärning värka för deras andliga och materiella för-58

kofran. Denna rörelse kan icke skildras bättre och trovärdigare än genom citerande af furst Krapotkins ord härom i hans »En anarkists minnen»:

»Under åren 1860—1865 utkämpades i nästan hvarje välmående familj en bitter strid mellan föräldrarna och de unga sönerna och döttrarna, som gjorde anspråk på rättigheten att disponera sina lif i enlighet med sina ideala kraf. Unga män lämnade militärtjänsten, kontoret och butiken och inträdde vid universitetet. Unga flickor från de mest aristokratiska familjer reste, utan ett öre på fickan, till Petersburg, Moskva, Kiev, för att lära sig någon

sysselsättning, som kunde befria dem från familjeoket och kanhända möjligen äfven någon gång från en äkta mans påtvingade ok. Efter svåra och bittra strider tillvunno sig många af dem detta personliga oberoende. Då önskade de att göra det fruktbärande, ej för sin personliga bekvämlighet, men för att också till folket sprida den kunskap, som hade frigjort dem själfva.

»I hvarje stad i Ryssland, i hvarje kvarter i S:t Petersburg bildade sig små föreningar för själfutveckling och självstudium. Filosofernas arbeten, nationalekonomernas skrifter, den unga ryska historiska skolans forskningar, allt lästes här och underkastades sedan ändlösa debatter. Syftet med alla dessa studier och diskussioner var att lösa den stora fråga, som för alla var dagens brännande: På hvad sätt kunna vara nyttig för den stora massan af folket? Småningom stannade man vid det resultatet, att det enda sätt, hvarpå man värkligen kunde göra nytta, var att slå sig ned bland folket och lefva folkets lif. De unga männen uppsökte landsbygden som läkare, skollärare och skrifvare, ja, till och med som arbetare på åkern, grofsmeder, timmermän och försökte att lefva i nära beröring med bönderna. De unga flickorna togo lärarinneexamen, blefvo barnmorskor eller sjuksköterskor och slogo sig i hundratal ned i byarna och egnade helt och hållet sina tjänster åt den fattigaste delen af befolkningen.

»De drogo ut på sin mission utan att ha några som hälst tankar på social omgestaltning eller några omstörtningsidéer, helt enkelt besjälade af ett lifligt behof att lära massan af bönderna att läsa, att undervisa dem, att gifva dem läkarhjälp, eller att på hvad sätt som hälst lyfta dem från deras mörker59

och elände och att på samma gång af dem själfva inhämta hvilka deras ideal af ett bättre samhällslif voro.»

En sådan rörelse kunde naturligtvis icke undgå att väcka största misshag hos en regering, som länge sedan kommit till slutsatsen att all liberalism, all framstegsvänlighet voro af ondo och som inrättat sin politik därefter. Karakosoffs attentat hade visat huru lätt folkvänligheten hos det unga Ryssland kunde förbytas till regeringsfiendtlighet. Af detta enstaka fall drogo tsaren och hans närmaste omgifning en allmän slutsats och betraktade därefter alla sträfvanden för höjande af folkets massa såsom mer eller mindre revolutionära, såsom fientliga mot det bestående statsskicket.

I enlighet med denna uppfattning blefvo de unga entusiasterna behandlade. Så godt som hela den yngre generationen betraktades såsom »misstänkt» och var därför helt och hållet hemfallen under polisens, under »tredje afdelningens» godtycke. Det behöfdes blott en angifvelse för att ha deltagit i det arbete för folkets upplysning och uppfostran, som pågick öfverallt, för att den angifne skulle bli häktad och vanligast förvisad på »obestämd tid». Regeringen gjorde med ett ord allt för att förvandla den rörelse, som ursprungligen icke på något sätt varit organiserad, icke ens medvetet socialistisk, till aggressivt revolutionär. Och den lyckades.

Till en början dref regeringens politik helt naturligt den för folkets bästa ifrande ungdomen att sammansluta sig i mer eller mindre löst organiserade föreningar för ömsesidig hjälp af olika art. »Själfutveckling» och »självstudier» (se ofvan) voro dessa föreningars egentliga och ursprungliga ändamål, men helt naturligt togo medlemmarna alla slags ämnen till tals, bland hvilka lika naturligt också frågan om huru man skulle kunna skydda sin värksamhet mot regeringens ingrepp. Därifrån var steget icke långt till öfverläggningar om lämpligaste medel att åvägabringa ett systemskifte, en förändring af styrelsemetoderna. Och därmed var man fullt inne på det revolutionära området.

Under många år skred man dock icke från ord till annan handling än spridande af socialistiskt-revolutionära läror bland60

bönderna och städernas arbetare, dels genom utdelande af skrifter, dels genom muntliga föredrag och samtal. De olika föreningarna eller »kretsarna», såsom de af medlemmarna själfva benämdes, gjorde detta till sin hufvudsakliga uppgift och arbetade för denna med exempellös ifver och hängifvenhet.

Enligt samstämmigt vittnesbörd af alla, som meddelat uppgifter om den revolutionära rörelsen under denna tid, var den viktigaste, värksammaste och mest utgrenade af sådana föreningar den, som benämdes »Tschaikovskys krets», efter dess stiftare och ledande själ. Till denna förening hörde många af de senare mest kända personligheterna bland de revolutionära, såsom furst Krapotkin, Sergej Kravchinskij (Stepniak), Sofia

Perovskaia, Dmitri Rogatschoff, Stefanovitsch o. s. v. Ingen af dessa kunde dock i början sägas vara mera revolutionär än hvem hälst, som är missnöjd med och därför på öfvertygelsens väg sträfvar för en förändring af styrelsesättet i ett land.

Tschaikovsky's krets arbetade i början och under flera år, i likhet med den ryska ungdomens öfriga föreningar, blott för spridande af sådan upplysning, som den ansåg af nöden för att förbereda reformer. Dess medlemmar trädde i förbindelse med likasinnade i andra delar af Ryssland och stiftade smärre kretsar, som stodo i lifligaste förbindelse med hufvudföreningen, tills det, enligt Krapotkin, ej fanns en stad af betydenhet inom det ryska kejsardömet, där icke Tschaikovskys krets hade sin kamratgrupp.

Själfva den värksamhet, hvaråt föreningens medlemmar egnat sig, dref dem emellertid allt längre. Regeringens sätt att behandla alla dem, som angåfvos för »propagandistisk» värksamhet, rent af påtvingade hela denna entusiastiska ungdom öfvertygelsen att intet varaktigt godt kunde åvägabringas, utan öfverflyttande af makten till folket själft. Huruvida förhållandena voro mogna för en så genomgripande förändring, var en punkt, till hvilken lika liten hänsyn togs som till möjligheten att med de andliga krafter, som då stodo till buds, organisera ett nytt samhällsskick af beståndande art. Entusiasterna visste sig besjälade af de ädlaste afsikter, trodde på sig själfva, sågo folkets tillvaro dagligen och stundligen förvärras och ansågo därför att blott det61

första och närmaste målet: utbrytandet af en revolution, kunde nås, så skulle allt öfrigt följa af sig själft. Propagandan blef alltmera direkt riktad mot det bestående samhällsskicket, alltmera revolutionär. Tschaikovskys krets, liksom de flesta andra föreningar af samma art, blef alltmera rent socialistisk och trädde småningom på allt flera håll i direkt förbindelse med de stora städernas arbetare, som man lättast ansåg sig kunna vinna för socialismen.

De mest begåfvade och mest energiska medlemmarna af kretsen bedrefvo ifrigast denna värksamhet. Krapotkin vände sig särskildt till Petersburgs arbetare och höll föredrag bland dem, ända tills han blef häktad och inspärrad i en kasematt i Peter Paulsfästningen. Sergej Kravchinskij och Rogatschoff vandrade omkring på landsbygden, arbetande som sågfilare och därunder spridande socialistiska och revolutionära läror bland bönderna. Den rike godsägaren Obuchoff, ehuru i sista stadiet af lungsot, utbredde liknande åsikter bland allmogen i Lill-Ryssland. Leonidas Schischko, en officer, lämnade militärtjänsten och blef väfvare i en fabrik i Petersburg för att så mycket bättre kunna drifva propaganda bland arbetarna. Sofia Perovskaia, som stammade från en högaristokratisk familj och som senare blef en af de mest aktiva och energiska terroristerna, värkade bland arbetarna i S:t Petersburg, liksom systrarna Korniloff, döttrar till en mycket rik köpman. Andra unga flickor, som tvingats att lämna sina studier i Zürich och återvända till Ryssland, togo plats på bomullsfabrikerna i Moskva, för att komma i närmare beröring med arbeterskorna, hvilkas eländiga tillvaro de i alla afseenden delade. Hela sidor kunde fyllas med sådana exempel. Krapotkin beräknar antalet af dem, som direkt deltogo i propagandan, till mellan två och tre tusen, medan han uppger antalet af de aktiva propagandisternas understödjare och biträden till två à tre gånger flera.

Bland en sådan mängd aktiva, ofta ungdomligt oförsiktiga motståndare var det självfallet lätt nog för regeringens handtlangare att finna föremål för sitt nit. Häktningar företogos ständigt och jämt, husvisitationer hörde till ordningen för dagen, eller rättare för natten, hos alla som på aflägsnaste sätt kunde62

anses stå i förbindelse med propagandisterna, spioner svärmade öfverallt, fängelserna blefvo småningom öfverfyllda, tredje afdelningen arbetade feberaktigt genom sina värktyg i alla delar af riket och skickade en efter annan, grupp efter grupp, i förvisning till någon afkrok af europeiska Ryssland, eller till Sibirien. Icke mindre än 37 guvernement voro, enligt officiell uppgift i ett regeringscirkulär från denna tid, smittade af den revolutionära andan.

Men trots allt, som gjordes för att förkväfva den, fortsatte propagandisterna sin värksamhet. Deras entusiasm steg under förföljelserna till fanatism, deras förhoppningar till öfvertygelse att de inslagit den rätta vägen till framgång för sin sak. Den ena efter den andra försvann under åren 1873 och 1874. Pe-rovskaia häktades, frikändes af domstolen, men förvisades administrativt, Kravchinskij och Rogatschoff häktades, lyckades med

böndernas tillhjälp rymma, men måste därefter hålla sig mera dolda, Krapotkin inspärrades, likaså Schischko, Volkhofskij, Bok-chanofskij och otaliga andra, mera och mindre kända. I tio-och hundratal försvunno propagandisterna under dessa år, ofta utan att deras vänner förr än långt efteråt fingo veta hvart de förts, om de också säkert kunde antaga att de råkat i regeringens våld. Men ständigt framträdde nya arbetare och togo vid, där de förra slutat. 1874 på sommaren, sedan de flesta af dem som börjat rörelsen, blifvit arresterade, uppträdde plötsligt nya hjälptrupper. Några hundra unga män och kvinnor, tillhörande folket, sådana som djupast berörts af de nya lärorna, satte sig spontant i rörelse för att fortsätta värket, drogo omkring i städer och byar, spridde skrifter af allehanda slag och predikade öppet, utan minsta försiktighetsmått, nödvändigheten att massorna reste sig, att revolutionen bröte ut.

Följden kunde naturligtvis icke bli någon annan än värkliga masshäktningar — enligt Krapotkin arresterades icke mindre än femton hundra personer under »den galna» sommarens agitation. Chefen för tredje afdelningen hade blifvit Rysslands mäktigaste man, hans värktyg af olika grader hade öppen fullmakt beträffande husvisitationer och häktningar. De befintliga fängelserna räckte icke längre till, men nya byggdes och vägen till Sibirien63

trampades allt oftare af allt talrikare transporter politiska fångar. Ingen var längre säker, ingen kunde längre räkna på att ens några veckor kunna drifva propagandistisk värksamhet.

Slutligen insågo äfven de, som numera ledde den socialistiskt revolutionära propagandan, att den icke längre kunde fortsättas på samma sätt. De resultat man nått stodo i intet rimligt förhållande till de oerhörda uppoffringarna; man måste klarligen tillgripa andra metoder. 1875 beslöt man sig för en förändring. I stället för att såsom förut genom så att säga sporadiskt arbete här och där söka sprida de nya lärorna, föranstaltade man nu formliga kolonier af propagandister i olika guvernement, där agitatorerna bosatte sig och skaffade sig sysselsättning, allt under det de omsorgsfullt undveko att väcka polisens uppmärksamhet och ådraga sig misstankar. Endast sådana personer bland allmogen, hvilka de lärt känna såsom fullkomligt pålitliga, gjordes till föremål för propagandan, och sålunda lyckades dessa kolonier i många fall under rätt lång tid fortsätta sin värksamhet. Men resultaten voro självfallet små och trots all möjlig försiktighet föllo äfven många af kolonisterna i tredje afdelningens händer.

Polisens, regeringsmaktens brutalitet hade under denna kamp blifvit ständigt större, ständigt hänsynslösare. Behandlingen af de politiska fångarna hade blifvit sådan, att dessa där och hvar företogo olika attentat mot bevakningen, för att komma i samma kategori som vanliga förbrytare. Andra begingo själfmord, för att komma undan den andliga och fysiska tortyr de underkastades genom årslång ensamhet, eller inspärrning i förpestade hålor. Ytterligare andra blefvo vansinniga, eller dogo af olika fängelsesjukdomar — allt detta medan »undersökningarna» pågingo. Tredje afdelningen, som hade dessa om hand, gjorde sig ingen brådska. Den hade upptäckt att de viktigaste fångarna hörde till ett vidt utgrenadt, hemligt förbund; däri låg deras hufvudsakliga brottslighet. Deras tal till arbetare och bönder, deras värksamhet för spridande af skrifter o. s. v. kunde visst bestraffas administrativt, men därmed var man icke villig att åtnöja sig. Man ville fälla dem för deltagande i en stor sammansvärjning mot tsaren och staten — sådan de aldrig ingått — för att med64

ett slag krossa hela den revolutionära hydran. Därför höllos äfven de på blotta misstankar häktade, hundratal sådana, som sedermera frikändes och' som icke ens tredje afdelningen ansåg sig hafva skäl att förvisa, inspärrade under åratal, i några fall ända till fyra år och till och med därutöfver.

Först år 1877 företogs den första processen mot propagan-disterna, af hvilka femtio då stodo inför rätta. Rättegången var offentlig. Regeringen hoppades att blottandet af de revolutionära sträfvanden, för hvilka de anklagade skulle dömas, skulle hafva en hälsosamt skrämmande värkan på allmänheten och en gång för alla göra slut på dess sympatier för de socialistiska lärorna. Men därutinnan missräknade sig vederbörande grundligt. I mån som åhörarna genom anklagelseakten och genom »förbrytarnas» egna yttranden vunno klarhet om hvad de åsyftat, huru de arbetat, lefvat och offrat sig, stego sympatierna för dem och intogs allmänheten af vördnad och beundran inför sådan ofattlig själfuppoffring. »De äro helgon» lydde åhörarnas omdöme.

Följande år egde en ännu större politisk process rum. De anklagades antal var 193, men under den tid

»undersökningen» om deras brottslighet pågått hade fullt ettusen misstänkta häktats, hållits inspärrade i åratal, förhörts och på olika sätt så misshandlats, att antalet af dem, som under dessa år begått själfmord, blifvit vansinniga, eller dött af sjukdom steg till sjuttiofem, eller 7V« procent.

Äfven nu gjorde processen ett djupt intryck på åhörarna, ehuru af helt annan natur än regeringens handtlangare väntat. Allmänheten kände sig ytterligt upprörd öfver den behandling de unga, själfuppoffrande entusiasterna rönt under ransaknings-tiden, och ännu mera öfver de oerhördt hårda straff, som ådömdes dem. Tio, tolf, ända till femton års straffarbete tilldelades många af de anklagade af den speciella domstol, som dömde dem, för ett par tal i en inskränkt krets af arbetare, för innehafvande eller utlånande af en förbjuden bok.

Regeringen, eller tredje afdelningen, hade under de närmast föregående åren blifvit mer än någonsin uppretad och skrämd genom de demonstrationer, som de missnöjda i olika städer tillställt och som resulterat i ytterligare masshäktningar. Man var besluten65

att begagna tillfället för att injaga sådan skräck hos de oppositionella elementen, att det ändtligen skulle bli slut på den re-geringsfiendtliga rörelsen. Därför hade den speciella domstolen eller kommissionen erhållit befallning att visa ingen misskund, därför tog tredje afdelningen hand om en sådan mängd af dem, mot hvilka icke ens någon formlig anklagelse kunnat riktas och ålade dem administrativt nära nog lika hårda straff som de dömda.

Syftet att injaga skräck hos oppositionen förfelades dock fullständigt. Regeringens åsidosättande af all hänsyn till rättvisa och mänsklighet lyckades endast stegra de revolutionärt sinnades redan förut djupa förbittring till ett doft raseri, som icke kunde undgå att förr eller senare gifva sig våldsamt utbrott.

Det hade man bort inse om man kallblodigt betraktat och bedömt den utveckling, som ägt rum under de förflutna femton åren. I början en rörelse utan politisk anstrykning, framsprungen ur den renaste, mest uppoffrande människo- och fosterlandskärlek, hade sträfvandena att åstadkomma någonting för massans af folket höjande och förkofran, under försvaret mot regeringens ständigt skärpta undertryckningsåtgärder, steg för steg antagit en allt mera oppositionell, regeringsfiendtlig och slutligen öppet revolutionär karaktär. Under det allra sista året, då tredje afdelningen rasat som värst mot de politiska motståndarna och dess tallösa spioner med större ifver än någonsin drifvit sitt nesliga yrke, hade dock händelser timat, som bort kunna tjäna såsom varning, som tydligt visade hvilka resultat en af-skräckningspolitik skulle komma att bringa. De förföljda pro-pagandisterna hade på mer än ett håll gripit till väpnadt själf-försvar. Där och hvar hade alltför nitiska och fräcka spioner — inalles ett halft dussin — blifvit dödade. Det var att förutse att de förföljda icke skulle låta det stanna blott vid aflif-vande af underordnade värktyg, i fall de drefves till förtviflan. Men de som makten hade insågo, eller ville icke inse någonting. Alla, som på grund af misstankar om direkt eller indirekt delaktighet i propagandan fallit i myndigheternas våld, behand-



lades med omänsklig hårdhet. För yttranden och handlingar, som i hvarje civiliseradt land i världen skulle betraktats såsom fullkomligt oskyldiga, ådömdes de »brottsliga» straff som för mord.

De revolutionära insågo att allt hopp om framgång med fredliga medel var ute, att de maktägande icke skulle tveka att utrota dem till sista man. Då föddes terrorismen.

Terrorismen.

Händelserna på Balkanhalfön under åren närmast före uppträdandet af den organiserade terrorismen, först det serbiska, sedan det rysk-turkiska kriget, hade afledt den civiliserade världens uppmärksamhet från den inre utvecklingen i Ryssland. I jämförelse med den världspolitiska härfva, som hoptrasslats i Europas »oroliga hörn» och ställde hotande stormaktsförvecklingar i utsikt, väckte kampen mellan regeringen och socialisterna ringa intresse i den öfriga världen. Däri ligger förklaringen till att denna kamp, som dock betecknar ett så viktigt skede i tsar-dömets utveckling, på så få håll blifvit riktigt uppfattad och är så föga känd.

Rörelsen var, såsom flerfaldigt påpekats, främst af social natur, politisk endast indirekt. Under den tidigaste

perioden af Alexander II:s regering pågick en värkligt politisk-liberal rörelse, men när den socialistiskt sinnade ungdomen uppträdde på skådeplatsen och genom sin energi tilltvingade sig hufvudrolen, drogo sig de endast liberala tillbaka. De hade entusiastiskt medvärkat till de reformer, som först vidtogos, och hade gjort allt för att söka drifva tsaren vidare åt samma håll. Med honom voro de villiga nog att föra reformvärket vidare, mot honom ville de icke arbeta; när hans handlingar visade att alla de förhoppningar om ytterligare reformer, som de liberala hyst voro fåfänga, lämnade dessa fältet öppet för andra, för det reaktionära partiet, 66

lades med omänsklig hårdhet. För yttranden och handlingar, som i hvarje civiliseradt land i världen skulle betraktats såsom fullkomligt oskyldiga, ådömdes de »brottsliga» straff som för mord.

De revolutionära insågo att allt hopp om framgång med fredliga medel var ute, att de maktägande icke skulle tveka att utrota dem till sista man. Då föddes terrorismen.

Terrorismen.

Händelserna på Balkanhalfön under åren närmast före uppträdandet af den organiserade terrorismen, först det serbiska, sedan det rysk-turkiska kriget, hade afledt den civiliserade världens uppmärksamhet från den inre utvecklingen i Ryssland. I jämförelse med den världspolitiska härfva, som hoptrasslats i Europas »oroliga hörn» och ställde hotande stormaktsförvecklingar i utsikt, väckte kampen mellan regeringen och socialisterna ringa intresse i den öfriga världen. Däri ligger förklaringen till att denna kamp, som dock betecknar ett så viktigt skede i tsar-dömets utveckling, på så få håll blifvit riktigt uppfattad och är så föga känd.

Rörelsen var, såsom flerfaldigt påpekats, främst af social natur, politisk endast indirekt. Under den tidigaste perioden af Alexander II:s regering pågick en värkligt politisk-liberal rörelse, men när den socialistiskt sinnade ungdomen uppträdde på skådeplatsen och genom sin energi tilltvingade sig hufvudrolen, drogo sig de endast liberala tillbaka. De hade entusiastiskt medvärkat till de reformer, som först vidtogos, och hade gjort allt för att söka drifva tsaren vidare åt samma håll. Med honom voro de villiga nog att föra reformvärket vidare, mot honom ville de icke arbeta; när hans handlingar visade att alla de förhoppningar om ytterligare reformer, som de liberala hyst voro fåfänga, lämnade dessa fältet öppet för andra, för det reaktionära partiet,67

som delvis sammanföll med panslavisternas, *) och för den socialistiskt sinnade ungdomen. Med de förra kunde, med de senare ville icke de liberala samarbeta.

Socialisterna hade icke något klart politiskt program, de fäste till en början och under rätt lång tid icke något synnerligt afseende vid styrelsesättet, utan skulle i regeln varit villiga att understöda till och med en autokratisk regering gentemot de konservativa och de liberala, blott autokraten visat sig böjd att genomföra de sociala reformer, hvilka de ansågo viktigast. Att endast kämpa för borgerlig frihet, för en konstitution och allt hvad därmed följer, ansågo de på långt när icke tillräckligt. Hela folkets förbrödring, allas arbete för alla — de längst avancerade socialistiska principerna, med ett ord, utgjorde deras ögna-märke, genomförandet af dem det mål de sträfvade för.

Därpå berodde äfven det ringa mått af framgång deras propaganda rönte hos massan af folket. Såväl arbetare som bönder kände och insågo att deras tillvaro och deras lefnadsvilkor voro eländiga, att därför genomgripande förändringar borde vidtagas. Ett praktiskt reformprogram, som de utan vidare kunnat fatta, skulle otvifvelaktigt i långt större utsträckning vunnit deras understöd, men för principer och teorier kunde det stora flertalet icke entusiasmeras. Hade de maktägande fattat huru få förutsättningar den med så mycken entusiasm, men äfven med så mycken opraktiskhet drifna propagandan ägde att kunna framkalla en värkligt allvarsam folkrörelse, så hade propagandisterna måhända lämnats att ostörda komma underfund med omöjligheten att med sina metoder nå några resultat. Det skulle utan tvifvel varit långt förnuftigare ur politisk synpunkt — för att nu ingenting säga om den allmänt mänskliga.

*) Här kan det vara pä sin plats att påpeka den skilnad mellan »slavofiler» och »panslavister», som så ofta förbises. De förra voro representanter för en nationalistisk strömning, sådan man under förra hälften af det sista seklet kunde iakttaga i de flesta europeiska länder, utan något egentligt politiskt program, icke något politiskt

parti. Panslavismen däremot är, liksom den från sin begynnelse varit, helt och hållet politisk till sitt syfte, på samma gång som nationalistisk till sin anläggning, och kan på sin höjd betraktas såsom arftagare efter och en vidare utveckling af slavofilismen, icke såsom identisk med denna.Så förnuftiga voro de maktägande emellertid icke. Tvärtom beslöto de, när de efter fredsslutet med Turkiet funno sig hafva mera tid att ägna åt inre angelägenheter, att slutligt undertrycka den socialistiska propagandan, som börjat anses alltmera farlig för statens säkerhet. Härtill bidrog i ingen ringa mån det allmänna knotet öfver krigets resultat och öfver de missförhållanden inom både den civila och den militära förvaltningen, som genom kriget kommit i dagen. Man hade igen — om också icke fullt lika allmänt som före Krimkriget — invaggat sig i öfvertygelsen att den storartade omorganisation armén undergått, försatt densamma i yppersta skick. Nu hade det visat sig att ett krig endast mot Turkiet tvingat Ryssland att uppbjuda alla sina militära resurser för att nå fram till Konstantinopel. Men då voro också både de militära och de finansiella resurserna så uttömda, att Ryssland måste finna sig i att på Englands befallning afstå från så godt som alla segerns frukter. Och tsardömets kredit hade genom det dock icke långvariga kriget sjunkit så lågt, att sedelmyntet under långa tider icke gällde mer än hälften af sin nominella valör. Det var i det allra närmaste lika eländigt som efter Krimkriget, ty om äfven denna gång en eller ett par stormakter ställt sig på Turkiets sida, så skulle nederlaget utan tvifvel blifvit ännu grundligare. Det insåg en hvar och därför blef missnöjet både lifligt och allmänt.

Härtill kom ännu att Bulgarien med Alexander II:s goda minne erhållit en konstitution. Man hade alltid såsom det främsta och viktigaste skälet för vägrande af en konstitution åt Ryssland anfört att folket icke vore på långt när moget för en sådan styrelseform. Men det oaktadt hade man nu beviljat en konstitution åt bulgarerna, som under det turkiska herraväldet helt visst i ännu långt mindre grad utbildat sig för ett konstitutionelt styrelsesätt.

Allt detta gjorde att regeringen med större farhågor än någonsin betraktade den socialistiska propagandan och beslöt att med hvilka medel som hälst göra slut på den. Polisen fick ordres att utan betänkande arrestera en hvar, som syntes hafva någon förbindelse med propagandisterna. Och de som frikändes af domstolarna, sändes systematiskt till Sibirien på tredjeafdelningens föranstaltande. De maktägande drefvo de i början politiskt menlösa samhällsförbättrarna steg för steg allt längre, tills å ena sidan de misshandlade började sätta sig till motvärn mot regeringens handtlangare, å andra sidan rörelsen från att vara socialt också blef politiskt revolutionär och utmynnade i värklig sammansvärjning mot statsöfverhufvudet och regeringssystemet.

I januari 1878 hade polisen fått nys om att en grupp unga män i Odessa, ledda af en af sina kamrater, Kovalskij, sysslade med socialistisk propaganda, hvarför häktningsordres mot dem utfärdades. Häktningen företogs vid ett tillfälle, då gruppen var samlad till ett möte. Men Kovalskij och hans kamrater, som nogsamt visste hvilket öde dem förestode, om de en gång råkade i polisens våld, satte sig energiskt till motvärn. Det blef en formlig batalj med revolvrar och andra vapen och flera polismän sårades mer eller mindre svårt — liksom äfven några af de angripna — innan häktningen kunde utföras.

Saken väckte stort och allmänt uppseende i Ryssland, där man i alla utom officiella kretsar syntes böjd att taga de häktades parti. Innan diskussionen härom hunnit afstanna, timade emellertid en annan händelse, som ställde Odessa-bataljen helt och hållet i skuggan. Polisprefekten i S:t Petersburg, Trepoff, hade bland andra medel för att injaga skräck hos politiska »förbrytare», äfven tillgripit prygel och låtit piska en häktad propagandist, Bogoljuboff. Trepoffs brutalitet väckte en värklig storm af förbittring, icke blott mot honom personligen, utan ock mot hela det system, under hvilket dylika skändligheter voro möjliga. I alla delar af tsarriket talade man om händelsen och fördömde öfverallt lika skarpt den mäktige kejsare-favoriten, oberoende af politiska åskådningar i allmänhet. Hos en person, en ung flicka, som hvarken kände Trepoff eller hans offer, eller haft någonting med politik och politisk propaganda att skaffa, blef förbittringen så stark, att den framtvingade handling.

Från sitt aflägsna hem i en af Volga-provinserna reste Vera Sassulitsch till Petersburg, gick — utan att ha rådgjort med någon om sitt uppsåt — till Trepoffs ämbetsrum och sårade den fruktade polisprefekten svårt med ett revolverskott. Hon gjorde icke ens något försök att fly, utan lät häkta sig ochförklarade till svar på frågorna om motivet till hennes handling, att hon velat tvinga det ryska samhället att se och betänka de omänskliga

skändligheter, som i dess och regeringens namn dagligen och stundligen utöfvades, och därför beslutit skjuta ett af regeringens allra värsta redskap.

Hennes handling väckte oerhördt uppseende. Alexander II besökte själf den sårade och, såsom man trodde, döende polisprefekten, hvilken lät dödsfruktan förmå sig att blotta sig. Han lät i största hast upprätta ett testamente, som visade att han var en mäkta rik man, ehuru han tillträdt sitt ämbete med två tomma händer. Huru han samlat sina miljoner var så tydligt för en och hvar, att Trepoff efter sitt tillfrisknande fick försvinna från den officiella skådebanan.

Vera Sassulitsch ställdes inför den vanliga kriminaldomstolen. Regeringen envisades ännu att officielt betrakta de politiska såsom vanliga förbrytare, ehuru den beträffande dem icke längre själf respekterade de vanliga domstolarnas utslag. Processen var offentlig och domsalen öfverfylld af åhörare. Den anklagades advokat höll ett ljungande försvarstal, som egentligen var ett enda skarpt angrepp mot det rådande systemet och sådana dess företrädare som Trepoff.

Juryn frikände Sassulitsch under åhörarnas stormande bifall. Och i samma minut hon trädde utom domsalens dörr, fördes hon bort af sina vänner, som visste dölja henne så väl, att tredje afdelningen, trots det att hela S:t Petersburg genomsöktes, icke lyckades utföra den omedelbart gifna ordern att häkta henne på nytt, för att administrativt utföra den straffdom domstolen vägrat fälla. Hon lyckades någon tid därpå öfver Finland komma till västra Europa.

Alla med denna sak förbundna omständigheter voro naturligtvis ägnade att i hög grad upplifva de revolutionära elementens motståndsanda, såsom man också snart nog blef varse. Redan åtta dagar efter Sassulitsch's attentat aflifvades i Rostoff vid Don en tredje afdelningens spion, Nikanoff, som särskildt ägnat sig åt uppspårande och angifvande af propagandister, och den 7 juni samma år drabbades af samma öde i Kiev gendarmkaptenenHeiking, som äfven utmärkt sig genom nit af brutalaste art gentemot socialisterna.

Under sommaren hade processen mot den ofvannämda Kovalskij slutförts i Odessa, där denne och hans kamrater, på chefens för tredje afdelningen, Mesentseffs tillskyndan ställts inför en krigsrätt, hvilken äfven i och genom en dödsdom öfver Kovalskij uppfyllde rikspolischefens förhoppningar. Domen väckte den bittraste harm hos den dömdes socialistiska meningsfränder, som på goda grunder ansågo att dödsstraff för till och med beväpnadt motstånd mot polisen, då ingen blifvit dödad, vore en akt af hämnd, icke af rättvisa. De tillställde därför omedelbart Mesentseff ett ultimatum, hvari de förklarade att han med sitt lif skulle få umgälla Kovalskij's, ifall dödsdomen utfördes.

Den 14 augusti blef Kovalskij arkebuserad i Odessa. Och två dagar därpå blef Mesentseff på Nevska prospektet i Petersburg — i andra ändan af riket — midt på dagen nedstött med en dolk af Sergej Kravtschinskij (Stepniak), som därefter försvann på den starkt trafikerade gatan, rikshufvudstadens förnämsta, och undgick polisens alla efterspaningar.

Regeringen besvarade denna de revolutionäras oerhörda djärfhet med att en gång för alla hänskjuta alla politiska mål till krigsrätt och med en förstärkning i stor skala af polis- och spionkårerna. General Drenteln blef utnämnd till chef för tredje afdelningen och började sin värksamhet med att låta arrestera inemot tvåtusen personer allenast i S:t Petersburg — utan att lyckas få tag på Kravtschinskij.

De maktägandes ursinniga framfart eggade äfven revolutionärerna till nya våldsdåd. Den 22 februari 1879 afdagatogs guvernören i Harjkoff, furst Krapotkin, som i därvarande fängelse låtit på det omänskligaste sätt behandla de politiska fångarna. Två dagar senare levererade igen ett antal propagandister, som skulle häktas, formlig batalj mot polisen i Kiev. Och den 1 mars drabbade de revolutionäras hämnd — eller rättvisa — ett af tredje afdelningens kreatur, spionen Reinstein i Moskva.

Den 26 i samma månad red en ung man, Leon Mirski, upp till chefens för tredje afdelningen vagn på en af Petersburgs hufvudgator — också midt på dagen — och affyrade tvännerevolverskott mot Drenteln. Men Mirski's häst blef skrämd och ryckte till, så att Drenteln endast blef jämförelsevis lindrigt sårad. Mirski undkom

för tillfället, men blef senare häktad, dömd till döden, men på afrättsplatsen »benådad» med lifstids straffarbete.

Icke fullt en månad senare, den 14 april, mötte studenten Solovjeff Alexander II på dennes promenad längs det halfcirkelformiga torget utanför Vinterpalatset och affyrade fem revolverskott mot honom. Men icke ett enda träffade och tsaren »aflägsnade sig med hastiga steg i zigzag», enligt ordalydelsen i den officiella tidningen. Solovjeff, som öfvat sig flitigt och nått en hög grad af träffsäkerhet med sin egen revolver, hade i sista minuten, till följd af ett missöde med denna, nödgats taga en annan, som han icke kände och som kastade kulorna högt ofvanför det eller den man siktade på. Solovjeff blef gripen.

Dagen före detta attentat hade i Kiev ytterligare en spion — Baranofski — blifvit aflifvad.

Såväl tsaren som alla andra insågo nu tydligt huru allvarligt sakläget var och följden af denna insikt blef en ny serie våldsåtgärder, hvilka i hela riket upphäfde lagen. Landet indelades i sex generalguvernörsdömen och i spetsen för hvart och ett af dem ställdes en generalguvernör med så långt gående fullmakter, att till honom öfverlämnades till och med monarkens rätt att fastställa eller upphäfva dödsdomar. Själfhärskaren delegerade så godt som hela sin oinskränkta makt åt ett halft dussin undersåter. Hade han blott lämnat en del däraf åt undersåtarna i gemen, så skulle han uppnått helt andra resultat och utan tvifvel fått sluta sitt lif i lugn och ro.

De värsta bland dessa nya generalguvernörer blefvo general Gurko i S:t Petersburg och Todtleben i Odessa. Båda visade omedelbart huru de fattade sin uppgift och sin ställning.

Den 27 maj hängdes i Kiev tre politiska fångar: Valerian Osinski, Brandner och Antonoff. Alla tre hade dömts till döden af en krigsrätt, som icke ens påstått dem öfverbevisade om någonting annat än deltagande i propagandan. Men tredje afdelningen visste genom sina spioner att de stodo i närmaste förbindelser med den grupp, som numera allmänt benämdes »terrorister», och att isynnerhet Osinski af dessa betraktadessåsom en af deras främsta och djärfvaste män. Det var tillräckligt. Krigsrätten var ju tillsatt för att döma, icke för att taga hänsyn till några synpunkter af rättvisa.

Den 10 juni hängdes Solovjeff i Petersburg, den 31 juli Gorskij, Biltschanskij och Fedoroff i Kiev, den 23 augusti S. Tschubaroff, Dmitri Lisogub, I. Davidenko i Odessa och dagen därpå S. Wittenberg och I. Logovenko i Nikolajeff. Regeringen satte terrorism mot terrorism.

I synnerhet afrättningen af Lisogub bevisade att för dem, som ombetrotts med ledningen af fälttåget mot nihilisterna, ingen annan synpunkt mera betydde någonting än den att injaga sådan skräck hos regeringens motståndare, att de skulle falla till föga. Lisogub hade aldrig aktivt deltagit i socialisternas värksamhet, och ännu mindre i terroristernas, ehuru han hjärtligt sympatiserade med båda. Han var en mycket rik godsägare, klen till sin kroppskonstitution, excentrisk till lynnet, intagen af varmaste medkänsla för de ringa och fattiga och af brinnande lust att förbättra deras tillvaro. Ett medel att göra detta hade han trott sig finna i socialismen, hade därför redan tidigt börjat understöda propagandan, hade under den ständiga striden mot regeringens öfvergrepp gentemot den under så lång tid alls icke regeringsfiendtliga rörelsen vandrat samma väg åt revolutionärt håll som öfriga socialister och hade, liksom de längst avancerade af dessa, slutat med att bli terrorist i själ och hjärta. Men omgifven och på hvart steg bevakad af en hop arfsberättigade släktingar, hade han sett sig ur stånd att personligen taga någon del i arbetet. Allt han kunde göra var att understöda de arbetande med penningemedel, men det gjorde han så frikostigt, att han — enligt Stepniaks intygan — under ett och ett halft års tid så godt som ensam bestridde de väldiga utgifterna för kampen mot tsardömet. Själf lefde han i ytterligaste torftighet, för att få sina medel att räcka så långt som möjligt, men hade det oaktadt gjort slut på största delen af sin förmögenhet, när han arresterades, på angifvelse af förvaltaren på sitt återstående gods, för att ha stått i förbindelse med nihilismen. Ingen annan anklagelse kunde framställas mot honom, än den att ha utgifvit massor af penningar för okända ändamål, och ännu mindre kundenågra bevis förebringas, men angifvelsen ansågs tillfyllesgörande både af krigsrätten och af Todtleben, som fastställde dödsdomen och lät hänga Lisogub.

Huru grundligt de maktägande dock bedragit sig, då de trott sig kunna skrämma terroristerna genom att hänga hvar och en, som blott misstänktes för att vara förbunden med dessa, blef snart tydligt. Terroristerna svarade med

att organisera sin exekutivkomité, hvilken fällde och till den dömdes kännedom befordrade en dödsdom öfver Alexander II, för så vidt denne icke ville medgifva införande af konstitutionelt styrelsesätt.

Så långt hade alltså de ryska socialisternas längst avancerade grupp hunnit. Såväl grunden för som syftet med de revolutionära sträfvandena hade under stridens fortgång blifvit helt andra, blifvit sådana, att de revolutionära nu på nytt värkligen kämpade för hela det ryska samhället, icke blott för sitt parti. I sitt stora arbete, »L'Empire des tsars et des russes», yttrar Leroy Beaulieu om denna viktiga förändring:

»Under den blodiga kamp med myndigheterna, hvarpå de revolutionära inlåtit sig, hade de förändrat icke blott sin taktik och sina stridsmedel, utan äfven sin egen ståndpunkt. Förut hade de ringaktat Europas *bourgeois*-frihet och öfverlägset sett ned på den, nu upptäckte de att den politiska frihet de föraktat dock vore af stort värde såsom en garanti mot det administrativa godtycket och såsom en väg till rätten att fritt drifva propaganda. Denna uppfattning var ny för nihilismen och förändrade radikalt dess karaktär. Kampen mot regeringsmakten hade från utopiernas dunkla och dimmiga område glidit in på den praktiska politikens fasta grund. De revolutionäras mål hade nu blifvit störtandet af själfhärskaredömet. Deras förtviflade fälttåg mot suveränen och regeringen hade numera ett klart och bestämdt syfte: afskaffandet af absolutismen. Sålunda inträffade det att de, medan de som bäst upprörde samhället genom den förfärande arten af sina gärningar, höllo på att närma sig allmänhetens och de liberalas ståndpunkt. I sina manifest förklarade de sig redo att lägga ned vapnen på det vilkor att suveränen biföllle till inkallande af en nationalförsamling. Genom denna märkliga svängning åt höger har nihilismen utmynnat isådan konstitutionalism, som den förut behandlat med största ringaktning.»

Hvarken tsaren eller hans rådgifvare insågo dock vikten af denna förändring. De fattade icke att de liberala, som dragit sig tillbaka i ovärksamhet, då socialismen trädde fram i första planet, nu erhållit skäl till nya förhoppningar, att terroristernas mål blifvit detsamma som de moderata frisinnades. Därför fattade de maktägande icke häller hvarpå det berodde att terrorismen kunde hålla sig uppe och utveckla sig, trots allt regeringen gjorde för att undertrycka den, fattade icke att ej blott de mera moderata socialisterna understödde den med råd och dåd, utan att äfven de mera fjärrsynta liberala passivt på mångahanda sätt bistodo dem, som numera — om ock med medel de flesta icke gillade — direkt kämpade för hela det ryska samhällets befrielse från envåldet. Om någonsin denna tids allra intimaste historia kommer att skrifvas, så kommer den utan tvifvel att i högsta grad förvåna de allra flesta genom att visa huru allmänt det passiva understöd var, som terroristerna erhöllo, delvis från håll, där man minst skulle väntat några sympatier för deras sträfvanden.

Därpå berodde det hufvudsakligen att de så länge och så energiskt förmådde fortsätta den tvekamp de börjat. De icke blott insågo att de numera kunde stöda sig på de liberala elementen, utan till och med öfverskattade i rätt betydande mån dessa elements vilja och förmåga att ingripa i händelsernas gång. Terroristerna förstodo icke att de liberala lika litet som förut skulle befinnas villiga att resa sig mot regeringen, utan trodde att alla, som önskade ett annat samhällsskick, skulle vara redo att träda fram med öppet visir, blott den själfhärskare, som numera representerade reaktionen, blefve undanskaffad. Detta — undanskaffandet — blef så helt och hållet deras enda ögnamärke, att de försummade att följa med stämningen inom de liberala kretsarna, att de helt och hållet underskattade betydelsen af dessas inflytande på tsaren och hans politik. Däraf det kolossala missgrepp, som begicks i och genom utförandet af dödsdomen öfver denne.

Tsaren och hans rådgifvare kunde naturligtvis icke tro annatän att deras, själfhärskaredömets, makt skulle befinnas mer än tillräcklig för att skydda själfhärskarens person. De inskränkte sig därför till vidtagande af alltmera omfattande skyddsåtgärder, på samma gång de — såsom tidigare genom listan på afrättningar visats — drefvo afskräckningspolitiken allt längre. Tsaren visade sig aldrig mera utanför sitt palats annat än omgifven af en manstark konvoj af lifkosacker, som redo framför, bakom och på båda sidorna om hans ständigt i skarpaste traf körda ekipage. När han företog någon resa bevakades järnvägarna af soldater, uppställda på så kort afstånd, att de voro inom godt synhåll från hvarandra. Så var äfven järnvägslinjen längs hela den ofantliga sträckan bevakad, då han år 1879 reste till och ifrån Livadia på Krim, och under hans vistelse där höllos de banor, längs hvilka återresan kunde komma i fråga att företagas, under ständig uppsikt. Men allt detta halp till ingenting.

Terroristernas fanatism ryggade för inga faror, deras energi för inga hinder. Den dödsdom de fällt voro de beslutna att bringa till värkställighet, då tsaren icke ådagalade någon benägenhet att uppfylla deras vilkor.

I S:t Petersburg hade de tidigare på året anlagt en mina under »Stenbron» midt i hjärtat af staden, på en af dess lifligast trafikerade punkter, hvilken tsaren ofta passerade på väg till och ifrån sitt palats. Planen hade uppgjorts och minanläggningen utförts af tvänne terrorister, Scheljaboff och Tetiorka, af hvilka den senare i sista minuten uteblef från mötesplatsen. Det gynsamma ögonblicket försummades och återkom icke. I Nikolajeff hade Logovenko, biträdd af Wittenberg, organiserat ett försök att spränga i luften den kejserliga ångare, på hvilken tsaren befann sig och som ankrat i hamnen. Där gick planen om intet till följd af ett fullkomligt tillfälligt besök af polisen i det hus, där det elektriska batteriet befann sig och därifrån trådarna till minan utgingo. Anslaget upptäcktes, de båda terroristerna arresterades och hängdes kort därpå, den 24 augusti.

Men långt ifrån att låta sig nedslå af dessa och liknande motgångar, tvärtom fördubblade exekutivkomitén sin energi. Tsarens återfärd till Petersburg var utsatt till slutet af november, eller början af december. Den kunde icke försiggå längsmera än ett par olika järnvägslinjer och däraf beslöt exekutivkomitén att begagna sig. Minor anlades på icke mindre än tre olika ställen: i närheten af Odessa, i närheten af Alexandrofsk och tätt utanför Moskva. På alla tre punkterna vidtogo förberedelserna omedelbart efter beslutets fattande och bedrefvos med största ifver.

En ändring i den kejserliga marschrouten gjorde att anläggningen nära Odessa måste öfvergifvas — de förberedande arbetena för minan upptäcktes först långt efteråt. I närheten af Alexandrofsk, där åter Scheljaboff, biträdd af en annan terrorist, Okladskij, utförde arbetet, hade till plats för minan valts en punkt på järnvägsbanken, där till och med en måttlig stöt skulle varit tillräcklig att kasta tåget ned i en djup ravin. Allt var i ordning och den elektriska strömmen slöts i det rätta ögonblicket, men antingen var den för svag, eller var tändhatten felaktig. Ingen explosion ägde rum och tsaren passerade oskadd den kritiska punkten, utan att ens förr än långt efteråt få veta hvilken fara han undgått.

I lika mån gynnades han af slumpen utanför Moskva. Där hade de sammansvurna, i spetsen för hvilka stodo Sofia Perovskaia och Leo Hartmann, inköpt ett litet hus i utkanten af en förstad, som till största delen beboddes af »gammaltroende» sekterister och som sträckte sig ut till Moskva-Kursk järnbanan. I två månader arbetade de sammansvurna här, utan att grannarna visste att flera än tvänne personer bodde i huset. Att dessa tvänne mottogo besök af andra, kunde icke hemlighållas, men då man trodde dem vara sekterister, som i hemlighet umgingos med trosförvandter, aktade man sig att låta någon obehörig — minst af alla polisen, alla sekteristers fiende — få någon aning om hvad man möjligen fann främmande i de nya grannarnas lif och uppträdande.

Från huset gräfdes en lång tunnel, som slutade under själfva järnvägsbanken, där minan anbringades. De sammansvurna visste mer än väl att hvar och en af dem varit hemfallen åt dödsstraff, ifall de blifvit upptäckta. Därför fanns på lämplig plats i huset en flaska nitroglycerin, tillräcklig att spränga allt och alla i luften, om de blefve upptäckta. Sofia Perovskaia hade åtagit sig attmed ett revolverskott bringa flaskan att explodera. Minst tvänne gånger var upptäckt omedelbart hotande, den ena, då de sammansvurna, för att få medel att fortsätta sitt arbete, togo en inteckning i själfva det hus, därifrån tunneln ledde. Jämte långivarens värderingsman infann sig nämligen polisen, som emellertid icke varsnade någonting misstänkt. Inteckningslånet erhölls och arbetet fortsattes.

Den andra gången, några dagar före tsarens ankomst, då allt redan var i ordning, infann sig polisen under någon obetydlig förevändning, för att sin vana trogen se om något misstänkligt kunde upptäckas. Äfven då befanns emellertid allt i bästa ordning, så att de sammansvurna ostördt fingo slutföra sina förberedelser. Men när det slutligen gällde, omintetgjordes igen hela det långvariga och så ytterst farliga arbetet genom en af dessa tillfälligheter, hvilka det är fullkomligt omöjligt att förutse.

Ett af de försiktighetsmått, som vidtagits för att skydda tsaren, bestod däri att han reste med tre särskilda tåg, som följde hvarandra med några minuters mellanrum. Ända till stationen närmast före Moskva hade han befunnit sig på det andra i ordningen af dessa tåg, men på nämda station hade han flyttat till det första. Därom kunde de

sammansvurna icke mera få underrättelse. De läto det första tåget passera och exploderade sin mina först då det andra befann sig rätt öfver den. Tåget sprängdes i stycken, en mängd personer dödades och sårades, men tsaren var då redan framme i Moskva och för den gången räddad. Föröfvarna af attentatet lyckades komma undan polisens efterspaningar, hufvudsakligast tack vare terroristernas många passiva medhjälpare, bland hvilka alla samhällsklasser voro representerade och som alltid voro redo att dölja dem, som för tillfället ifrigast efterspanades.

Dessa olika attentat och attentatförsök visade såväl tsaren som allmänheten att terroristerna ingalunda låtit afskräcka sig från fullföljande med dödligaste energi af uppsåtet att aflifva suveränen, utan att de hade både vilja och medel att nå detta mål. Ännu hade väl tsaren undgått försöken åt detta håll, men därför hade han klarligen mera att tacka slumpen än devidtagna försiktighetsåtgärderna. Hans närmaste rådgifvare yrkade visst fortfarande att ingen den minsta undfallenhet skulle visas de revolutionära, och Alexander II följde ännu deras råd. Men på samma gång visade han sig icke längre helt och hållet obenägen att lyssna till röster, som föreställde honom att det säkraste, det enda sättet att få slut på de revolutionära stämplingarna stode att finna i beviljandet åt folket af en viss grad af frihet och självstyrelse, af en konstitution om aldrig så inskränkt.

Ännu visade han dock icke i handling att han börjat tveka om visdomen af den politik, som under de sista åren följts, utan lät de »temporära» generalguvernörerna fortfara att tillämpa afskräckningsteorin. Den 20 december hängdes åter tre terrorister, V. Malinka, L. Maidanskij och I. Dobrosjagin, i Odessa. Massarresteringar förekommo litet hvarstädes i riket under de ifriga efterspaningarna efter attentatsmännen från Moskva och hundrade sinom hundrade för politiska brott misstänkta, men ingalunda öfverbevisade personer, kvinnor och män, skickades månad efter månad af tredje afdelningen till Sibirien.

Denna institution, »tredje afdelningen af H. M:ts kansli stod nu på höjden af sin makt, dess chef härskade i självfva värket i Ryssland på långt mera oinskränkt sätt än tsaren själf, dess handtlangare och spioner af olika grader och samhällsställning svärmade öfverallt i riket och höllo dess invånare i ett tillstånd af ständig oro och jäsning genom sitt godtyckliga och brutala ingripande i medborgarnas enskilda lif.

Sitt första upphof kunde denna tredje afdelning räkna ända från Peter I:s tid, då ett »sekret departement» inrättades och ombetroddes med den »rättsliga» behandlingen af motståndarna till den kvasi-europeiska militärstat Peter höll på att grunda. Behandlingen utfördes vanligen i och genom den omänskligaste tortyr, under hvilken de behandlade ofta uppgåfvo andan. Under hans efterträdare ända till Nikolai I fortlefde och utvecklades institutionen, som dåmera benämdes »sekreta kansliet», under fortsatt användande af tortyr, tidtals i sådan utsträckning och på så ohyggligt sätt, att berättelserna om »sekreta kansliets» värksamhet — såsom under Minichs inseende på kejsarinnan Annastid — slog hela Ryssland med fasa och skräck. Nikolai I gaf slutligen detta regeringsdepartement dess slutliga form, i det han sammanslog detsamma med gendarmeriet och förlänade det sådan maktbefogenhet, att chefen för tredje afdelningen blef den värklige härskaren i Ryssland under hela hans regering.

Under de första åren af hans efterträdares spelade tredje afdelningen en långt mindre framstående roll, men i mån som Alexander II mera hemföll åt reaktionen, stegrades också på nytt tredje afdelningens inflytande, tills det blef till och med större än under Nikolai. Redan under förra hälften af sjuttiotalet var detta inflytande sådant, att Krapotkin om tredje afdelningen vid denna tid — då han själf råkade i dess våld — kunnat yttra sig som följer (»En anarkists minnen» sidd. 310—311, svenska upplagan):

»I hvarje provins, hvarje stad, ja till och med vid järnbanestationerna finnas gendarmer, som direkt aflägga rapport till den lokala generalen eller öfversten, som i sin tur står i förbindelse med gendarmchefen, hvilken sistnämde åter till kejsaren, hos hvilken han dagligen har audiens, inberättar hvad han finner lämpligt. Alla ämbetsmän i riket stå alltså under uppsikt af gendarmerna; det är generalernas och öfverstarnas plikt att hålla ett vaksamt öga på hvarje tsarens undersåte — äfven på provinsguvernörerna, ministrarna och storhärtigarna. Kejsaren själf står äfven under deras noggranna bevakning och då de äro djupt invigda i hoflifvets alla små historier och känna till hvarje steg, som kejsaren tager utanför palatsets väggar, blir gendarmchefen så att säga de

ryska själfhärskarnas mest intime förtrogne.

»Vid denna tid af Alexander II:s regering var tredje afdelningen beklädd med nästan absolut makt. Gendarmeriöfverstarna företogo sina undersökningar utan att det ringaste fråga efter lag eller rättegångsordning i Ryssland. De arresterade hvem de behagade, höllo folk fängslade så länge de funno för godt, eller förde hundraden till nordöstra Ryssland eller Sibirien i enlighet med sitt höga behag. Inrikesministerns underskrift var en ren formalitet, emedan han icke hade någon kontroll öfver dem eller hade någon kännedom om hvad de företogo sig.»Senare, då terrorismen uppträdde på skådeplatsen och i mån som den djärfvare och med större energi dref kampen mot tsarväldet, utsträcktes äfven tredje afdelningens maktbefogenhet, tills den vida öfvervägde hvarje annat statsdepartements och helt och hållet ställde tsarens egen i skugga.

Men trots denna abnorma, med civiliseradt statsskick oförenliga maktställning, lyckades tredje afdelningen ingalunda göra slut på terrorismen, eller ens hindra den att utveckla sig vidare. Genom hotelser, mutor och andra dylika medel lyckades den visst då och då förmå en eller annan medlem af den terroristiska fraktionen att förråda hvad han visste om exekutivkomitén, dess ledamöter och deras planer. Men i regeln kände ingen medlem af fraktionen flera än några få andra medlemmar och i planerna för afrättningar och attentat var endast den allra innersta cirkeln invigd. Förrädare och angifvare kunde sålunda aldrig lämna upplysningar, som skulle sprängt den terroristiska organisationen, och riskerade därför alltid lifvet, då de trädde i tredje afdelningens sold.

Svårast föll det sig för terroristerna att bevara hemligheten med sina tryckerier, hvilka naturligtvis behöfde flera än en person för att kunna leverera större upplagor af skrifter och upprop, på samma gång det äfven var nödvändigt att andra än de, som utförde arbetet på dessa tryckerier, hade kännedom om deras tillvaro. Gång efter annan hände det därför också att än det ena, än det andra af de hemliga revolutionära tryckerierna upptäcktes och förstördes, men andra uppstodo ständigt, så att terroristerna under alla de år deras kamp pågick som häftigast kunde trycka sina manifest och proklamationer i Ryssland själft. Att detta blef möjligt berodde uteslutande på den underbara hängifvenhet terrorister af alla grader ådagalade för den sak de gjort till sin. De visste att ingen mänsklig makt kunde rädda den, som ertappades såsom stående i förbund med ett hemligt tryckeri. Alla som sysslade med sådant arbete måste underkasta sig att lefva som i fängelse, utan att underhålla förbindelser ens med sina partikamrater, utan att annat än i nödfall röra sig utanför de rum, hvari de själfva och deras arbetsredskap voro inhysta, för att icke bli föremål för uppmärksamhet af de tallösa spioner, som öfverallt svärmadeomkring, och dock med vissheten för ögonen att ofelbart förr eller senare bli upptäckta och hängda, eller i bästa fall sända till Kara-grufvorna i Sibirien. Men det oaktadt funnos alltid medlemmar af partiet, villiga att träda i de upptäcktas och arresterades ställe och fortsätta deras arbete. Med revolvern i fickan arbetade de natt efter natt, i ständig fruktan för besök af polisen, ständigt beredda att sälja sina lif så dyrt som möjligt.

Efter järnvägsattentatet den 2 december 1879 mångdubblades polisens och polisspionernas värksamhet, medan samtidigt terroristerna i större antal än vanligt bland allmänheten spridde upprop och proklamationer, i hvilka de upprepade att endast en förändring af den politik regeringen inslagit skulle kunna göra slut på deras värksamhet, att endast beviljande af konstitution åt folket skulle förmå dem att upphäfva den öfver tsaren fällda domen. Under lång tid hade tredje afdelningen bestämdt förklarat att intet hemligt tryckeri kunde drifvas i S:t Petersburg utan att genast bli upptäckt och att därför terroristernas tryckalster helt säkert dithämtades från annan ort. Nu vardt det dock tydligt för en och hvar att terroristerna värkligen hade åtminstone ett tryckeri i värksamhet i rikshufvudstaden. De utsläppta skrifterna omnämde ofta dagshändelserna så kort efter det de passerat, att de omöjligt kunnat tryckas på något afstånd från Petersburg. Polisens ansträngningar ökades i intensitet för hvar ny skrift, som utkom, och kröntes slutligen med framgång. Den 30 januari 1880 fick polisen spaning på »Narodnaja voljas», det främsta terroristorganets tryckeri och gjorde en husundersökning där. De vid tryckeriet sysselsatta försvarade sig med förtviflad seghet och lyckades en tid med sina revolvrar hålla polisen och gendarmerna stången. Men undkomma kunde de naturligtvis icke, utan blefvo, sedan ett par af dem liksom flera af angriparna sårats, alla arresterade.

Icke långt därefter blef en medlem af terroristfraktionen, Scharkoff vid namn, förrädare och angaf ett annat

tryckeri, där organet »Tschorni peredjäl» trycktes. Äfven där levererade terroristerna en hårdnackad batalj, innan de öfvermannades och arresterades. Men förrädaren och angifvaren fick icke länge fägna sig åt den belöning han af tredje afdelningen erhållit, innan han83

fick sin lön äfven af terroristerna. Han dömdes till döden af exekutivkomitén och aflifvades den 5 mars.

Därförinnan — den 18 februari — hade emellertid en händelse timat, som slutligen bragte Alexander II till tvifvel om klokheten af att fortsätta den politik, som skänkt så tröstlöst bittra frukter och redan kostat tusenden af hans mest intelligenta undersåtar lif och frihet, utan att straffen och förföljelserna i märkbar mån kunnat häjda de revolutionära strömningarna. Det var explosionen i Vinterpalatset.

Det sista året af Alexander II:s regering.

Någonting djärfvare än försöket att spränga den ryske själf-härskaren i luften inne- i hans eget palats, i hjärtat af hans egen hufvudstad, vet väl historien knappast att omförmäla. Men just i den oerhörda djärfheten af denna tanke låg möjligheten att framgångsrikt utföra den. Palatset var naturligtvis strängt bevakadt, men det låg i sakens natur att strängheten därvidlag måste vara mera teoretisk än praktisk. Ingen människa kunde ju tänka på någon annan fara för tsaren inom väggarna af hans eget palats, än allra högst den att någon obehörig individ möjligen kunde försöka smyga sig in för att med säker uppoffring af sitt eget lif föröfva ett attentat mot tsarens. Mot den faran var man rustad, andra möjligheter föll det ingen in att taga i betraktande.

Det var däraf terroristerna begagnade sig. En af dem, Halturin, en man af folket, snickare till yrket, framkastade tanken att inne i palatset, där han vunnit anställning, anlägga en mina. Han hade mycket noga studerat den väldiga byggnadskomplexens topografi och kommit till slutsatsen att ett sådant företag icke skulle möta oöfvervinnerliga svårigheter, utan jämförelsevis lätt låta utföra sig — d. v. s. i jämförelse med flera andra terroristförsök, som redan gjorts. Tanken tilltalade i synnerhet Scheljaboff, densamme som anlagt minan under »stenbron» 83

fick sin lön äfven af terroristerna. Han dömdes till döden af exekutivkomitén och aflifvades den 5 mars.

Därförinnan — den 18 februari — hade emellertid en händelse timat, som slutligen bragte Alexander II till tvifvel om klokheten af att fortsätta den politik, som skänkt så tröstlöst bittra frukter och redan kostat tusenden af hans mest intelligenta undersåtar lif och frihet, utan att straffen och förföljelserna i märkbar mån kunnat häjda de revolutionära strömningarna. Det var explosionen i Vinterpalatset.

Det sista året af Alexander II:s regering.

Någonting djärfvare än försöket att spränga den ryske själf-härskaren i luften inne- i hans eget palats, i hjärtat af hans egen hufvudstad, vet väl historien knappast att omförmäla. Men just i den oerhörda djärfheten af denna tanke låg möjligheten att framgångsrikt utföra den. Palatset var naturligtvis strängt bevakadt, men det låg i sakens natur att strängheten därvidlag måste vara mera teoretisk än praktisk. Ingen människa kunde ju tänka på någon annan fara för tsaren inom väggarna af hans eget palats, än allra högst den att någon obehörig individ möjligen kunde försöka smyga sig in för att med säker uppoffring af sitt eget lif föröfva ett attentat mot tsarens. Mot den faran var man rustad, andra möjligheter föll det ingen in att taga i betraktande.

Det var däraf terroristerna begagnade sig. En af dem, Halturin, en man af folket, snickare till yrket, framkastade tanken att inne i palatset, där han vunnit anställning, anlägga en mina. Han hade mycket noga studerat den väldiga byggnadskomplexens topografi och kommit till slutsatsen att ett sådant företag icke skulle möta oöfvervinnerliga svårigheter, utan jämförelsevis lätt låta utföra sig — d. v. s. i jämförelse med flera andra terroristförsök, som redan gjorts. Tanken tilltalade i synnerhet Scheljaboff, densamme som anlagt minan under »stenbron»midt i S:t Petersburg och sedermera minan under järnvägsbanken i närheten af Alexandrofsk.

Halturin hade kommit under fund med att det kvarter, hvari palatsets snickare voro inhysta, låg rätt under den kejserliga matsal, där tsaren i regel intog middagsmåltiden, men icke omedelbart under denna. I våningen närmast ofvanför snickarnas kvarter befann sig under matsalen ett större rum, upplåtet åt palatsvakten, hvarför

minan icke kunde anläggas tätt under matsalsgolfvet. Men denna ogynsamma omständighet ansågo Scheljaboff och Halturin kunna motvärkas genom att göra dynamitladdningen så mycket starkare och i enlighet därmed handlade de. Halturin smugglade under en längre tids förlopp dagligen smärre kvantiteter dynamit in i palatset och dolde dem bland sina personliga tillhörigheter, där det icke kunde falla någon in att leta efter sådana artiklar. Och sina tillhörigheter förvarade han i det hörn af kvarteret, som befann sig närmast den del af matsalen, där explosionen borde utöfva sin mest förödande värkan. Någon egentlig mina kunde han icke anlägga, då det ej var möjligt för honom att borra sig in, hvarken i väggarna eller taket till logementet.

Antagligt är att sprängsatsen skulle gjorts större och starkare än den blef, om icke äfven i detta fall en tillfällighet hindrat attentatsmännen att utan störing slutföra sina förberedelser. Vid en husvisitation hos en för förbindelser med terroristerna misstänkt person i S:t Petersburg föll i polisens händer en planritning öfver Vinterpalatset och på denna plan befanns den omnämnda kejserliga matsalen utmärkt med ett kors. Detta satte myror i hufvudet på polisen, som icke blott sökte utgrunda hvad korset kunde hafva att betyda, utan också anställde en rad undersökningar i palatset, därvid äfven snickarnas kvarter blef föremål för uppmärksamhet. Innehafvarnas af kvarteret personliga tillhörigheter föll det dock icke polisen in att undersöka, hvarför Halturins redan samlade dynamitförråd undgick upptäckt. Men därefter tillätos icke längre ens de, som hade sin bostad i palatset, att utan vidare passera ut och in, utan undersöktes de för hvarje gång — mera eller mindre grundligt. Insmugglandet85

af dynamit blef därigenom naturligtvis i hög grad försvåradt och kunde icke längre gälla annat än minimala kvantiteter.

Slutligen var dock allt så färdigt det kunde bli. Halturin skulle den dag han ansåg lämpligt att bringa minan till explosion rriöta Scheljaboff på öfverenskommet ställe på den stora öppna platsen utanför palatset. Svårigheten låg i att veta just hvilken tid tsaren befann sig i matsalen, då det ofta hände att middagen fördröjdes ända till en half timme. Till sist trodde sig Halturin en dag kunna riskera försöket, antände stubintråden vid den tid, då tsaren kunde antagas säkert ha infunnit sig i matsalen, och lämnade palatset för att träffa Scheljaboff, som äfven befann sig på öfverenskommet ställe.

»Gotovo!» (det är färdigt) sade Halturin, då de möttes. Och därpå väntade båda i andlös spänning tills de hörde en dämpad, dof knall från palatset och kort därpå sågo en ovanlig rörelse i dess närhet. Bårar med sårade — ett stort antal — buros därifrån. Brandsoldater skyndade till från olika håll. Explosionen hade klarligen haft en förödande värkan, men huruvida tsaren blifvit offer därför, kunde de båda attentatsmännen icke genast utröna.

Först följande dag fingo de och andra veta att Alexander II ännu en gång undgått faran utan så mycket som en skråma. Han hade betydligt senare än vanligt inträdt i matsalen, och befann sig just innanför dörren därtill, då explosionen inträffade och ramponerade golfvet. Huruvida tsaren, äfven om han redan suttit till bords, skulle dödats af explosionen, kan på goda grunder betviflas, då dess värkningar hufvudsakligen inskränkte sig till rummet nedanför. Där voro värkningarna fruktansvärda. Hela rummet var förstördt, dess golf och inredning krossade, ett betydande antal af vaktsoldaterna — ett trettiotal — dödade och sårade, utom andra personer, som också drabbats af explosionen.

Tsaren hade undgått allt fysiskt men af attentatet, men så mycket större var dess moraliska värkan både på honom själf och på hans närmaste omgifning. Terroristerna hade visat att han ingenstädes, icke ens i sina egna rum, kunde känna sig säker till lifvet, trots alla de utomordentliga försiktighetsmått, som vidtagits för att skydda honom, trots det att han öfver-86

antvardat hela sitt folk åt den oansvariga tredje afdelningen, trots det att han lämnat härskaremakten i största delen af riket åt andra, åt de »temporära» generalguvernörerna, om hvilkas vilja och lust att kväfva terrorismen det icke kunde råda något tvifvel.

Om allt detta icke var tillräckligt för att förebygga ens så komplicerade och svårt utförda mordförsök mot tsaren, som anläggandet af en mina i hans eget palats, så var ju afskräck-ningssystemet, sådant det existerade, fullkomligt odugligt och en annan organisation af nöden, för att ersätta de temporära generalguvernörerna, som

visat sig icke kunna uträtta hvad man väntat af dem.

I S:t Petersburg bildades då en »högsta exekutivkommission», som skulle helt och hållet taga ledningen af den inre politiken om händer, och till ordförande i denna kommission utnämdes Loris-Melikoff, hvilken fungerat såsom »temporär» generalguvernör i Harjkoff. Därunder liksom under sin föregående karriär hade Loris-Melikoff visat sig besjälad af ett i någon mån humant åskådningssätt, så att han i jämförelse med kolleger som t. ex. Gurko och Todtleben nästan kunde benämnas mild och liberal. Under andra samfundsförhållanden än de ryska, skulle väl den ståndpunkt Loris-Melikoff representerade icke kallas annat än ultrakonservativ, eller rent af reaktionär, men i Ryssland skulle de reformer han såsom man numera vet önskade genomföra, betecknat stora framsteg i liberal riktning.

Beklädd med en makt, som gjorde honom till ett slags vice kejsare, gick han omedelbart till värket att angripa det onda i självfva dess rot. Men han hade under en lång och växlande bana i regeringens tjänst, både såsom innehafvare af höga militära poster och såsom civil administratör, sett och lärt huru djupt rotade de missförhållanden voro, som måste afhjälpas för att värkliga och varaktiga förbättringar skulle kunna åvägabringas.

Han visste att alltför brådstörtade och genomgripande reformer skulle väcka så starkt motstånd, att tsaren troligen skulle kunna förmås att vägra sitt samtycke till dem, och gaf sig därför tid att förbereda det han ville sätta i värket och att vinna tsa-87

rens förtroende i tillräcklig grad för att kunna genomföra hela sitt program.

I allmänhet visste man dock icke hvilka afsikter den nyskapade diktatorn innerst hyste och mötte därför de första åtgärder han vidtog med både stort och oberättigadt misstroende. Minst trodde terroristerna sig kunna hoppas någonting af Loris-Melikoff och gjorde honom därför omedelbart — den 5 mars — till föremål för ett attentat, som dock misslyckades. Attentatorn, Mlodetzskij, blef gripen, ställd inför krigsrätt och två dagar efter attentatet hängd.

Loris-Melikoff hvarken kunde eller ville minska den stränghet, som visats terroristerna, emedan sådant, enligt hans och de flesta andras åsikt, skulle uppmuntrat dem till ytterligare stegrad värksamhet. Därför ansåg man att hans beklädande med makten ingalunda innebar löften om någon förändring af annat än det reaktionära systemets metoder. Några af de åtgärder han vidtog hade dock bort visa hvarje tänkande att han hade vidtut-seende reformer i sikte, reformer, som måhända kunnat bli liktydiga med politisk pånyttfödelse för Ryssland.

En af de viktigaste och i detta hänseende mest upplysande var anbefallandet af de s. k. senatorsrevisionerna. Medlemmar af den kejserliga senaten, för hvilka Loris-Melikoff ansåg sig kunna hysa förtroende, sändes iill en mängd olika delar af riket för att genom vidtomfattande undersökningar på ort och ställe förskaffa sig och sålunda regeringen direkt kunskap om förhållandena på olika förvaltningsområden. För att undersökningarna skulle blifva på en gång grundliga och planmässiga uppgjordes på Loris-Melikoffs föranstaltande och under hans medvärkan ett omfattande program, enligt hvilket revisionerna skulle utföras.

Programmet fördelade de ämnen rörande hvilka regeringen önskade erhålla upplysningar, i fyra grupper: frågor hörande till inrikesministeriets ressort, domstolsväsendet berörande frågor samt dylika berörande riksdomän- och rörande folkupplysningsministeriet. Inom enhvar af dessa fyra grupper uppställdes ett antal frågor af så stor omfattning, att revisorerna icke kunde besvara dem annat än medels vidlyftiga rapporter. Så t. ex.88

bland frågor rörande domstolsväsendet följande tvänne: »Hvilket inflytande har den administrativa förvisningen utöfvat och utöfvar den ännu, såväl i allmänhet som i afseende å förvisandet af politiskt otillförlitliga personer?» »Tarfvar detta system några förändringar och, i fall svaret utfaller jakande, hvilka?»

Loris-Melikoff visste så väl som någon huru förhatligt detta system var för allmänheten och följaktligen i huru hög grad sympatierna för de revolutionära voro en följd däraf. Sina afsikter beträffande folkets deltagande genom representanter i lagstiftnings- och förvaltningsarbetet antydde Loris-Melikoff genom uppställandet af en mängd frågor rörande semstvo-församlingarnas värksamhet och möjligheterna för utvidgning däraf. Han insåg

att i semstvo-institutionen låg ett frö till självstyrelse och därutinnan delades hans åsikt af alla partier i Ryssland, hvarför också byråkratin gjort allt för att hämma institutionens utveckling, medan de frisinnade just i detta hämmande sett det afgörande beviset för att regeringen blifvit och var reaktionär.

Man hade från början insett att dessa semstvo-församlingar, så länge deras värksamhet inskränktes endast till det egna guvernementet, utan kooperation med andra, icke kunde erMlla större betydelse, men att de, såvida deras befogenheter småningom utvidgades och på samma gång ett system för samarbete mellan semstvo-församlingarna utbildades, kunde utvecklas till en institution, hvarur en värklig och mera omfattande folkrepresentation kunde framgå. Längre sträckte sig icke förhoppningarna hos de egentliga liberala, det vill säga hos alla dem, som i en successiv och följdriktig utveckling af förhandenvarande institutioner sågo den enda riktiga vägen till större frihet och en bättre samhällsordning. Mycket längre sträckte sig icke häller Loris-Melikoffs planer, såsom framgår af det reformförslag han, delvis på grund af. senators-revisionernas resultat, något senare uppgjorde. Men redan de reformer han föreslog skulle i så väsentlig mån omgestaltat det ryska samhällets utveckling, att en återgång till tidigare rådande regim knappast varit tänkbar. Tyvärr blef han dock icke i tillfälle att genomföra dem.

Loris-Melikoffs afsikter och förslag hemlighöllos på det sorgfälligaste. Han och de få, som möjligen voro invigda i hansplaner, kunde långt ifrån känna sig öfvertygade om att tsaren sist och slutligen skulle gilla och stadfästa dem. Han slets än hit än dit af de olika personer, som sökte göra sina motsatta åsikter gällande hos honom. Terrorismen hade blifvit ett spöke med tvänne ansikten, som skrämde i nästan lika mån från hvilken sida det än visades honom. De liberalt sinnade, Loris-Melikoff och andra, som hade tillfälle att framhålla sina synpunkter, höllo före att regeringssystemet, sådant det därintills upprätthållits, utan någon medvärkan och kontroll från medborgarnas sida, bevisat sig omöjligt, att de allmänna och svåra missförhållanden, om hvilka tsaren var fullt medveten, icke kunde aflägsnas på annat sätt än genom en systemförändring i frisinnad riktning, att en sådan förändring utan vidare skulle göra slut på den revolutionära rörelsen, som aldrig skulle uppkommit, om icke missbruken varit så allmänna och så olidliga. Endast en systemförändring kunde förmå terroristerna att nedlägga vapnen, annars skulle de upprepa sina attentat, tills de lyckades. Det hade de själfva förklarat och de hade bevisat att de icke ryggade tillbaka för någonting.

Liberalismens motståndare, med Katkoff i spetsen, förklarade åter, att hvarje eftergift komme att betraktas såsom ett bevis på rädsla hos regeringen och endast uppmuntra de revolutionära att gå allt längre i sina fordringar. Särskildt skulle utan minsta tvifvel hvarje försök att gifva folket tillfälle att ens uttala sig om regeringen och dess politik blifva en signal till allmän jäsning af så farlig art, att värklig revolution vore att motse. Ännu så länge, påstodo reaktionens målsmän, utgjordes det revolutionära partiet endast af en liten hop halft vanvettiga ungdomar, kvinnor och män, hvilkas hufvuden förvridits af socialistiska och anarkistiska galenskaper. Deras tal om konstitution och annat i den vägen var idel fraser och löst prat, deras yrkanden ingenting allvarliga människor kunde taga i öronen. Det autokratiska styrelsesättet vore det enda möjliga, det enda, som kunde befordra det ryska folkets sanna lycka, dess motståndare borde utrotas med eld och svärd, såsom regeringen gud ske lof gjorde.

Om enskildheterna af denna strid och om tsarens böjelse att lyssna till Loris-Melikoff hade de utprägladt revolutionäraelementen nästan lika otillräcklig kännedom som om den senares värkliga afsikter. Han hade utvärkat att tredje afdelningen ställdes under inrikesministeriets öfverinseende och hade själf blifvit utnämd till inrikesminister, så att numera alla det invecklade förvaltningsmaskineriets viktigaste trådar samlats i hans hand. Detta betraktades såsom ett ytterligare bevis för regeringens afsikt att fortsätta samma politik som förut, men med ännu större energi. Hvad de reaktionära hade att säga om sakläget och om de metoder, som borde följas, fingo alla veta genom deras tidningar, men om de frisinnades arbete i det tysta ingenting, om Loris-Melikoffs planer likaså litet. Terroristerna kunde icke längre på samma sätt som tidigare stå i förbindelse med personer inom olika samhällslager. De måste hålla sig dolda och endast genom gemensamma vänner i de allra nödvändigaste stycken kommunicera med utomstående. Riskerna vid att hafva någonting att skaffa med dem hade blifvit oerhördt stora, deras eget antal hade småningom minskats och de som funnos kvar absorberades så helt och hållet af den

feberaktiga värksamhet, hvaråt de ägnat sig, att de icke med tillräcklig noggrannhet och tillräckligt lugn kunde följa med de politiska strömningarnas växlingar. Annorlunda kan man icke förklara det att de icke vid denna tid läto ett stillestånd inträda och afvaktade händelsernas utveckling. De hade så fullständigt uppgifvit hoppet om någon förändring på de maktägandes tillskyndan och med deras goda minne, att de icke längre trodde på någon sådan möjlighet och därför arbetade de oaflåtligt med förberedelser för nya försök att utföra dödsdomen öfver tsaren.

I S:t Petersburg, där gendarmeriets och den vanliga polisens spioner svärmade öfverallt, voro svårigheterna vid företag af denna art naturligtvis oerhördt stora och ökades ytterligare till följd af de knappa penningeresurser, som stodo till terroristernas förfogande. Gent emot polisen ställde dessa en djärfhet, som vid första påseendet nästan kunde förefalla dumdristig, men som i själfva värket var den högsta grad af klokhet. Att företaga saker och använda metoder, som motståndarna omöjligt kunna tänka på, emedan de förefalla alldeles för direkta och djärfva att kunna lyckas, är icke blott klokt utan till och med91

försiktigare än att inskränka sin aktion till medel och vägar, hvilka enligt vanlig uppfattning äro rimliga och möjliga. Ty detta är liktydigt med att hålla sig inom ett begränsadt område, där motståndarna i fantasin kunna följa med framkastade planer och tankar och således lättare kunna göra sina mot-drag, medan mera än sådan djärfhet, som de flesta kunna fatta, går utom de vanliga förutsättningarnas gränser och för motståndarna gör det omöjligt att ens gissa sig till arten af det som förehafves.

I enlighet med detta räsonnement handlade terroristerna under senare delen af 1880 och början af därpå följande år. De tillfälligheter, som omintetgjort så många af deras föregående försök, hade lärt dem att icke sätta sin lit endast till en plan och ett företag, utan att samtidigt hafva flera å bane, för att låta försöken följa slag i slag och sålunda dels ha större utsikt att lyckas, dels kunna underhålla den känsla af skräck de lyckats framkalla hos det öfriga samhället och af hvars värkningar de hoppades så mycket. De förberedde därför nu på en gång tvänne nya attentat, det ena att utföras medels en mina under en gata tsaren ofta brukade passera, det andra medels små bomber fyllda med ett synnerligt kraftigt sprängämne och afsedda att kastas mot tsarens ekipage.

Minan anlades under »Malaja Sadovaja» (Lilla trädgårdsgatan) en gata, som utgår från Nevska prospektet på en af dess starkast trafikerade punkter. På denna gata, helt nära prospektet, hyrde några af terroristerna en källarebutik, där de inhyste ett lager af mejeriprodukter, smör, ost o. s. v. och drefvo en rätt liflig handel med dessa varor, medan andra oafbrutet arbetade på tunneln, som utgick från det ena af butikrummen. Tomma smörtunnor och ostlådor fingo tjäna både såsom förvaringsrum för den utgräfda jorden och för borttransporterande af en del däraf. Så väl spelade de, som skötte affären i butiken, sin roll, att hos polisen, ehuru några dess medlemmar en gång infunno sig för att inspektera, icke uppstod minsta misstanke att de förklädda terroristerna icke voro värkliga smör- och osthandlare. Och så energiskt och skickligt utförde de öfriga, trots bristen på dugliga redskap och instrument, sitt till ytterlighet farliga92

arbete, att de inom rätt kort tid hade tunneln färdig och minan laddad med en sådan kvantitet dynamit, att den skulle varit tillräcklig för att spränga husen på båda sidor om gatan i luften.

I och för bombattentatet hade de åter sett sig nödsakade att inrätta ett värkligt laboratorium, där en af dem — Kibal-tschitsch, som var en framstående kemist —, arbetade på framställande af ett sprängämne så kraftigt, att effektiva bomber fyllda därmed, icke behöfde vara större än att de kunde döljas i handen. Att han lyckades till fullo lösa denna uppgift, visade sig den 13 mars 1881, men hvilket det sprängämne var, som terroristerna då med så mördande värkan använde, synes icke blifvit utredt.

Medan dessa terroristernas förberedelser pågingo hade emellertid Loris-Melikoffs planer mognat och tagit form. Han hade uppgjort ett program för omfattande reformer och hade småningom lyckats alltmera öfvertyga Alexander II om nödvändigheten af att genomföra dessa reformer i hela deras utsträckning. Hufvudpunkter den hvarpå Loris-Melikoff själf lade största vikt, var inkallandet af ett slags rådgifvande församling, som skulle äga yttra sig i lagstiftnings- och förvaltningsfrågor, men icke fatta några beslut. De förutvarande högsta regeringsinstitutionerna: riksrådet och ministerkonseljen, skulle fortfara att fungera och ingen annan än

självhärskaren skulle äga att besluta. Men i stället för så att säga fristående ministrar, som alla bedrefvo den politik de självfva behagade, yrkade Loris-Melikoff på en solidarisk ministär, hvars alla medlemmar skulle vara bundna vid den politik tsaren, efter inhämtande af rådgifvarnas af olika slag och grader åsikter, bestämde sig för. Den rådgifvande församlingens sammansättning och uppgift bestämdes i följande punkter af reformprogrammet:

Temporära förberedande kommissioner skulle sammankallas i S:t Petersburg och erhålla i uppdrag att uppgöra lagförslag inom de af »den högsta viljan» utstakade gränserna.

Såsom medlemmar skulle i dessa förberedande kommissioner ingå dels representanter för de olika regeringsvärken, dels med nådigt tillstånd inkallade sakkunniga, tjänstemän eller privatpersoner, hvilka gjort sig kända genom speciella vetenskapliga93

arbeten, eller genom sin erfarenhet i olika grenar af statsförvaltningen eller angående folkets lif.

Såsom underlag för arbetet inom de förberedande kommissionerna skulle tjäna allt inom ministerierna och andra centrala ämbetsvärk samladt material rörande de af inrikesministern till behandling framställda frågorna, kompletteradt med alla data, som införskaffats genom senatorsrevisionerna, hvilka till dess borde vara afslutade.

De af de förberedande kommissionerna uppgjorda lagförslagen skulle, innan de inlämnades till riksrådets pröfning, i och för granskning föreläggas en allmän kommission (den egentliga rådgifvande församlingen), sammansatt på följande sätt:

a) af personer, som deltagit i de förberedande kommissionernas arbeten och som af monarken bestämts att ständigt närvara i den allmänna kommissionen;

b) af personer, som genom val utsetts, dels i de guverne-ment, där semstvo-institutionen blifvit införd, dels i några större städer; samt

c) af personer, som i särskild ordning (af regeringen) inkallats från de delar af riket, där semstvo-institutionen ännu icke införts.

Semstvoförsamlingarna i guvernementen, de större semstvo's (se ofvan under rubriken Reformperioden) skulle äga att välja en eller två representanter, beroende af guvernementets storlek, till medlemmar i den »allmänna kommissionen», medan »duma'n» (stadsfullmäktigeförsamlingen) i städerna ägde utse, i de båda hufvudstäderna, Moskva och S:t Petersburg, två, i andra städer en representant att taga säte och stämma i kommissionen.

De medlemmar af de förberedande kommissionerna, som icke af regeringen förordnats att ständigt deltaga i den allmänna kommissionens arbeten, skulle dock närvara och äga rösträtt inom denna, då lagförslag behandlades, i hvilkas uppgörande de självfva tagit del.

En bestämd termin skulle bestämmas för den allmänna kommissionens arbete, hvilket endast skulle utmynna i uttalanden af rådgifvande karaktär och hvars resultat, de granskade lagförslagen, i vanlig ordning och åtföljdt af vederbörande mini-94

sters utlåtande af denne skulle inlämnas till riksrådet. Någon förändring i sättet och ordningen för väckande af lagstiftningsfrågor skulle icke vidtagas genom inrättandet af den allmänna kommissionen.

Såsom ordförande i denna skulle fungera en omedelbart af tsaren utsedd person.

Det är detta efter västerländsk måttstock mer än moderata utkast till lagstiftningsreform man benämt Loris-Melikoffs förslag till konstitution. Längre än så gick det icke. Och dock utropade Alexander II, då förslaget först föredrogs för honom: »men det är ju états généraux/» Han hade en känsla af att ur en sådan »allmän kommission» med tiden nödvändigtvis skulle framgå en helt annorlunda myndig och inflytelserik institution, än den blygsamma rådgifvande församling — hvars flesta medlemmar regeringen skulle utse! — som föreslogs af Loris-Melikoff. Ur dennes efterlämnade papper framgår att han i alla händelser hyste tanken att den »allmänna kommissionen» kunde och borde småningom utvecklas till ett värkligt riksting, hos hvilket regeringen skulle finna sitt kraftigaste stöd i alla sträfvanden för rikets och folkets värkliga bästa.

Förslaget gaf anledning till många och långa öfverläggningar, under hvilka tsaren lutade än hitåt än ditåt, men slutligen lät han förmå sig att godkänna Loris-Melikoffs förslag, som definitivt föredrogs den 2 mars 1881. Då gaf tsaren honom äfven i uppdrag att uppgöra förslag till en allerhögsta commu-niqué, som skulle införas i den officiella tidningen, »Regeringsbudbäraren», och för Rysslands folk kungöra det viktiga beslut suveränen fattat, beslutet att ännu en gång slå in på den framstegspolitik, som i början af hans regering bragt så glädjande resultat.

Förslaget till communiqué inlämnades icke många dagar senare af Loris-Melikoff, men tsaren behöll det i och för granskning ända till den 13 mars, då han återställde det såsom godkändt till dess upphofsman och förklarade sin vilja vara att det oförändradt skulle offentliggöras. Dock skulle det först del-gifvas de öfriga ministrarna genom att uppläsas i nästa ministerkonselj, som var utsatt till den 16 mars, tre dagar senare.95

Detta skedde kl. 12.30 e. m. Loris-Melikoff hade vunnit sitt syfte. Tsaren hade beslutit att framgent taga kännedom äfven om folkets åsikter angående rikets styrelse. Han hade tagit det första steget på en väg, som en gång beträdd måste leda till en genomgripande förändring af det ryska samhällsskicket. Själf kände sig tsaren så nöjd öfver att ändtligen ha fattat sitt beslut, att han omedelbart därefter, på väg till något slags revy i den stora manegen, besökte en af storfurstinnorna, Helena Paulovna, som alltid sökt invärka på honom i frisinnad riktning, för att själf meddela henne att tärningen nu var kastad.

Han hade töfvat för länge. Terroristerna hade, omedvetna om de viktiga beslut som fattats, äfven bragt sina förberedelser till mognad. När tsarens ekipage, omgifvet af den vanliga svärmen lifkosacker, ungefär en timme senare, på återväg till Vinterpalatset svängde om ett gathörn invid Katarinakanalen, passerade det en ung spenslig kvinna, som gaf en omärklig signal med den näsduk hon höll i handen. Det var Sofia Perovskaja. Några sekunder därpå kastade en man, som vandrade på gångbanan, i bredd med hvilken det kejserliga ekipaget körde, någonting liknande en snöboll mot vagnen. Det var en liten, i bomull insvept bomb, som träffade marken och exploderade med sådan förödande kraft, att icke blott vagnens botten krossades, utan äfven ett antal kosacker af eskorten — fjorton man enligt dåtida uppgifter — såsom döda och sårade kastades ur sadlarna.

Tsaren, som förblifvit oskadad, steg ur sin vagn och skyndade fram till de sårade. Flera af hans omgifning bådo honom enträget fortsätta färden, kusken försäkrade att vagnen icke var värre skadad än att den kunde föra härskaren fram till palatset. Men Alexander II ville icke lyssna till dem, antagligen i tanke att faran för tillfället vore öfverstånden. Då trädde en helt ung man, som icke ådragit sig någon uppmärksamhet i villervallan, fram i tsarens omedelbara närhet och slungade en andra bomb af samma slag som den första i gatan. Den exploderade i samma ögonblick, slet bokstafligen sönder tsaren och krossade på samma gång också kastaren, en student Grinevitzskij.

Terrorismen hade ändtligen nått sitt mål. Tsaren var väl96

ännu icke död, han lefde till och med ännu vid ankomsten till Vinterpalatset, dit han fördes i en släde, tillhörig en af hans svit, men omedelbart därpå afled Alexander II. Och därmed grusades äfven alla förhoppningar för en lång tid framåt om en förändring af det reaktionära envåldssystemet.

Omöjligt är det ju visst icke att tsaren ännu kunnat ändra beslut och ingen kan med visshet påstå att Loris-Melikoffs rådgifvande församling skulle utvecklat sig till en folkrepresentation, men om man bär i minnet huru de första åren af Alexanders regering, reformåren, bragt alla Rysslands andliga krafter i en rörelse, som senare icke med några medel kunnat tvingas att upphöra, så kan man knappast annat än känna sig öfvertygad om att ingen återgång till reaktionen mera skulle varit möjlig, såvida ytterligare en så vidtutseende reform vidtagits, som den Loris-Melikoffs redan godkända förslag innebar. För regeringen, eller självhärskaren, skulle valet därefter icke längre stått öppet mellan annat än ett fortgående i samma riktning, eller framkallande af ett så allmänt tillstånd af missnöje, att en revolution knappast kunnat undvikas.

Äfven nu trodde de, som satt allt på spel för att rödja suveränen ur vägen, att de därmed gjort revolutionen oundviklig, såvida den nye tsaren icke ville medgifva det de trott det vara omöjligt att afvinna den dödade. Därför gjorde de terrorister, som utfört attentatet, icke häller något försök att komma undan, utan stannade dag efter dag

kvar i S:t Petersburg. Och icke blott stannade kvar där, utan drefvo den ihärdigaste agitation bland arbetare och andra för att få en resning till stånd, på samma gång som de öfverlade om, affattade och utfärdade upprop och proklamationer, trots det skräckinjagande nit polisen visade i sin sträfvan att komma attentatsmännen på spåren och få dem i sina händer.

Hela S:t Petersburg liknade under den första veckan efter attentatet ett enda militärläger. Alla bangårdar, ångbåtsbryggor o. s. v. bevakades af polis, gendarmer och kosacker. Vid hvarje gathörn i alla mera trafikerade delar af staden stodo poster, bestående af en beriden kosack och två polismän till fots, beredda att ögonblickligt arrestera hvem hälst de kunde misstänka.Det behöfdes blott att någon af de tallösa spioner och polisagenter af olika slag, som bokstafligen svärmade öfverallt i staden, utpekade en person såsom nihilist för en af dessa patruller, för att arrestering ögonblickligt skulle följa, utan så mycket som en fråga till den arresterade om namn eller annat. Inom de två första dygnen efter den 13 mars häktades allenast i S:t Petersburg icke mindre än åttahundra personer, utom alla häktningar i provinserna och alla dem som senare arresterades i hufvudstaden. Och dock fanns bland dessa åttahundra ingen enda af dem, som deltagit i utförandet af attentatet.

Först den 16 föll den första af dessa, Mihailoff, i polisens händer, sedan han med revolvern i hand försvarat sig tills han skjutit bort alla sina skott och sträckt till marken flera af angriparna. Under de följande dagarna uppspårades och häktades den ena efter den andra af de öfriga, Sofia Perovskaja först den 23. Ingen af dem hade sökt fly, ingen sökt komma undan genom att förhålla sig stilla i något säkert gömställe, sådana terroristerna hade många till sitt förfogande. De voro idealister, drömmare, som af förhållandena småningom och oemotståndligt drifvits till fanatism och fanatiskt djärf handling, till fanatismens vanliga och oundvikliga förbiseende af allt, utom det såsom det enda viktiga och nödvändiga ansedda målet.

Processen mot dem blef rätt långvarig. Man uppbjöd allt för att på en gång kunna fullständigt krossa hela den nihilistiska organisationen. Till och med tortyr tillgreps, liksom så ofta förut i liknande fall, men efter, icke före domen, för att det icke skulle bli bekant. Till sist föll dödsdomen öfver alla, som varit delaktiga i attentatet: A. I. Scheljaboff, Sofia Perovskaja, U. Kibaltschitsch, T. Mihailoff, N. Rysakoff och Jessie Helfman.

Den 16 april värkställdes domen öfver alla utom Jessie Helfman. Utförandet af domen öfver henne uppsköts, emedan hon var hafvande. Först sedan hon födt sitt barn, sedan hon i månader torterats med tanken att död genom hängning väntade henne så snart hon gifvit lif åt den ofödda, förvandlades hennes straff till förvisning på lifstid till Sibirien.

Om de öfrigas afrättning yttrade — icke en nihilist, eller ens en beundrare af nihilisterna, utan »Kölnische Zeitungs»korrespondent (se denna tidning för 16 april 1881): »Jag har varit närvarande vid ett dussin afrättningar i orienten, men jag har aldrig sett ett sådant ohyggligt slaktande ('Schinderei').»

Det starkaste indiciet för att de dömda underkastats tortyr ligger däri, att de, efter det dödsdomen fallit, icke tillätos se eller tala med någon utomstående, icke ens med sina närmaste anförvandter, ehuru sådant annars alltid tillåtes dem, som dömts till döden. Sofia Perovskajas moder såg henne sista gången den dag domen afkunnades. Under de fem följande dagarna affärdades hon hvarje dag med en eller annan förevändning, men tillsades slutligen att den 15 april infinna sig i fängelset, där hon skulle få se sin dotter. Då hon kom slogs fängelseporten upp och hon fick värkligen se sin dotter — på den kärra, som förde henne till afrättsplatsen!

*

99

Alexander III:s regering.

De revolutionära vid Alexander III:s tronbestigning.

Den nye tsarens första impuls var att i alla afseenden fullfölja och utföra det han visste sin fader hafva velat. Själf var han, för så vidt han öfverhufvud hyste egna åsikter, icke böjd för liberalism, men han visste, att hans fader beslutit förändra de regeringsmetoder, som bragt så föga hugnesamma resultat, och förklarade sig därför också

besluten att genomföra de reformer, som redan godkänts. Den 18 mars fick Loris-Melikoff tillfälle att äfven för Alexander III föredraga det reformprogram han uppgjort och sedan tsaren genomläst och begrundat det, skref han egenhändigt i marginalen på dokumentet: »synnerligen väl uppgjordt».

Men innan Alexander III lät kungöra sitt beslut om de föreslagna och gillade reformernas genomförande ville han höra sina ministrars åsikt om dem och lät därför förelägga förslaget för ministerkonseljen, som sammanträdde den 20 mars. Vid omröstningen denna dag uttalade sig för Loris-Melikoffs förslag: storfurst Vladimir, grefve Valujeff, Nabokoff, Solskij, Miljutin, Saburoff och Abasa. Mot detsamma röstade: grefve Stroganoff, prokuratorn i heliga synoden Pobedonostseff, Makoff, furst Liewen och Possiet. Öfriga närvarande afhöllo sig från omröstning. Rörande den minoritet, som röstade mot förslaget, må tilläggas att herr Makoff senare råkade så illa fast för att ha tagit mutor i stor skala, att han begick självmord, medan furst Liewen åter öfverbevisades om att ha deltagit i storartade förskingringar af kronojord och därför måste draga sig tillbaka i privatlifvet. Ännu voro de emellertid ministrar och deras röster lika mycket värkande som de öfrigas. Alexandet III fattade icke något beslut, utan ansåg sig böra ytterligare betänka reformprogrammet. Det blef ett nytt uppskof, hvarunder tsaren utsattes för en bearbetning af de reaktionära, sådan han icke hade självständighet nog att motstå.100

Alexander lutade själf för mycket åt absolutismen, för att ej lättare gifva vika för Pobedonostseffs reaktionära inflytande än för Loris-Melikoffs motsatta. Härtill bidrog antagligen i icke ringa mån den omständigheten att reformvännernas påtryckningar alltför kraftigt, om ock på samma gång värdigt och hofsamt, understöddes af de revolutionära, af samma terrorister, som dömt Alexander II och utfört dödsdomen. Den 23 mars läto de tillställa den nye tsaren en skrifvelse, som förut icke annat än möjligen i felaktig tidningsversion blifvit återgifven på svenska och såväl därför som för sin egen skull, såsom tydligt visande hvad revolutionsmännen numera åsyftade, förtjänar fullständigt meddelas. Den lydde:

Exekutivkomitén till kejsar Alexander III.

Ers Majestät. — Exekutivkomitén förstår fullkomligt det andliga betryck ni nu måste erfara. Den anser sig dock icke böra af medkänsla låta sig förmås att töfva med afgifvandet af följande förklaring. Det finnes någonting högre än till och med berättigade mänskliga känslor: det är plikten mot vårt land, en plikt för hvilken hvarje medborgare är skyldig offra sig själf, sina egna känslor och till och med andras. Drifna af denna bjudande plikt vända vi oss till eder utan uppskof, emedan den händelsernas utveckling, som för framtiden hotar oss med förfärande slitningar och med strömmar af blod, icke medger något uppskof.

Det blodiga sorgespelet vid Katarinakanalen var intet slumpens värk och borde icke öfverraskat någon. Efter det som händt under de sista tio åren, tycktes det oundvikligt; och däruti ligger dess djupa betydelse, hvilken borde fullkomligt fattas af den, som ödet ställt i spetsen för staten.

Endast de, som äro ytterligt oförmögna att uppfatta och intränga i folkets lif, kunna beteckna sådana händelser såsom brott af individer eller ens af ett »banda af sådana. Under ett helt årtionde ha vi sett den revolutionära rörelsen, trots ihärdigaste förföljelse, trots det att den aflidne tsarens regering uppoffrat allt, friheten, alla folkklassers intressen, deras arbete, ja, äfven sin egen värdighet; trots alla åtgärder, med ett ord,101

som vidtagits för att kväfva den, har den revolutionära rörelsen fortfarit att ökas och sprida sig; landets bästa krafter, Rysslands mest energiska män, de mest villiga att offra sig, ha trädt fram för att ställa sig i dess led. Under tre hela år har en förtviflad kamp pågått mellan revolutionen och regeringen.

Ers Majestät måste medgifva att den aflidne tsarens regering icke kan beskyllas för brist på energi. Skyldiga och oskyldiga hängdes utan åtskilnad; fängelserna, liksom de af-lägnaste guvernementen, fylldes med straffade. De s. k. ledarna arresterades och hängdes dussinvis.

De dogo lugnt och med martyrens ro; men detta bragte icke rörelsen att stanna; den ökades tvärtom och vann oupphörligt i styrka. En revolutionär rörelse, Ers Majestät, beror icke af individer. Den är en den sociala organismens process och gentemot den äro galgar, som rests för processens mest energiska företrädare, lika

vanmäktiga att rädda den rådande samhällsordningen, som Nazarenerns korsfästning var vanmäktig att rädda den förfallande antika världen undan den reformerande kristendomens triumf.

Regeringen må fortfara att arrestera och hänga så länge den vill; den kan törhända sålunda lyckas att undertrycka enskilda revolutionära förbund. Låt vara att den till och med kan lyckas krossa revolutionens egentliga organisation. Men den kommer icke att kunna förändra händelsernas utveckling. Revolutionärer skapas af denna utveckling; af det allmänna missnöjet bland folkets massa; af Rysslands utveckling i riktningen af nya samhälleliga former.

En hel nation kan icke undertryckas; och ännu mindre kan en nations missnöje undertryckas genom stränghetsåtgärder. Sådana komma tvärtom att öka missnöjets bitterhet, dess energi och dess krafter. Dessa komma att bli bättre organiserade i mån som de kunna tillgodogöra sig deras erfarenheter, som gått förut. Därför kunna de revolutionära organisationerna under tidens lopp endast ökas till antalet och vinna i styrka. Just så var fallet äfven med oss. Hvilken fördel vann regeringen genom att undertrycka nDolgutschintsh-102

och »Tschaykovskij-kretsarna-», propagandisterna af 1874? Andra och mera energiska ledare af partiet intogo deras platser.

Regeringens stränghet efter 1878 och 1879 gaf upphof åt terrorismen. Förgäfves lät regeringen afrätta Kovalskij, Dub-rovin, Osinskij, Lisogub; förgäfves lät den krossa dussintal revolutionära föreningar. I stället för dessa ofullständiga organisationer trädde genom ett slags naturligt urval andra fastare förbund. Slutligen uppträdde exekutivkomitén, mot hvilken regeringen ännu förgäfves kämpar.

Om vi opartiskt betrakta det sista, sorgliga årtiondet, kunna vi ofelbart och lätt förutse den revolutionära rörelsens framtid, ifall regeringen icke skulle förändra sin politik. Den kommer att stegras; den kommer att sprida sig; terroristernas handlingar komma att göra sig skarpare kända; den revolutionära organisationen kommer att erhålla en mera fullkomlig och starkare form. Samtidigt komma ständigt nya orsaker till missnöje att yppa sig; folkets förtroende för regeringen kommer fortfarande att aftaga. Revolutionens idé, öfvertygelsen om dess möjlighet och oundviklighet, komma ständigt att vinna terräng.

Ett förfärande utbrott, en blodig revolution, en spasmodisk konvulsion omfattande hela Ryssland, kommer att fullborda förstörelsen af den gamla samhällsordningen.

Ers Majestät, detta är en sorglig och skrämmande utsikt. Ja, sorglig och skrämmande. Tro icke att detta endast är ord. Vi känna bättre än någon hvilken olycka förlusten af så mycken begåfning och energi, under förstörelsearbetet och i blodiga sammanstötningar, kommer att bli vid en tid då dessa samma krafter under andra omständigheter kunde användas för fruktbärande värksamhet, för utveckling af folkets intelligens, till allas bästa.

Men hvarför skulle sådan blodig strid vara nödvändig?

Därför, Ers Majestät, att en regering, i ordets riktiga bemärkelse, icke finnes hos oss. En regering borde, i enlighet med självfva principen för dess tillvaro, vara uttrycket för folkets sträfvanden, borde endast utföra folkets vilja. Hos oss103

däremot — tillgif att vi säga det —• åtgör regeringen en fullständig kamarilla och förtjänar benämningen ven hop iisur-patorer» i långt högre grad än exekutivkomitén.

Hvilka afsikter kejsaren än hyser, så hafva regeringens handlingar intet gemensamt med folkets sträfvanden och välfärd.

Den kejserliga regeringen hade redan beröfvat folket dess personliga frihet och ställt det i trälförhållande till den adliga klassen. Nu skapar den en fördärf lig klass af spekulanter och ockrare. Alla reformer utmynna i att göra folkets läge värre än förut. Rysslands regering har gått så långt, har bragt massorna till sådan fattigdom, sådant elände, att de icke ens äga frihet att handla för sitt gemensamma bästa, icke äro säkra gentemot den gemenaste\ inkvisition, icke ens i sina egna hem.

Endast de blodsugande tjänstemännen, hvilkas skurkaktiga utprässningar förbli ostraffade, åtnjuta regeringens och lagarnas skydd.

Huru fasaväckande gestaltar sig icke å andra sidan den hederlige mans öde, som arbetar för det helas bästa! Ers Majestät, ni vet själf mycket väl att det icke allenast är socialister man förföljer och förvisar.

Hvad slags regering är det väl, som upprätthåller en sådan samhällsordning? Är det icke i själfva värket en liop usurpatorer?

Detta är orsaken, hvarför regeringen i Ryssland icke har något moraliskt inflytande öfver folket; detta hvarför Ryssland frambringar så många revolutionsmän; detta orsaken till att till och med en händelse som afdagatagandet af en tsar väcker sympati hos en stor del af detta samma folk. Lyssna icke till smickrare, Ers Majestät. Regentmord är mycket populärt i Ryssland.

Det gifves endast tvänne utvägar för att komma ur en sådan situation: endera en revolution, som hvarken kan af-värjas eller förekommas genom dödsdomar, eller öfverförande på folket af makten att deltaga i styrelsevärfvet.

I landets intresse och för att förekomma sådant onyttigt förstörande af förmåga och energi och sådana förfärande104

olyckor, som alltid åtfölja revolutioner, vänder sig exekutiv-komitén till Ers Majestät och råder er att välja den senare utvägen. Var öfvertygad därom att så snart högsta makten upphör att vara godtycklig, så snart den visar sig fast besluten att utföra endast hvad folkets vilja och samvete förskrifva, kan ni afskeda edra spioner, som vanära regeringen, återsända eder lifvakt till kasärnerna och bränna upp galgarna, som demoralisera folket.

Då skall exekutivkomitén frivilligt upphöra med sin värksamhet och de krafter den organiserat skola upplösas och hän-gifva sig åt det fruktbringande arbetet för civilisation, kultur och folkets välfärd.

En fredlig kamp mellan idéer kommer att efterträda de våldsdåd, som äro långt mera motbjudande för oss än för edra tjänare, och hvilka vi nu endast af nödvändigheten tvingas att gripa till.

Vi vända oss till Ers Majestät, lämnande åsido alla fördomar och all misstro, som orsakats af det förflutna. Vi vilja glömma att ni företräder den makt, som bedragit folket och tillfogat detsamma så mycken oförrätt. Vi vända oss till eder såsom till en medborgare och en hederlig man.

Vi hoppas att personlig bitterhet icke skall hos eder förkväfva hvarken känslan af plikt eller önskan att höra sanningen.

Vi kunde också ha skäl att hysa bitterhet. Ni har förlorat er fader; vi ha äfven förlorat, icke blott våra fäder, men våra bröder, våra hustrur, söner och våra bästa vänner. Icke desto mindre äro vi redo att glömma all personlig hämndkänsla, om Rysslands bästa fordrar det, och vi vänta detsamma af eder.

Vi uppställa inga vilkor af hvad slag de vara må för eder. Låt därför icke stöta eder af våra förslag. De vilkor, som måste uppfyllas för att den revolutionära rörelsen skall gifva rum för en fredlig utveckling, ha icke skapats af oss, utan af händelserna. Vi endast anteckna dem. Dessa vilkor borde, enligt vår åsikt, grundas på tvänne principiella bestämningar.105

Först, allmän amnesti för alla politiska förbrytare, emedan de icke begått något brott, utan helt enkelt gjort sin plikt såsom medborgare.

För det andra sammankallande af representanter för hela folket för att öfverlägga om den bästa ordningen för socialt och politiskt lif, i enlighet med folkets önskningar och behof.

Vi anse dock nödvändigt påpeka att makten kan bli legaliserad genom en folkrepresentation endast ifall valen äro fullkomligt fria. Valen borde därför äga rum under följande omständigheter:

l:o. Representanterna skola väljas af alla klasser utan åtskilnad, i förhållande till befolkningsmängden.

2:o. Inga band af något slag skola påläggas valmännen och representanterna.

3:o. Valen och valagitationen skola vara fullkomligt fria. Regeringen bör därför, i form af temporära stadganden intill dess folkförsamlingen sammankallats, bevilja:

a) full prässfrihet.

b) full yttrandefrihet.

c) full församlingsfrihet

d) full frihet för tal vid valmöten.

Dessa äro de enda medel, med hvilkas tillhjälp Ryssland kan beträda vägen till fredlig och regelbunden utveckling. Inför vårt land och inför hela världen förklara vi högtidligt att vårt parti skall helt och hållet underordna sig under en nationalförsamling, som samlas på ofvannämda vilkor, och icke skall inlåta sig på någon opposition mot den regering nationalförsamlingen kommer att godkänna.

Afgör nu, Ers Majestät. Valet tillhör eder. Vi å vår sida kunna endast uttala hoppet att edert omdöme och edert samvete skola ingifva eder det enda beslut, som är förenligt med Rysslands välfärd, med eder egen värdighet och med plikterna mot edert land.

Den 10 (23) mars 1881.

Exehutiuhomitén.Det är lätt att kritisera detta dokument, både beträffande dess affattning och dess innehåll. Iklädt en annan form skulle det måhända gjort starkare intryck på tsaren, men i ingen händelse skulle han med ett slag kunnat tillmötesgå alla exekutivkomiténs fordringar. Det hade varit att tvärt bryta med alla tsarismens traditioner, att afkläda sig på egna och efterkommandes vägnar all den makt, till hvilken Alexander självffallet ansåg sig född och kallad. Ett sådant steg skulle kräft icke blott orubblig öfvertygelse om enväldets fördärflighet för Ryssland och obegränsad tillit till konstitutionalismens förmåga att råda bot på alla missförhållanden, utan äfven af den nye tsaren personligen sublim självföfvervinning, sådan man knappast kan vänta af någon människa, allra minst af en till begåfning och karaktär så medelmåttig som Alexander III.

Exekutivkomiténs proklamation var därför icke blott opraktisk och politiskt oklok; den utfärdades äfven i olämpligaste möjliga ögonblick. Efter den tidigare nämda ministerkonseljen den 20 mars, hade tsaren synts böjd att sluta sig till majoritetens åsikt. Han hade till och med på eftermiddagen samma dag, enligt fullt autentisk uppgift, sagt till storfurst Vladimir att han känt det som om en tung börda lyftats från han skuldror i och genom beslutet att fullfölja hans aflidne faders afsikter beträffande Loris-Melikoffs reformförslag.Yttrandet meddelades Loris-Melikoff af storfurst Vladimir själf och Loris-Melikoff anförtrodde det åt den af sina vänner han gaf i uppdrag att offentliggöra en del af sina efterlämnade papper. Den 23 erhöll han exekutivkomiténs »ultimatum» dessmedels han uppfordrades att afträda all sin makt till folket. Det är icke möjligt annat än att detta måste ingifva honom nya tvifvel rörande visdomen af äfven de minsta eftergifter gentemot oppositionen. Säkert är att motståndarna till sådana eftergifter i och genom exekutivkomiténs proklamation erhöllo ett nytt och kraftigt vapen, hvaraf de ingalunda försummade att begagna sig för att öfverbevisa tsaren om att bakom hvarje slag af frisinthet lurade revolutionen, som icke skulle låta sig nöja med mindre än en fullständig omhvälfning och därför endast kunde uppmuntras och stärkas genom eftergifter.

Omöjligt är det ju att påvisa i hvilken gradexekutivkomiténs ingripande bidrog till att tsaren uppsköt det slutliga stadfästandet af Loris-Melikoffs förslag, men att det måste medvärkat härtill säger sig självt. Alexander sökte ytterligare råd på olika håll — såsom t. ex. hos kejsar Wilhelm I, hvilken icke ansåg sig kunna utan förbehåll tillstyrka reformer i konstitutionell riktning — och bearbetades under tiden af såväl de liberala som af de konservativa, tills hans eget omdöme helt och hållet förvillades och endast stödde sig på deras yttranden, som sist talat med honom.

Likadan förvirring som hos tsaren personligen rådde äfven inom regeringen. Exekutivkomiténs proklamation, som blifvit spridd bland allmänheten, var tryckt på »Narodnaja Voljas», terroristorganets tryckeri i S:t Petersburg, såsom därå tydligt angafs. Terroristerna kunde således, trots polisens ytterst ifriga värksamhet,

fortsätta sina stämplingar. Fruktan för nya attentat gjorde sig gällande på alla håll, medan samtidigt misstroendet till polisens förmåga att förekomma sådana ökades till den grad, att man beslöt upprätta en särskild, hemlig säkerhetskår för att skydda tsarens lif. Den »heliga ligan» — svjaschennaia druschina — bildades med storfurst Vladimir såsom chef, organiserades på samma sätt som exekutivkomitén — för så vidt man kände dennas organisation! — och vann inom mycket kort tid anhängare i massor. Det blef rent af en modesak att tillhöra ligan, som beträffande hemlighetsfullhet och metoder sökte i allo efterapa terroristerna, men som i motsats mot dessa stod helt och hållet utanför och öfver polisens maktbefogenhet. Ligan fällde till och med i hemliga sessioner dödsdomar öfver mera bemärkta nihilisterAtt så skedde är bevisligt genom bref och anteckningar, som befinna sig i de revolutionäras ägo. och utsåg dem, som skulle utföra domarna, på samma sätt som exekutivkomitén. Men — bjällran blef icke hängd kring kattens hals. De utsedda värktygen funno olika skäl att undandraga sig uppdragen. Dödsdomarna blefvo aldrig utförda.

Däremot lyckades ligan snart ingifva regeringen och tsaren själf vissa farhågor beträffande den utveckling rörelsen måhända kunde taga under ledning af en erkändt så ärelysten man som108

storfurst Vladimir. Såsom en motvikt mot ligan bildades därför ett annat hemligt förbund, det »frivilliga försvaret» — okhrana — med ett syfte, som i värkligheten icke var annat än att skydda tsaren mot hans bekyddare. Officielt hette det att förbundet blott afsåg att säkerställa Alexander III:s kröning och för att nå detta mål skydde förbundet icke ens att inleda underhandlingar både med de revolutionära, som vistades utom Rysslands gränser, och med terrorister i regeringens fängelser, under erbjudande åt dem af olika fördelar, ifall de ville förbinda sig att låta tsaren ostördt krönas i Moskva. Slutligen, då dessa underhandlingar icke ledde till något tillfredsställande resultat, vände sig förbundet till ledarna af den religiösa sekt, som benämnes »raskolniki» och lyckades mot löften, som senare brötos, förmå dem att till Moskva sända några tusen fullt pålitliga medlemmar af sekten, hvilka tjänade tsaren såsom ett slags eskort, i det de såsom företrädare för »folket» närmast omgåfvo honom.

De båda skyddsföreningarna intrigerade mot hvarandra, statspolisen mot dem hvardera och båda mot statspolisen, medan samtidigt såväl de revolutionära som de liberala agiterade med all möjlig ifver för sina syften. Den dåvarande chefen för statspolisen — numera inrikesministern — von Plehwe lyckades snart nog göra slut på den heliga ligans värksamhet, genom att i hvarje fall, då dess medlemmar eller betalda handtlangare utfört någon arrestering, omedelbart låta anställa grundlig undersökning, sådan de af polisen arresterade ofta fingo vänta på i åratal. I så godt som hvarje fall visades ligan ha inskridit i oträngt mål och blef därför snart gjord till föremål för ett åtlöje, som bragte den i misskredit. Villervallan inom regeringen var otrolig, all dess handlingskraft tycktes absorberad af sträfvandet att krossa nihilisterna, hvilkas tryckerier fortforo att arbeta till och med i själfva hufvudstaden och spridde upprop, tidningar och andra skrifter i massor. Tsaren var så godt som fånge i sitt eget palats, ett ständigt rof för dödsfruktan och för en misstänksamhet, hvilka totalt förstörde hans sinnesjämvikt och hans nervsystem.

Så långt gick man i misströstan om någon utväg ur den jämmerliga ställningen, att flerahanda planer framkastades för109

afsättning af tsaren, delvis på håll och inom kretsar, som stodo Alexander III:s person alltför nära för att någon där skulle kunnat misstänka sådana afsikter. I allmänhet kommo väl dessa planer icke längre än till meningsutbyte inom de trängsta kretsar, men en af de missnöjda, den ryktbare general Skobeleff, gick längre.*) Han hade redan förut, genom sin vägran att intaga en af de »temporära» generalguvernörsposterna, öppet visat sitt ogillande af regeringens politik, hade — i Smolensk — gjort försök att närma sig det revolutionära partiet och hade slutligen äfven vägrat att inträda i det »frivilliga försvaret», ehuru därtill uppmanad af dess spiritus rector, furst Voronzoff-Daschkoff. Nu hade han uppgjort den enkla planen att i spetsen för ett af de regementen, på hvilka han under alla omständigheter kunde lita, omringa tsarens palats, arrestera honom, tillsätta en provisorisk regering och proklamera konstitutionellt statsskick för Ryssland. Tyvärr ansåg han sig dock icke kunna ensam genomföra planen och vände sig därför till grefve Ignatieff med frågan om denne ville medvärka

och inträda i den provisoriska regeringen. Ignatieff omfattade med sin vanliga, föga öfvertänkta och föga pålitliga ifver Skobeleffs förslag och båda vände sig till Loris-Melikoff för att få honom till tredje medlem af förbundet Men Loris-Melikoff, som hyste alls intet förtroende för grefve Ignatieff, vägrade — antagligen äfven af andra skäl — att taga någon som hälst befattning med saken. Han teg emellertid och däraf begagnade sig grefve Ignatieff för att angifva icke blott Skobeleff utan äfven Loris-Melikoff hos tsaren, som kort därpå gjorde angifvaren till inrikesminister.

Den som erhöll meddelandet om denna intrig i första hand af Loris-Melikoff, har icke tillåtit att hans namn offentliggjorts, hvarför någon garanti för dess riktighet icke finnes. Men något giltigt skäl att betvifla dess sanningsenlighet finnes icke häller, tvärtom talar den omständigheten att Loris-Melikoff snart efteråt

*) Denna episod, som icke ägde annan betydelse än den af ett bevis för den stämning som rådde, meddelas af Stepniak (Sergej Kravtschinskij) i lians arbete »King Stork and King Log», Del 1, sidd. 51—52. Stepniak hade uppgiften från en af Loris-Melikoffs närmaste vänner, hvilken erhållit den af Loris-Melikoff själf under dennes sista sjukdom i Nizza.110

begaf sig bort från Ryssland och sedan lefde i kvasi-landsflykt, liksom den onåd, som visades Skobeleff, för uppgiftens trovärdighet.

Huru som hälst hade Alexander under det alla dessa och andra intriger bedrefvos, utan att därom meddela något åt Loris-Melikoff, allt oftare rådfört sig med det reaktionära partiets främsta representant och osynliga, men därför ingalunda mindre inflytelserika ledare, Pobedonostseff. Denne hade med mycken skicklighet förstått att begagna sig såväl af den fruktan nihilisternas värksamhet ingifvit tsaren och hans närmaste som af de varnande råd denne från olika håll mottagit beträffande stadfästandet af Loris-Melikoffs förslag till reformer.

Slutligen vände sig Alexander — fortfarande utan att meddela sig därom med Loris-Melikoff — till Pobedonostseff med en anhållan att han måtte uppgöra förslag till ett manifest, hvarigenom den nye tsaren skulle kungöra för sitt folk den inre politik han för framtiden ämnade följa. På Loris-Melikoffs skriftliga reformförslag hade han egenhändigt antecknat sin åsikt att det var »synnerligen väl uppgjordt», ministerkonseljens majoritet liksom förslagets upphofsman hade han låtit förbli i tron att han anslöt sig till deras ståndpunkt samt hade till yttermera visso bekräftat detta i tydliga ord till sin broder, storfurst Vladimir. Men det oaktadt uppdrog han nu åt reaktionens målsman, som röstat emot reformerna, att uppsätta det manifest, som skulle tillkännagifva hans afsikter beträffande regeringen. Alexander III var dock, enligt samstämmande vittnesbörd af alla som kände honom, en i botten hederlig man. Någon önskan att afsiktligt bedraga flertalet af sina ministrar kan man därför icke tillskrifva honom. Men då återstår såsom enda förklaring blott slutsatsen alt han alldeles icke fattat innebörden af det dokument, som han förklarat synnerligen väl uppgjordt, utan med detta uttryck af gillande icke afsett mera än om han antecknat att han fann papperet, hvarpå förslaget var skrifvet, synnerligen väl gjordt.

Lika litet fattade han väl till alla dess konsekvenser innebörden af det aktstycke Pobedonostseff uppsatte och förmådde honom att gilla. Åtminstone synes han icke fattat att detsamma stod i allra skarpaste motsats mot Loris-Melikoffs »synnerligen111

väl uppgjorda» förslag, ty när såväl denne som ministrarna Miljutin och Abasa, efter det ultrareaktionära manifestets offentliggörande utan deras vetskap, anhöllo om sitt entledigande, kände sig tsaren både förvånad och upprörd öfver deras handlingssätt. Att hans manifest skulle kunna göra sådant intryck på de frisinnade hade han icke föreställt sig. Han hade ingen klar idé om att han i och genom detta manifest proklamerat sin fullständiga anslutning till det reaktionära partiet, om han ock af Pobedonostseff inhämtat en del fraser angående själf-härskaremaktens vikt och betydelse.

Hvad han själf tänkte om saken framgår af ett bref från honom till storfurst Vladimir, dateradt den 27 april (9 maj) 1881. Brefvet, hvars autenticitet icke behöfver dragas i tvifvel, lydde som följer:

Jag sänder dig, käre Vladimir, ett af mig godkändt förslag till manifest. Jag vill att det blir offentliggjordt den 29 april (11 maj). Jag har öfvertänkt det under lång tid. Ministrarna lofva ständigt att vidtaga åtgärder, som skulle

göra manifestet onödigt, men då jag aldrig kan förmå dem till något afgörande steg och folkets sinnen ännu äro i jäsning och många vänta sig någonting utomordentligt, beslöt jag vända mig till K. P. Pobedonostseff och bad honom uppsätta ett manifest för att klart. angifva i hvilken riktning jag vill leda angelägenheterna, och att jag aldrig skall gå in på någon begränsning af själf härskaremakten, hvilken jag anser nödvändig och nyttig för Ryssland. Manifestet tyckes mig vara mycket väl uppgjordt. Det gillades i allo af grefve Stroganoff som också är ense med mig om tidsenligheten af ett sådant steg. I dag har jag själf uppläst manifestet för A. V. Adlerberg, som fullkomligt gillade det. Därför, med Guds hjälp, framåt!

Ingen annan än tsaren uppfattade emellertid manifestet såsom ett steg framåt. »Det är ett förräderi, en reaktionär statskupp!» yttrade Loris-Melikoff, då han den 29 fick del af manifestet. Han insåg att han blifvit komplett öfverlistad af de reaktionära, som lyckats omgifva sina tillgöranden med sådan hemlighetsfullhet, att ingen af de ministrar, som understödt112

Loris-Melikoff, haft en aning om att manifestet blifvit uppsatt, eller ens att det tryckts. De hade förlorat spelet. Pobedonostseff och hans anhang hade lyckats vinna det inflytande på Rysslands regering, som de till den ryska och andra nationers fördärf än i dag utöfva.

Slavofilernas invärkan på utvecklingen.

I och med utfärdandet af Alexander III:s, af Pobedonostseff uppgjorda regeringsproklamation började ett nytt skede såväl för den sociala som för den revolutionära utvecklingen i Ryssland. I socialt afseende gick utvecklingen, för så vidt det berodde på regeringen och de maktägande, stadigt bakåt. För de revolutionära blef åter Alexander III:s regering en samlingsperiod, en tid af iakttagelse, omsättning af gjorda erfarenheter och småningom skeende omorganisering af hela det revolutionära arbetet. Till en början fortsatte väl terrorismen sin värksamhet genom exekutivkomitén. Under de första åren fälldes och utfördes ännu åtskilliga dödsdomar öfver högre och lägre tjänstemän, som med särskildt vild brutalitet rasade mot de revolutionära, och planer uppgjordes nog för attentat äfven mot den nye tsaren. Men de som icke under den föregående tiden genom direkt värksamhet i terrorismens tjänst arbetat sig in i sådan fanatism, att de icke längre hade blick för samhällsföreteelserna, måste inse att utsikterna till framgång för den terro-ristiska aktionen försvunnit.

Tsaren lefde som en fånge i sitt slott, Gatschina, där han kunde så noga bevakas, att attentatsförsök blefvo omöjliga. Till hufvudstaden kom han mycket sällan och då alltid så oförberedt, att anstalter icke kunde vidtagas för att under dessa flyktiga besök nå honom med några mordvapen. Regeringen sköttes helt och hållet af hans ministrar, hvilka i regeln hade intriger, gunstlingskap och annat liknande att tacka för sina poster, i långt högre grad än insikter och pröfvad förmåga. Att aflifva 112

Loris-Melikoff, haft en aning om att manifestet blifvit uppsatt, eller ens att det tryckts. De hade förlorat spelet. Pobedonostseff och hans anhang hade lyckats vinna det inflytande på Rysslands regering, som de till den ryska och andra nationers fördärf än i dag utöfva.

Slavofilernas invärkan på utvecklingen.

I och med utfärdandet af Alexander III:s, af Pobedonostseff uppgjorda regeringsproklamation började ett nytt skede såväl för den sociala som för den revolutionära utvecklingen i Ryssland. I socialt afseende gick utvecklingen, för så vidt det berodde på regeringen och de maktägande, stadigt bakåt. För de revolutionära blef åter Alexander III:s regering en samlingsperiod, en tid af iakttagelse, omsättning af gjorda erfarenheter och småningom skeende omorganisering af hela det revolutionära arbetet. Till en början fortsatte väl terrorismen sin värksamhet genom exekutivkomitén. Under de första åren fälldes och utfördes ännu åtskilliga dödsdomar öfver högre och lägre tjänstemän, som med särskildt vild brutalitet rasade mot de revolutionära, och planer uppgjordes nog för attentat äfven mot den nye tsaren. Men de som icke under den föregående tiden genom direkt värksamhet i terrorismens tjänst arbetat sig in i sådan fanatism, att de icke längre hade blick för samhällsföreteelserna, måste inse att utsikterna till framgång för den terro-ristiska aktionen försvunnit.

Tsaren lefde som en fånge i sitt slott, Gatschina, där han kunde så noga bevakas, att attentatsförsök blefvo

omöjliga. Till hufvudstaden kom han mycket sällan och då alltid så oförberedt, att anstalter icke kunde vidtagas för att under dessa flyktiga besök nå honom med några mordvapen. Regeringen sköttes helt och hållet af hans ministrar, hvilka i regeln hade intriger, gunstlingskap och annat liknande att tacka för sina poster, i långt högre grad än insikter och pröfvad förmåga. Att aflifvaen eller flera af dem eller af deras underlydande kunde klarligen icke göra någon djupare värkan. De representerade icke, upprätthöllo icke det reaktionära systemet, om de ock stodo i dess tjänst. Med eller utan dem stod systemet kvar på den grund Alexander III lagt genom Pobedonostseffs manifest, och hölls vid makt af de män, det parti — slavofilpartiet — i hvars intresse prokuratorn i den heliga synoden handlat och af hvars inflytande han begagnat sig, ehuru han själf knappast kan sägas ha tillhört partiet.

Utvecklingen hade förts tillbaka i de gamla gängorna. De liberala hade med ett slag beröfvats allt inflytande på händelsernas gång. Kampen mot endast en reaktionär regering hade de revolutionära nog kunnat fortsätta, men gentemot den reaktionära andliga strömning slavofilismen utgjorde, förminskades utsikterna till framgång för deras sträfvan alltmera i mån som slavofilismen kom till väldet. Revolutionen såg sig tvungen att se tiden an, att uppfinna och utveckla nya metoder, att organisera sig på nytt i enlighet med den sociala utveckling, som börjat. I denna lågo betingelserna äfven för den revolutionära utvecklingen, såvida den förra icke leddes så, att de djupa orsakerna till knot och missnöje aflägsnades. Det är därför nödvändigt att göra sig noga reda för denna sociala utvecklings olika faser, ty endast därigenom blir det möjligt att fatta huru den revolutionära rörelsen kunnat gå framåt, spridas och vinna i styrka tills den blifvit hvad den i våra dagar är: en makt, som lofvar att omgestalta det ryska samhället.

Slavofilismen var, såsom af tidigare omnämnanden framgår, alls icke någon ny företeelse i det politiska Ryssland, lika litet som dess afläggare, panslavismen. Och lika litet som andra politiska strömningar i tsarriket, hade slavofilismen ursprungligen alls varit politisk, utan filosofiskt-social. Dess egentliga grundläggare, bröderna Konstantin och Ivan Aksakoff voro såsom unga män intimt lierade med Herzen, Bakunin, Bjälinski och andra utpräglat liberala, som sedermera omfattade radikala, revolutionära eller anarkistiska läror.

Slavofilernas utveckling gick åt konträrt motsatt håll och blef till konservatism af ytterligt reaktionär art. I början endastett sträfvande att — i motsats till den bland den ryska societeten förhärskande böjelsen att upphöja allting utländskt, europeiskt, på det genuint ryskas bekostnad — framhålla allting ryskt såsom mera värdt att taga vara på och följa än det utifrån importerade, urartade slavofilismen småningom till blindt förakt för all västerländsk kultur och på samma gång naturligtvis till lika blind beundran för det genuint ryska. Moskva var rörelsens hufvudsäte och dess ledare först Konstantin Aksakoff, sedermera dels hans broder Ivan, dels den beryktade Katkoff, som förstod att göra slavofilismen till en politisk faktor af allra största betydelse, i det han småningom förvrängde dess principer tills de blefvo det yppersta stöd för det absolutistiska enväldet.

Den tidigare, oförfalskade slavofilismens program finnes angifvet i det märkliga »memorandum», som af Konstantin Aksakoff genom grefve Bludoff inlämnades till Alexander II kort efter dennes tronbestigning år 1855. I detta memorandum sammanfattar dess upphofsman sitt partis läror i femton punkter, af hvilka de viktigaste må anföras (se Stepniaks förut citerade »King Stork and King Log»).

*I. Det ryska folket, som icke består af några politiska element, har afstått från den högsta makten och hyser ingen önskan att styra.*

*II. Emedan det icke hyser någon sådan önskan öfverlämnar det obegränsad makt åt regeringen.*

*III. I ersättning härför förbehåller det ryska folket sig andlig frihet, samvetsfrihet och rätt att lefva fritt.*

*IV. Obegränsad makt utan delaktighet för folket, kan endast taga formen af absolut monarki.*

*V. Den ryska statens organisation hvilar på basen af följande principer: för regeringen (som nödvändigtvis är monarkisk) absolut politisk regeringsmakt; för folket, fullständig andlig frihet och rätt att lefva fritt, samvets-, tanke- och yttrandefrihet. Allt hvad folket, i saknad af all makt, af eget initiativ kan och bör erbjuda regeringen är opinionen (således en rent moralisk kraft) och denna står det i regeringens skön att fästa sig vid eller icke.VI.*

*Dessa grundprinciper kunna våldföras af den ena som af den andra parten.*

*VII. Genom våldförande af dessa principer från folkets sida, genom begränsande af regeringsmakten och sålunda genom folkets deltagande i styrelsen, griper folket till yttre tvångsmedel, öfvergifver den inre andliga frihetens riktiga väg och försämras oundvikligt i moraliskt afseende.*

*VIII. Genom våldförande af dessa principer från regeringens sida, genom begränsning på regeringens tillskyndan af den andliga friheten — folkets rätt att lefva fritt och samvetsfriheten — förvandlas den absolutistiska monarkin till despotism, till en omoralisk regering, som kväfver all folkets andliga energi och förgiftar dess karaktär.*

*IX. Statens grundprinciper ha icke våldförts af folket, för så vidt de äfven utgöra dess egna nationella fundamentalprinciper; men de hafva våldförts från regeringens sida — det vill säga regeringen har lagt band på folkets andliga frihet, har inskränkt dess rätt att lefva fritt, dess samvets-, dess tanke- och yttrandefrihet, och har genom att så göra blifvit till en förnedrande despotism, som förkväfver folkets andliga lif och dess mänskliga värdighet, hvilket slutligen leder till all Rysslands andliga krafts och till samhällets förfall. Despotismen hotar att i en framtid åvägabringa hela Rysslands sjunkande och slutliga fall, till glädje för dess fiender, eller utplånande af de ryska principerna hos folket själft, som, då det beröfvas andlig frihet, kommer att lära att önska politisk frihet, att vända sig till revolutionen och att öfvergifva sin rätta väg. Båda dessa utsikter äro i lika mån förskräckande, såvida de båda lika säkert leda till förfall — den förra till både materielt och andligt förfall, den senare endast till andligt.*

*X. Sålunda utgör våldförandet från regeringens sida af principerna för ryskt nationelt lif, folkets beröfvande af dess andliga frihet, källan till ondt af alla slag i Ryssland.*

*XI. Förbättring af dessa förhållanden beror tydligtvis på regeringen.*

*XII. Regeringen har lagt ett tryckande ok på Rysslands andliga lif; den är skyldig att aflyfta detta ok. Regeringenhar afvikit från de viktigaste nationella ryska principerna; den är skyldig att återvända till dessa principer. De äro:*

*För regeringen, obegränsad regeringsmakt; för folket, fullständig andlig frihet — rätt att lefva fritt och samvetsfrihet. För regeringen, handlingsfrihet och därför frihet att lagstifta; för folket, tankefrihet och därför yttrandefrihet.*

— — — —

*XV. Icke tillfreds endast med tillvaron af yttrandefrihet, och dess konsekvens: en allmän opinion, erfar regeringen vid vissa tillfällen ett behof af att framkalla denna allmänna opinion. På hvad sätt kan den af regeringen framkallas?*

*Forna dagars Ryssland visar oss huru detta bör tillgå. Våra tsarer plägade vid viktiga tillfällen framkalla uttryck för landets allmänna opinion genom att för detta ändamål sammankalla »semski sobor», eller nationalförsamlingar, till hvilka delegerade sändes från alla klasser och alla delar af Ryssland. En sådan semski sobor inkallades endast för att få del af den allmänna opinionen, hvilken suveränen kunde taga hänsyn till eller icke, såsom han själf behagade.*

Motsägelserna i detta »program», liksom dess oklarhet, falla genast i ögonen. »En upplyst och liberal absolutism» var det de tidigare slavofilerna drömde om, oinskränkt makt för suveränen, men det oaktadt rättigheter för folket, ett regeringssystem, som endast af en idealmänniska kunnat genomföras, icke af någon behäftad med den mänskliga naturens ofullkomligheter.

Men just genom denna oklarhet, genom detta hopblandande af omöjliga beståndsdelar till ett helt, som dock i slavofilernas fraseologi tedde sig både vackert och möjligt, lyckades den nya lärans målsmän förvirra begreppen hos en stor del af den ryska allmänheten. Slavofilismen stötte icke tsaren, hvars oinskränkta makt var en af hörnstenarna i systemet; den förfäktade tanke- och yttrandefrihet och tilltalade därför de frisinnade; genom

yrkandet på rätt för folket att lefva fritt vann den sympatier hos alla, som i frigörandet af de lifegna sågo grundvilkoret för Rysslands framtida utveckling. Endast de mest klarsynta insågo utan vidare omöjligheten att af det heterogena material slavofilerna hopbragt uppföra en samhällsbyggnad af beståndandeart. Alla andra föreföllo slavofilismens läror tilltalande nog, särskildt på grund af det smicker de inneburo för den ryska nationalkänslan, eller kanske rättare nationalfåfängan.

»I slavofilernas ögon», säger Leroy-Beaulieu (i det förut citerade arbetet »L'Empire des tsars et des russes», sid. 227, engelska upplagan), »är Ryssland väsentligt olikt Europa. I besittning af egendomliga institutioner, som det mottagit af förgångna tider, är det genom sitt ursprung och sin utveckling, genom elementen för sin kultur, förutbestämdt för helt andra öden. I det sätt, hvarpå Rysslands område blifvit befolkadt, i den ryska uppfattningen af familjen, af egendomen, af den styrande makten, besitter Ryssland principer för en ny civilisation, och helt naturligt, såvida den lokala patriotismen är att lita på, för en bättre afvägd, stabilare och mera harmonisk civilisation, mera förmögen af värkliga framsteg utan något bestämdt slutmål, än den föråldrade och förvekligade västerländska civilisationen, som redan hotar att falla sönder på grund af sina inre konflikter.»

Sådan var bröderna Aksakoffs slavofilism innan Katkoff tog hand om och slog mynt af den för direkt politiska ändamål, som på samma gång alltid voro hans egna. Äfven Katkoff hade i unga år, medan han tillhörde universitetet i Moskva, uppträdt såsom frisinnad, ja, till och med som radikal. Äfven han hade en tid tillhört »Stankevitsch's krets», samtidigt med Herzen, Bakunin, bröderna Aksakoff och Bjälinski, och hade då visat sig allt utom sympatiskt stämd mot de åsikter, som förfäktades af slavofilismens grundläggare. Senare blef han utgifvare af en liberal tidning, redigerade denna under icke mindre än sex år och lärde därvid praktiskt känna alla ställningar och förhållanden, så att han var fullt rustad, när han omsider öfvertog chefredaktörskapet för »Moskovskia Vjädomosti», den enda ryska tidning, som någonsin förmått värkligt leda sitt lands utveckling.

Katkoff utbildade inom kort slavofilismen till panslavism. Han predikade oupphörligt, med våldsam kraft och mycken skicklighet, att Ryssland hade en storartad mission att fylla i Europa. Dess historiska uppgift vore att under sitt banér samla hela den slaviska rasen till ett enda väldigt världsrike, attsammansmälta alla de olika slaviska stammarna till ett enda oöfvervinnerligt kulturfolk och att tvinga in under denna ryska kultur äfven alla andra nationaliteter, som redan råkat eller framdeles kunde bringas under Rysslands välde. Allt icke-storryskt inom det ryska riket var honom förhatligt, Östersjöprovinserna lika väl som Polen, Lill-Ryssland liksom Finland, mest dock Finland, emedan det var mest självständigt och längst framskridet i allt utom rysk kultur. Mot alla dessa, i språk, ras, sympatier och idéer från moskoviterna afvikande folkelement riktade han med lika våldsamhet sina angrepp, på samma gång han — med ingalunda mindre våldsamhet — uppträdde till försvar för alla slaviska stammar i Österrike och på Balkanhalfön gentemot de välden, under hvilka de lydde.

Panslavisternas och främst Moskovskia Vjädomosti's inflytande var det ock i främsta rummet, som dref Alexander II till kriget mot Turkiet. Serberna hade gripit till vapen för att fullständigt lösgöra sig från det turkiska väldet. Bulgarien hade råkat i jäsning och blifvit skådeplatsen för vilda våldsdåd, medan serberna höllo på att duka under i den ojämna strid de så länge uppehållit. Det mötte inga svårigheter för Katkoff och de andra panslavisterna att upphetsa stämningen i Ryssland till förmån för de lidande »bröderna» på Balkanhalfön, tills den blef mäktig nog att rycka allt och alla med sig.

Katkoffs och hans tidnings inflytande växte till följd häraf ofantligt. Hvad han sade gjorde intryck öfverallt i Ryssland och vägde tungt inom alla kretsar utom de liberala och de socialistiska, där man mer än väl insåg att den panslavistiskt-slavofila politiken, sådan den företräddes af Katkoff, med fulla segel styrde in mot den värsta reaktion.

Moskovskia Vjädomosti och dess hufvudredaktör, som redan under det polska upproret 1863 med blodtörstig cynism plläderat för de omänskligaste möjliga straff för upprorsmännen, riktade nu sitt raseri mot den socialistiska propagandan och den revolutionära rörelsen. Regeringens barbariska undertryckningsmetoder hade ingen varmare försvarare än Katkoff, som yrkade ständigt större stränghet, ständigt mera omfattande repressalier i form af häktningar, förvisningar och afrättningar. Och samtidigt ökades119

är/en i betydande mån intensiteten af hans hätskhet mot de icke-ryska nationaliteter, som haft olyckan att införlifvas med det ryska riket. Vid tiden för Alexander II:s död hade den förra, socialt-filosofiska mera än egentligt politiska, slavofilismen helt och hållet trängts tillbaka af den panslavistiskt-slavofila politik, till hvars målsman Katkoff gjort sig.

Terroristernas framgångsrika bombattentat skänkte honom osökt tillfälle att ännu en gång rycka fram med hela sitt grofva artilleri. Oppositionen i alla dess skiftningar, från moderat-libe-rai till terroristisk, borde utrotas med hvilka medel som hälst, om det så skulle kosta strömmar af blod. Regeringen, tsaren, borde och finge icke visa en skymt af tillmötesgående mot de frisinnades önskningar, ingen mildhet mot tsardömets fiender. Nu om någonsin vore det tid och tillfälle att länka Rysslands öden in på den enda bana, som kunde rädda det ryska folket, nu att med rötterna upprycka den fördärfliga västerländska kultur, som sedan årtionden hållit Ryssland i jäsning och slutligen fört till regentmord.

I den tonarten dundrade Moskovskia Vjädomosti och dess inånga drabanter af större eller mindre betydelse och anseende. Att de reformer, hvarom det varit fråga och som af Loris-Melikoff sammanfattats, i det närmaste satnmanföllo med slavofilernas program, sådant det af partiets grundläggare och ledare affattats, betydde alls ingenting för Katkoff och hans anhängare. Ivan Aksakoff hade i början af år 1881 af Loris-Melikoff erhållit tillstånd att i sin tidning, »Russ», offentliggöra det memorandum hans broder Konstantin inemot tjugusex år tidigare låtit öfverlämna till tsaren, helt visst för att visa denne att det reformförslag, som var på tal, kunde påräkna understöd af slavofilerna. Offentliggörandet pågick ännu då Alexander II träffades af terroristernas bomb och fortsattes under de första dagarna af den nye tsarens regering, den tsars, som varit Ivan Aksakoffs lärjunge.

Katkoff fäste sig alls icke därvid och lika litet Pobedonostseff, som för tiden slutit förbund med honom. De lyckades göra sina synpunkter gällande och därmed blef under Alexander III:s tid allrådande den panslavistiska afart af slavofilismen, som utbildats af Katkoff och hvilken Herbert A. Thompson i sitt in-120

tressanta arbete »Russian politics» (sidd. 186—187) karaktäriserar i följande ord:

(Slavofilismen utgör) »det enda parti, om hvilket man haft synnerligt tillfälle att höra talas, emedan det varit det enda, som tillåtits resa sitt hufvud i offentlighet, att publicera och drifva fram sina åsikter i tidningarna, och att under den mest inflytelserika, men minst hedrande perioden af sin tillvaro hafva som sitt organ en tidning af utomordentlig aktivitet, inflytande och makt. Partiets principer i inre politik äro i hufvudsak desamma som de, hvilka Japan för icke länge sedan uppgifvit och hvilka måhända äfven Kina nu kommer att tvingas att lämna. I Ryssland utgör partiet det modärna förkroppsligandet af den konservatism, som ställde sig i opposition mot Peter den store och öfver hvilken han kastade sig med hela makten af sin personlighet.»

Det var detta parti, som genom Pobedonostseff under Alexander III:s tid styrde Ryssland, som i all hufvudsak styr det än i dag. Slavofilernas konfysa, men för folket ömmande, idealistiskt naiva läror hade småningom blifvit förvrängda och förfalskade, tills de blefvo till ett underlag för den mest reaktionära despotism det nutida Europa känner — om blott Turkiet frånräknas. Icke ens Ivan Aksakoff kunde hålla sig kvar på den ståndpunkt hans broders memorandum betecknade, utan gled alltmera in i den af Katkoff och Pobedonostseff ledda reaktionen, som småningom själf afstod från benämningen »slavofilism» och som gjorde att de få återstående gammaldags slavofilerna liksom de liberala drogo sig undan politiken, på hvilken de icke längre kunde invärka.

Alexander III och hans ministrar.

Af biografier öfver Alexander III har en hel literatur sprungit upp under den jämförelsevis korta tiden sedan hans död. Den i och för sig tragiska, för Ryssland och det ryska folket fördärf-bringande konflikt, för hvilken han under hela sin regeringstid 120

tressanta arbete »Russian politics» (sidd. 186—187) karaktäriserar i följande ord:

(Slavofilismen utgör) »det enda parti, om hvilket man haft synnerligt tillfälle att höra talas, emedan det varit det enda, som tillåtits resa sitt hufvud i offentlighet, att publicera och drifva fram sina åsikter i tidningarna, och att under den mest inflytelserika, men minst hedrande perioden af sin tillvaro hafva som sitt organ en tidning af

utomordentlig aktivitet, inflytande och makt. Partiets principer i inre politik äro i hufvudsak desamma som de, hvilka Japan för icke länge sedan uppgifvit och hvilka måhända äfven Kina nu kommer att tvingas att lämna. I Ryssland utgör partiet det modärna förkroppsligandet af den konservatism, som ställde sig i opposition mot Peter den store och öfver hvilken han kastade sig med hela makten af sin personlighet.»

Det var detta parti, som genom Pobedonostseff under Alexander III:s tid styrde Ryssland, som i all hufvudsak styr det än i dag. Slavofilernas konfysa, men för folket ömmande, idealistiskt naiva läror hade småningom blifvit förvrängda och förfalskade, tills de blefvo till ett underlag för den mest reaktionära despotism det nutida Europa känner — om blott Turkiet frånräknas. Icke ens Ivan Aksakoff kunde hålla sig kvar på den ståndpunkt hans broders memorandum betecknade, utan gled alltmera in i den af Katkoff och Pobedonostseff ledda reaktionen, som småningom själf afstod från benämningen »slavofilism» och som gjorde att de få återstående gammaldags slavofilerna liksom de liberala drogo sig undan politiken, på hvilken de icke längre kunde invärka.

Alexander III och hans ministrar.

Af biografier öfver Alexander III har en hel literatur sprungit upp under den jämförelsevis korta tiden sedan hans död. Den i och för sig tragiska, för Ryssland och det ryska folket fördärf-bringande konflikt, för hvilken han under hela sin regeringstid121

var ett rof, konflikten mellan den hederliga, inskränkta och okunniga, men välmenande människan Alexander Romanoff och Rysslands enväldige tsar Alexander III, har icke kunnat undgå att på det högsta intressera samtiden. Uppgifterna om honom såsom människa, om hans lyckliga familjelif, hans okonstlade väsen, när han någon gång kunde känna sig fri regeringsbördorna och hofetiketten, hans utslitande, outtröttliga arbetsamhet -— alla dessa och andra hans karaktärsdrag ha gjort det omöjligt för de allra flesta att fatta att tillståndet i Ryssland under hela hans regeringstid blef ständigt värre på det ena som på det andra området. Man har frågat sig och frågar sig nog ännu huru det var möjligt att en man med hans otvifvelaktiga önskan att bereda sitt folks välfärd och i besittning af sådan makt som själfhärskaren öfver Ryssland äger, icke kunde utföra någonting af allt det han ville, huru det var möjligt att orättvisor, förtryck, omänsklighet, korruption och godtycklighet under en tsar, som slet ut sig för att råda bot på de existerande missförhållandena, kunde bli ständigt allmännare, ständigt olidligare, tills missnöjet med regeringssystemet blifvit så starkt, att hela det ryska riket råkat i en jäsning, som endast med våld kan hindras att åvägabringa en allmän explosion.

Det är dessa frågor de många biografierna mer eller mindre direkt sökt besvara. Att så få af dem lyckats göra det på ett tillfredsställande sätt, beror därpå att biograferna långt ifrån alltid känt de förhållanden i Ryssland, som betingat uppkomsten och utvecklingen af missnöjet, och därför icke kunnat göra sig reda för att tsarens skenbart så obegränsade själfhärskaremakt i själfva värket — för så vidt han själf kan utöfva den — knappast är någon makt, minst när dess innehafvare är oförmögen att bilda sig en egen åsikt om sättet huru den borde utöfvas för att blifva till välsignelse, icke till motsatsen.

Att Alexander III blef så medelmåttig såsom härskare, berodde nog i minst lika hög grad på hans uppfostran som på hans ringa naturliga begåfning. Ända till sitt tjugonde år hölls han helt och hållet i bakgrunden. Hans uppfostran var uteslutande militärisk. Hans fader, Alexander II, ville alls icke att någon annan af hans söner än den äldste, tronföljaren, skulle122

förvärfva något större mått af kunskaper.*) Först sedan denne aflidit sökte tsaren förmå sin andra son att inhämta kunskaper af olika slag, för att göra sig värdig det ansvarsfulla kall, som väntade honom. Men då var det för sent. Hvarken hans anlag eller hans intressen voro sådana, att han mera såsom fullvuxen skulle förmått återtaga allt det försummade. Hvad han inhämtade var knappast ens prima principia af de kunskaper han bort besitta för att blifva en dräglig regent; tillräckligt för att kunna sätta sig in i och bedöma regeringsärendena lärde han aldrig.

Därpå berodde den ytterliga envishet, hvarmed han fast-hängde vid en en gång fattad åsikt, den må ha ingifvits honom af hvem som hälst, därpå äfven hans motvilja mot mera än medelmåttigt begåfvade och framstående män. I en af de bästa biografier öfver Alexander III, som finnas — Samson von Him-melstierna, »Ryssland under

Alexander III» — säger författaren, hvars intima kännedom af alla förhållanden under denna tid visar sig på hvarje sida, att tsaren aldrig ville hafva i sin närhet andra än män, som i intellektuelt hänseende stodo på en lägre nivå än han själf, och att därför icke andra än mycket medelmåttiga personer utnämdes till ministrar. Han fruktade alltid att råka under någon ministers inflytande och sökte på detta sätt betrygga sin själfständighet — utan att ana huru fullständigt den Katkoff-Pobedonostseffska kamarillans inflytande afgjorde allting, huru skickligt prokuratorn i heliga synoden visste att suggerera honom till beslut, som han trodde vara sina egna, medan de i själfva värket fattats af andra.

Helt och hållet rätt har väl den citerade författaren icke, ty såväl Alexander III:s mångåriga inrikesminister, grefve Dmitri Tolstoi, som Pobedonostseff stodo otvifvelaktigt på en mycket högre intelligensnivå än tsaren. Men de förstodo att icke visa sin öfverlägsenhet, att tvärtom i regeln ställa allting så som om tsarens initiativ, tsarens åsikt varit afgörande, och lyckades sålunda behålla hans förtroende och sitt eget inflytande. Hufvudsaken för dem liksom för öfriga ministrar var att aldrig gå

*) Krapotkin, som tidigare hade de allra bästa förbindelser med hofvet, nämner detta faktum i »En anarkists minnen.»123

brådstörtadt till väga, att aldrig så att säga komma i förväg för tsaren, utan låta honom omärkligt insupa och göra sig förtrogen med de tankar man ville se utförda i hans regeringshandlingar, för att sedan i det lämpliga ögonblicket förmå honom att fatta det beslut man önskade.

Detta lät sig så mycket lättare göra som i Ryssland aldrig funnits — lika litet som där i dag finnes — någon egentlig ministär. Hvarje minister förhandlar direkt och oberoende af sina kolleger med härskaren om allt, som hör till hans ressort. Enhvar uppgör, eller låter uppgöra, den doklad (rapport, föredragningsmemorial) han inlämnar till tsaren, utan att behöfva underrätta öfriga ministrar ens om den riktning, i hvilken han afser att leda politiken på sitt särskilda område. Att med ett sådant system en härskare, som icke äger nödiga förutsättningar för att själf kunna öfverblicka och leda det hela, ej med bästa vilja i världen skall kunna värja sig mot sina ministrars inflytande, säger sig självt. Alexander III:s oförmåga i detta hänseende var en följd af alla de omständigheter, som samvärkat för att bilda hans karaktär och hans skaplynne, hvilka det är skäl att ytterligare belysa medels citat från författare, som på grund af studier och tillfällen att iakttaga honom måste anses bedöma honom riktigast.

I sitt arbete om judarna i Ryssland »The new exodus» (sid. 136) målar Harold Frederic en bild af den tsar, som uppmuntrade judeförföljelserna, i följande ord:

»Alexander III är en man af skäligen begränsad begåfning och inskränkta kunskaper, som icke har lätt för att fatta mer än en sak åt gången och som fattar denna ena långsamt. Han äger ingen idé om system och ingen exekutiv förmåga. Om han vore en vanlig medborgare, skulle han icke väljas att sköta ett byalags affärer. Det är en värklig ödets ironi att han blifvit ansvarig för skötseln af en half miljon byalag.

»Han besitter en stark känsla af hälgden af detta ansvar och han sträfvar outtröttligt att lösa sin uppgift, sådan det gifvits honom att fatta den. Med undantag af korta perioder af ledighet, dem han tillbringar med sin familj, arbetar han till två och tre på morgonen med att studera handlingar, genomgå förslag124

och underteckna aktstycken. Ingen människa i riket är ifrigare sysselsatt än han.

»Det sorgliga härvid är att allt detta utslitande arbete icke är af den ringaste nytta. För så vidt det gäller det värkliga styrandet af Ryssland, kunde han lika gärna syssla med att forsla tegelstenar på skottkärra från ena sidan af ett tegelsla-geri till den andra och så tillbaka igen. Äfven om man gör sig reda för hvad »rysk regering» egentligen är — med dess tallösa byråkrati sökande lösa den ofattliga uppgiften att hålla personlig uppsikt öfver hvarje individuell mänsklig enhet bland en massa af hundra miljoner, och detta genom de mest likformigt korrupta agenter i världen — så kan tanken icke värkligt uppskatta den ytterliga hopplösheten af allt detta...

»Alexander III sliter helt enkelt ut sig vid ett enda litet hörn af den skyhöga pyramid af löpande arbete, som hans ministrar upptorna för honom. I jämförelse med honom hade Sisyphus mycket godt om tid.

»Denna trögtänkta, skonslöst arbetsbetungade man vet mycket litet om vare sig händelserna i hans närhet eller om de djupare strömningarna i den samtida historien på längre afstånd ... Han var redan fullvuxen, när hans broders död sköt honom i förgrunden såsom tronarfvinge. Ett sentida försök gjordes då att på hans svaga och tynande kunskapsträd inympa några af de särskilda lärdomsfrukter en blifvande kejsare borde besitta. Han var foglig och villig. Några af hans lärare förskaffade sig ett mäktigt personligt inflytande öfver honom, ett inflytande, som senare kom att bli af så olycksbringande värkan, men annars uträttade de mycket litet.»

En annan författare, »Times»-korrespondenten Löwe, som under lång tid varit i tillfälle att studera händelser och personer, uttalar sig i sin bok »Alexander III af Ryssland» (sidd. 183— 184), på följande sätt:

»Det var kändt att han var den utan jämförelse ifrigaste förkämpen i hela Ryssland för de tre slavofila principerna: autokrati, österländsk ortodoxi och nationalism — 'en kung, en religion, en lag' — och det vardt inom kort tydligt att han fast beslutit125

praktiskt tillämpa dessa principer i deras mest energiska och otvetydiga bemärkelse.

»Han hade tre alternativ att välja: antingen att upprätthålla status quo; eller gå framåt i samma riktning som Österrike — det vill säga mot decentralisation; eller slutligen att söka nationalisera riket på bekostnad af de underkufvade nationaliteterna och till förmån för den mest betydande — 'storryssarna'. Han valde det sistnämnda och hans lösen blef 'Ryssland för ryssarna'. Hvem hälst, som stod i vägen för fullföljandet af dessa afsikter, om jude, tysk eller svensk finne, måste finna sig i att bli undertryckt. För att genomföra denna politik var det af nöden att vinna tid, ty om ett krig bröte ut och en fiende trängde in i Ryssland, kunde möjligen en revolution blifva följden och detta skulle icke blott försvåra föreningsproceduren, utan kunde till och med bli en fara för statens sammanhållighet. Det var därför af största vikt för tsarens politik att fred skulle råda, för att gifva honom tid att kunna genomföra de förändringar han hade i sikte; och om Alexander III vann så mycket erkännande för att Ryssland bevarade freden utåt, var det endast på bekostnad af den inre oro, hvari han beredde sig att störta en stor del af sitt eget folk.»

Det torde vara öfverflödigt att med flera citat belysa den sällspordt enstämmiga uppfattningen af Alexander III, hvars aktningsvärda personliga egenskaper lika villigt af en och hvar erkänts som hans intelligens och förmåga såsom regent aktats ringa. Hans motvilja mot direkt beröring med människor tilltog under årens lopp, tills han lät äfven ministrarna i regeln göra sina föredragningar skriftligt. Antagligen trodde han sig på detta sätt lättare kunna undgå påvärkning af dem och möjligt är att detta beträffande de flesta af ministrarna lyckades, men det inflytande, som genast i början af hans regering blifvit rådande öfver honom — prokuratorns i heliga synoden — förmådde han aldrig undandraga sig och fortsatte därför till sina dagars slut den reaktionärt panslavistiska slavofilpolitik han genom Pobedonostseffs manifest förklarat sig ämna följa.

Pobedonostseffs inflytande på Alexander III och genom honom på Rysslands styrelse, daterade sig från den tid då han,126

efter den förre tronföljarens frånfälle, erhöll uppdraget att meddela Alexander undervisning i lagfarenhet. Ehuru då icke intagande någon bemärkt ställning, hade Pobedonostseff gjort sig känd såsom en allvarlig, arbetsam man och skicklig jurist. På grund häraf tilldelades honom det maktpåliggande uppdraget att meddela den blifvande härskaren kunskap i de ämnen, han främst och nödvändigast behöfde känna för att kunna styra sitt väldiga rike.

Läraren fullgjorde sitt värf med största nit och framgång — sådant han själf fattade det. Kallblodigt, beräknande fanatisk till hela sin anläggning, lyckades han hos tronarfvingen ingjuta sin egen blinda tro på den grekisk-ortodoxa lärans och abso-lutismens förmåga att länka Rysslands öden i den enda riktning, som kunde bli till välsignelse för land och folk. Och därmed lyckades han äfven hos sin höga lärjunge lägga grunden till den intolerans, till det hat mot olika tänkande och troende, som senare på så många sätt gaf sig uttryck i Alexanders regeringshandlingar. Pobedonostseffs allvar, hans nit, hans orubbliga tro på sina egna åsikter och läror, hans öfvertygelse att den ryska ortodoxin och den ryska tsarismen vore kallade att icke blott lyckliggöra Ryssland, utan äfven i en framtid det öfriga Europa och mänskligheten i gemen — hans helgjutenhet med ett ord och hans

personliga hederlighet kunde icke undgå att utöfva en stark värkan på Alexander III, som uppvuxit vid ett hof, där korruption, gunstlingskap, intriger och lycksökeri af alla slag varit oblygt förhärskande. I jämförelse med den vacklande politik, som följdes under Alexander II:s regering tedde sig Pobedonostseffs system konsekvent, starkt och löftesrikt; bland tidens opportunistiska statsmän var han den enda, som bestämdt höll på en bestämd teori. Och däraf drog Alexander III slutsatsen att denna teori var den enda riktiga.

År 1880 blef Pobedonostseff utnämd till »prokurator vid heliga synoden», efter grefve Dmitri Tolstoi (senare inrikesminister), en post Pobedonostseff ända sedan dess åtnöjt sig med, ehuruväl ingen kan betvifla att det endast berott på honom själf att han icke utbytt den mot en långt mera lysande ställning. Däri ligger väl till en del förklaringen af att han så127

länge lyckats bibehålla sin makt, i den oegennytta han alltid i detta afseende visat, däri att han skenbart aldrig sträfvat efter makt, utan tvärtom alltid så vidt görligt hållit sig i bakgrunden och åtnöjt sig med att faktiskt utöfva makten.

I och för sig är det ämbete han bekläder icke sådant, att dess innehafvare annat än genom sina personliga egenskaper kunde utöfva det afgörande inflytandet på Rysslands styrelse. Närmast motsvarar detta ämbete kultusministerns i västerländerna^ Prokuratorn är tsarens representant och den enda icke-prästerliga medlemmen inom den högsta kyrkliga myndigheten i Ryssland, inom »den heliga synoden», som annars är sammansatt af metro-politerna i Novgorod, S:t Petersburg, Moskva, Kolomna och Kiev samt nio andra medlemmar, biskopar och högre andliga, som då och då inkallas. Intet beslut af synoden är giltigt, om det icke biträdes af prokuratorn, hvilken i viktigare fall appellerar till kejsaren och direkt till denne inlämnar sina föredragningsmemorial. De ortodoxt kyrkliga uppfostringsanstalterna i riket — andliga seminarier och skolor — stå under hans öfverinseende och ledning, och såväl i ministerkonseljen som i riksrådet äger prokuratorn säte och stämma. I alla ärenden, som direkt eller indirekt röra statskyrkan måste hans åsikt inhämtas och med de egentliga ministrarna är han i alla afseenden likställd.

Intill Alexander II:s död utöfvade Pobedonostseff icke större inflytande än någon annan, som skulle beklädt samma ämbete —• måhända till och med mindre, emedan Alexander II dels afskydde all slags fanatism, dels under det sista året af sin lefnad på-värkades af Loris-Melikoff, hvars politiska åsikter alls icke öfverensstämde med Pobedonostseffs. Såvida denne icke under den tid han varit den nye tsarens lärare vunnit hans förtroende, är det antagligt nog att prokuratorn i heliga synoden icke skulle blifvit en mera bemärkt person än förut, men tack vare det personliga förhållandet till Alexander III lyckades han i sådan grad motvärka dennes af pietet för fadrens önskan förestafvade afsikt att genomföra Loris-Melikoffs reformförslag, att tsaren slutligen lät Pobedonostseff diktera sitt politiska program.

Huru detta program, i all hufvudsak under Pobedonostseffs ledning, på olika områden blef genomfördt, skall längre fram128

visas. Här må endast angående den mäktiga mannen tilläggas att hans ständigt ådagalagda fromhet — han drar sig t. ex. årligen för någon tid tillbaka till något särskildt heligt kloster, för att sysselsätta sig med religiösa betraktelser — hans obe-tviflade och otvifvelaktiga hederlighet, hans beläsenhet och bekantskap med den modärna västerländska literaturen och kulturen, hans omfattande juridiska kunskaper och hans cyniskt kallblodiga sofisteri — alla dessa egenskaper ha gjort och göra honom till ett af de farligaste tänkbara redskap i reaktionens tjänst. »Hederlighet, nit, orädd och uppriktig hängifvenhet», säger Samson von Himmelstierna i sitt förut citerade arbete, »för en sak, som är falsk, låg och ihålig alltigenom — förmåga att använda den modärna kulturens medel för att tjäna ett ovärdigt och reaktionärt ändamål! Är det möjligt att tänka sig en värre och farligare kombination?»

Pobedonostseff efterträdde såsom prokurator i heliga synoden grefve Dmitri Tolstoi, hvilken samtidigt äfven varit folkupplysningsminister och såsom sådan fört det ryska undervisningsväsendet in i en återvändsgränd, därifrån det ännu i dag icke lyckats komma ut. Knappast någon rysk minister har varit mera allmänt hatad än Dmitri Tolstoi, ingen mera enstämmigt och hjärtligt fördömd än han. När han 1880 på Loris-Melikoffs

tillskyndan entledigades, fanns det icke en tidning i Ryssland, undantagande endast regeringsorganen, som icke helt öppet sade att hans styrelse varit en förbannelse för det ryska skolväsendet.

Två år senare gjorde honom Alexander III till inrikesminister efter Ignatieff, »den ljugande paschan», såsom Krapotkin uppger att han benämdes under sin ambassadörstid i Konstantinopel. Denne hade under sin korta värksamhet såsom inrikesminister försökt allehanda olika regeringsmetoder, men hade misslyckats med dem alla, tills han slutligen föll på tanken att vinna de liberalas understöd och påstås ha föreslagit tsaren att dock göra ett försök med sammankallande af en rådgifvande församling i enlighet med Loris-Melikoffs idé. Trots sitt inflytande öfver Alexander III ansåg Pobedonostseff dock försiktigast att värfva äfven andras hjälp för motarbetande af Ignatieff och talade därför om dennes senaste påfund med grefve Tolstoi.129

»Hvarför rubba den vanliga ordningen och gången af regeringsaffärerna», rådde denne, »genom att sammankalla en nationalförsamling, när man kan komma under fund med den allmänna meningen i landet på så mycket enklare sätt? Skicka ut en cirkulärskrivelse till alla provinsguvernörer och anbefall dem att insända rapporter om allmänhetens åsikter i deras respektive provinser. Läs sedan deras svar, så får ni kännedom om den allmänna meningen i landet.»

Rådet föreföll Pobedonostseff så genialiskt, att han omedelbart framförde det till tsaren, hvilken i sin tur kände sig så öfverväldigad af den statsmannavisdom grefve Tolstoi uttryckt, att han afvek från den vanliga seden att icke på nytt använda en minister, som en gång fallit i onåd, och utnämde Tolstoi iill inrikesminister.

Han förblef sina föregåenden och sina åsikter i allo trogen och bidrog näst Pobedonostseff i främsta rummet till att göra Alexander III:s regering så ytterligt reaktionär och olycksbringande för massan af folket som den i själfva värket blef. Tolstoi efterträddes såsom inrikesminister af Ivan Durnovo, som inskränkte sig till att fullfölja de planer Tolstoi uppgjort, särskildt beträffande inskränkandet af det ringa mått af lokal självstyrelse bönderna förunnats genom införandet af semstvo-institutionen.

Af Alexander III:s öfriga ministrar spelade endast utrikesministern von Giers en mera framstående roll och lyckades, liksom krigsministern Vannofskij, länge bibehålla sig på sin post, hufvudsakligen genom att ständigt ingifva tsaren föreställningen att det var han själf, som i alla dess skiftningar ledde sin utrikespolitik. Om de öfriga är icke mycket att säga. De voro medelmåttor och följde med strömmen.

Ingen härskare har väl personligen varit mindre benägen än Alexander III att drifva en politik, som kunde lända massan af folket till ofärd, ingen har mindre skonat sig själf eller ihärdigare sträfvat för sitt rikes välfärd, men ingen har väl häller i högre grad åstadkommit motsatsen af det han önskat. Han gjorde allt för att bevara sin själfständighet, men föll ändå så helt och hållet under andras inflytande, att han ständigt utförde •deras vilja, när han var som mest öfvertygad om att han genom-



förde sina egna planer. »Han älskade», säger Stepniak, »att låta kalla och att själf kalla sig 'bonde-kejsaren', men endast såvida därmed förstås att kejsaren var en bonde, en mushik på tronen, hade epitetet skäl för sig.»

Reaktionen under Alexander III.

Det skulle tydligtvis föra långt utom ramen för ett arbete af föreliggande art att söka i detalj uppvisa huru de maktägande under »bondetsarens» tid uppbjödo allt för att stäfja Rysslands utveckling i västerländsk riktning och i stället ånyo länka den in på de banor den i och genom bondeemancipationen lämnat. Endast på de viktigaste kulturområdena kan detta de styrandes sträfvande här följas, men det borde vara tillräckligt för att enhvar ex analogia skall kunna sluta sig till resultaten af den Katkoff-Pobedonostseffska politiken äfven på öfriga. Om någon tsarens egen politik kan det knappast mera bli tal. Redan Nikolai I yttrade med en ironi, som främst drabbade honom själf, »Ryssland regeras af tio tusen stolonatschalniki» (kanslichefer). Han var dock en man i besittning af långt mer än vanlig energi och viljekraft, men kunde det oaktadt icke rå på den byråkrati, som ju teoretiskt endast fullgjorde hans vilja. Under Alexander II lösgjordes delvis samhällets egna andliga krafter, på samma gång som regeringen, genom att direkt träda i beröring med bönderna, genom samfärdselmedlens

utveckling o. s. v. nödvändiggjorde ökning i stor skala af tjänstemännens antal och mångdubblande af summan af kansliarbete. Hade hälst en del af allt detta arbete — såsom meningen med duma- och semstvo-institutionerna egentligen var — öfverlämnats åt de olika institutionerna för lokal självstyrelse, så skulle möjligheterna för den centrala regeringen att öfvervaka sina organ och redskap åtminstone icke minskats genom den lifliga utvecklingen. Men i stället kväfde man med rent sjuklig omsorg all med- 130

förde sina egna planer. »Han älskade», säger Stepniak, »att låta kalla och att själf kalla sig 'bonde-kejsaren', men endast såvida därmed förstås att kejsaren var en bonde, en mushik på tronen, hade epitetet skäl för sig.»

Reaktionen under Alexander III.

Det skulle tydligtvis föra långt utom ramen för ett arbete af föreliggande art att söka i detalj uppvisa huru de maktägande under »bondetsarens» tid uppbjödo allt för att stäfja Rysslands utveckling i västerländsk riktning och i stället ånyo länka den in på de banor den i och genom bondeemancipationen lämnat. Endast på de viktigaste kulturområdena kan detta de styrandes sträfvande här följas, men det borde vara tillräckligt för att enhvar ex analogia skall kunna sluta sig till resultaten af den Katkoff-Pobedonostseffska politiken äfven på öfriga. Om någon tsarens egen politik kan det knappast mera bli tal. Redan Nikolai I yttrade med en ironi, som främst drabbade honom själf, »Ryssland regeras af tio tusen stolonatschalniki» (kanslichefer). Han var dock en man i besittning af långt mer än vanlig energi och viljekraft, men kunde det oaktadt icke rå på den byråkrati, som ju teoretiskt endast fullgjorde hans vilja. Under Alexander II lösgjordes delvis samhällets egna andliga krafter, på samma gång som regeringen, genom att direkt träda i beröring med bönderna, genom samfärdselmedlens utveckling o. s. v. nödvändiggjorde ökning i stor skala af tjänstemännens antal och mångdubblande af summan af kansliarbete. Hade hälst en del af allt detta arbete — såsom meningen med duma- och semstvo-institutionerna egentligen var — öfverlämnats åt de olika institutionerna för lokal självstyrelse, så skulle möjligheterna för den centrala regeringen att öfvervaka sina organ och redskap åtminstone icke minskats genom den lifliga utvecklingen. Men i stället kväfde man med rent sjuklig omsorg all med-131

borgerlig självärksamhet, allt annat initiativ än regeringens, och hopade därigenom i ämbetsvärken en oerhörd massa arbete, som alls icke längre kunde öfvervakas af den centrala regeringen. Under Alexander III blef det fullt bevisligt och bevisadt att själf-härskaremakt i vår tid. icke är och icke kan vara annat än en fiktion, att autokrati är och måste vara endast en slentrianmässig byråkratism, långt mera despotisk på grund af sin så att säga mekaniska natur, än ett värkligt envälde, där möjligheten af mänskliga känslor och synpunkter hos den enda maktutöfvande individen icke är utesluten.

En relativt fåtalig nation inom ett jämförelsevis inskränkt område kan vara föremål för sådant mer eller mindre patriarka-liskt envälde, där regenten utöfvar sin myndighet egentligen blott gentemot ett mindre antal individer, hvilka i sin tur med endast i viss mån mindre maktfullkomlighet härska öfver de bredare samhällslagren; där med andra ord en sträng klassindelning är genomförd och den närmast högre klassen utöfvar väldet öfver den lägre samt bär ansvaret därför gentemot härskaren öfver det hela. Ungefär så styrdes Ryssland i äldre tider och delvis ända till genomförandet af bondeemancipationen. Tsar Peter började förändringen af detta patriarkaliska envälde genom inblandning däri af europeisk byråkratism och hans efterträdare fortforo att drifva utvecklingen i samma riktning, emedan det tillväxande riket gjorde en fortsättning af den gamla regimen omöjlig. Men så länge de lifegna, det vill säga folkets stora flertal, ännu stodo endast i indirekt förbindelse med och beroende af regeringen, hvilken för deras vidkommande hade att skaffa blott med deras herrar och ägare, existerade å ena sidan en viss raison d'ëtre för självhärskaredömet, å den andra delvis möjlighet för dess utöfvande såsom en självhärskarens personliga regering. I alla händelser var detta fallet teoretiskt, om också i praktiken autokratins förvandling till byråkratisk despotism fortskridit så långt, att den redan under Nikolai I:s tid var ett fullbordadt faktum i allt utom beträffande de enskilda jordägarnas lifegna.

Inrangerandet af dessa bland de direkta styrelseobjekten kompletterade slutligt systemet, men under någon tid framåt132

förblef detta i någon mån lösligt. Den fria medborgerliga värk-samheten togs i rätt vidsträckt skala i anspråk för

genomförandet af bondeemancipationen. Och de i anslutning till denna införda reformerna på förvaltnings- och lagskipningsområdena — duma- och semstvoinstitutionerna samt det nya domstolsväsendet — påkallade äfven medborgerlig värksamhet jämte och utanför den byråkratiska. Det uppstod en konflikt, som räckte ända till Alexander II:s död, och hvarunder byråkratin genom ständiga småsegrar alltmera återvann den förlorade terrängen, men under så starkt och så oafbrutet stigande motstånd från folkets sida, att själfhärskaren till sist beslöt icke blott att afstå från det återvunna, utan till och med att öfverlämna nya områden åt medborgarna.

På den vägen skulle en värklig evolution, en utveckling i konstitutionell riktning kunnat bringas till stånd, med småningom skeende, faktisk inskränkning i den oansvariga byråkratins makt, men endast skenbar och formell begränsning af den till byråkratin öfverflyttade själfhärskaremakten. Såväl Nikolai I som Alexander II hade, om icke insett, så åtminstone haft en känsla af att själfhärskaremakten i allt högre grad blifvit fiktiv, men på denna fiktion lyckades Pobedonostseff förmå Alexander III att tro. Så blef den byråkratiska despotismen öfverallt och på alla områden allenarådande och dess första och förnämsta omsorg blef naturligtvis förkväfvandet af hvarje tillstymmelse till medborgerlig värksamhet.

Det främsta föremålet för denna omsorg blef semstvo-insti-tutionen, hvilken från första början på grund af dess utvecklingsmöjligheter varit reaktionen en nagel i ögat. Att direkt upphäfva denna institution riskerade man icke. Det skulle väckt alltför stark förbittring hos hela nationen och skulle måhända därjämte stött på motstånd hos Alexander III, som ju — i allt fall i teorin — gjort till sitt förnämsta ögnamärke allmogens, böndernas välfärd. Men det mötte föga svårigheter att på olika sätt undergräfva den lokala självstyrelsen, som ju icke erhållit så bestämda former, eller slagit så djupa rötter i folkmedvetandet, att man med tillräcklig energi skulle motsatt sig åtgärder, som endast indirekt angrepo den.Redan under senare delen af Alexander II:s regering hade sådana åtgärder vidtagits. Böndernas mir'er lämnades till det yttre orörda, men den lokala styrelse de utöfvade blef betydligt kringskuren genom införandet af den tidigare omnämda distriktsindelning, som sammanförde flera eller färre mir'er, beroende af dessas storlek, till en »volost», hvars chef benämdes »starschina», eller »äldste». Huru dessa volostäldste gjordes beroende af regeringstjänstemännen beskrifves i följande ordalag af Leroy-Beaulieu (»L'Empire des tsars et des russes», sid. 18, engelska uppl.):

»En af orsakerna till de 'äldstes' böjelse att missbruka den dem anförtrodda myndigheten ligger däri att (tvärtemot andan i emancipationsakten) 'ispravnikerna', eller polisofficerarna, småningom underordnat dessa distriktchefer, valda bland den jordbrukande klassen, under sitt direkta inflytande, i sådan grad, att de endast alltför ofta reducerats till en ställning af simpla polisagenter eller administratörer. Några af de under Alexander II:s senare regeringsår utfärdade lagarna ha bidragit till denna beklagliga förvandling. Sålunda gaf år 1874 en lag, i strid mot emancipationsakten (på hvars stadganden administrationen steg för steg kontinuerligt inkräktat), ispravniken rätt att bötfälla eller häkta bycheferna, eller till och med att uppfordra provinsguvernörerna att afskeda dem. En sådan åtgärd kan icke vara ägnad att göra dessa chefers anspråkslösa funktioner mera aktade, eller att locka de mest framstående bland allmogen att åtaga sig dem. Volostcheferna, som fått sig pålagt de lägre representanternas för den officiella makten ok, ha underkastat sig svagheterna, öfvermodet och egennyttan hos de tjänstemän, af hvilka de finna sig beroende. En annan orsak till de missgrepp man kan iakttaga i böndernas handhafvande af sina egna affärer, ligger däri att volost'erna, som bilda den administrativa enheten på landsbygden, äro af så ohandterlig utsträckning. Inom ett så vidsträckt område kan chefen knappast vara personligen känd af dem som välja honom; det är lättare för honom att undslippa deras kontroll; ibland har den enda orsaken till hans val varit påtryckning eller föreskrift af polisen. Hans funktioner ha också blifvit mera komplicerade och anspråksfulla;i stället för att ägna dem sin lediga tid, håller starschina'n på att bli en byråkratrisk tjänsteman, lika oärlig och lika despotisk som tschinovnikarna, hvilka icke alls väljas.»

Detta var dock icke tillräckligt för regeringen. Genom att tvinga mir'ernas och volost'ernas chefer att blifva ett slags tschinovnikar gjorde den det nödvändigt för dem att skaffa sig biträden mera hemma i skrifkonsten än de själfva. Dessa biträden ombesörjde regeringen i och genom anställandet — på böndernas bekostnad naturligtvis — af by- och distriktskrifvare, tjänstemän, hvilka på samma gång de själffallet kommo i intimaste beröring med bönderna, äfven måste erhålla ett betydande inflytande öfver sina nominella chefer, de äldste, allt under det de

själfva, såsom rekryterade från samhällets allt utom bästa element, i förbund med landtpolisen kunde behandla bönderna ungefär efter eget behag. Regeringen har nämligen uttryckligt förbjudit anställande såsom skrifvare af bildade män. Ingen som afslutat kurs vid ett gymnasium, och ännu mindre naturligtvis någon tillhörande ett universitet, kan erhålla en sådan skrifvarebefattning. Personer, som äga bildning, anses kunna påvärka bönderna i skadlig riktning och därför få skrifvareposterna endast besättas med individer, som icke drifvit boklig idrott stort längre än till inhämtande af färdighet att läsa och skrifva — detta ehuru dem åligger handhavandet i skrift af byalagens och volost'ernas alla inre affärer. På tal om dessa tjänstemän och det inflytande de utöfvat säger Stepniak i sitt arbete »De ryska bönderna» (Russian Peasantry Del. I sid. 166):

»Bykommunerna ha för landtpolisen blifvit en källa till ständig inkomst, hvilken ofta uttages på ett sätt, som tvunget påminner om den goda gamla lifegenskapstiden. Så finna vi t. ex. i ett af inrikesministern den 29 mars 1890 utfärdadt cirkulär det betecknande medgifvandet att, 'enligt de i ministeriets kanslier hopade rapporterna', officerarna vid landtpolisen begagna sig af rätten att hafva en 'ordonnans' för att uträtta sina ärenden, till att från kommunerna under deras myndighet uttaga fyratio till femtio 'ordonnanser', hvilka de använda för arbete i sina hus och på sina fält. I en del fall betalade byalagen, i stället för denna tribut af gratisarbete, regelbundenafgift i penningar (kallad 'obrok' af forna lifegna), uppgående i en del guvernement — enligt samma auktoritet (inrikesministern) — till fyratio à sextio tusen rubel per guvernement.»

Mir- och voloststyrelserna hade sålunda råkat helt och hållet under den lägsta, mest korrumperade byråkratins välde. Men ännu kunde bönderna något så när fritt välja sina delegerade till semstvoförsamlingarna och dessa kunde i sin tur åtminstone högljudt protestera mot godtycket och våldet, såsom de i själfva värket äfven då och då gjorde. Det var klarligen ur byråkratisk synpunkt ett missförhållande, som måste aflägsnas, och detta besörjdes grundligt af Alexander III:s inrikesminister, grefve Tolstoi.

År 1889 förmådde han tsaren att godkänna och utfärdade en lag, som skapade en fullkomligt ny klass af tjänstemän, kallade »Semskie Natschalniki» (distriktchefer) och aflönade af staten. Leory-Beaulieu beskrifver i sitt så ofta citerade arbete dessa tjänstemän och deras maktbefogenhet på sätt som följer:

»Allt som har att skaffa med administrationen, med polisen, ja äfven med ekonomin i bysamhällena hänskjutes sålunda till de nya distriktcheferna, så att landtbefolkningen finner sig underordnad representanter för adeln.Enligt lagen angående distriktcheferna skulle dessa ovilkorligt tillhöra adeln. Andra fordringar ställde man egentligen icke på kandidaterna för dessa tjänster. Bönderna bibehålla sin tvåvåningsorganisation (obschtestvo och volost), de fortfara att välja cheferna för byalaget och volost'en (starosta och starschina); men förrän de som valts af kommunerna träda i utöfning af sina tjänster, måste de bekräftas i sina ämbeten af distriktchefen, och kunna entledigas från tjänsten af honom. Vidare äger 'Semskij natschalnik' (distriktchefen) rätt att utan ransakning straffa by- och volostcheferna. Enligt 62 artikeln i lagen af 1889 kan han af egen maktfullkomlighet ålägga dem följande straff: polisuppsikt, varning, böter icke öfverstigande 5 rubel, arrest under högst sju dagar... Distriktchefens maktbefogenhet omfattar såväl mir'en som semstvo-församlingarna och de kommunala myndigheterna. Så t. ex. föreskrifver 44 artikeln i lagen att distriktchefen skall presidera då representanter för allmogen väljas till semstvo-församlingarna i guvernementen; de136

som tjänstgöra i vallokalerna skola bekräftas till sin befogenhet af honom; om svårigheter yppa sig vid valtillfällena hänskjutas de till hans afgörande. Det enda lagen förbjuder honom är att låta välja sig själf af bönderna i sitt distrikt. Hvarken byför-samlingarna eller de i volosferna kunna fatta något beslut utan hans samtycke. Lagen ger honom rätt till veto i allt, hvarom de öfverlägga.»

Tilläggas må att distriktchefen visserligen icke äger rätt att direkt diktera böndernas beslut, men att han indirekt kan tvinga dem till ungefär allt han vill, helt enkelt genom att inlägga sitt veto mot hvarje annat beslut de fatta. Därtill kommer att distriktcheferna äfven äro domare i alla sådana mål, som icke tillhöra de vanliga domstolarnas jurisdiktion. Och slutligen hafva de också öfverinseendet öfver de egendomliga bondedomstolarna, som i Ryssland existera sedan urminnes tid och som i vissa, så att säga inre angelägenheter döma mellan och öfver bönderna själfva. De döma i enlighet med gammal tradition och kunna därför pålägga straff, såsom tvångsarbete

och prygel, hvilka den skrifna lagen i Ryssland icke längre känner till. I dessa domstolar ha distriktcheferna funnit ett ypperligt medel att terrorisera bönderna, ty på dessa chefer ankommer det att bland de af bönderna utsedda kandidaterna utnämna domarena, hvilka distriktcheferna äfven kunna afsätta, dock med hänskjutande af ärendet till distriktchef-mötena. Då bondedoma-rena uppbära en jämförelsevis hög aflöning, inses lätt huru fullständigt de stå under distriktchefernas inflytande.

Icke ens härmed var regeringen emellertid tillfreds. För att tillintetgöra de sista spåren af böndernas själfständighet utfärdades 1890 en ny ukas, som upphäfde böndernas rätt att välja representanter till semstvoförsamlingarna och bestämde att de endast skulle välja kandidater, bland hvilka guvernörerna, på förslag af distriktchef-mötet, utser representanten. Det var att ytterligare utsträcka distriktchefernas maktbefogenhet och göra allmogen i hvarje afseende beroende af dem, det vill säga af adeln, hvilken sålunda återvann en stor del af det välde öfver bönderna den genom afskaffandet af lifegenskapen förlorat. Lagen förbjöd visserligen distriktcheferna att låta välja sig själfva137

till representanter för bönderna, men den förbjöd dem icke att låta välja sina grannar, hvarför de om de så funno för godt äfven i semstvoförsamlingarna kunde utöfva det afgörande inflytandet i alla böndernas angelägenheter.

Till adelns heder vare det dock sagdt att dess bättre element icke begagnat sig af de tillfällen till vinnande af makt, som lagen angående distriktchefer skänkt dem. Det har till och med blifvit nödvändigt för regeringen att låta guvernörerna lämna åsido denna lags bestämning, att distriktcheferna böra väljas bland adelsmännen inom distriktet eller åtminstone guvernementet, och utse dem bland adeln i allmänhet inom hela riket. Men det oaktadt har kåren af distriktchefer icke kunnat rekryteras med mera framstående individer än att 40 % af deras antal äro män, hvilkas hela skolbildning består i en kurs i de lägre skolorna, som ungefär motsvara högre folkskolor.

Huru dessa tjänstemän, som nära nog enväldigt härska öfver bönderna, utöfva sin makt och myndighet kunde, om blott utrymmet medgåfve det, belysas med hundradetal exempel, hämtade ur officiella aktstycken, protokoll, tidningsartiklar, som godkänts af den ryska censuren o. s. v. Några få torde vara tillräckliga för att klargöra arten och beskaffenheten af den nya förbannelse, hvaraf allmogen i Ryssland drabbats i och genom införandet af distriktchef-institutionen.

Bland straff, som af de härofvan nämda bondedomstolarna då och då ådömdes, var äfven prygel, men i mån som bönderna började komma till klarare begrepp om sitt människovärde, blef det allt vanligare att utförandet af sådana straff suspenderades på obestämd tid. De kvarstodo emellertid såsom ådömda i de af by- och volostskrifvarna förda registren. En af de nyutnämda distriktchefernas första åtgärder blef att gräfva upp alla dessa gamla domar och låta utföra dem. Det blef ett pryglande utan motstycke ens i Ryssland, i en mängd guvernement och i sådan skala, att åtskilliga guvernörer måste blanda sig i leken, för att förekomma farliga utbrott af böndernas förbittring öfver denna fullkomligt opåkallade brutalitet. I guvernementen Tula och Nischni Novgorod utfärdade guvernörerna till och med särskilda instruktioner, i hvilka de tillhöllo distriktcheferna att moderera138

sitt nit. Men på andra håll togo bönderna saken i egna händer — med minst lika mycken värkan. Så t. ex. togo de i guvernementet Rjäsan fatt på distriktchefen Mordvinoff, som bevisat sig vara en synnerlig ifrare för prygel, och tilldelade honom själf en nästan lifsfarlig dos däraf. I distriktet Medin af guvernementet Kaluga brände bönderna upp distriktchefens hus, i guvernementet Vladimir blef äfven en distriktchef pryglad o. s. v.

Mest karaktäristisk är måhända dock följande af den ansedda tidskriften »Vestnik Evropi» (i dess nummer för December 1892) meddelade, af Stepniak citerade, historia från distriktet Yukhnoff i guvernementet Smolensk. Där hade semstvo-församlingen grundat ett s. k. »landtbruksråd», hvars uppgift var att söka förbättra de ekonomiska förhållandena i guvernementet. Bland andra medel för att nå detta mål beslöt landtbruksrådet sig äfven för inköp i större skala af dugligt utsädesfrö, af kemiska gödningsämnen, förbättrade jordbruksredskap o. s. v. för att sätta jordbrukarna i tillfälle att till rimligt pris och på rimliga vilkor förskaffa sig dessa nödvändiga artiklar för ett förbättradt jordbruk. Företaget rönte så stor framgång, att det inköpta lagret inom kort var slutsåldt, medan rekvisitioner allt fortforo att komma in. Landtbruksrådet öfverlade som bäst om medel och

utvägar att fylla den oväntadt stora efterfrågan, då ett hinder för dess fortsatta värksamhet yppade sig i och genom en skrifvelse från distriktchefen Titoff. Han skref:

>iDå jag icke inser nyttan af att bönderna anskaffa bättre utsäde, fosfater och andra fantastiska nyheter, kommer jag i min egenskap af distriktchef att förbjuda de bönder, som stå under min myndighet, att göra sådana fruktlösa penningeutlägg. »

Skrifvelsen står att läsa i det uppgifna numret af Rysslands bästa tidskrift. Den skänker en klarare föreställning än hela sidor af beskrifningar om det slags myndighet distriktcheferna anse sig kunna utöfva öfver de dem underlydande bönderna och visar att Stepniak alls icke öfverdrifver, då han i sitt förut citerade arbete, »King Stork and King Log», på tal om distriktchefernas officiella befogenheter, säger:

»Med sådana rättigheter kan distriktchefen i byarna göra139

hvad han än behagar. Han kan plundra kommunalkassan, hvars alla medel stå under hans kontroll; han kan utprässa mutor, tvinga bönderna att arbeta gratis på sina ägor och» — genom att tvinga bondedomstolarna att utfärda sådana domar — »låta prygla dem lika obehindradt som de forna ägarna af lifegna. De simpla bönderna äro försvarslösa gentemot honom. I viktigare fall ha de rätt att vädja till distriktchef-mötet. Men hvem vill äfventyra att ådraga sig den allsmäktiga herrens hämnd för den ytterst tvifvelaktiga utsikten att erhålla upprättelse af en sådan församling?

»Det är omöjligt att betrakta en sådan åtgärd» (införandet af distriktchef-institutionen) »såsom någonting annat än ett återinförande af lifegenskapen. Och det var den afsedd att vara. Distriktcheferna voro enväldiga herrar på sitt område och sin makt begagnade de på ett sätt, som icke undgår att påminna om den gamla goda tiden, grefve Dmitri Tolstojs dröm, då de många miljonerna bönder voro en handfull adelsmäns trälar.»

Angående semstvo-församlingarna, sådana de blifvit genom förändringen i deras sammansättning enligt ukasen af 1890, säger han i slutet af det kapitel, hvarur ofvanstående citat är hämtadt:

»De gamla stadgandena (af 1864) gåfvo adeln ett inflytande på självstyrelsen i guvernementen, som var oproportionerligt i jämförelse med dess antal. Adeln utsåg ungefär hälften af alla medlemmar i de trettioåtta semstvo-församlingarna.

»Grefve Dmitri Tolstojs 'reform' går mycket längre än så. Adelsmarskalkarna i guvernementen, tio till femton i hvarje, ha lagts till de andra representanterna för adeln, som sålunda erhåller absolut majoritet. Regeringen utser dessutom en femtedel af alla medlemmar, utöfver dem, som väljas af olika klasser af medborgare, och för att ytterligare öka regeringens inflytande sitta tvänne särskilda dess tjänstemän i semstvo-församlingarna i guvernementen.

»Sålunda har regeringen gjort allt som stått i dess makt för att förvandla semstvo-församlingarna till byråkratiska kommissioner, lydande hvarje ministeriell vink. Adeln blef den enda makt, som betydde något i de nya semstvo-församlingarna och man räknade på att de exlusiva och oberättigade privilegier, som140

beviljats denna klass genom den nya lagen, skulle tjäna som ett lockbete för att draga den öfver på regeringens sida. Hvad beträffar de miljoner bönder, som utgöra nio tiondedelar af befolkningen, som betala tre fjärdedelar af budgefen och som uppställa nio tiondedelar af arméns manskap, så ha de ingenting att betyda i de nya semstvo-församlingarna. Bonderepresentanternas ställning i dessa är mer än underordnad — den är förnedrande, då deras omedelbara herrar, distriktcheferna, som äga nära nog oinskränkt makt öfver dem, också sitta där.

»De frisinnade semstvo-församlingarna och den frisinnade prässen ha ofta protesterat mot beviljandet af tillträde till dessa församlingar åt distriktcheferna.

»Tänk på betydelsen af hvilken församling som hälst, där en medlem kan låta prygla andra medlemmar. 'Ölägenheterna' af ett sådant inbördes förhållande skulle göra självva rätten att sända representanter till ett hån.

»Bönderna ha i självva värket under bondetsaren blifvit uteslutna från delaktighet i den lokala självstyrelsen,

liksom de blifvit beröfvade många andra medborgerliga rättigheter.»

Längre kunde reaktionen knappast gå i kringskärande af massans af folket poiitiskt-medborgerliga rättigheter. »Där intet finnes har kejsaren förlorat sin rätt» — och sin makt att taga. Men på andra områden funnos ännu föremål för den reaktionära ifvern.

Ett af dessa var det religiösa. Där firade reaktionen, ledd af Pobedonostseff, som i allting rörande religionen var fullkomligt envåldig, under Alexander III:s tid formliga orgier. Judarna i hela Ryssland, katolikerna i Polen, Östersjöprovinsernas luteraner, liksom de ryska sekteristerna: de gammaltroende, duho-borerna, stundisterna, molokanerna och andra, fingo i lika mån erfara tyngden af den reaktionärt fanatiska nationalism, som besjälade de maktägande i Ryssland.

Å dessa maktägandes sida berodde den religiösa intoleransen och förföljelserna till stor del på politiska motiv. I utbredning med hvilka medel som hälst af den grekiska ortodoxin sågo de nationalistiska styrande det bästa medlet att förryska de natio-141

naliteter, som icke voro af rysk stam, på samma gång som man alltid kunde räkna på den okunniga massans sympatier för förföljelserna mot olika troende och sålunda bringa den att känna sig solidarisk med regeringen.

Största utsträckning antog förföljelsen mot judarna och därjämte största bitterhet, emedan beträffande dem äfven medvärkade sådana motiv som rashatet och den därmed förbundna känslan af afundsam fruktan för judarnas öfverlägsna affärsskicklighet, hvilka i alla land blandat sig i motviljan mot den judiska rasen. Personligen var Alexander III i mycket hög grad intagen af sådan motvilja och därför så mycket lättare intalad att samtycka till de olika åtgärder mot judarna, som tid efter annan föreslogos.

Judarna hade sedan lång tid tillbaka icke haft rättighet att bosätta sig i andra trakter af det ryska riket än i det egentliga Polen och i gränsmarkerna mot Tyskland, Ungern, Österrike och Rumänien, ett område till storleken icke en åttondedel af europeiska Ryssland. Många tusenden hade emellertid under tidernas lopp lyckats fatta fast fot äfven i andra delar af riket och hade efter år 1865 stillatigande tolererats. Men redan mot slutet af Alexander II:s regering hade olika tecken antydt att de maktägande icke längre med blida ögon sågo deras närvaro på andra trakter än de ofvannämda, där de hade laglig rätt att vistas.

Medan grefve Ignatieff var inrikesminister bröto förföljelserna ut med ens. I en stor del af södra Ryssland kastade sig såväl de lägre lagren af städernas invånare som befolkningen i en del landtdistrikt öfver judarna, misshandlade dem, plundrade deras butiker och bostäder, slogo till och med där och hvar ihjäl en eller annan representant för den förhatliga rasen. Började i Odessa spred sig förföljelsen mot judarna inom kort från stad till stad, från guvernement till guvernement, utan någon synbar anledning och på ett sätt, som under nyare tid icke förekommit i Ryssland. Det har sagts — Harold Frederic, »The new Exodus» — att regeringen, eller rättare inrikesministern lät direkt uppmana och hetsa allmogen till dessa våldsdåd. Enligt den nämda författaren, hvilken såsom sin källa uppger en af dem, som omhänderhaft underhandlingarna, skulle grefve142

Ignatieff på detta sätt tagit hämnd för det han icke lyckats erhålla den miljon rubel i mutor han sökt utprässa af judarna i S:t Petersburg såsom ersättning för att de skulle lämnas oantastade. De skulle af grefven köpa ett gods till ett pris, som med en miljon öfversteg godsets värkliga värde, men underhandlingarna strandade därpå att inrikesministern icke kunde lämna någon garanti för uppfyllandet af sitt löfte, medan judarna icke litade blott på hans ord, utan ansågo att han kunde vara i stånd att sticka mutorna i fickan, men icke desto mindre behandla dem lika som deras trosförvandter. Harold Frederic far i allmänhet icke i det citerade arbetet med lösliga uppgifter, men några bevis för den märkliga historiens sanningsenlighet förebringar han icke.

Sannt är visst att allmogen i alla de trakter, där hatet mot judarna yttrade sig häftigast, fullt och fast trodde att tsaren utfärdat en hemlig order af innehåll att judarna skulle fördrifvas. Och sannt är vidare att grefve Ignatieff, innan de lagar utfärdades, som något senare tvingade alla judar att återflytta till vissa bestämda städer, i tysthet förnyade kontrakten med de judiska arrendatorerna på sina egna gods. Men dessa indicier äro icke tillräckliga för att göra det troligt att regeringen eller ens inrikesministern direkt lät upphetsa allmogen till våld mot judarna.

Mera sannolik förefaller Stepniaks förklaring att det första utbrottet var spontant och berodde på det rashat, som i vissa delar af Ryssland alltid existerat och mer än en gång förut gifvit sig uttryck. Myndigheterna vidtogo icke tillräckliga åtgärder för att undertrycka detta första utbrott, utan sågo genom fingrarna därmed och däraf uppkom det rykte att tsaren utfärdat befallning om judarnas fördrifvande, som bragte rörelsen att sprida sig som en löpeld, tills regeringen insåg att den måste undertryckas och utfärdade kategoriska ordres därom till vederbörande myndigheter.

Rörelsen blef undertryckt, ehuru först sedan en mängd upprörande våldsdåd föröfvats mot de försvarslösa judarna. Men icke långt därefter — i maj 1882 — utfärdades ett edikt rörande judarna, hvilka däri gåfvos skulden för oroligheterna och straffades så strängt som om de i själfva värket varit upprorsstiftare.143

Icke nog med att judar i det öfriga Ryssland befalldes att flytta tillbaka till de distrikt, där de sedan gammalt ägde rätt att vistas, men äfven i dessa distrikt förbjödos de att bosätta sig på landsbygden och att arrendera jord. Till en början blef värkan af dessa lagar dock icke stor. Innan de hunnit i större utsträckning tillämpas, föll Ignatieff i onåd och erhöll till efterträdare grefve Tolstoi, som — utan att förmå tsaren till återkallande af ediktet — stillatigande suspenderade värkställigheten däraf och lät det förblifva en död bokstaf under hela sin ministertid.

Men efter hans död 1889 tog Pobedonostseff ledningen äfven beträffande judarna. Redan året därpå återupplifvades maj-ediktet af 1882, och icke blott återupplifvades, utan förklarades ha varit i gällande kraft under alla de förgångna åtta åren, det vill säga tillerkändes retroaktiv värkan för hela denna tid. Tiotusental judar, som i förlitan på den genom åsidosättandet af ediktet visade toleransen bosatt sig på landsbygden inom det »lagliga» distriktet, som arrenderat jord eller flyttat till andra städer, tvingades nu på en gång att återflytta till trakter, där de voro fullkomliga främlingar och saknade alla utkomstmedel.

Ediktets bestämningar genomfördes med hänsynslös stränghet och skärptes ytterligare genom »förklarande» tilläggsukaser af ännu omänskligare syfte. I Moskva tvingades judarna att i sådan hast lämna staden, att de icke ens hunno sälja sitt bohag och öfrig egendom. Polisen dref ut dem från deras bostäder och lät vräka ut på gatorna all deras lösegendom. Det de icke kunde medföra, måste i en mängd fall lämnas kvar för hvem som ville taga det. Själfva fingo de icke stanna för att ordna sina affärer, utan släpades under bevakning som brottslingar till de trakter, hvilkas gränser de framgent icke skulle få öfverskrida.

I Kiev blefvo — i februari 1891 — ettusen judiska butikägare och deras familjer på en gång häktade och befallda att inom tjugufyra timmar lämna staden. Polisen trängde vid åttatiden på morgonen in i deras bostäder och förde dem direkt till polisstationen, där butikägarna fälldes till 1300, deras biträden till 600 rubels böter hvar — emedan de icke omedelbart rättat sig efter en nyutfärdad ukas, som förbjöd judar att hafva butiker144

i Kiev, där judar alltid förut fått vistas. Men i anledning af stadens särskilda helighet hade nämda förbud nu utfärdats. Dagen efter häktningen, vid tolftiden, packades de häktade i järnvägsvagnar och fördes bort till en »laglig» trakt, utan att ha gifvits tillfälle att ordna sina i många fall rätt vidlyftiga affärer. Myndigheterna hade dock endast några veckor tidigare —-i december 1890 —• låtit dem i vanlig ordning uttaga och betala för sina tillståndsbevis såsom handlande. Men när det nämda förbudet emanerade, hade judarna icke stängt sina butiker och flyttat bort utan någon särskild tillsägelse från polisen. Detta betraktades såsom en brottslig öfverträdelse af den nya ukasen och därför gaf man dem icke tid att förfoga öfver sina varulager, utan konfiskerade dem, såsom ett ytterligare straff.

I Mitau, Riga, Jacobstadt, Libau o. s. v. — städer, där sedan ett femtiotal år judar tillåtits slå sig ned och fritt drifva affärer — behandlades de på samma sätt, särskildt de förmögnare bland dem. I Riga t. ex. befalldes en mycket förmögen köpman, Blumenthal, ägare af tvänne fabriker och en handelsbod, att inom tjugufyra timmar lämna staden, där han icke hade »laglig» rätt att vistas, och hela hans betydande lager af olika varor konfiskerades. I Libau uppgafs värdet af den egendom polisen beslagtagit stiga till 200,000 rubel. I Dünaburg nöjdes polisen icke med konfiskering af privat egendom, utan lade beslag äfven på den judiska församlingens skolkassa, som steg till 70,000 rubel, och anslog dessa medel till uppbyggande af en grekiskt-ortodox kyrka.

Värst behandlades dock judarna i de yttersta gränsmarkerna. Där förbjödos de att vistas inom femtio versts (kilometers) afstånd från gränsen, börjande från Östersjön och ända ned till Galizien, drefvos utan förbarmande från hus och hem och föstes hoptals in i de »lagliga» städerna. Den uppgifna orsaken för åtgärden var att judarna bedrefvo smuggling i stor skala och att regeringen på detta sätt nu ville göra slut därpå. Icke färre än 250,000 drabbades af denna ukas, ehuru det, fastän sannt att smugglingen, liksom andra affärer, till största delen låg i judarnas händer, icke gärna är tänkbart att en kvart miljon människor kunde syssla därmed. Men alla behandlades lika145

och drefvos utan åtskilnad till städerna i de närmast femtio verst-sträckan liggande trakterna. Inalles ökades befolkningen i dessa städer inom en kort tid med bortåt en miljon människor, som drefvos och släpades dit från andra trakter af Ryssland, utan att minsta förberedelse vidtagits för att skaffa dem så mycket som tak öfver hufvudet, långt mindre då några existensmedel.

Eländet blef därför också oerhördt bland skarorna af landsflyktiga, som anlände från alla håll. I staden Berditscheff t. ex. blef antalet invånare i husen inom kort tid femdubbladt, epidemiska sjukdomar bröto ut och dödligheten — isynnerhet bland barn — blef förfärande stor. Tusenden och åter tusenden omkommo af brist på tillräcklig föda, af sjukdomar och all sköns uselhet.

»Utländska» judar — sådana som icke erhållit tillstånd att naturaliseras i Ryssland — utvisades helt och hållet, äfven om de voro födda där, och drefvos utan misskund öfver gränsen, ehuru de regeringar, hvilkas undersåter de till namnet voro, i en del fall — såsom t. ex. i Rumänien — absolut vägrade att mottaga dem. Nöden bland massorna af fördrifna var förtviflad och hela den civiliserade världens präss protesterade enstämmigt mot det ryska barbariet. Men sådant rörde hvarken den »människoälskande» tsaren eller Pobedonostseff. Till och med de offentliga sjukhusen förbjödos att mottaga judar såsom patienter och välgörenhetsinrättningar af olika slag förklarades icke hafva rätt att bistå judar, ehuru de i många fall regelbundet understöddes af sådana, ja, mången gång till och med haft judar att tacka för sin uppkomst.

Det skulle föra för långt att illustrera den Pobedonostseff ska judeförföljelsens karaktär med flera fakta. En mängd af de ofvan-anförda och andra lika otroliga igenfinnas i den officiella rapport herrar Weber och Kempster inlämnade till Förenta Staternas regering, som skickat dem till Europa för att utröna orsakerna till den plötsliga och starka ökningen af antalet fullständigt medellösa invandrare till Amerika. *) Flera af de fakta, som meddelats, äro tagna ur samtida ryska tidningar, som genomgått censuren, andra åter ha offentliggjorts af Stepniak efter bref, som

*) Rapporten blef af den ryska censuren enligt uppgift i tidskriften >Free Russiai, uppförd på listorna öfver förbjudna böcker.

Det rev. Ryssland. 10146

aldrig varit afsedda för publikation, från ryska judar till släktingar och vänner i andra länder. Allting, som om dessa förföljelser blifvit kändt, bevisar att regeringen och myndigheterna, i allt fall efter det Pobedonostseff kom till styret, gjorde sitt värsta för att i så hög grad som möjligt ytterligare försvåra det ohyggliga läge, som genom befallningen att tillämpa det redan i det närmaste glömda maj-ediktet tillskapats för judarna i Ryssland.

Att detta var regeringens konsekvent genomförda afsikt måste anses vara fullt bevisadt, men förgäfves frågar man sig hvilka de bestämmande motiven voro för denna medeltidsaktigt barbariska förföljelse. Officielt förklarade man visst att judarnas närvaro på landsbygden utgjorde en fara för bönderna, som år efter år råkade allt djupare i skuld till de judiska procen-tarna och affärsmännen i allmänhet. Dessas osnygghet, oärlighet, osedlighet och öfriga laster och lyten påstodos äfven vara ägnade att genom exemplets makt fördärfva allmogen, hvarför det vore bättre, klokare och tryggare att sammanföra allt hvad judar hette i de distrikt, där de af ålder fått vistas och där deras inflytande icke längre kunde göra tillståndet värre.

Mer än troligt är att dessa och liknande synpunkter in-gåfvos Alexander III och förmådde honom att gifva sitt bifall till förföljelserna. Men att Pobedonostseff och andra, som kände den ryska landtbefolkningens

förhållanden, skulle värkligt trott på sådana skäl, är icke gärna möjligt. De visste nogsamt att kristna procentare, som förekommo i mängd jämte de judiska, icke alls voro bättre än dessa, att de judiska affärsmännen på landsbygden voro de enda, som — låt vara på oftast mycket betungande vilkor — kunde och ville hjälpa bönderna, när dessa icke utan hjälp kunde komma till rätta till nästa skörd. Och vidare visste de att den ryska allmogen beträffande osnygghet och opålitlighet i affärer icke kunde fördärfvas af vare sig judar eller andra, medan dessa i sedligt afseende i flertalet fall stodo på en betydligt högre nivå än deras kristna grannar och vedersakare. Hvad smuggling slutligen angår, så var det ingen hemlighet, hvarken för de styrande i Ryssland eller för andra, att gränsbefolkningen fullkomligt oberoende af nationalitet och religion i alla tider bedrifvit lurendräjeri i så stor skala omstän-147

digheterna tillåtit, att tsarens egna tjänstemän och gränsbevakningssoldater öfverallt indirekt deltogo i smugglingen och gjorde sig betydliga inkomster genom att icke taga det alltför noga med bevakningen, och att fördrifvandet af judarna från femtio-verststräckan endast skulle delvis öfverflytta lurendräjeri-affärerna i andra händer, men på intet vis göra slut på dem, eller knappast ens bereda dem något afbräck.

En afsikt att försöka tvinga judarna att öfvergå till den ortodoxa läran låg icke häller bakom förföljelserna. Tvärtom tyda flera omständigheter på att hvarken tsaren eller Pobedo-nostseff ville drifva de förföljda att omvända sig. Förut hade judar alltid, så snart de låtit döpa sig, erhållit samma medborgerliga och politiska rättigheter som andra »rättrogna» ryska undersåter, men år 1890 utfärdades en ukas, som bestämde att icke de döpta, utan först deras barnbarn, deras efterkommande i andra led, skulle erhålla fullt medborgareskap. Döpelsen medförde endast en i någon mån utvidgad rätt för de döpta personligen — men icke för deras familjer! — att välja boningsort inom riket. Därmed visade det Pobedonostseffska systemet tydligt att det icke ville uppmuntra judarna att öfvergå till ortodoxin. Beträffande dem spelade det tidigare omnämda motivet för religionsförföljelserna under Alexander III — åstadkommandet af homogenitet inom riket genom intvingande af olika tänkande i den rättrogna kyrkan — så godt som alls ingen roll.

Lika litet var det fråga om någon sträfvan att söka sammansmälta den judiska nationaliteten med den ryska, tvärtom gjordes ju allt för att hålla dem åtskilda. Ingenting hade i högre grad än undervisning och uppfostran visat sig förmå utplåna den existerande rasantagonismen. Öfverallt hade judarna ifrigt begagnat sig af alla till buds stående tillfällen att förskaffa sig och sina barn kunskaper och bildning och öfverallt hade de, i lägre som högre lärovärk, ådagalagt mer än vanlig begåfning, mer än vanligt mått af kunskapsbegär, så att en mängd judar på grund af vid universiteten afslutade studier och aflagda examina inträdt i de privilegierade klasserna och sålunda erhållit rätt att inträda på tjänstemannabanan, att bosätta sig och ägna sig åt olika sysselsättningar hvar som hälst i riket.148

Äfven på detta sökte de maktägande nu göra slut. Den sammanslutning mellan judar och ryssar, som till följd af beröringen under gemensam uppfostran och i det medborgerliga lifvet börjat göra sig märkbar, betraktades af den reaktionära nationalismen med lika oblida ögon som judarnas inträdande bland de privilegierade. Redan i december 1886 utvärkade inrikesministern tsarens underskrift på en ukas, hvars ingress i öfversättning lydde som följer:

Enär många unga personer af judisk härkomst, ifriga att draga fördel af den högre klassiska, tekniska och professionella undervisningen, hvarje år söka inträde vid universiteten, genomgå sina examina och fortsätta sina studier vid rikets olika högskolor, synes det lämpligt att göra slut på detta otillfredsställande sakförhållande.

Vanligt mänskligt förnuft gör slutsatsen i denna ingress högeligen öfverraskande, då man ju af de anförda premisserna skulle vänta en konträrt motsatt konklusion. Men det är endast emedan vanligt mänskligt förnuft har så svårt att apteras efter rysk regeringslogik i allmänhet och alldeles särskildt efter den, som gjort sig gällande på området för lagstiftning angående judarna. Den nämda ukasen och andra i samma syfte utfärdade utestängde judiska elever helt och hållet från en del lärovärk och begränsade i andra deras antal till en ringa procent — ofta en tiondedel — af hela elevantalet. Och stadgandena härutinnan genomfördes med så hänsynslös inskränkthet som endast äkta byråkratism kan ådagalägga. I Biely t. ex. ville en judisk apotekare göra sin son till elev i

gymnasiet, men upplystes af dess föreståndare om att för tillfället endast fanns en Vs-dels vakans — innan någon judisk elev kunde mottagas, måste först det sista ofullständiga tiotalet kristna elever kompletteras. Apotekaren sände en petition till undervisningsministern och anhöll att de redan af kristna elever betäckta fyra femtedelarna af pojken af gunst och nåd måtte tillåtas bära den återstående femtedelen in i gymnasiet, i stället för att denna återstående del skulle hålla hela eleven utanför. Grefve Delyanoff, den dåvarande undervisningsministern, afslog petitionen och apotekaren i fråga var tvungen att på sin be-149

kostnad sända till gymnasiet tvänne kristna elever för att få plats för sin son.

Mycket få judar hade naturligtvis råd till sådana utgifter och i en mängd städer inom de distrikt, där judar ägde rätt att vistas, utgjorde de sextio till åttio procent af befolkningen, så att endast ett mycket inskränkt antal judiska elever kunde vinna inträde vid läroverken. Judarna tvingades med andra ord så vidt sig' göra lät att lämna sina barn utan uppfostran. Och för att äfven för dem, som trots allt lyckades blifva elever vid något lärovärk, försvåra fortsättandet af deras studier, förbjödos genom en annan"ukas judiska skolelever att gifva lektioner åt kristna barn. Förbudet tillämpades så blindt, att t. ex. i Minsk en fjortonårig elev af judisk härstamning blef skild från en därvarande skola för det han, endast af vänskap, gifvit lektioner åt en bondes son!

Sådana förordningar och påbud från regeringens sida kunde naturligtvis icke annat än ingifva folket och de lägre myndigheterna öfvertygelsen att de styrande med välvilja upptogo allt, som kunde göras för att ytterligare försvåra judarnas ställning. Litet hvarstädes togo därför guvernörer och andra mindre betydande maktinnehafvare trakasserandet af judarna i egna händer och utfärdade speciella påbud och reglementen för städer eller guvernement, ofta nog sådana, att judarna icke längre kunde anse sig äga några rättigheter alls. Guvernören i Odessa hotade t. ex. att låta utdrifva judarna ur staden, ifall de hade oförskämdheten att icke i järnvägs- och gatuspårvagnar afstå de bästa platserna åt de kristna. Guvernören i Kiev lät stänga det judiska sjukhuset, emedan det råkade ligga på så kort afstånd som trehundra fot från en ortodox kyrka. I Rostislavl utfärdades ett påbud, som hotade judarne med offentlig prygling på stadens torg, såvida de icke afhöllo sina barn från att föra oljud på gatorna. Likaledes i Kiev förbjödos judarna af guvernören att passera genom vissa gator, där flera ortodoxa kyrkor voro belägna o. s. v.

Samtidigt inskred regeringen mot alla, som djärfdes direkt eller indirekt protestera mot förföljelsepolitiken. Biskopen i Kherson och Odessa, Nikanor, erhöll en varning af heliga synoden för det han i en predikan förklarat förföljelsen mot150

judarna stå i strid med den kristna barmhärtighetsplikten. En präst i Moskva, Nemiroff, blef afskedad för en dylik »förseelse». Leo Tolstois petition om tolerans mot judarna förbjöds af polisen att cirkulera för erhållande af underskrifter. Och ett cirkulär från inrikesministern förbjöd tidningarna att offentliggöra uttalanden riktade mot antisemitismen. *)

Allt bevisade de maktägandes bittra fientlighet mot judarna, men intet af de motiv, som mer eller mindre officielt angåfvos för denna fientlighet, var tillfyllesgörande för att förklara den. Till en del berodde den nog på tsarens kända motvilja mot den judiska rasen, hvilken under sådana omständigheter naturligtvis äfven hvarje tsarens trogna tjänare ansåg sig böra afsky. Men en större roll spelade nog de politiska synpunkter, som bestämde de maktägande att söka afleda folkets uppmärksamhet från de missförhållanden, som gifvit upphof åt den revolutionära rörelsen, och sysselsätta den med annat. Ett utländskt krig var icke att tänka på; därom ville Alexander III icke höra talas, hvaremot han lätt nog kunde intalas att lämna sitt bifall till fälttåget mot judarna, dem äfven han betraktade såsom en mänsklighetens pariah-kast, som icke strängt nog kunde afskiljas och hållas på afstånd från hans rättrogna undersåter.

Antagligt är att tsaren, ifall han genomskådat det djupast liggande motivet för de föreslagna åtgärdarna mot judarna, skulle befunnits mindre villig att understöda förföljelserna med sitt bifall, men därom lämnades han i okunnighet. För honom framställdes judarna såsom parasiter, hvilka lefde på böndernas arbete, såsom fiender till all ordning och all regeringsmakt, städse redo att understöda de nihilistiska, de revolutionära sträfvanden, som kostat hans fader lifvet. Att många af de judar, som trots alla hinder lyckats inhämta kunskaper och bildning, på

olika områden gjort Ryssland största heder, tog han icke i betraktande, eller tänkte han icke på, utan lät förmå sig att tillåta en hetsjakt mot miljoner af sina undersåter, så opåkallad, så omänsklig och barbarisk,

*) En lika intressant som uttömmande beskrifning af judeförföljelserna under Alexander III ingår i Stepniaks »King Stork and King Log», hvilket arbete, jämte Thompsons iRussian Politics» och uppsatser i »Free Russia», utom iörut citerade skrifter, anlitats såsom källor.151

att den ensam vore tillräcklig att för alla tider stämpla hans regering såsom en af de värsta till och med Ryssland haft att utstå.

Föga mindre omänskligt, ehuru härflytande ur andra, mera enbart religiöst fanatiska motiv var det Pobedonostseffska systemets tillvägagående mot de olika ryska sekter, som under tidernas lopp uppstått och ställt sig i mer eller mindre skarp opposition mot den ortodoxa kyrkan. Autokratin sådan Pobedonostseff tänkte sig och önskade den, måste hämta en stor del af sin styrka och sin auktoritet från den rättrogna ortodoxin. Tsaren såsom både den andliga och världsliga myndighetens hufvud, förenande i sin person såväl påflig som kejserlig makt, var idealet för en självhärskare enligt Pobedonostseffs sinne. Men däraf följde å ena sidan att alla hans, andra religioner bekännande undersåter—förutom de såsom människoras lägre stående judarna — borde omvändas till ortodoxin, å den andra att allt kätteri mot denna borde med hvilka medel som hälst utrotas, för att icke den säkra religiösa grundvalen för självhärskaredömet måtte undermineras.

Det är för utrymmets skull omöjligt att här taga till tals mera än några få af de förnämsta religiösa sekterna och reaktionens tillvägagående mot dem, men det torde vara fullt tillräckligt för att klargöra dess politik på detta område. Mest omtalade ha måhända duhoborerna blifvit, troligen emedan de genom sitt förtvifladt energiska, ehuru fullkomligt passiva motstånd mot regeringen slutligen lyckades tilltvinga sig rätt att företaga en massutvandring.

Duhoborerna (andesökare, sökare efter religionens anda) gjorde till hufvuddrag i sin 'lära afskaffandet af allt religiöst ceremoniel och dyrkandet af Gud »i anda och sanning», af den »andliga gud, som enhvar bär i sitt hjärta». Enligt duhoborerna är Gud oskiljaktig från människan och bor ständigt inom henne. Krig och allt hvad därtill hör betrakta de såsom en blodig, otillåtlig styggelse och vägra därför enständigt att inträda i armén och aflägga krigsmannaed. Sådana läror, som ju på det religiösa området till det yttersta häfdade individens frihet, måste själffallet af det tsariska systemet betraktas såsom samhällsom-störtande och bekämpas med alla medel. Duhoborerna ha äfven ända sedan sektens uppkomst varit utsatta för förföljelser från152

regeringsmaktens sida, häftigast under Nikolai I, då de massvis förvisades till Sibirien eller med våld instuckos i armén.

Hvarken det ena eller det andra bestraffningssättet gjorde dock åsyftad värkan. I Sibirien fortsatte duhoborerna med utomordentlig framgång att göra propaganda för sina åsikter och lyckades till dem omvända icke blott andra förvisade, utan äfven i stort antal tsarens soldater. Sektens ledare skickades då till de mest aflägsna bärgvärken och dess anhängare spriddes så mycket som möjligt åt olika håll. Ett stort antal förvisades till Kaukasien, där de på det skamligaste plundrades och misshandlades af regeringens tjänstemän, tills fursten af Mingrelien, hvars område blifvit blottadt på folk till följd af krig, erbjöd sig att mottaga duhoborerna såsom kolonister och förse dem med jord. Inom tre år hade en massa af dessa och dem närastående sekterister inflyttat till landet, som de inom kort bragte att blomstra på nytt, på samma gång de ständigt ökades i antal och själfva vunno ett välstånd, som icke är vanligt bland ryska bönder. Men synnerligt länge lämnades duhoborerna icke i ro ens i det land, där de förvandlat ödemarken till blomstrande åkerbrukssamhällen, utan utsattes för nya förföljelser, som slutligen drefvo många tusenden af dem att söka en tillflykt undan förföljelserna bortom atlanten.

Nära besläktad med duhoborerna är den sekt, som benämnes molokan'er (»mjölkätare»), emedan dess anhängare, i strid mot den ortodoxa kyrkans uttryckliga förbud förtära mjölk äfven under fastan. Framsprungen ur duhoborernas sekt, gick molokaner-sekten emellertid längre än dess urbild och gjorde med större bestämdhet motstånd mot det rådande samhällsskicket. I sitt arbete »La Russie sectaire» beskrifver Tsakni molokanernas

läror i följande ord:

»Såväl i det enskilda som i det offentliga lifvet undvika molokanerna all formalism och alla ceremonier. De hafva inga kyrkor; närmaste hus, en öppen gård, eller till och med ett fält kan tjäna de troende såsom böneplats... Då ledaren inträder mottaga honom alla med en böjning af hufvudet. Ledaren tager plats och börjar läsa högt. Efter läsningen sjungas psalmer på melodier af populära folkvisor, därpå följer diskussion af det153

förelästa... Hvarje molokan åtnjuter fullständig frihet beträffande religiösa ceremonier. Ingen allmängiltig dogm eller ceremoni existerar. Så t. ex. inskränker sig hos molokanerna afslutandet af giftermål till en enkel civil formalitet, ett ömsesidigt aftal, som kan upphöra på grund af de båda kontrahenternas samtycke eller på den enas uttryckliga önskan. Initiativet i giftermålsangelägenheter tillhör de unga. 'Om föräldrar tvinga sina barn till giftermål mot deras vilja, så begå de en handling stridande mot Guds vilja', säga molokanerna. Giftermål kan endast äga rum inför hela församligen, som afgör huruvida de som skola giftas, ur både andlig och materiell synpunkt äga förmåga att som sig bör upprätthålla en familj, och utreder huruvida det tilltänkta giftermålet ingås af fri vilja, utan tvång från någondera sidan.»

Läskunnigheten är — i motsats till förhållandet härutinnan bland den ryska allmogen i allmänhet — så utbredd bland molokanerna, att knappast en enda af dem är i saknad af denna färdighet. Krig betrakta de i likhet med duhoborerna helt enkelt såsom en form af mord och »låta sig af inga hotelser, intet straff förmås att taga del i en batalj; vid första sammandrabbning med fienden kasta de ifrån sig sina vapen», säger Tsakni.

Molokanerna ha varit och äro föremål för samma slags förföljelser som duhoborerna. Hela församlingar af dem ha förvisats till Sibirien och till Kaukasus-trakterna, men långt ifrån att detta skulle förmått dem att öfvergifva sin lära, ha de endast blifvit så mycket ifrigare i sitt fasthållande därvid. Hvarthälst de förts, ha de tack vare sin arbetsamhet, sin enighet och sina förnuftiga, måttliga vanor lyckats arbeta sig upp till relativt välstånd och ha ingalunda minst genom detta materiella bevis för sina lärors lyckliggörande förmåga, trots all förföljelse, kunnat göra proselyter i icke ringa antal. Martyrskapet har lika litet förmått dem till affall som regeringens försök att hindra dem från att följa sina religiösa bruk. Molokanerna stå öfverallt under strängaste polisuppsikt; de äro förbjudna att samlas till gudstjänst, eller att öfverhufvud alls mötas i större antal än två. Redan ett sammanträffande af så många som tre molokaner har förklarats olagligt och straffas såsom en förbrytelse. Men med allt detta har regeringen icke nått något annat resultat än det att öfvertyga154

äfven molokanerna om att själfhärskardöme aldrig kan befordra ett folks välfärd.

Andligt rätt nära besläktad med duhoborerna är vidare stundist-sekten, den mest lifaktiga och därför den skarpast förföljda under de två senaste årtiondena af de många religiösa sekter, som existera i våra dagars Ryssland. Enligt författaren af en serie artiklar i tidskriften »Christian World», hvilka senare utgifvits i bokform under titeln: »The Stundists: the story of a great religious revolt», uppger den med sitt ämne synbarligen mycket förtrogne författaren att sekten ursprungligen uppstått i en by i närheten af Kherson och allmänt omfattats af befolkningen i trakterna omkring staden Kiev. Angående stundisternas läror säger han:

»Nya testamentet och nya testamentet ensamt utgör stundisternas religion. I teorin vörda de i lika mån det gamla som det nya testamentet, men i praktiken utgör det senare deras enda rättesnöre för tro och lefverne. Vid läran om hvar mans rätt att själf uttolka skriften fasthänga stundisterna också envist. Icke kyrkan, icke en präst eller en kommentator, utan hvarje individuell människa äger rätt och är skyldig att ransaka skriften för egen del...

»Den som icke vistats i Ryssland kan ej göra sig någon uppfattning om den framstående roll vidskepelsen att dyrka helgonbilder (ikoner) spelar i folkets religiösa lif. Hvarje bondstuga, ända till de allra fattigaste, hyser en eller två af dessa målade bilder af gudomliga väsenden, frälsaren, den heliga jungfrun eller Gud fader, eller några af de förnämsta helgonen. De hänga i alla offentliga ämbetsrum, från konsistoriet till den underordnade polistjänstemannens kontor; man har dem för ögonen i banker, affärskontor, butiker, järnvägsstationer, på ångbåtar och i kroglokaler... Bönder som adelsmän buga för sina helgonbilder;*) inför dem kasta de sig ned i bön. Folket kallar dem 'Gud' och bränner helig olja framför dem. Om lycka faller

*) Författaren af denna bok blef en gång i ett postkontor i Moskva titulerad >hedning>, emedan han, obekant med sedvänjan härutinnan, försummat aftaga sin hatt, ehuru i lokalen fanns en >ikon», som af den upprörda tjänstemannen utpekades.155

på en rysses lott i lifvet tillskrifver han det helgonbilden; följes han af otur är det emedan han försummat någon plikt emot den — emedan oljekoppen ej blifvit påfylld, eller ramen icke hållits blank, eller emedan han svurit eller druckit sig full i dess närvaro. Omtyckta helgonbilder i kyrkorna mottaga tusendes tillbedjan och göras till föremål för deras böner vid hvarje viktig tilldragelse i lifvet. Ikon'er följa arméerna på deras tåg och segern är alltid säker om de äro gynsamt stämda. Detta är helt simpelt oförfalskad afgudadyrkan, men ingår icke desto mindre såsom en viktig beståndsdel i nationens religiösa känsla. Därför är det mod stundisterna, de isolerade och försvarslösa bönderna, ådagalägga genom att höja sina röster till protest mot denna nationella förnedring, värdt det högsta beröm. . . En annan öfverväldigande makt i Ryssland, mot hvilken stundisterna bestämdt gjort front, är prästerskapet... I allmänna ordalag kan man säga att stundisterna icke hysa den allmänna föreställningen att det är nödvändigt att upprätthålla ett särskildt prästaämbete. Då stundisterna vägra att erlägga de afgifter prästerna fordra af dem och protestera mot den smutsiga egennyttan hos dem som söka utöfva andligt välde, på samma gång som deras eget sätt att lefva utgör det skarpaste klander af prästernas, är det icke förvånande att stundisten och popen äro bittra fiender och att prästen med all makt och myndighet han besitter griper till de förfärande undertryckningsåtgärder, till den förföljelsepolitik, som under senare tid befläckat den ryska kyrkan.»

Ända till tiden omkring år 1870 sökte stundisterna så godt sig göra lät undvika att helt och hållet bryta med den ortodoxa kyrkan, men vid denna tid hade inom sekten ett antal medlemmar upptagit dop af fullvuxna, efter mönster af de tyska baptister, som bildat kolonier där och hvar i södra Ryssland. Dessa längre avancerade stundister ville icke veta af något kompromissande i samvetssaker och intogo därför en långt bestämdare hållning gentemot statskyrkan än hvad sekten förut gjordt. Det kom snart till en konflikt, som förmådde regeringen att på vanligt sätt tillgripa våldsåtgärder. Stundisterna beröfvades sina nya testamenten och psalmböcker, förbjödos att samlas till gudstjänst i hvarandras hus, deras ledare förbjödos att lämna sina156

i

hembyar för att uppmuntra och i tron befästa aflägsna, svagare församlingar. Men alla dessa och andra liknande åtgärder under förföljelsernas tidigare, mildare skede, lyckades stundistförsam-lingarna öfverlefva. De till och med ökades i antal under denna tid.

Annat blef det efter Alexander III:s tillträde till regeringen och Pobedonostseffs öfvertagande af makten. 1882 erhöllo de lokala polischeferna rätt att af egen maktfullkomlighet ådorna bönder, som trots erhållen varning fortforo att bevista stundist-möten, böter till godtyckliga belopp. Och då de bötfällda icke fogade sig, följde tvångsförsäljningar, vräkningar och fängelsestraff för dem, som icke betalade.

Två år senare, då de förra åtgärderna visat sig maktlösa att kväfva stundismen, gick man ett långt steg vidare. Ledarna dömdes till långvarigt fängelse i gemenskap med vanliga gröfre brottslingar, eller till förvisning jämte sina familjer till rikets aflägsnare delar, dit de måste färdas till fots under hvilken årstid som hälst. Äfven dessa åtgärder visade sig emellertid fruktlösa. Nya ledare uppstodo i de fängslades och förvisades ställe och långt ifrån att kväfvas vann stundismen tvärtom ständigt större spridning.

Det af historien mångfaldt bevisade faktum att martyrskap aldrig afskräcker människor från anslutning till en andlig rörelse synes varit fullständigt okändt af den ryska regeringens själ, Pobedonostseff. Annars är det icke gärna möjligt att han, efter det upprepade felslåendet af våldspolitiken mot sekteristerna, skulle beslutit ständigt nya och längre gående våldsåtgärder. Efter 1888 vände sig regeringen icke blott mot stundisternas ledare, utan mot den stora massan af sektens anhängare och lössläppte mot dem hela den vilda brutalitet den ryska byråkratin och polisen så ofta visat sig besitta. I tusen och åter tusental förvisades »i administrativ väg» stundisterna till Sibirien och till de aflägsnare kaukasiska distrikten. Hvilken som hälst landtpolisman, byäldste, präst eller annan funktionär kunde ostraffadt misshandla, häkta och i allmänhet våldföra sig på stundisterna. Bland de vanligaste sätten att göra lifvet outhärdligt för dessa var att skicka dem på tvångsarbete — byggande och157

reperation af vägar, broar, allmänna byggnader o. s. v. — att tvinga dem till nattlig vakthållning i deras egna byar, att hetsa pöbeln till att våldgästa hos dem och förstöra deras hus och lösegendom, att med våld döpa dem, att prygla dem tills de gjorde korstecknet, eller drucko bränvin, eller rökte tobak eller gjorde någonting annat deras lära förbjöd dem såsom synd. Våldsgärningarna mot de försvarslösa sekteristerna voro otroliga till antalet, otroliga till sin råhet, som ofta var rent bestialisk, otroliga till sin strafflöshet — många af sådan art, att de icke i skonsammaste omskrifning kunna skildras i tryck. Ett antal bref, som af stundisterna sändes till kväkarna i Pennsylvania innehålla detaljerade uppgifter om de förfärande våldsdåden och dessa uppgifter bekräftas i hvarje ohygglig enskildhet genom en samfäld förklaring af en del ledare och representanter för stundist-sekten. Ett af dessa bref må här anföras såsom belysande exempel. Det bär såsom synes i allo sanningsenlighetens prägel och är undertecknadt »Elias Lisovoi». Han skrifver som följer om hvad honom och hans familj vederfarits och hans fall finnes i alla detaljer omtaladt i stundistledarnas ofvannämda förklaring:

Jag beskrifver för eder, kära bröder, hvad som här göres med oss. Byäldsten, bypoliseti (uriadnik'en) och andra drinkare plåga oss skoningslöst. Hvarje dag skicka de oss på allmänt arbete till Babenzij och i vår egen by. Och vi män skickas hvarje natt ut på vaktgöring. Och dessa grymma drinkare, bytjänstemännen, komma till våra hus, när vi icke äro hemma och skrämma våra barn och uppföra sig skamligt mot våra kvinnor. Sent på natten mellan den 11 och 12 september kommo de till min hustru Xenia och pinade henne som de ville, såsom det i bibeln är sagdt om Susanna. Men de handlade värre. Skydda oss, o Herre! Det är förfärligt äfven att tala om det. De kastade henne till golfvet och våldtogo henne, först byäldstens druckna följeslagare och sedan han själf. Därpå tvingade de henne att korsa sig, hotande att annars ännu en gång behandla henne på samma sätt. De våldtogo den stackars kvinnan och hon var hafvande. De vredo hennes händer ur led, sårade henne och lämnade henne nästan död.158

De slogo sönder alla tallrikar och kökskärl och alla fönstren. Ännu i dag äro våra hus utan fönster.

Vi bedja eder, bröder, med tårar att hjälpa oss. Gör det så snart som möjligt. Uppskjut det icke. De pläga oss så. Vi bönfalla med tårar att ni måtte taga vår sak till hjärtat. Kanske vår himmelske fader i sin nåd vill hjälpa och beskydda oss.

Brefvet är skrifvet i slutet af år 1892 — icke för några hundra år sedan, såsom man af dess innehåll kunde förmoda. I anledning af dessa och otaliga andra skändligheter riktade furst Hilkoff, en af Tolstois efterföljare, som för tiden var förvisad till Kaukasien*), ett bref till ärkebiskopen i Kiev, Ambrosius, hvilket i sin mån bestyrker de här meddelade uppgifterna och hvarur följande utdrag må anföras:

Ers högvördighet, hvarje offentlig person ser med nöje resultaten af sin värksamhet.... Ers högvördighet kan nu tydligt se hvilka frukter er värksamhet bragt. Ers högvördighets och andra eder liknande »herdarssådana de finnas beskrifna i S:t Johannes tionde kapitel, upprepade uppmaningar ha funnit genljud i landtpolisens i Kievska guvernementet hjärtan. Ni kan glädja eder! De upprop, som på eder befallning uppspikats på kyrkornas väggar för att upphetsa en del af befolkningen till hat mot en annan; skrifter sådana som i>Prokljatij stundisU (Den förbannade stundisten), hvilken med så mycket nit sprides af ers högvördighet; edra och edra anhängares predikningar, som uppmana till hat och intolerans — allt detta har slutligen åstadkommit den värkan det var afsedt att åstadkomma. Ortodoxins nya förkämpar ha uppfunnit ett nytt sätt att tvinga kvinnor att korsa sig! Skändlighet och nedrighet! I händelse af en undersökning skulle troligen endast de underordnade värktygen befinnas skyldiga. Men hvem uppeggade dessa underordnade värktyg?

Furst Hilkoff kunde med fullkomligt samma skäl riktat denna fråga högre upp. Hvarken landtpolisen, byprästen eller biskoparna

*) Ehuru regeringen aldrig dristat förgripa sig på Leo Tolstois egen person, har den i en mjngd fall låtit häkta och förvisa efterföljare till honom, såväl af högre som af lägre samhällsställning.159

skulle vågat tillstädja de ohyggliga våldsdåden, om de icke vetat att tsarens intimaste, allsmäktige rådgifvare, Pobedonostseff, gillade deras tillvägagående mot »de förbannade stundisterna». Där regeringen är enväldig faller

ansvaret för sådana systematiska ogärningar icke mest på de underlydande, men på regeringen själf, i sista hand på envåldshärskaren personligen.

Förföljelserna mot de »gammaltroende» och andra dem mera eller mindre närastående sekter kunna tämligen saklöst förbigås, såsom varande af ojämförligt mycket mindre politisk betydelse. De gammaltroende, uniaterna och många andra skilde sig från den rättrogna kyrkan egentligen blott i så att säga yttre afseende, i ceremonier och en eller annan dogm, medan de här ofvan skildrade sekterna framför allt yrkade på individens rätt gentemot kyrkan. Därifrån till häfdande af individens rätt äfven gentemot den världsliga regeringen är steget icke långt, icke längre än att det när som hälst kan uttagas af stundisterna och deras meningsfränder, liksom det uttagits af katolikerna i Polen och af Östersjöprovinsernas luteraner.

I dessa områden gå de religiösa förföljelserna hand i hand med sträfvandet att genom undertryckande af befolkningens egna språk så snabbt som möjligt förryska dem. Angreppen riktas därför än mot skolorna, än mot kyrkan, än mot tjänstemännen, som tvingas att begagna ryskan i sin beröring med allmänheten, oafsedt om denna förstår riksspråket eller icke. Mot kyrkan riktas angreppen vanligen i maskerad form, indirekt, för att intoleransen icke må väcka alltför mycken uppmärksamhet och alltför många protester i den civiliserade världen. Genom att tvinga det uppväxande släktet att lära sig, prästerna att använda ryskan, söker man bereda grund äfven för den »rättrogna» kyrkan. Det behöfves sedan blott en petition —• åstadkommen med hvilka medel som hälst — från en by eller ett distrikt om tillstånd att inträda i den ortodoxa kyrkan, för att distriktets eller byns hela befolkning utan vidare skall förklaras intagen i dess sköte, likgiltigt om flertalet undertecknat petitionen eller icke. Denna metod för proselytmakeri användes redan under Alexander III:s tid och användes fortfarande, både gentemot katoliker och mot luteraner. Och där de maktägande på så sätt funnit den ursäkt160

de synas anse sig behöfva, när det gäller användande af väld mot andra än judar och sekterister, tillgripas åtgärder i allt väsentligt lika de tidigare skildrade.

Ett af de brutalaste fallen af sådant proselytmakeri under Alexander III:s tid inträffade år 1893 i den lilla staden Krozhe invid rysk-polska gränsen, där församlingen, trots det att den förklarats öfvergången till den grekisk-katolska ortodoxin, vägrade att utrymma sin romersk-katolska kyrka. Alla de ryska myndigheternas uppmaningar förblefvo obeaktade. Menigheten aflägsnade sig icke från kyrkan, där permanent gudstjänst hölls. Då skickades ett komando kosacker att drifva ut de tredskande och befallningen utfördes med sådant nit, att tjugu af katolikerna dödades på stället, medan ett hundratal mer eller mindre svårt sårades och ytterligare ett betydligt antal dränktes i en närliggande flod, dit de flyende jagades af kosackerna.

I allmänhet riktade dock reaktionen under Alexander III i Polen och Östersjöprovinserna hälst sina angrepp, dels mot de lokala institutionerna af olika slag, som helt enkelt upphäfdes, dels mot de inhemska språken som förbjödos såväl i skolorna som i det offentliga lifvet, ja, till och med i butiker, på gatorna, vid möten o. s. v. Den som icke talade ryska pliktfälldes och kunde, om han treds-kades, i administrativ väg underkastas långt svårare straff. 1893 gick chefen för undervisningsväsendet i Warschau, Apukhtin, till och med så långt, att han förbjöd undervisning på polska i därvarande döfstumsinstitut! Att han därmed dömde de döfstumma att aldrig kunna göra sig förstådda af sin närmaste omgifning, eller ens af hvarandra, betydde naturligtvis ingenting i jämförelse med vetskapen att de lärde sig med fingrarna forma ryska bokstäfver och ord.

Den blinda fanatismen och intoleransen härskade oinskränkt i Pobedonostseffs person på skolans som på kyrkans område. Den förut citerade artikelförfattaren i »Christian World» afslutar icke utan skäl sin skildring af förföljelserna af icke-ortodoxa i Ryssland med följande ord:

»Nationerna i västerländerna synas icke veta att de vid sina portar hafva en makt, mera intolerant beträffande religionsfrihet än Spanien under dess värsta tid, och förföljare (af olika tro-161

ende) mera samvetslösa och inskränkta än Alva och Torquemada. Huru kunde de veta det? Ryssland arbetar i tysthet; dess metoder äro underjordiska och offren äro stumma. Det finnes ingen präss, värd att så benämnas, i Ryssland, som kunde bekantgöra och stämpla hvarje fall af förföljelse när det inträffar. Processerna mot kättare

föras inom lyckta dörrar och allmänheten är sorgfälligt utestängd. Ryssarne själfva känna icke en tiondedel af det, som försiggår...»

Reaktionens följder på det ekonomiska området.

Genom bondeemancipationen hade de ekonomiska förhållandena i Ryssland i mycket väsentlig mån förändrats. Friheten för folkets stora flertal att söka sin utkomst hvar och huru de själfva behagade, eller med andra ord den frigjorda arbetskraften, skapade fullkomligt nya betingelser för det ekonomiska lifvet. Huru detta skulle komma att gestalta och utveckla sig fanns det ingen möjlighet att förutsäga, därför häller ingen möjlighet att genom regeringsingrepp drifva utvecklingen i den ena eller andra riktningen. Detta sökte emellertid regeringen göra, härvidlag såsom alltid öfvertygad att den bättre än folket själft insåg och kunde befordra dess välfärd.

Ryssland var, liksom det ännu i all hufvudsak är, ett åkerbrukande land. Nio tiondedelar af dess befolkning tillhöra bondeståndet. Hela landets välstånd sammanhänger därför på det allra intimaste med böndernas välstånd. De allra enklaste begrepp om politisk ekonomi äro tillräckliga att visa att det måste så vara. Men den kejserliga regeringen saknade påtagligen till och med dessa rudimentära begrepp. Redan den jordlösen, som pålades bondekommunerna efter frigörelsen, var i regeln så orimligt hög, att bönderna endast under de allra gynsammaste förhållanden skulle sett sig i stånd att småningom erlägga den, det vill säga om de fått sköta sig själfva, fått tillfälle att inhämta insikter i jordbruk, att sammansluta sig, såsom de i en del fall sökte göra,



ende) mera samvetslösa och inskränkta än Alva och Torquemada. Huru kunde de veta det? Ryssland arbetar i tysthet; dess metoder äro underjordiska och offren äro stumma. Det finnes ingen präss, värd att så benämnas, i Ryssland, som kunde bekantgöra och stämpla hvarje fall af förföljelse när det inträffar. Processerna mot kättare

föras inom lyckta dörrar och allmänheten är sorgfälligt utestängd. Ryssarne själfva känna icke en tiondedel af det, som försiggår...»

Reaktionens följder på det ekonomiska området.

Genom bondeemancipationen hade de ekonomiska förhållandena i Ryssland i mycket väsentlig mån förändrats. Friheten för folkets stora flertal att söka sin utkomst hvar och huru de själfva behagade, eller med andra ord den frigjorda arbetskraften, skapade fullkomligt nya betingelser för det ekonomiska lifvet. Huru detta skulle komma att gestalta och utveckla sig fanns det ingen möjlighet att förutsäga, därför häller ingen möjlighet att genom regeringsingrepp drifva utvecklingen i den ena eller andra riktningen. Detta sökte emellertid regeringen göra, härvidlag såsom alltid öfvertygad att den bättre än folket själft insåg och kunde befordra dess välfärd.

Ryssland var, liksom det ännu i all hufvudsak är, ett åkerbrukande land. Nio tiondedelar af dess befolkning tillhöra bondeståndet. Hela landets välstånd sammanhänger därför på det allra intimaste med böndernas välstånd. De allra enklaste begrepp om politisk ekonomi äro tillräckliga att visa att det måste så vara. Men den kejserliga regeringen saknade påtagligen till och med dessa rudimentära begrepp. Redan den jordlösen, som pålades bondekommunerna efter frigörelsen, var i regeln så orimligt hög, att bönderna endast under de allra gynsammaste förhållanden skulle sett sig i stånd att småningom erlägga den, det vill säga om de fått sköta sig själfva, fått tillfälle att inhämta insikter i jordbruk, att sammansluta sig, såsom de i en del fall sökte göra,



för att förbättra sina och sitt jordbruks vilkor, om regeringen sökt med alla tillgängliga medel utveckla och höja jordbruksindustrin och lämnat åt andra industrier att själfmant uppstå i mån som de visade sig behöfliga.

Regeringen ansåg en konträrt motsatt politik bättre och visare. Det mycket ringa mått af lokal själfstyrelse, som under den första reformifvern beviljats allmogen, inskränktes, såsom tidigare visats, småningom alltmera, bönderna ställdes under förmynderskap af särskilda regeringstjänsteman, som icke ens kunde besjälas af de forna godsägarnas egennyttiga intresse att hålla sina mänskliga arbetsdjur i god kondition. Slutligen utfärdades till och med en ukas — den 13(25) juli 1889 — som på nytt gjorde bönderna i viss, om ock inskränktare mån än förut,

bundna vid sina hemhtommuner. I anledning af den tilltagande utvandringen både till Sibirien och till andra delar af riket, där jord för en ringa penning ännu fanns att tillgå, vädjade en del jordägare, som befarade ett fördyrande af arbetskraften, till regeringen för att hindra emigrationen. Och själfhärskareregeringen, som alltid visat sig sätta klassintressen högre än folkets allmänna, svek icke häller i detta fall godsägarnas förväntningar. Den svarade på deras vädjan med den ofvannämda ukasen, som stadgade att

•i alla personer, som utvandra, utan att först ha erhållit inrikesministerns och ministerns för kronodomänerna tillstånd, skola under de administrativa myndigheternas inseende återsändas till de orter, där de äro inregistrerade».

Tillstånd till utvandring beviljades af förenämda ministrar endast i undantagsfall och då blott sedan månader förspillts af de väntande sökandena •— detta ehuru det ju icke var fråga om utvandring ur riket, utan blott om flyttning från en del däraf till en annan. Och när bönderna, som icke kunde fatta att de, sedan lifegenskap förklarats ha upphört att existera, icke skulle äga rätt att med bifall och tillstånd af sina mir'er fritt röra sig inom eget land, företogo sig att utan inhämtadt tillstånd flytta bort från sina hemtrakter, där de ledo nöd, återfördes de på samma sätt som häktade förbrytare till sina förra boningsorter, där de i regeln sålt allt hvad de ägt och dit de163

därför återkommo fullkomligt utblottade. Under återresan logerades de med hustrur och barn i de vanliga fängelserna och när de väl kommit »hem», debiterades de, det vill säga deras kommuner, till yttermera visso af regeringen för resekostnaderna — måhända till och med för logis i kronans kvarter!

Det är ju icke lätt att tänka annat än att regeringen trodde sig handla bäst genom att afhålla massor af utfattig allmoge från att begifva sig till trakter, där möjligheterna till utkomst för dem, som måste börja med två toma händer, voro rätt tvif-velaktiga. Men svårt är det i alla fall att fatta huru den, sedan allmogen icke många år tidigare beviljats frihet och medborgerliga rättigheter, icke insåg att den genom sådana åtgärder återtog dessa samma rättigheter och gjorde friheten fullkomligt illusorisk. Så svårt är det, att man knappast kan värja sig mot misstanken att de som faktiskt ledde regeringens politik — den reaktionära kamarillan — i själfva värket åsyftade att kringskära folkets frihet och småningom återföra det till ett tillstånd i all hufvudsak liknande det under lifegenskapstiden.

I hvarje händelse ser det ut som om detta hos inrikesministern, grefve Dmitri Tolstoi, varit en fullt medveten afsikt, den han sökte utföra genom att på alla sätt gynna den till följd af bondeemancipationen till stor del ruinerade adeln. Hans sträfvan att, genom stadgandet att endast medlemmar af adeln finge utnämnas till distriktchefer, söka på nytt göra adeln till härskare öfver bönderna, har i det föregående omtalats. Ett annat, lika desperat — och lika misslyckadt — försök att höja adelns sjunkande anseende och inflytande gjordes af inrikesministern på det ekonomiska området.

Såväl Pobedonostseff som Tolstoi insågo att själfhärskare-dömet icke i längden kunde fotas på så konstlad och löst sammanfogad grund som byråkratin, att det måste söka stöd hos ett eller annat lager af folket för att kunna stå säkert. Pro-kuratorn i den heliga synoden sökte detta stöd i nationalistisk ortodoxi, inrikesministern hos rikets adel, hvilken han i detta syfte ville omskapa till en tsardömet stödande klass med särskilda privilegier och större politiska rättigheter än det öfriga folkets. Båda bevisade därvid i lika mån, om ock på olika164

vägar, att de icke förmådde fatta hvilken den ryska nationens utveckling, på grund af dess nationella karaktär, nödvändigtvis måste bli. Båda gjorde därför sitt bästa för att vilseleda tsaren angående de åtgärder sakläget kräfde, förmådde honom att ingå på deras sträfvan att hindra den logiskt och historiskt nödvändiga utvecklingens gång och skapade sålunda den olösliga konflikt mellan regeringen och nationen, som ännu i dag påstår.

Pobedonostseff insåg icke att bönderna, de många tiotalen miljoner lifegna, såsom en naturlig och oundviklig följd af frigörelsen från de band, som förut hindrat dem att på något område känna sig självständiga, måste komma till tanken och känslan — instinkten om man så vill — att de numera vunnit rätt att äfven på det andliga, det religiösa området tänka och bestämma självständigt. Därför fattade han icke att den träaktiga och

innehållslösa formalism, som blifvit den grekiskortodoxa kyrkans mest karaktäristiska kännetecken, icke längre kunde tillfredsställa det vaknande folket, fattade icke att ortodoxin, om den icke stöddes af folkets egen känsla och öfvertygelse, icke häller kunde bli ett stöd för självhärskaredömet, icke att han genom att med tvångsmakt kvarhålla nationen under ortodoxins herravälde äfven på detta håll, om ock på en omväg, förlade tyngdpunkten inom byråkratin, den civila och den militära.

Grefve Tolstoi, inrikesministern, visade sig åter ur stånd att förstå den historiska utvecklingen af förhållandet mellan folket och adeln samt mellan denna och regeringen, tsardömet. Grundandet och befästandet af tsarväldet hade kräft nationens samlade understöd. Detta hade man vunnit sålunda att man beviljat ett under tidernas lopp stigande antal framstående individer allehanda förmåner, hvilka af dem skapat en privilegierad klass, hvars egna fördelar band den vid tsarväldet. Den ständigt utsträckta skyldigheten att tjäna detta hade betingat också en utsträckning af den privilegierade klassens, adelns, rättigheter, tills dessa kommit att innefatta äfven äganderätt öfver folkets massa. I gengäld för den småningom till lag gjorda skyldigheten för adeln att på det civila eller militära området165

tjäna staten, eller tsaren, hade adeln erhållit rätt till böndernas arbete och hade — med tsarens goda minne — usurperat rätten att förfoga äfven öfver deras personer. Peter Hl upphäfde adelns skyldighet att tjäna staten och gjorde sålunda lifegenskapen till en anomali, som förr eller senare måste försvinna. Det dröjde etthundra år förrän öfvertygelsen att så måste ske i tillräcklig grad genomträngt det ryska samhället, innan lifegenskapen slutligen blef afskaffad.

Men därmed blef det också på en gång slut på adelns inflytande såsom samhällsklass. Inom några få år hade flertalet af denna klass gjort ända på de summor staten såsom lösen för den bönderna tillfallna jorden ställt till dess förfogande, godsen öfvergingo till en del i andra händer, som bättre förmådde draga inkomster af dem, adeln såsom sådan försvann från skådebanan, utvecklingen blef hvad den under sådana förhållanden oundvikligt måste bli: demokratisk.

De intelligentaste, handlingsdugligaste individerna bland adeln anslöto sig obetingadt till denna utveckling, som hvilade på helt andra, så att säga nya samhällselement, på den till insikt af sin styrka och sina rättigheter vaknande medelklassen, hvilken fullt fattade att Rysslands framtid måste byggas på utveckling af folkets stora massa, af de lägsta och bredaste samhällslagren. Därmed var konflikten gifven. Självhärskaredömet ryggade tillbaka för konsekvenserna af den utveckling det självt varit med om att sätta i gång och vände sin makt mot dem, som tagit ledningen af denna utveckling om händer. Under den ständigt mera tillskärpta konflikten såg sig självhärskaredömet ställdt gentemot alla samhällsklasser på en gång, gentemot hela nationen. Det kunde icke finna stöd annat än hos byråkratin, dess egen, af dess makt beroende skapelse, som därför icke kunde bli något värkligt stöd.

I stället för att häraf draga den enda logiskt förnuftiga slutsatsen: att självhärskaredömet borde demokratisera sig, borde göra till sina flertalets af folket intressen, för att hos detta kunna vinna det stöd, som ensamt skulle förmå för en längre framtid säkerställa självhärskaredömets fortbestånd, beslöt Dmitri Tolstoi söka på konstlad väg återupplifva en redan af den nödvändigautvecklingen begrafvad samhällsklass, att återskänka den dess forna maktställning och inflytande på statsangelägenheterna och sålunda för tsardömet skapa det stöd inom samhället, som saknades. Huru han härvid gick till väga, kan icke skildras bättre än Stepniak gjort det»King Stork and King Log», sid. 84—85. Äfven för det följande ligger till grund Stepniaks skildring, som i sin tur grundar sig på officiella uppgifter och data, dem hvem som hälst kan verificera., hvarför hans skildring här må anföras:

»Den ryska adeln blef ruinerad genom bondeemancipationen, till följd af dess ytterliga oförmåga att lämpa sig efter de nya vilkoren för dess lif. Förrän han gick att upphöja denna klass till den höga ställning grefve Tolstoi tänkte sig för den, beslöt han att återställa dess forna ekonomiska maktställning. Idén var mycket god, briljant till och med, och fullkomligt öfverensstämmande med modärna vetenskapliga teorier.

»Vår tid har rönt ett så djupt intryck af den ekonomiska filosofi, hvars grundläggare Karl Marx var, att till och med män som afsky själfva hans namn och som helt visst aldrig läst några af hans värk, ibland visa roande

undfallenhet gentemot hans åsikter. Grefve Tolstoi var en sådan man. Han var tillräckligt långt avancerad i modärn social vetenskap, för att förstå att alla försök att göra adeln till den politiskt ledande klassen hjälplöst skulle misslyckas, såvida han icke förmådde förbättra dess ekonomiska läge. Hade han hunnit litet längre i nationalekonomi, så skulle han upptäckt att han höll på att piska en död häst. Samhällsklassernas funktioner på den historiska skådebanan förändras på så organiskt sätt, att det är lika omöjligt att återväcka till lif en sådan klass, som dukat under i kampen för tillvaron, som att återbefolka jorden med antediluvianska djur. Men grefve Tolstoi var en statsman af den gamla skolan, som trodde att staten kan göra hvad som hälst.

»Adeln förlorade terräng och höll på att, på grund af sin medellöshet, snabbt försvinna såsom jordägare-samhällsmakt. Han gjorde därför ett språng till slutsatsen att staten endast skulle behöfva låna adeln penningar utan förbehåll, för att den skulle blomstra upp på nytt.

»Grundläggandet, år 1886, af en särskild bank för dettaändamål, öppnade det skede, som i Ryssland kallats 'adelns æra'.»

Adelsbanken ådagalade från första början af sin värksamhet en utomordentlig liberalitet. De lånesökande adliga godsägarna fingo själfva uppgöra värderingen af sina egendomar, utan att banken annat än i sällsynta undantagsfall gjorde mera än obetydande afdrag på deras värderingar. Det blef en formlig rusning af lånbehöfvande adelsmän till det nya penningeinstitutet, som opererade med regeringskapital, det vill säga med massans af folket medel. Under det första året af sin tillvaro utgaf banken 68½ miljoner rubel i sådana lån och efter sådana beräkningsgrunder, som ofvan antydts, och under det följande året 71 miljoner.

Följderna af dessa affärsmetoder dröjde icke att visa sig. Redan vid den första terminen för räntebetalning, under bankens andra värksamhetsår, underläto så godt som alla dess debitorer att erlägga sina räntor. Och när banken »arbetat» inalles tre år stego de oguldna räntorna till 10½ miljoner rubel, af summa 12 miljoner till inbetalning förfallna. Men i stället för att — såsom dess både rättighet och skyldighet skulle varit — låta sälja de intecknade godsen, ropa in dem och upplåta dem, såsom kronodomäner, för kolonisering af folket, hvars pengar begrafvas i dem, utfärdade regeringen en ukas — den 12 oktober 1889 — som föreskref att de oguldna 10½ miljonerna skulle såsom ytterligare lån läggas till det redan utlånade kapitalet — hvilket med andra ord vill säga att låntagarna erhöllo en present af ytterligare denna tämligen runda summa. Men därefter slog man in på en ny metod, ehuru icke så, att man skulle vägrat insolventa låntagare ny kredit. Man blott afdrog från de nya lånen oguldna räntor och andra till betalning förfallna, men icke betalda skulder till banken och levererade endast öfverskottet i kontant till låntagarna. Från sextio till sjuttio procent af det årliga lånebelopp adelsbanken efter vidtagande af denna »reform» i sin utlåning utgaf, innehöllos för sådan betalning af gamla skulder, men icke förty hade banken redan i januari 1892 kommit upp till en summa af trehundrafyratio (340) miljoner rubel i lån till den medellösa adeln. Om den nuvarandestorleken af totalsumman af sådana lån saknar förf. uppgift, men intet skäl finnes att antaga annat än att den i mycket väsentlig mån ökats sedan januari 1892.

Försöket, Tolstois stora politiskt-ekonomiska plan, slog totalt fel. Hade han under samma tidsförlopp användt en lika stor summa för att understöda bönderna, den samhällsklass, som både behöfde jord och var villig att bebruka den, eller hade han blott lämnat utvecklingen åt sig själf, så att den slösaktiga och för framsteg omöjliga adelsklassen tvungits att sälja sina gods åt värkliga jordbrukare, så hade det ekonomiska läget i våra dagars Ryssland sannolikt varit ett helt annat än det är. Men gentemot bönderna, folkets öfvervägande flertal och de egentliga skattebetalarna, af hvilkas arbete staten drog den ojämförligt större delen af sina inkomster, visade både Tolstoi och regeringen i allmänhet en njugghet, som stod i skarpaste kontrast till liberaliteten mot adeln.

Bland de åtgärder, som kort efter Alexander III:s tronbestigning föreslagits för att förbättra böndernas ställning, var äfven inrättandet af en bank, som skulle få till uppgift att genom utgifvande af lån underlätta allmogens förvärf af jord genom direkt köp. En sådan bank hade äfven i slutet af 1883 inrättats och hade börjat sin värksamhet med ett kapital, som hopbragts medels ett fem och en half procents obligationslån, för hvilket regeringen iklädt sig räntegaranti till ett belopp af högst 5 miljoner rubel per år. Dessutom hade banken beviljats en kredit af en half miljon rubel.

Under det första året af sin tillvaro utgaf banken 9½ miljoner rubel i lån till bönder, som köpte inalles 210,000 desjätiner jord till ett värde af 11 miljoner. Bönderna hade således användt eget kapital till ett belopp af 1½ miljon rubel. Året därpå utgaf banken 14 miljoner till inköp af 318,000 desjätiner, värderade till 16½ miljoner rubel. Men därmed var också höjdpunkten nådd. Därefter började det gå kontinuerligt nedåt. Sex år senare uppgick beloppet af utgifna lån till 5½ miljoner rubel och den af bönder inköpta arealen till 161,000 desjätiner, medan samtidigt den del af inköpssumman bönderna själfva fått sträcka till, steg från tolf till tjugufem procent. Och kort därpåberättigades banken att såsom vilkor för lån fordra att priset på den jord, som skulle inköpas, sänktes med det belopp banken fann skäligt. Detta betydde icke annat än rätt för banken att fordra mera än tjugufem procents kapitalutlägg — det högsta bankens reglemente tillät — af bönderna själfva, eller med andra ord att dessa nödgades i så mycket högre grad än förut anlita andra långifvare. Och för bönderna fanns ingen möjlighet att erhålla lån af andra än procentare, hvilkas räntesatser på landsbygden i Ryssland i medeltal uppgå till trettiofem procent.

Den för underlättande af böndernas jordköp inrättade banken hade hos byråkratin förlorat nyhetens behag. I stället för att sköta den så som dess alldeles särskilda mission kräfde, tilläts den att inom några få år sjunka ned till ett penningeinstitut af alldeles vanlig art, med hufvudsyfte för förvaltningen att riskera så litet och förtjäna så mycket penningar som möjligt. Under de år den sköttes med insikt och nit för böndernas bästa, gjorde den nog så mycken nytta dess jämförelsevis inskränkta tillgångar medgåfvo, men just dessa inskränkta tillgångar — under de tio åren af sin tillvaro utgaf denna bank inalles sju miljoner rubel mindre i lån, än adelsbanken under endast det första året af sin värksamhet! — hindrade den att åstadkomma någonting synnerligt. Med en bondebefolkning af sjuttio miljoner individer, som växer med en procent per år, borde böndernas jordareal årligen ökas med två miljoner desjätiner, för att lika mycket som förut skulle komma på hvar individ, det vill säga mer än sex gånger så mycket bonde-jordbanken under sitt bästa år hjälpt bönderna att köpa. Byråkratins okontrollerade inflytande utöfvade på detta företag samma fördärfliga värkan som på alla andra till förbättrande af folkets lefnadsvilkor vidtagna åtgärder.

Resultaten af det system bönderna underkastats blefvo snart nog skönjbara i och genom beloppet af oguldna skatter, som år efter år och i guvernement efter guvernement började stiga. Redan år 1871 hade en kejserlig kommission, som fått i uppdrag att samla statistiskt material rörande allmogen, skatterna o. s. v. med siffror bevisat det märkliga faktum att de ryska bönderna öfverhufvud betalade fyratiofem (45) procent af all sin inkomst i skatter till staten, det vill säga att i det närmastehälften af deras arbete gick åt till att bestrida skatterna. Men detta hade icke bragt de maktägande till insikten att reformer på detta område nödvändigt måste vidtagas, såvida icke folkets stora flertal skulle hopplöst ruineras. De insågo icke att den stora jordbrukande massan af folket icke i längden skulle kunna stå ut med att betala till staten hälften af sin knappa inkomst, att redan en minskning af skörden, icke större än de fluktuationer nedåt, som öfverallt i världen förekomma, skulle och måste bli ruinerande för människor, som äfven under normala förhållanden knappast hade tillräckligt öfver af sitt arbete, att kunna nödtorftigt lifnära sig.

Men inga reformer infördes. Tvärtom sökte man genom tidt och ofta företagna höjningar af tullsatserna utprässa än mera af folket, ty nödvändighetsartiklar beskattades på detta sätt lika skonslöst som lyxvaror. Redan mot slutet af åttiotalet började också summan af oguldna skatter bli oroväckande hög. Och sämst voro förhållandena härutinnan i Rysslands fruktbaraste trakter, det vill säga de delar, där godsägarna funnit minst fördelaktigt att afstå jord åt bönderna och därför icke gått in på att låta dem lösa ens det i emancipationslagen stadgade minimum förrän de genom en ny ukas tvingades därtill. I guvernementet Samara belöpte sig de resterande skatterna år 1889 till en miljon rubel. Följande år stego de till två miljoner. I guvernementet Kasan fanns år 1890 likaledes ett skattedeficit af två miljoner rubel, i Nischni Novgorod i det närmaste en miljon, i Simbirsk öfver en half o. s. v. Öfverallt visade sig samma resultat af den vanvettiga hushållningen, samma symptom af en ekonomisk samhällssjukdom, som närmade sig en kris.

Men de maktägande läto ingalunda häraf varna sig. I stället för att omedelbart söka angripa det onda i själfva roten genom reformering af beskattningssystemet och jordbesittningsförhållandena, sökte regeringen med

oblidkelig stränghet tvinga de utfattiga bönderna att betala sina afgifter. Utmätningar och tvångsförsäljningar förekommo i sådan utsträckning, att hästar och kreatur — böndernas så godt som enda lösegendom — snart blefvo nära nog osäljbara. Prygel tillgreps i stor skala för att tvinga bönderna att betala, men inom kort halp icke ensdetta medel längre. De som öfverhufvud fruktade prygel hade betalat ut sin sista kopek, de andra togo hällre prygel, hvaraf svedan var öfvergående, än de genom att blotta sig på sina sista resurser dömde sig själfva till svält.

År 1891 inträffade krachen. Skörden slog fel i hela Volgadistriktet. Redan sex veckor efter skörden lifnärde sig folket i guvernementen Kasan, Samara och andra med ekollon-, bark- och halmbröd. Trettiofyra miljoner människor saknade spanmål för att lifnära sig öfver vintern. Redan i juli 1890, då det blef tydligt att missväxt inträffat, hade semstvo-församlingarna i Saratoff, Samara, Nischni Novgorod och Kasan till inrikesministern insändt utförliga redogörelser för sakläget jämte anhållan om understödsanslag till större belopp för att rädda befolkningen från missväxtens värsta följder. Till svar på denna anhållan skickade regeringen till distriktet en särskild rapportör, general Vischniakoff, som skulle undersöka sanningsenligheten af semstvo-församlingarnas uppgifter. Generalen uppfyllde de maktägandes förhoppningar genom att rapportera att ingen hungersnöd existerade och således intet behof af understöd.

Därefter blef det regeringens hufvudsakliga omsorg att söka nedtysta alla, som kunde och ville meddela något om förhållandena i de af missväxt drabbade guvernementen. Tidningarna förbjödos att offentliggöra uppgifter om det tilltagande eländet i Volga-distriktet, de regeringsvänliga bladen — med det numera Pobedonostseffska organet Moskovskia Vjädomosti i spetsen — förklarade »hungersnöden» vara en uppfinning af de liberala, afsedd att väcka misstroende mot regeringen, och den officiella tidningen meddelade en lugnande beskrifning af förhållandena i de hemsökta guvernementen. Det såg en tid nästan ut som om regeringen värkligen skulle lyckas att i tystnad begrafva hungersnöden — och de många miljonerna människor, som äfven skulle komma att tarfva begrafning, om ingenting gjordes för att hindra dem att svälta ihjäl. Prässen kunde icke få fram ett enda ord om nöden till offentligheten.

Det fanns dock en man i Ryssland, hvars röst icke kunde, aldrig kunnat tystas, emedan de maktägande icke våga förgripa sig på hans person, och han talade när alla andra tego. I enartikel, som väckte skarpt genljud öfverallt i tsardömet, skildrade Leo Tolstoi det värkliga tillståndet, visade att tiotal miljoner människor icke visste hvarifrån de skulle få bröd under den långa tiden till nästa skörd, och uppfordrade regeringen att oförtöfvadt låta allmänheten veta huruvida i hela riket funnes tillräckligt spanmål för att lifnära befolkningen till följande år samt att, om så ej vore fallet, genast vidtaga åtgärder för att från annat håll anskaffa det nödvändiga.

Regeringen fann sig tvungen att svara. Den utfärdade en ukas, som förbjöd all spanmålsutförsel från Ryssland, och offentliggjorde en förklaring af innehåll att de inom riket befintliga förråden vore fullt tillräckliga för att underhålla befolkningen intill nästa skörd.

Det regeringen, eller finansministern Vischnegradskij, som utfärdat tillkännagifvandet, emellertid icke sade, var att de tillgängliga spanmålsförråden ingalunda befunno sig i den af missväxten drabbade befolkningens, utan i spanmålshandlarnas händer, och att det behöfdes en summa af i rundt tal fyra hundra miljoner rubel för att öfverföra dessa förråd från de sistnämdas magasin till de förstnämdas stugor. Till en början anslog regeringen tolf miljoner ur den kejserliga understödsfonden och förklarade detta vara det högsta belopp, som möjligen kunde utgifvas. Det var en till löjlighet otillräcklig summa, i synnerhet som den förvaltades på det i Ryssland öfliga sättet: af regeringstjänstemän af olika grader och titlar, men alla med gapande fickor, så att endast en del af medlen kom de understödsbehöfvande till handa. Trettiofyra miljoner hungrande människor kunde icke många dagar mättas med det, som föll på deras andel. Regeringen liksom hvar och en annan insåg att dessa trettiofyra miljoner människor, som ingenting i världen mera hade att förlora, kunde bli till en värklig fara. Den ökade därför småningom, trots sin bestämda förklaring att den icke kunde gifva mera, de tolf miljonerna till etthundratjugu.

Men icke ens detta räckte till mera än högst att, enligt Stepniaks uttryck, föda en hungrig människa af tre. Den

enskilda välgörenheten måste klarligen träda emellan. Och den enskilda välgörenheten var mer än villig att så göra, menregeringen var ingalunda villig att låta hvem som hälst träda i direkt beröring med de nödlidande, som ju kunde komma till uppfattningen att andra förmådde och ville göra mera än tsarens regering och kanske till och med kunde göras till föremål för direkt politisk propaganda af en eller annan bland de frivilliga hjälparna. Den yrkade därför att de på enskild väg hopsamlade medlen skulle öfverlämnas till distribution åt den officiella nödhjälpskomité, som tillsatts under ordförandeskap af tronföljaren — den nuvarande tsaren — och hvars medlemmar utgjordes af ministrar och andra högre dignitärer.

En sålunda sammansatt komité borde, ansåg man, ingifva tillräckligt förtroende för att göra slut på enskilda personers och organisationers yrkanden att själfva få utdela de understödsmedel, som samlats. Men däri bedrog man sig. Det är synnerligt betecknande för graden af det förtroende man i Ryssland hyser för regeringen och för allt, som står i beroende af denna, att till och med personer, tillhörande hofvet, rådde representanterna för kväkarna i Pennsylvanien, som skickat en betydande penningsumma till understöd åt de ryska nödlidande, att *icke* öfverlämna dessa medel till tronföljarens komité. Och understödsföreningen i Moskva, som hade åtskilliga miljoner till sitt förfogande, sände en deputation till finansministern för att anhålla om rätt att själf få distribuera sina understödsfonder, oberoende både af tronföljarens komité och af regeringens tjänstemän. Vischnegradskij icke blott svarade med en bestämd vägran att villfara deputationens anhållan, utan hotade därutöfver att låta utan vidare arrestera hvem hälst, som ertappades med att utan behörigt tillstånd bedrifva nödhjälpsvärksamhet på landsbygden.

Det blef för mycket till och med för det långmodiga ryska samhället. Utan någon öfverenskommelse, men drifna af samma känsla af revolt mot regeringens oförnuftiga, ja, brottsliga förbud för enskilda personer att bringa hjälp åt dem regeringen själf erkänt sig icke förmå hjälpa, satte sig medborgare af alla klasser och öfver allt i Ryssland helt enkelt öfver detta förbud och reste till de af nöden hemsökta trakterna för att så vidt i deras förmåga stod söka lindra den. Och regeringen såg sig tvungen att gifva efter, ehuru den icke hade takten att göra detstillatigande. Den 12 december 1890 utfärdades ett cirkulär till tjänstemän af olika grader och slag med uppmaning till dem att icke »lägga några hinder i vägen för det enskilda nödhjälpsarbetet». Någonting monstruösare än själfva den nödvändighet af en sådan uppmaning regeringen erkände genom att utfärda den, vore det väl svårt att tänka sig.

Sedan dess har hungersnöden i Ryssland varit så godt som kronisk, så till vida, att den hvarje år förekommit i någon del af tsarriket. Det är icke minst detta märkliga faktum, som gifvit tänkande ryssar af olika samhällsställning anledning att söka utröna orsakerna till detta sakernas tillstånd. Dessa undersökningar ha gifvit delvis synnerligt anmärkningsvärda resultat.

Till en början utreddes det att den stora hungersnöden 1890—1891 icke berott på ett totalt felslående, utan blott på en minskning af skörden, en minskning, som uppgick till en femtedel (⅕) af en medelskörd, eller icke mera än en sådan vanlig följd af jordbruksnäringens osäkerhet, som i intet annat europeiskt land skulle förorsakat mera än en del umbäranden, i ingen händelse hungersnöd. Orsaken hvarför följderna i Ryssland blifvit så svåra, var lätt nog att finna. Den bestod i den allmänna utarmningen af allmogen, som aldrig, trots allt arbete och alla försakelser, kunde förvärfva tillräckligt för att ens göra ett försök att förbättra sina vilkor. Bönderna kunde icke anskaffa hvarken dragare, redskap eller annat af sådan beskaffenhet, att de förmått ordentligt bruka sin jord, hvars afkastning därför också blifvit så ringa, att icke fullt »fjärde kornet» (3,9) betraktades såsom en medelskörd, det vill säga så litet, att gränsen för själfva möjligheten att drifva jordbruk därmed i hvarje annat land skulle ansetts uppnådd. En minskning af denna usla afkastning med en femtedel måste tydligtvis orsaka hungersnöd och vidsträcktaste elände. Det enda bönderna, när någon motgång med skörden inträffade, kunde gripa till för att undgå död af svält, var försäljning af dragare och boskap. Och året därefter återstod intet annat än att öfvergifva jord och hem för alla, som icke längre kunde erhålla lån af bybankirerna, procentarna, för att anskaffa nya dragdjur — eller icke hade krafter att själfva draga plog och harf.Procentarna ha blifvit till en formlig landsplåga i Ryssland. Under skydd af, och ofta i förbund med landtpolisen, formligen utplundra dessa byprocentare — »kulak'erna» — allmogen i hela landet. Den som en gång råkat i deras våld, kan knappast

någonsin mera frigöra sig därur. Han kan vara nöjd om han, genom att erlägga räntan på sin skuld, lyckas undgå att småningom förstora den, tills icke blott hans hus och jord och redskap och kreatur, utan också han själf och hans familj bli »kulak'ens» egendom. Det låter som en saga, men är icke desto mindre sannt att ännu i våra dagars Ryssland föräldrar bland allmogen, när nöd står på, sälja både sina barn och sig själfva till lifegna under flera eller färre år. Beträffande sönerna uppgöras kontrakt med krögare, handtvärkare och andra om »lärlingskap», som i regeln betyder alldeles detsamma som lifegenskap under en följd af år. Döttrarna gå ofta i städerna och fabriksbyarna ett till och med värre öde till mötes. Och föräldrarna hyra ut sig till förmån för »kulak'en» på vilkor, som faktiskt göra dem till trälar, tills han blifvit förnöjd. Statistikern Slominskij beräknar att bonden måste arbeta fyra af veckans sex arbetsdagar för staten och procentaren, medan han och hans familj få åtnöja sig med att lefva af afkastningen af de återstående två. När och huru skulle han då hinna lägga af någonting för förbättrande af sitt jordbruk?

Detta försvårades ytterligare i allra högsta grad genom den protektionistiska tullpolitik, som regeringen dref allt längre. Ryssland skulle bli ett industriland. Dess resurser af olika slag — räsonnerade man — voro tillräckliga för alla Rysslands egna behof. Genom exploatering af dem kunde sysselsättning och inkomster beredas åt tusen- och tiotusental, som annars saknade arbete. Förenta Staterna hade bevisat att ett protektionistiskt tullsystem förmådde skapa en storartad industri, där den förut saknats. Detta exempel borde Ryssland följa och sålunda öppna nya förvärfs- och rikedomskällor för folket. Protektionstullar blefvo dagens lösen.

Man följde det amerikanska exemplet. Men man glömde att i Förenta Staterna rådde ett helt annat samhällsskick, därför helt andra förhållanden och på grund af dem helt andraförutsättningar för den ekonomiska utvecklingen. Det fullkomligt oinskränkta medborgerliga initiativet gjorde att där förvärfskällorna, nationalförmögenheten och massornas af befolkningen konsumtionsförmåga voro stadda i så stark utveckling, att icke ens protektionismen kunde värka hindrande i synnerlig grad och att den *därför,* emedan folket trots protektionismen blef förmöget, värkligen kunde framkalla en mängd olika industrier. I Ryssland däremot var folkets köpförmåga stadd i kontinuerligt aftagande, där skulle först erfordrats reformer, som ställt de breda lagrens tillvaro på en sund ekonomisk bas, för att sätta dem i stånd att uthärda den ytterligare och dryga beskattning, som fördyrandet af alla fabriksalster utan undantag genom höga skyddstullar utgjorde.

Detta förbisågs fullständigt för drömmarna om Ryssland såsom industriland. Ett protektionssystem, fullständigare och strängare än till och med det amerikanska genomfördes inom förloppet af mycket kort tid, en hop industriidkare samlade förmögenheter med fabulös snabbhet — och flertalet af befolkningen försjönk med ungefär lika snabbhet i ytterligaste armod. Ty någon export af den nya industrins produkter kunde icke komma ifråga, om någon konkurrens med de gamla industriländerna i Europa kunde det icke bli tal. De inhemska konsumenterna voro de enda, som kunde tvingas att bidraga till det industriella uppsvinget, och det gjorde de med sin sista skärf, emedan de icke kunde helt och hållet undvara fabriksalster. Till och med sådana nödvändighetsartiklar som ljus, tvål och simpla bomullsväfnader vordo så grundligt »skyddade», att priset på dem fördubblades, medan priset på de oumbärligaste redskap — liar, plogar, värktyg o. s. v. — steg till det tredubbla.

Och dock minskades icke alls exporten af säd från Ryssland. Bönderna *måste* sälja säd för att kunna betala skatterna till staten, som visste af ingen misskund, utan i stor utsräckning lät prygla dem som sökte undgå eländet att svälta genom att för sig själfva behålla en del af den säd regeringen gjorde anspråk på. Statistiken — den som offentliggjordes — visade till och med att spanmålsutförseln befann sig i stigande. Men177

den visade icke att konsumtionen af halm, bark och ollon såsom människoföda var inbegripen i till och med starkare stigande än sädesexporten från bondekejsarens rike.

Lika litet brydde regeringen sig om att se andra statistiska siffror offentliggjorda, hvilka för hvarje tänkande med samma omutliga klarhet som barkbrödsstatistiken skulle visat att eländet bland massorna af folket nått en förfärande höjd långt tidigare än det ännu blifvit tal om kontinuerlig hungersnöd. Skarpast belystes detta elände af dödlighetssiffrorna, hvilka, med variationer i olika guvernement, för hela Ryssland i början af nittiotalet nådde

det högsta medeltal något europeiskt land kunde uppvisa, eller 37,3 per tusen. I enskilda guvernement var dödligheten dock betydligt större, såsom i Orel 46,7 per tusental af befolkningen, eller mera än dubbelt så mycket som medelsiffran för London, i Nischni Novgorod 46,5, i Samara 44,6 o. s. v.

Det är en ohygglig summa af elände, af svält och nöd, af snusk och sjuklighet, som representeras af dessa torra siffror, hvilka på samma gång lämna det ovedersägligaste bevis för det ryska statsskickets, sådant det blifvit under Alexander III, oförmåga att fylla ens de billigaste kraf folket kunde uppställa. Men de maktägande insågo icke och ville icke inse hvar felet låg, ehuru de beträffande bönderna hade en ypperlig vägledning för bedömande af förhållandena däri, att just i de guvernement, där jorden var rikast, i det s. k. svartjordsbältet, summan af oguldna skatter år efter år tillväxte. En bättre värdemätare för uppskattningen af böndernas ekonomiska vilkor är dock icke tänkbar för en regering, hvars skatteindrifvare så att säga med käppen, eller knutpiskan i hand kräfva hvad kejsaren tillhör. Ty just i de nämda trakterna har befolkningen sedan urminnes tid egnat sig helt och hållet åt jordbruk, utan att bedrifva sådana husslöjdsbinäringar, som i många andra delar af Ryssland bereda sina utöfvare större inkomster än det egentliga åkerbruket och sålunda göra dem mindre beroende af detta.

Före slutet af Alexander III:s regering voro alla guvernement i Rysslands rikaste jordbrukstrakter hopplöst på efterkälke med sina skatter. I Samara stego de oguldna till 11'A miljoner, i Kasan till 79/io, i guvernementen Nischni Novgorod och Sara-



toff till 2'A miljoner, i Simbirsk, Voronesch och Tamboff till mer än en miljon i hvart och ett. Sedan dess ha många guvernement kommit till på listan öfver dem, som hafva mera än en miljon i oguldna skatter. Öfverallt ha dessas belopp stigit, liksom de kontinuerligt stego under Alexander M:s hela regeringstid, utan att hvarken han eller hans ministrar tänkte på att förändra den regim, under hvilken allt detta elände uppstått och utvecklat sig. De slösade hundratal miljoner på de relativt få individer, som utgjorde adelsklassen, men läto tusen- och åter tusental bönder omkomma af svält och på svält beroende sjukdomar. De slöto ögonen för de tallösa tjänstemännens rofferier, besticklighet och plundringar, medan de samtidigt hindrade medborgare af olika klasser och bildningsgrader att själfva sköta sina egna angelägenheter. De förföljde i namn af den kristna barmhärtighetens religion alla, som icke ville underkasta sig denna religions yttre ceremoniel, sådant de fastsällt det. De inskränkte i stor utsträckning tillfällena till inhämtande af bildning och kunskaper för det stora flertalet af befolkningen *) och gjorde sitt bästa för att undertrycka de icke-ryska nationaliteter, som lydde under tsarens spira. De gjorde allt, med ett ord, för att göra tsardömet, göra enväldet hatadt och afskydt, för att underminera den despotiska byråkratism, hvartill själf-härkaredömet förvandlats, medan de som bäst trodde och på-stodo sig för all framtid befästa detta enväldiga självhärskaredöme.

Den revolutionära rörelsen under Alexander III.

I slutet af år 1879 yppade sig en schism inom det revolutionära partiet, som splittrades i tvänne grupper: socialisterna och de revolutionära. De förra önskade fortsätta den fredliga

*) År 1887 utfärdades en ukas, som tillhöll föreståndarna för gymnasierna att vägra barn till småhandlande, handtvärkare och deras vederlikar tillträde till dessa lärovärk, äfven om deras föräldrar kunde och ville erlägga den vanliga afgiften. 178

toff till 2'A miljoner, i Simbirsk, Voronesch och Tamboff till mer än en miljon i hvart och ett. Sedan dess ha många guvernement kommit till på listan öfver dem, som hafva mera än en miljon i oguldna skatter. Öfverallt ha dessas belopp stigit, liksom de kontinuerligt stego under Alexander M:s hela regeringstid, utan att hvarken han eller hans ministrar tänkte på att förändra den regim, under hvilken allt detta elände uppstått och utvecklat sig. De slösade hundratal miljoner på de relativt få individer, som utgjorde adelsklassen, men läto tusen- och åter tusental bönder omkomma af svält och på svält beroende sjukdomar. De slöto ögonen för de tallösa tjänstemännens rofferier, besticklighet och plundringar, medan de samtidigt hindrade medborgare af olika klasser och bildningsgrader att själfva sköta sina egna angelägenheter. De förföljde i namn af den kristna

barmhärtighetens religion alla, som icke ville underkasta sig denna religions yttre ceremoniel, sådant de fastsällt det. De inskränkte i stor utsträckning tillfällena till inhämtande af bildning och kunskaper för det stora flertalet af befolkningen *) och gjorde sitt bästa för att undertrycka de icke-ryska nationaliteter, som lydde under tsarens spira. De gjorde allt, med ett ord, för att göra tsardömet, göra enväldet hatadt och afskydt, för att underminera den despotiska byråkratism, hvartill själf-härkaredömet förvandlats, medan de som bäst trodde och på-stodo sig för all framtid befästa detta enväldiga själfhärskaredöme.

Den revolutionära rörelsen under Alexander III.

I slutet af år 1879 yppade sig en schism inom det revolutionära partiet, som splittrades i tvänne grupper: socialisterna och de revolutionära. De förra önskade fortsätta den fredliga

*) År 1887 utfärdades en ukas, som tillhöll föreståndarna för gymnasierna att vägra barn till småhandlande, handtvärkare och deras vederlikar tillträde till dessa lärovärk, äfven om deras föräldrar kunde och ville erlägga den vanliga afgiften.179

propagandan, den rent socialistiska agitationen bland folket, trots de oerhörda och orimliga offer den kostat. De senare däremot ansågo med allt fog att de medels denna propaganda ernådda resultaten icke stått i något rimligt förhållande till uppoffringarna och voro därför böjda för våldsamma medel, sådana terrorismen, som då ännu icke var så organiserad som senare, redan börjat använda. Inom denna grupp bildades exekutivkomitén, som öfvertog ledningen af gruppen, eller partiet, ty i själfva värket anslöto sig de flesta af de revolutionärt sinnade till den.

Användandet af våldsmedel var dock icke den enda, eller ens den viktigaste punkt, hvari detta parti skilde sig från socialisterna. Dess ledare och medlemmar hade under striden mot regeringsmakten småningom kommit till öfvertygelsen att inga framsteg kunde göras så länge enväldet godtyckligt förbjöd diskuterande af alla åsikter, som icke öfverensstämde med dess egna. De yrkade därför, utan att frångå sina socialistiska idéer, att vinnandet af politisk frihet skulle uppställas såsom närmaste mål för kampen mot enväldet. Först sedan detta mål uppnåtts vore det tid att tänka på och att drifva rent socialistisk propaganda, som då icke längre kunde förbjudas. Detta partis organ blef tidningen Narodnaja Volja (»Folkets vilja»), som under en följd af år trycktes på hemliga tryckerier i olika delar af Ryssland, och detta parti var det, som under exekutivkomi-téns ledning stod bakom alla de »nihilistiska» attentaten och sammansvärjningarna. Angående denna evolution inom partiet må Stepniak — som med större. auktoritet än någon annan var i stånd att uttala sig härom — åter citeras:

»Då 'Narodnaja Volja'-partiet proklamerade politisk revolution såsom sitt omedelbara mål, afstod detta parti icke från socialism. Men det var tvunget att då frigöra sig från den sista anstrykning af anarkism det möjligen behållit kvar. Då en gång nödvändigheten att kämpa för politisk frihet erkändes, blef den naturliga följden däraf nödvändigheten att taga i betraktande huru man i en framtid bäst skulle draga fördel af representativa institutioner, det vill säga att begagna dem både såsom ett medel att ernå reformer och såsom skydd för en förberedande propaganda, nödvändig för dessa reformer.Sålunda förvandlades de ryska anarkisterna genom logiken af själfva den ställning de intagit till socialdemokrater. Det program 'Narodnaja Volja' år 1880 — ett år efter splittringen — utfärdade, visar snabbheten och grundligheten af denna förvandling. Det är framför allt ett politiskt reformprogram, hvars hufvudpunkter äro:

»1. En permanent representativ församling, som skulle hafva öfverinseendet och ledningen i alla statsaffärer.

»2. Själfstyrelse för guvernementen, säkerställd genom val af alla offentliga funktionärer.

»3. Oafhängighet för bykommunerna (mir'erna) såsom ekonomiska och administrativa enheter.

»4. Fullständig samvets-, yttrande-, präss-, församlings-, mötes- och valfrihet, jämte frihet för valagitation.

»5. Allmän rösträtt.

»6. Ersättande af den stående armén med en territorial milis.

»7. Nationalisering af jorden (dess förvandling till statsegendom).

»8. En serie åtgärder, syftande att öfverflytta äganderätten till fabriker till arbetarna.»

De sex första punkterna utgöra partiets politiska, de två sista dess ekonomiska program, hvilket klart nog visar att de voro socialdemokrater, i allt väsentligt intagande samma ståndpunkt som socialdemokraterna i andra länder, utom att de ryska, såsom medlemmar af en åkerbrukande nation, lade större vikt på frågan om jorden. På samma gång erkände dock utfärdarna af programmet äfven att de ryska arbetarna ännu icke voro tillräckligt långt hunna i utveckling för att omedelbart bli kollektivägare till fabriker och industriella anläggningar. Att däremot bönderna voro fullkomligt i stånd att genomföra »nationaliseringen» af jordegendomen, påstodo de bestämdt — och däri kunde de möjligen ha rätt. De ryska bönderna ha ju sedan urminnes tid varit vana vid kommunism beträffande jordäganderätten.

Något egentligt arbete för genomförandet af detta program på fredlig väg blefvo de revolutionära dock icke inom den181

närmaste tiden i tillfälle att utföra. Exekutivkomitén använde alla partiets krafter och resurser för att nå det närmaste mål den uppställt: undanrödjandet af tsaren, hvilken den betraktade såsom det förnämsta och väsentligaste hindret för uppnående af den politiska frihet de revolutionära numera erkände vara grundvilkoret för all vidare utveckling. Det är ett egendomligt fenomen, hvartill motstycke saknas i alla andra länders politiska historia, detta att ett parti, hvars politiska program icke kan betecknas såsom mera än liberalt, medan det ekonomiska endast var fredligt socialdemokratiskt, af omständigheterna drefs att värka för sina i och för sig så hofsamma sträfvanden med de blodigaste revolutionära medel det är möjligt att föreställa sig. Under hvilken annan styrelseform som hälst vore detta förhållande oförklarligt, men under den i Ryssland härskande utgjorde det ett ovedersägligt bevis för den på enväldet stödda byråkratiska despotismens oförenlighet med en utveckling af individernas mest elementära mänskliga och medborgerliga rättigheter.

Det framgångsrika bombattentatet mot Alexander II blef, såsom förut nämts, vändpunkten i den revolutionära rörelsens utveckling. Dittills och under den närmaste tiden därefter hade exekutivkomitén haft vissa skäl att invagga sig i tanken att revolutionen snart skulle kunna bringas att bryta ut. Terrorismen hade värkligen försatt det ryska samhället i så stark rörelse, att man kunde vänta snart sagdt hvad som hälst däraf. De liberala gjorde sitt bästa för att vinna någon fördel för nationen af denna rörelse, öfverallt — icke blott inom de revolutionära kretsarna — hoppades man en återgång till det mått af liberalism, som kännetecknat reformperioden i början af Alexander II:s regering. Hans sons Pobedonostseffska regeringsmanifest gjorde slut på alla sådana förhoppningar och gjorde det på samma gång till en nödvändighet för den revolutionära oppo-sionen att bygga sin vidare värksamhet på helt och hållet ny grund.

Den längst avancerade gruppen, den exekutivkomitén närmast stående, kunde helt naturligt icke omedelbart känna sig öfvertygad om omöjligheten af att bringa en revolution till ut-utbrott, detta så mycket mindre som exekutivkomitén under den närmast föregående tiden ingalunda inskränkt sig endast till understödande och förberedande af attentat mot tsarens person, utan på samma gång äfven arbetat för organiserande af ett uppror. Detta arbete fortsattes nu och gick hufvudsakligen ut på att vinna anhängare och understöd för upprorstanken inom armén. Angående denna del af den revolutionära rörelsen, den längst avancerade gruppens värksamhet, är skäl att ordagrannt meddela hvad Stepniak, den utan jämförelse bäst underrättade auktoriteten på detta område, har att därom förtälja. I sin ofta citerade bok »King Stork and King Log» säger han, del II, sid. 120 och följande:

»Nihilisternas konstruktiva arbete» — (i motsats mot attentaten, det destruktiva arbetet) — »utgjordes af deras sträfvan att draga fördel af en period af allmän oro för att organisera en kår af sammansvurna, tillräckligt stark att försöka ett öppet militär-uppror. Denna del af nihilisternas värksamhet är mindre känd och föga uppskattad, emedan de icke lyckades drifva den till något praktiskt resultat; dock var det anmärkningsvärdt stora svårigheter, som därvid besegrades. Åren 1881—1882 beteckna det kortaste afstånd, som skilde den ryska revolutionen från ett värkligt uppror liknande decembristernas år 1825. Från och med 1880 började de revolutionära idéerna göra snabba framsteg inom armén, särskildt bland garnisonen i S:t Petersburg och inom flottan i Kronstadt. En

betydande hemlig organisation grundlades under ledning af några patriotiskt sinnade officerare, såsom löjtnant Suhanoff och baron Stromberg i Kronstadt, kapten Pohitonoff och Rogatscheff i S:t Petersburg. Tjogtal officerare af alla vapen och af olika grader anslöto sig till sammansvärjningen, som snart sträckte sina förgreningar utöfver hela riket. Den omfattade män af största anseende, som hade bakom sig en briljant karriär, sådana som öfverste Mikael Aschenbrenner, de ofvannämda kaptenerna Pohitonoff, Stromberg och andra, några af dem befälhafvare för självständiga truppafdelningar. Samtidigt bearbetades soldaterna af socialistiskt sinnade arbetare, som drefvo propaganda bland dem. I en betydande truppkår, som jag icke vill närmare angifva, men som var ibesittning af kanoner, inträffade det att de två rivaliserande revolutionära organisationerna, Narodnaja Volja och Tschornij Peredjäl (den rent socialistiska) grupperna råkat arbeta samtidigt utan att veta af hvarandra, den förstnämda bland officerarna, den senare bland manskapet. Båda rönte så mycken framgång, att de två strömmarna efter någon tid möttes. En morgon, då en af officerarna oväntadt infann sig i kasärnen, såg han att soldaterna höllo på att läsa en tidning, hvilken de vid hans ankomst hastigt gömde under bordet. Han var nyfiken att se hvad det var och befallde dem att lämna fram papperet. Det var ett nyutkommet nummer af tidningen 'Tschornij Peredjäl'. Han sade ingenting, men tog exemplaret med sig för att visa sin upptäckt åt sina kamrater. Soldaterna ansågo sig räddningslöst förlorade. Deras glädje blef därför stor då de några dagar senare af vänner inom Tschornij Peredjäl-gruppen fingo veta att de icke hade att befara någonting, emedan officerarna voro deras bröder i den gemensamma saken. Resultatet blef en deputation från manskapet, som vördnadsfullt meddelade sitt befäl att de vore fullkomligt redo att när som hälst infinna sig vid palatset med sina kanoner och på en kvart timme förvandla det till en ruinhög.

»I flera andra självständiga truppafdelningar var den revolutionära rörelsen så starkt företrädd, att knappast något tvifvel kunde råda om att hela afdelningen i det afgörande ögonblicket skulle resa sig. Den militära organisationen hade sin egen centralkomité, oberoende i alla dess inre angelägenheter, men alla de militära sammansvurna hade med högtidlig ed förbundit sig att gripa till vapen och resa sig på exekutivkomiténs befallning samt infinna sig på uppgifven plats med så många af sina män de kunde taga med.

»Ett enda ord skulle varit nog för att åvägabringa ett värkligt militäruppror. Men detta ord uttalades icke och ingen aktion ägde rum.

»Den revolutionära stämningen spridde sig så snabbt inom armén, att centralkomitén hoppades att den skulle kunna slå ett stort slag och göra upproret framgångsrikt. Resningen uppsköts från vecka till vecka, från månad till månad, tills regeringen ficknys om hvad som förehades, lät arrestera ledarna för den militära sammansvärjningen i S:t Petersburg och sedan bragte i sitt våld många af dess förgreningar i landsorten samt sålunda gjorde all aktion omöjlig.

»Ingen kan klandras för detta ödesdigra förhalande af tiden. Det är ett så oerhördt ansvar att besluta en förtidig resning, som visst kan tjäna såsom ett godt föredöme, men på förhand är dömd att misslyckas, då ett kort uppskof lämnar antaglig utsikt till framgång. Sammansvärjningar likna hasardspel, i hvilka det skarpaste förutseende betyder ingenting gentemot nyckerna af det man kallar tur.

»Åren 1882—1883 visa en serie försök att återknyta sammansvärjningens brustna trådar. Men olyckorna följde hvarandra, sedan de en gång börjat, i snabb följd. Omkring 250—300 officerare af alla vapenslag arresterades utöfver hela riket, en tredjedel af dem tillhörande garnisonerna i S:t Petersburg och Kronstadt. De flesta voro unga officerare af de tre första graderna. Men ibland dem funnos två öfverstar, två majorer och ett tjog kaptener och stabskaptener.

»Den militära organisationen var så grundligt krossad, att komitén icke ens förmådde samla tillräcklig styrka för en allvarsam demonstration.

»Året 1884 och de följande äro de, under hvilka den stridande nihilismen genomgår den mest kritiska perioden af sin tillvaro. Sammansvärjningar pågå oafbrutet, men de äro så svaga, att de sällan mogna till värkliga attentat. Endast vid ett tillfälle, i mars 1887, kunde de sammansvurna ens komma ut på gatan med sina bomber. Revolutionen hade i själfva värket inträdt i ett nytt skede.»

Det var som om ledningen af den terroristiska rörelsen, sedan de förnämsta af gruppens medlemmar blifvit hängda eller förvisade, icke längre varit lika skicklig, lika slug och försiktig som tidigare. Terroristerna råkade ut för en hel räcka motgångar, tillräckliga att bryta den ifrigaste revolutionärs förhoppningar och viljestyrka. På hösten 1884 upptäcktes en af terroristerna anlagd dynamitfabrik i Luganskij, Don-distriktet, 1886 en annan dylik fabrik i samma trakt. 1887 gjordes ett försökatt med bomber aflifva Alexander III på årsdagen af hans faders död, då tsaren alltid bevistar en dödsmässa i Peter-Pauls katedral, där Rysslands tsarer begrafvas. Bomberna voro gjorda i form af böcker, som kunde bäras under armen, men något fel hade begåtts vid tillvärkningen, så att de i det afgörande ögonblicket icke exploderade.

För att få arbeta i lugn och ro och med tillgång till allt, som för sådant arbete behöfdes, slogo sig terroristiska kemister efter detta ned i Zürich och lyckades där värkligen i det närmaste uppnå idealet för bomber, i det de förmådde i volym reducera dem till storleken af fickur, utan att göra något intrång på deras dödliga värkningar. Men under experimenterandet med dessa idealbomber inträffade en tillfällig explosion, som dödade den egentlige uppfinnaren, Brinstein (Bemba) och svårt sårade hans närmaste man. Flera af dem, som deltagit i arbetet, blefvo arresterade och så skarp bevakning sattes i gång, att de öfriga funno bäst att flytta tillvärkningen till Paris. Uppfinningen själf hade icke gått förlorad, hvarför en ny sorts bomber af samma slag förfärdigades och sändes till Ryssland med en ung flicka, Sofia Gunsburg, som skulle smuggla in dem till de terrorister, som åtagit sig att utföra attentatet. Men hon blef arresterad vid gränsen — om på angifvelse af den franska polisen är icke utredt, men troligt — och för att visa sin tillgifvenhet för den ryska regeringen lät den franska arrestera så många af de sammansvurna den kunde få tag på.Samma slags tillmötesgående visades äfven af den franska domstol, inför hvilken processen mot de anklagade utagerades. Flera af dem hade ingenting alls haft att skaffa med bombtillverkningen, men dömdes det oaktadt till flerårigt fängelsestraff, för det de konspirerat mot tsaren. Detta nämdes dock hvarken i anklagelseakten, under processen eller i domen. En rysk polisagent fungerade såsom ett slags regissör i komedin och de franska myndigheterna följde hans anvisningar.

Svårigheterna vid smugglingen öfver gränsen af dynamit och bomber förmådde terroristerna, eller en af dem, Manzevitsch, att år 1891 ånyo börja fabrikation af dynamit i själfva Ryssland. Hans fabrik delade många andra dylika fabrikers öde att bli upptäckt, och beslagtagen. Själf blef han arresterad och på administrativ befallning för lifstiden inspärrad i Schlüsselburg.»Men dynamitfröna tyckas rotat sig i jorden», säger Stepniak, »ty den dödsbringande frukten visar sig på nytt och ständigt på nytt öfver ytan. Dynamitfabriker kunna icke längre utrotas och undan för undan upptäcker polisen bevis för nya försök att begagna det material de tillvärka. Försöket att spränga tsaren i luften under militärmanövrerna i Smolensk år 1893 synes ha varit mycket allvarsammare än det af den 13 mars 1887. Det nya nummer af Narodnaja Volja, som utkom 1893, gaf uttryck åt denna nyvaknade anda af hämnd och vedergällning; terrorismens spöke skymtar fram däri på nytt.»

Icke alla terroristiska attentat under Alexander III:s regering misslyckades emellertid, om ock tsaren själf lyckades undgå de mot honom riktade försöken. Åtskilliga af den hemliga polisens spioner drabbades af de revolutionäras rättvisa — såsom t. ex. spionen Prim, som 1882 aflifvades på Smolenska kyrkogården i S:t Petersburg — likaså en del tjänstemän, som ådagalagt särskildt brutalt nit i behandlingen af de politiska fångarna o. s. v. Den märkligaste »afrättningen» var den af general Strjälnikoff i Odessa den 3 mars 1882. Generalen i fråga hade på befallning och med särskilda fullmakter af tsaren skickats till Sydryssland för att där kväfva den revolutionära rörelsen. Strjälnikoff utförde sitt uppdrag efter en ny metod. Han lät på en gång i en mängd olika sydryska städer häkta åtskilliga hundratal, företrädesvis helt unga personer — delvis skolelever — tillhörande såsom »opålitliga» ansedda familjer. Efter någon tids strängt ensamhetsfängelse underkastades dessa häktade ett skarpt förhör af generalen själf, som alltid började med en förklaring att de anklagats för brott och brottsliga förbindelser, som skulle bringa dem till Sibirien för lång tid, såvida de icke genom öppenhjärtighet visade sig värda regeringens mildhet och öfverseende. Därefter riktades till dem frågor om deras och deras familjers bekantskaper och umgänge, om yttranden de hört fällas, om böcker och skrifter de sett i sina eller andras hem o. s. v. I många fall läto sådana helt unga häktade, nedbrutna som de voro i följd af det stränga ensamhetsfängelset, skrämma sig att meddela en del i deras eget tycke fullkomligt oskyldiga upplysningar, hvilka sedan af generalen

och hans redskap kombinerades medspionrapporter och andra meddelanden till angifvelser mot individer, som i många fall aldrig haft något slags förbindelse ens med »opålitliga» personer, men som icke desto mindre på sådana indicier både häktades och i administrativ väg skickades till de inre ryska guvernementen eller Sibirien.

Ensamt i Odessa lät Strjälnikoff på tre dagar häkta 118 personer, mot hvilka alls ingen anklagelse framställts, eller ens kunde framställas. I Kiev häktades 89, i Harjkoff, Nikolajeff, Pultava, Kursk o. s. v. hundratal andra, i de flesta fall utan att något skäl kunde angifvas. Det skedde allt för att injaga så stor skräck som möjligt hos samhället i allmänhet och sålunda göra dem, som möjligen haft eller hade någonting med politik att skaffa, så mycket lättare att påvärka. Metoden hade dock äfven denna gång en värkan motsatt den afsedda. Den väckte de revolutionäras förbittring i så hög grad, att exekutivkomitén dömde Strjälnikoff till döden. Domen utfördes den 31 mars 1882 af Schelvakoff, som väntade på Strjälnikoff på en gata denne vanligen passerade, och sköt ned honom. För att hjälpa Schelvakoff att komma undan inväntade honom på överenskommet ställe i närheten en droska körd af samme Halturin, som åstadkommit explosionen i Vinterpalatset. Schelvakoff blef så skarpt förföljd, att han icke kunde taga kosan mot den väntande droskan, utan måste vända åt sidan, hvarför Halturin lämnade sitt åkdon och skyndade till den förföljdes hjälp. Båda blefvo arresterade, ställdes inför krigsrätt och hängdes, den 4 april 1882. En annan terroristisk afrättning, som också väckte stor uppmärksamhet, var den af gendarmöfversten Sudeikin år 1883, likaledes på uppdrag af exekutivkomitén.

På de revolutionäras sida var manspillan dock betydligt större under dessa och de följande åren. Antalet af dem, som förvisades till Sibirien, eller inspärrades i fängelserna i Ryssland uppgick till tusental och till flera tiotal antalet af dem, som mer eller mindre summariskt afrättades, eller själfva togo sina lif för att undslippa det andliga och fysiska eländet i fängelserna och på förvisningsorterna. Regeringens terrorism — »den hvita terrorismen» — kräfde under Alexander III:s tid långt flera offer än den nihilistiska, den »svarta». Afskräckningsmetoden var denenda de maktägande trodde på och den tillämpade de lika hänsynslöst mot nihilisterna som mot alla de många andra, hvilkas åsikter regeringen bekämpade, oberoende af om dessa åsikter gifvit sig uttryck endast i ord eller också i gärning.

Mest hänsynslöst tillämpades denna regeringens metod naturligtvis gentemot de politiska motståndarna, hvilka ingen misskund visades ens då det gällde på det hela rätt obetydande förseelser. Så t. ex. blef 1882 en till Irkutsk förvisad lärare, Neustrojeff, arkebuserad för det han gifvit guvernören därstädes en örfil. Samma öde vederfors två år senare en politisk fånge, Minakoff, i Schlüsselburg för samma förbrytelse mot fästningskommendanten. I januari 1886 hängdes i Warschau fyra polska arbetare såsom ledare af arbetarepartiet »proletariatet», som likvist ännu icke låtit någon revolutionär handling eller ens sammansvärjning komma sig till last. Såsom medlemmar af det revolutionära partiet och deltagare i olika sammansvärjningar hängdes ytterligare under dessa och följande år ett tiotal män, bland dem den förut nämda officeren baron Stromberg och hans närmaste man i ledareskapet för den militära sammansvärjningen, Dmitri Rogatscheff. Af de öfriga för deltagande i denna komplott arresterade, internerades en del i Schlüsselburg, men de flesta sändes till Sibirien, liksom flertalet af andra politiska »förbrytare», ty såsom förbrytare betraktades och behandlades alla, som gendarmeriet ansåg sig kunna misstänka, om så blott för afsikt att motarbeta regeringen.

Småningom insågo också de revolutionära att de ingenting kunde vinna genom sammansvärjningar och attentat, att folket ännu icke var redo för en omhvälfning, att denna måste förberedas helt annorlunda omsorgsfullt än man förut gjort och att därför hela den oppositionella organisationen måste ställas på annan bas, dess tyngdpunkt flyttas till andra områden.

Såsom en följd af denna insikt måste man otvifvelaktigt anse de olika revolutionära gruppernas sega ifver beträffande spridandet af skrifter af socialistiskt-revolutionärt, men också af revolutionärt-politiskt innehåll. Om detta skede af den revolutionära rörelsens utveckling vore det svårt att meddela fullständigare uppgifter än de, som lämnats af Stepniak, hvars författareverksamhet åtminstoneindirekt gjorde honom till den ledande själen på detta område. I det ofta citerade arbetet »King Stork and King Log», del II sid. 139—143, yttrar han härom:

»De hemliga tryckprässarna upphörde aldrig med sin värksamhet i Ryssland. Mer än ett tjog af dem upptäcktes

under åren 1883—1890 och alla arbetare vid dem skickades till bärgvärken eller polartrakterna» (i Sibirien). »Men detta manfall hindrade aldrig att de sattes i gång på nytt och på nytt igen. Vid hvilken tidpunkt som hälst funnos två eller tre tryckerier i värksamhet i någon vrå af hufvudstaden, eller i någon störrre provinsstad. 1883—1884 funnos sex sådana tryckerier, två i hufvudstaden och fyra i landsorten. Hvart och ett af dessa tryckerier var medelpunkten för någon oberoende organisation, ibland lokal, ibland allmän, och deras publikationer skänka ett mycket klart begrepp om det revolutionära partiets syften.

»Om man betraktar deras olika publikationer finner man att det genomgående motivet i dem är önskan att utvidga grunden för rörelsen och att de vädja till hela det missnöjda bildade Ryssland. Så offentliggjorde det år 1883 af polisen upptäckta tryckeriet i S:t Petersburg ett tal af den kända advokaten Plevako, hvilket undertryckts af regeringen på grund af dess konstitutionella fordringar, men som icke innehöll någonting af revolutionär natur. I december samma år affattade ett antal moderat-liberala ett uttalande om sina åsikter och fordringar, som icke gingo längre än till ett representanthus med endast rådgifvande myndighet. Ett revolutionärt tryckeri påtog sig risken att offentliggöra detta stycke mjölk och vatten liberalism och i det nästa numret af 'Narodnaja Volja' talade redaktionen, på samma gång den gaf uttryck åt sin afvikande åsikt, med sympati om proklamationen såsom ett viktigt tidens tecken.

»År 1884 offentliggjorde ett annat tryckeri, som grundlagts af Sofia Sladkova, ett manifest utfärdadt af 'ungdomsligan', hvilken, ehuru socialistisk till sina slutliga syften, förklarar sig hålla på konstitutionell reform och arbete för spridande af undervisning såsom de medel, genom hvilka målet bör uppnås. I samma anda går en skrift offentliggjord af tryckeriet i Harjkoff, som grundats af agrarsocialisterna (det parti, som förordadedelning af jorden). Det blef upptäckt genom förräderi af en viss Schkriaba, som därför omedelbart aflifvades af de revolutionära. Men tanken på en fredlig socialistisk propaganda togs upp af tryckeriet i Moskva, som utgaf ett organ kalladt 'Unionen' och en mängd socialistiska flygskrifter. Två tryckerier, som af det återstående Narodnaja Volja-partiet grundades i två motsatta ändar af riket — i Dorpat och i Rostoff vid Don, betona ännu starkare denna vändning i det revolutionära partiets politik. Följande år, 1885, blef rörelsen mera accentuerad, såsom framgår af 'Arbetaretidningen', utgifven af det nya hemliga tryckeriet i S:t Petersburg, och af 'Narodnaja Volja', som tvingats inrätta ett nytt tryckeri i Taganrog.

»Ett exempel till för att belysa förallmänligandet af deras idéer. År 1887 beslöto de revolutionära i Ryssland att utgifva en tidning, som skulle redigeras i S:t Petersburg, men utgifvas i Schweiz, för att undvika faran af upptäckt. Företaget kunde icke vinna framgång, då ingen tidning kan bära så långt afstånd mellan redaktionen och tryckeriet. Endast två nummer af denna tidning, som bar det karaktäriska namnet 'Självstyrelse', utkommo i Genève; det första innehöll tidningens program och ett antal skrifvelser af politiska flyktingar, företrädande så godt som alla fraktioner och afdelningar af denna tämligen söndrade kår. Där finnes ett bref från Debagorij Mokrievitsch, en af de mest energiska och begåfvade af revolutionärerna i södern. Där finnas också bref från Dobrovolskij, en f. d. semstvo-läkare, som offrade sin ställning och en god framtid för den socialistiska propagandan och som, efter det han blifvit frikänd, måste fly utomlands för att undgå förvisning till Sibirien; af den kända Vera Sassulitsch, Axelrod och den bildade och framstående Plehanoff, som företräda den ryska socialdemokratin; af professor Dragomanoff, ledaren af den sydryska nationalistiska och socialistiska rörelsen, och af många andra, däribland den som skrifver detta. De kunna tyckas en brokig hop, men icke för någon som genomläser deras uttalanden, emedan de alla äro ense om den punkten att moderat politisk reform är det omedelbara steg, som måste tagas för att gifva det ryska folket möjlighet att fredligt och organiskt utveckla sig i den för detsamma bäst lämpade riktningen.»Så långt hade den revolutionära utvecklingen nått. De många olika partier och grupper, som sökt föra den framåt i enlighet med sina ofta mycket stridiga teorier, som dragit åt olika håll och som därför i hög grad för regeringen underlättat kampen mot oppositionen, hade tvingats till insikten att de måste enas om att först tilltvinga sig ett visst mått af politisk frihet, innan de kunde vinna möjlighet att drifva propaganda för sina olika läror. Och detta kraf på politisk frihet sågo de sig af förhållandena nödsakade att inskränka till så blygsamma dimensioner, att i självfva värket de »revolutionäras» fordringar icke gingo längre än de moderat frisinnades. Däri låg den stora betydelsen af denna de revolutionära gruppernas vändning åt höger.

Den innebar en möjlighet och en garanti för samvärkan i en framtid mellan alla Rysslands frisinnade element, för bildandet af en enhetlig, enigt målmedveten opposition.

Tillsvidare var det dock icke och kunde det knappast bli fråga om någon organisation af oppositionen. De olika grupperna fortforo såsom förut att i hufvudsak drifva propaganda enhvar för sina läror. Men därjämte betonade de alla nödvändigheten af rent politiska reformer såsom det första oundgängliga vilkoret för framsteg på andra områden och förberedde därigenom den opinion härom, som år efter år blifvit allt allmännare och trängt till allt flera lager af det ryska samhället. På samma gång ha också den allmänna uppfattningen och omdömet om den revolutionära rörelsen i väsentlig mån förändrats, så att den icke längre bedömes såsom en fristående, på utifrån importerade åsikter beroende och efter utländska mönster iscensatt företeelse, utan såsom ett den blindt reaktionära regimens logiska och naturliga resultat, hvars excesser man kunde och borde beklaga, utan att därför fördöma dess väsende och syften.

Ett särdeles tacksamt och bildbart material för bearbetning i oppositionell anda erhöllo de revolutionära i de ständigt växande skarorna af industriella arbetare, som naturligtvis rekryterades från bondeklassen. De höga skyddstullarna lockade både ryskt och utländskt kapital i mängd att söka placering i industriella företag, hvilka bland den utfattiga allmogen med lätthet kunde finna mänsklig arbetskraft till snart sagdt hvilket pris och påhvilka vilkor som hälst. Bland dessa arbetareskaror, som af förhållandena själfva tvingades till insikten att de endast genom förenande af sina krafter kunde befordra sina gemensamma intressen, mötte det ingen svårighet för de revolutionära att värfva anhängare i mängd, särskildt för alla socialistiska läror. Och här liksom alltid och öfverallt lämnade reaktionen bevis för omöjligheten af några slags framsteg under en enväldig byråkrati. Sträjker mot arbetsgifvare, ehuru fullkomligt fridsamma till sin natur och sitt förlopp, behandlades såsom uppror. Sammanslutningar af arbetare för rent praktiska, ekonomiska syften betraktades såsom öfverträdelser af förbudet mot föreningar och sammankomster utan myndigheternas tillstånd. Organisatörer af sådana föreningar, liksom talare vid möten o. s. v. underkastades samma behandling som »politiska förbrytare» af andra kategorier, det vill säga häktades och förvisades utan ransakning och dom, eller hängdes till och med, såvida de genom ledande verksamhet i gendarmeriets ögon förvärfvat sig anseende för en högre grad af »farlighet», såsom fallet var med de tidigare nämda ledarna af arbetarepartiet »proletariatet».

Sådan och sålunda tillämpad politik från regeringens sida kunde själffallet icke undgå att i hög grad understöda den förberedande revolutionära propagandan bland arbetareskarorna i de nya, ständigt växande industriorterna. Till största del lågo dessa i de västra och sydvästra guvernementen, där befolkningen — polacker, lillryssar och judar — redan förut var i hög grad missnöjd med de bestående förhållandena och där följaktligen den regeringsfiendtliga propagandan fann ypperliga betingelser för spridning äfven utanför de egentliga arbetarekretsarna. Och från dessa industricentra spridde sig den oppositionella andan till landsbygden, där de åt revolutionärt håll längst avancerade arbetarnas hembyar i sin tur blefvo härdar för det äfven bland bönderna jäsande missnöjet. Det är ingalunda endast en slump, som gjort guvernementen Harjkoff, Pultava och andra i samma trakter till skådeplats för de allvarliga bondeoroligheter den allra senaste tiden där bevittnat, utan just allmogens i dessa näjder beröring med de af revolutionära åsikter anstuckna arbetarekretsarna.Lika litet får vikten förbises af det uppvaknande inom de moderat frisinnade kretsarna, som började redan under Alexander III:s tid och som redan då gaf sig uttryck i och genom öppen kritik af och opposition mot regeringen, opposition utan minsta revolutionära anstrykning, såvida man icke såsom sådan vill beteckna yrkandena på rätt för folket att genom valda representanter åtminstone med rådgifvande makt deltaga i landets styrelse. Ett af de märkligaste bevisen för detta uppvaknande utgjordes af det bref en äldre rysk dam, som aldrig sysslat med politik, utan med literatur och som alltid motsatt sig alla revolutionära medel och metoder, år 1890 aflät till Alexander III. För att vara säker om att hennes ord skulle nå fram till tsaren reste fru Tsebrikoff utomlands och skickade därifrån sitt öppna bref till suveränen, på samma gång hon lämnade det till offentliggörande åt den europeiska prässen. Af brefvet må följande utdrag — efter Herbert M. Thompson, »Russian Politics» — här meddelas, såsom karaktäristiskt för dess ton och innehåll:

*»Semstvoförsamlingarna bådo om frihet för det talade ordet, om afskaffande af den administrativa förvisningen,*

*om offentlig rättskipning, säkerhet till personen och om rätt att församlas för att diskutera allmänna behof. Om dessa semstvoförsamlingar för närvarande tigande foga sig i ytterligare inskränkningar af sina rättigheter, så utgör detta ingen garanti för att kommande generationer, som närts med sina fäders undertryckta missnöje, skola slafviskt underkasta sig. Motståndskraft samlas långsamt under flera släktled, och bryter slutligen ut... Blodsutgjutelse är ohygglig för mig, på hvilken sida den än sker, men då utgjutandet af blod på den ena sidan belönas med en dekoration, på den andra med ett galgrep, är det lätt att förstå hvilken blodsutgjutelse för de unga skall hafva heroismens tjusning. Utom straff enligt domstols utslag, hafva vi administrativa domar medels hvilka regeringen gör sig af med sina motståndare, när det icke finnes tillräckliga bevis för att draga dem inför rätta. Hvad är detta om icke godtycklig laglöshet? Politiska fångar äro försvarslösa offer för en godtycklig despotism, som närmar sig värklig brutalitet... Yttrandefrihet, personlig säkerhet,församlingsfrihet, fullt offentlig rättskipning, undervisning tillgänglig för hvarje begåfning, undertryckande af den administrativa despotismen, sammankallande af en nationalförsamling, till hvilken alla klasser kunna välja sina delegerade — endast i detta ligger räddning för oss.»*

Efter genomläsandet af den långa skrifvelsen, hvaraf det anförda endast utgör ett kortare utdrag, uppgifves Alexander III ha yttrat: »det är allt mycket bra, men hvad rör detta henne?» Att någon, som icke å dragande kall och ämbetets vägnar hade att skaffa med statsaffärer, skulle taga sig talan rörande Rysslands och det ryska folkets bästa, föreföll honom påtagligen ofattligt. Därför tvekade han icke häller att, sedan fru Tsebrikoff, som efter afsändandet af sin skrifvelse återvändt till Ryssland, omedelbart blifvit arresterad, bifalla till hennes förvisning i administrativ väg till ett aflägset guvernement, därifrån hon först flera år senare tilläts återvända.

Hennes bref gaf uttryck åt de känslor och åsikter, som rörde sig inom de mest bildade lagren i Ryssland och väckte därigenom ännu mer än genom sin djärfhet det största uppseende och lika stort och allmänt gillande i alla delar af riket. Den härskande reaktionen, som hvarken själf hade något program för utvecklingen eller lät någon annan uppställa ett sådant, som endast förtryckte, utsög, höll tillbaka alla samhällets krafter i ängsligaste omsorg om den byråkratiska despotismen och dess stöd, självhärskaren, hade börjat bli till en olidlig börda för alla medlemmar af de bildade klasserna, som icke självfva tillhörde byråkratin. Missnöjet blef alltmera märkbart och visade sig, ehuru det ej kunde gifva sig öppet uttryck, på mångahanda indirekta sätt, som icke kunde missförstås. Önskvärdheten, nödvändigheten af en konstitution diskuterades inom alla mera upplysta kretsar, delvis så högljudt, att de maktägande icke ansågo sig kunna låta bli att ingripa på sedvanligt sätt. Arresteringarna blefvo småningom så talrika, att fängelserna icke längre hade rum för alla, som skickades till dem, isynnerhet de i norra Ryssland, dit alla politiska förbrytare hämtades, som skulle undergå ransakning i S:t Petersburg. Under det sista året af Alexander III:s regering beslöt därför chefen för rikspolisen att195

Ryssland i detta hänseende skulle delas i tvänne hälfter, för att i någon mån fördela tilloppet af politiska fångar. Alla som häktades i Polen, södra Ryssland och Kaukasus skulle framgent stå under högsta inseende af gendarmchefen i Kiev — då en general Novitzkij — hvilken naturligtvis kunde handskas med dem fullkomligt efter godtfinnande. De öfriga skulle såsom förut bero af högsta polismyndigheten, inrikesministern, och hans underlydande på detta område.

Trots hela detta system, trots alla åtgärder för att undertrycka missnöjets uttryck, kände sig suveränen, självhärskaren dock aldrig säker ens till sin egen person. Han visste att han aldrig önskat och afsett annat än sitt folks bästa, trodde att han gjort allt i mänsklig förmåga för att befordra det, men visste äfven att hans ansträngningar icke krönts med framgång, att större elände än någonsin rådde inom flera olika klasser af samhället, att missnöjet med honom och hans regering på en del håll var så starkt, att blott ett gynsamt tillfälle behöfdes för att det skulle gifva sig uttryck mot hans egen person. Icke ens hemma i sina egna gemak ansåg han sig säker för attentat, när han reste vidtogos skyddsåtgärder, som öfverallt annorstädes skulle varit så godt som omöjliga och i hvarje händelse skulle dräpt regentens anseende och auktoritet. Post- och express-, likaväl som vanliga passagerare- och godståg på de linjer, kejsaren skulle passera, skötos in på sidospår och tvingades att vänta ibland i timtal, tills de två kejserliga tågen rusat förbi mellan det på ömse sidor om banorna uppställda bevakningsmanskapet. I Vinterpalatset residerade Alexander III icke under de senare åren af sin regering,

knappast alls i S:t Petersburg, utan i Gatschina, där bevakningen kunde göras skarpare och han därför ansåg sig bättre skyddad. Icke ens hans få och kortvariga resor till S:t Petersburg fingo omtalas på förhand, ehuru bansträckan dit var bevakad så noga, att ingen möjlighet för ett försök till attentat förelåg. Ett kejserligt tåg med upp-eldadt lokomotiv stod ständigt i beredskap, så att inga förberedelser behöfdes, ägnade att låta obehöriga ana att tsaren ämnade resa.

Endast i Finland, den enda del af det väldiga riket, där196

reaktionärt godtycke icke var rådande, syntes Alexander III känna sig säker. Under många år utgjordes hans enda värkliga rekreation af de resor han hvarje sommar företog längs den finska kusten med dess skärgård. Där kastade han allt tvång, all fruktan ifrån sig och visade genom hela sitt uppträdande att han njöt af att känna sig som en människa bland andra människor, som icke stodo honom efter lifvet. Ingen, som såg Alexander III under dessa utflykter, kunde undgå att varsna hvilken invärkan friheten från den ständiga dödsfruktan gjorde på honom, huru helt annorlunda han kände sig till sinnes, när han var kvitt den olidliga börda själfhärskaredömet pålade honom.

Men i stället för att häraf låta förmå sig att med större omsorg än någonsin upprätthålla och skydda de institutioner, i hvilkas hägn äfven han kände sig som en fri människa, började han också beträffande Finland lyssna till den reaktionära kamarillans rådslag och gaf sitt bifall till en del åtgärder, afseende att undergräfva Finlands självständiga ställning och förbereda dess införlifvande med kejsardömet på samma vilkor som de ryska provinserna. Hela den präss, i främsta rummet »Mo-skovskia Vjädomosti», som följde signalerna från det Pobedo-nostseffska högkvarteret, hade under många år fört en allt häftigare kampanj mot den finska oafhängigheten, som påstods bero helt och hållet på illistiga och konsekvent genomförda förvrängningar och vantolkningar af dokument och statsakter, alls icke på något aftal, som för Finland skulle grundat en rätt till autonom ställning. Äfven Alexander III rönte intryck af den syndaflod af mot Finland fiendtlig literatur, som år efter år såg dagen, och lät därför öfvertala sig att inslå på den för-ryskningspolitik, som numera hotar Finland med de tyska Östersjöprovinsernas och Polens öde.

Uppmärksamgjord därpå att hans bifall till sådan politik mot Finland utgjorde ett brytande af det löfte han vid sin tronbestigning aflagt om upprätthållande af det finska statsskicket och finnarnas särskilda rättigheter, afstod Alexander III dock från fullföljande af den inslagna riktningen. Finland fick under de sista åren af hans regering vara i ro för vidare »reformer» af den art man från reaktionärt ryskt håll påyrkade. Men i197

Ryssland inträdde icke den minsta förändring. Där fortsattes den Pobedonostseffska politiken med om möjligt större hänsynslöshet än förut ända till tsarens död den 22 oktober 1894. Icke ens hans väldiga kroppskrafter kunde i längden motstå den ständiga sinnesoro, som jäktade honom, det öfvermätt af arbete han pålade sig. Hans utslitna nervsystem gaf slutligen vika och gjorde det omöjligt för honom att motstå de sjukliga processer i hans organism, som hans kroppskonstitution under andra förhållanden väl utan svårighet skulle förmått öfvervinna, men som nu gjorde slut på hans lif.

Under den allra sista tiden af Alexander III:s regering, de sista månaderna eller veckorna, yppade sig ett bevis för huru allmän öfvertygelsen blifvit att endast en konstitution, en begränsning genom lag af envåldsmakten, skulle kunna betrygga Rysslands framtida utveckling mot högre kultur och civilisation. Beviset utgjordes af ett förslag till konstitution, hvilket i ett antal afskrifter cirkulerade i Ryssland vid tiden för Alexander III:s död. Af hvem eller hvilka det uppgjorts har icke blifvit offentliggjordt, lika litet som — förf. veterligt — ens själfva förslaget annat än i novembernumret för år 1894 af tidskriften »Free Russia», där detsamma referatvis meddelades af F. Volhof-skij.*) Såsom i och för sig af stort intresse och på samma gång såsom ett uttryck för de åsikter och förhoppningar, som rörde sig inom de längst avancerade kretsarna, förtjänar förslaget att meddelas i så vidt möjligt ordagrann öfversättning af Volhofskij's refererande artikel:

»Vi ha mottagit ett dokument af stor betydelse. Det är ingenting mindre än ett förslag till konstitution för Ryssland, hvaraf många afskrifter nu cirkulera i detta land och som antagligen kommer att i sträfvandet mot ett gemensamt mål förena många

*) Felix Volhofskij blef häktad redan 1871, emedan han var känd för att hysa frisinnade åsikter och misstänktes för försök att sprida dessa åsikter bland arbetare. Efter sju år i ensam cell i olika fängelser förvisades han till Sibirien och tillbragte där elfva år, innan han lyckades rymma, allt detta blott emedan han misstänktes för frisinthet. För några stämplingar mot regeringen, eller regentens person, kunde på den tiden ännu ingen misstänkas, då sådana sträfvanden först långt senare yppades bland de missnöjda. Sedan många år är han numera hufvudredaktör för »Free Russia».198

fosterlandsvänner och älskare af frihet. Det är uppgjordt af en mognad ande, af en man af lärdom och en praktisk politiker, måhända af flera. Författaren eller författarna hade tydligen i sikte, icke blott skapandet af ett regeringsmaskineri som skulle funktionera väl, utan äfven ett sådant, som, genom att lämna orörda alla nuvarande statsinstitutioner — ministerkonseljen, riksrådet och senaten — och genom att förläna dem större oafhängighet skulle få på sin sida deras nuvarande personal. Såsom det i introduktionen till förslaget om konstitutionen säges, 'förnekar denna ingalunda, utan är tvärtom genomträngd af de ledande idéer rörande tsaren och folket, som äro förhärskande bland massorna; på samma gång är den helt och hållet demokratisk och lämnar tillräckliga och rättvisa möjligheter för hvarje modig sträfvan af hvarje individ i Ryssland, något som i högre grad utgör den värkande kraften för framsteg än associationer och korporationer, hvilka äro främmande för ryskt samhällslif; detta är icke allt, individen skyddas mot hvarje möjligt godtyckligt ingrepp från själfva de representativa institutionernas sida'. Grunden, på hvilken hela byggnaden af medborgarnas oförytterliga rättigheter är uppförd, utgöres af domstolarna. Alla domare, från fredsdomarna upp till senatorerna, äro icke blott oafsättliga, men kunna icke ens befordras utan sitt eget samtycke. Utnämningen af domare beror af domstolarna själfva, med undantag af senatorerna, som utnämnas af tsaren, hvilken hvarje gång har att välja mellan tre kandidater, föreslagna af senaten. Kontroll öfver valen utöfvas af distriktsdomstolarna. Senaten utgör högsta kassations- i en del fall apellations-domstol och kontrollerar äfven lagligheten af såväl de valda korporationernas som regeringens tillgöranden; den kan ställa till ansvar medlemmarna af nationalförsamlingen och uppgör den för valändamål nödvändiga befolkningsstatistiken. Promulgationen af lagar ligger helt och hållit i dess händer. Riksfiskalen och rikskontrollanten bero af senaten.

»I spetsen för staten står en ärftlig monark, som regerar genom en ministär, ansvarig inför deputeradekammaren, som kan åklaga ministären. Monarken utnämner premiärministern och, i enlighet med dennes förslag, hans kolleger. Han utnämner med-199

lemmarna af riksrådet. Han är chef för armén och flottan. Han kan inlägga sitt veto mot hvilket som hälst beslut af deputeradekammaren, men mot en budget, som gillats af kammaren, kan han inlägga veto endast i dess helhet, icke delvis.

»De permanenta representativa kårerna äro af tvänne slag: provinsiella Seym och den kejserliga deputeradekammaren. (Provinserna som bildas för detta ändamål, måste bestå af flera af de nuvarande guvernementen; Polen t. ex. skulle få en lagstiftande församling (Seym)*), Finland bibehålla sin autonomi.)

Hvar medlem af seym väljes för 75,000 innevånare, medan hvarje medlem af deputeradekammaren företräder 300,000 individer. Seym'etms och kammarens funktioner äro i hufvudsak analoga med det engelska underhusets, men de provinsiella korporationerna behandla endast angelägenheter, som beröra deras egna provinser. Regeringen representeras i seym'erna af delegerade från ministären. Den kejserliga budgefen .uppgöres naturligtvis af ministären, men den kan icke göras gällande utan godkännande af kammaren, som har befogenhet att inskränka utgifterna, men icke att öka dem. Ministären är skyldig att framlägga budgeten på bestämd tid, för att lämna tillfälle till tillräckligt ingående diskussion däraf. Lagförslag kunna framställas af regeringen, af hvilken som hälst medlem af kammaren och till och med af utomstående. I händelse af oenighet mellan de högre regeringsinstitutionerna, eller mellan deputeradekammaren och monarken, kallas en ny institution till lif och den utgör det säregna draget i konstitutionen. Den kallas Semskij sobor, hvilket kan öfversättas med 'nationalkongress'. Det är helt enkelt ett plebiscit organiseradt såsom en national korporation. Den sammankallas genom manifest af tsaren och endast i ändamål att med 'ja' eller 'nej' besvara vissa frågor, som måste framställas i

själfva manifestet, tillika med en utförlig redogörelse för de beslut, i hvilka de oeniga parterna stannat. Ingen af kejsaren godkänd lag kan promulgeras af någon utom senaten, hvilken, om den finner lagen strida mot konstitutionen, hemställer frågan till kejsaren, som endera annullerar sitt godkännande, eller samman-

*) Närmast motsvarande »landtdag».200

kallar Semskij sobor. Ingen lag, som ålägger medborgarna några nya skatter eller onera, eller inskränkningar af deras rättigheter, eller straff, eller är af retroaktiv värkan, kan bringas till värk-ställighet utan godkännande af Semskij sobor.

»Kandidaterna för Semskij sobor äro skyldiga att afgifva offentligt skriftligt tillkännagifvande om huru de ämna rösta vid den blifvande sessionen, och om de valda deputerade icke hålla sina löften, annulleras deras röster, som af senaten jämföras med de afgifna förbindelserna.

»Rösträtten är direkt och allmän. En man, en röst; den enda begränsning utgöres af åldern, som måste vara tjugufem år för att skänka valrätt till någon af de representativa församlingarna. Habeas corpus, yttrandefrihet, präss- och samvetsfrihet samt frihet att välja sysselsättning och lefnadssätt, att välja uppehållsort och nationalitet, skola införas.

»Här finnas tvänne allvarsamma och betydelsefulla nyheter för Ryssland: den första utgöres af rätten för hvilken som hälst medborgare att anhängiggöra rättegång mot en tjänsteman för något han begått under tjänsteutöfning, den andra af förbudet för tjänsteman att förklara sig 'icke skyldig', emedan han befallts att så göra af en öfverordnad. Om vi tillägga till allt detta att största omsorg visas om säkerställandet af såväl medborgarnas som de representativa församlingarnas oafhängighet, så framgår det att förslaget, ehuru icke fritt från en del svaga punkter, blifvit allvarligt och noggrannt" genomtänkt. Såsom exempel på en svag punkt] kunna vi nämna riksrådet, hvilket i själfva värket icke har annat att göra än att formulera de lagar, som i princip beslutits af nationalkongressen, en syssla som lika lätt kunde utföras antingen af ministären eller af en komité tillsatt af någon af de representativa församlingarna. Då emellertid upphofs-männen till förslaget hade tanken att bibehålla alla de existerande högre statsinstitutionerna, var detta oundvikligt. Alla som påminna sig de tidigare försöken att åstadkomma ett representativt styrelsesätt för Ryssland, se nog att den föreslagna konstitutionen, genom idén om Semskij sobor återkallar Koscheleffs och andra slavofilers planer. Men deras sväfvande, sentimentala och praktiskt taget meningslösa idé om 'den direkta förbindelsen mellan201

tsaren och folket' erhåller i det nya förslaget en reell och värk-ligt demokratisk mening och är därför försäkrad om sympatier i mycket olika lager af det ryska samhället.

»Förslaget föregås af ett kort uttalande om det nuvarande politiska läget i Ryssland och dess vägande ord, sammanställda med hvad vi veta om detta läge från andra källor, göra oss öfvertygade om att det ställer sakernas närvarande tillstånd i Ryssland i riktig belysning. För att gifva våra läsare ett begrepp därom kunna vi icke göra bättre än citera följande: 'Två frågor ligga nu framför det ryska folket: 1) är en konstitution nödvändig för Ryssland? 2) är en konstitution möjlig i Ryssland. Den första af dessa är en fråga endast till formen; i själfva värket har den redan blifvit besvarad i hans sinne af tsaren, hvars dagliga erfarenhet påminner honom om nödvändigheten af en konstitutionell regering för administrationens regelbundna gång. På samma sätt är den besvarad af en öfverväldigande majoritet af maktägande statsmän och endast den ingrodda vanan af byråkratiskt hyckleri förseglar deras läppar. Likaså är den besvarad af det ryska samhället och af alla dess representanter, prässen, semstvo- och stadsfullmäktige-representanterna, med endast få undantag. Den är besvarad till och med af de obildade klasserna, af massorna, ity att missnöjet med den godtyckliga styrelsen, som visar ingen hänsyn för lagen, är allmänt och törsten efter frihet och rättvisa är i tillväxt. Och slutligen är det icke längre en fråga för de revolutionära, som i förgångna tider förnekade betydelsen af en konstitutionell regering för folkets välfärd. Det är sannt att olika klasser af vårt samhälle göra sig olika föreställningar om denna konstitution, men detta berör redan den andra frågan — den om möjligheten af en konstitution för Ryssland, emedan vid en viss gifven tidpunkt endast ett slags konstitution är möjlig i ett land, nämligen den som motsvarar dess sociala och politiska egendomligheter. Mycket, mycket snart kommer en konstitution för Ryssland att bli föremål för allmän

diskussion, emedan enhvar redan tänker på den. Den tid är kommande, då stenarna skola tala. Furst Meschtscherskij*)

*) Utgifvaren af den reaktionära tidningen »Graschdanin», som yrkar privilegier för adeln. Not af F. Volhofskij.202

kommer att föreslå en konstitution efter sitt sinne, Witte och Yermoloff*) en efter deras, Pobedonostseff efter sitt. Men i vårt land är hvarken en godsägare-, en bourgeois- eller en klerikal konstitution möjlig, emedan medeltiden icke lämnat i arf åt oss de befolkningsklasser, som i västra Europa upprätthålla en godsägare- eller klerikal konstitution, medan kapitalismen ännu icke haft tid att bringa vårt folk under bourgeoisiens ok. Den bildade klassen måste, såsom en hängifven kämpe för folket, föreslå ett konstitutionelt styrelsesätt, som skall grundas, icke på den ena eller andra särskilda klassens längtan efter privilegier, men på den enkla och simpla idén om hela folkets allmänna bästa, på en rättvis kombination af de olika intressen, som finnas i landet, och på statens såsom helhet behof!

»Hvilka än dess svagheter äro, så motsvarar förslaget i sitt hufvudsakliga syfte detta ideal, och dess framkomst är utan tvifvel en händelse af stor politisk betydelse», slutar Volhofskij sin artikel.

Såsom kommande från en af de förnämsta företrädarna för just den revolutionära grupp, som tidigare endast velat höra talas om socialism, alls icke om rent politiska reformer ens såsom en förberedelse för de socialistiska, äger Volhofskij's omdöme om det refererade konstitutionsförslaget en viss vikt. Det bevisar att han och hela den radikala grupp, som stod och fortfarande står bakom tidskriften 'Free Russia', förändrat ståndpunkt, att de uppskjutit tankarna på socialistiska förändringar af statsskicket och ärligt omfattat åsikten att hvarken socialistiska eller andra reformer äro tänkbara utan att först ett fritt konstitutionelt statsskick införes.

Det var samma ståndpunkt, som Narodnaja Volja gruppen, terroristerna med exekutivkomitén i spetsen, redan förut proklamerat. De hade knappast ens gått så långt i sina fordringar som nu de något längre avancerade frisinnade, kring hvilkas program man med säkerhet kan antaga att alla de missnöjda skulle samlat sig, ifall de sett någon utsikt till framgång för den

*) Finans- och jordbruksministrarna, som anses representera liberalismen i den nuvarande ministären, men som äro ifriga försvarare af protektionismen.

Not af F. V.konstitutionella rörelsen. Önskan om en förändring förefanns i lika hög grad och lika allmänt spridd som önskan om bondeemancipationen i slutet af Nikolai I:s regering. Rysslands bästa element voro lika öfvertygade om nödvändigheten af den nya stora reform, som öfverallt och af alla diskuterades, lika villiga att ställa sig i reformarbetets tjänst. Alexander III:s död befriade regeringen från de band dess föregående politik ålagt den. Hans son och efterträdare hade i alla afseenden fria händer beträffande sin inre politik. Alla tänkande element bland hans folk väntade och hoppades att han skulle gifva signal till förändring af den reaktionära regimen, och skulle hälsat minsta tillmötesgående af förhoppningarna med en entusiasm till och med större än den som väcktes af hans farfaders första stora steg i reformvänlig riktning. Det låg helt och hållet i Nikolai II:s eget skön att med ett slag göra sin regering till den mest populära Ryssland någonsin haft, den mest välsignelsebringande för folket och rikaste på frukter. Han valde att göra den till motsatsen.

*



Nikolai II:s första regeringsår.

Det var med värkligt rörande seghet hela det ryska samhället hängde fast vid förhoppningarna att en ljusare tid skulle randas i och med Nikolai II:s tronbestigning. Man ville icke tro annat än att den unge tsaren skulle göra slut på det skede af förtviflad reaktion, som så länge pågått och därför iakttog man med spändaste, ängsligaste förväntan hvarje hans steg, vägde hvarje hans ord. Vanligen har man hälst någon vägledning vid bedömandet af

en tronföljares karaktär i ett eller annat yttrande, en eller annan handling från den tid han ännu endast var tronföljare, men om Nikolai II visste man egentligen ingenting. Han hade visst fungerat såsom ordförande i den stora nödhjälpskomitén och i styrelsen för den sibiriska järnvägen, men allt han under fullgörandet af dessa funktioner yttrat eller skrifvit, hade varit af så obetydande art, att ingen annan slutsats däraf kunnat dragas än den att den blifvande härskarens naturliga begåfning var rätt medelmåttig. Å andra sidan försäkrades det åter från bäst underrättadt håll, från hofkretsarna, att tronföljaren afsiktligt tegat, då han vetat att han ändå icke skulle kunnat drifva sin vilja och sina åsikter igenom. I ett självhärskaredöme måste tronarfvingen helt naturligt iakttaga en mycket reserverad hållning, för att icke ådraga sig skenet att opponera mot den regerande härskaren. I många kretsar trodde man därför på uppgifterna om skälen hvarför tronföljaren spelat en så föga framstående roll, när han öfverhufvud haft tillfälle att uppträda offentligt, och uppgaf icke hoppet att han skulle visa sig hälst i någon mån mera frisinnad än hans fader.

Till en början såg det också ut som om man icke hoppats förgäfves. Flera små händelser antydde att den nye tsaren icke var böjd för att öfverse med alltför långt gående själfsvåld och egenmäktighet af byråkratin. Så t. ex. näpste han under de allra första dagarna af sin regering rätt skarpt den allsmäktige polisprefekten i S:t Petersburg, Wahl, för dennes tilltag att låta205

polisen rifva ned sorgdekorationerna från grefvinnan Stroganoffs hus, emedan hon, som var besläktad med den kejserliga familjen, omedelbart efter det hon erhållit privat, men förrän officiell underrättelse meddelats om tsarens frånfälle, börjat låta uppsätta sådana. Saken inrapporterades till tsaren, som, då kort därpå klagomål af några utländska tidningskorrespondenter anfördes öfver det bemötande polisprefekten visat dem, lät den mäktige prefekten undergå tre dagars husarrest. Vidare gjorde Nikolai II genast slut på det bevakningssystem, som varit rådande beträffande hans far och företrädare och som småningom gått till rent skandalösa ytterligheter. Vid den nye tsarens giftermål var det påfallande för enhvar, som såg litet längre än till ytan, huru allt i detta afseende förändrats. Den officiella etiketten syntes Nikolai II icke häller på samma sätt som hans föregångare på själfhärskaretronen hålla på, berättade man förhoppningsfullt. Han hade skrifvit ett bref till generalguvernören i Moskva, storfurst Sergei, och undertecknat det »din tillgifne nevö»! Allt sådant betraktades såsom lofvande indicier och kommenterades ifrigt, ehuru man nogsamt insåg att indicierna endast gällde tsarens personliga karaktär, icke hans politiska tendenser.

Äfven beträffande dessa funnos emellertid lofvande tecken. I Polen hade ärkebiskopen Popel erhållit befallning att låta före-stafva trohetseden till den nye tsaren på ryska och hade befordrat befallningen vidare till det underlydande prästerskapet. Många medlemmar af detta, med biskoparna i Lublin och Sandomir i spetsen, förestafvade emellertid eden i polsk öfversättning, hvilket föranledde generalguvernören, general Gurko, till repressalier — häktningar, böter o. s. v. Men en medlem af den högsta polska aristokratin vände sig till tsarens trolofvade, prinsessan Alice, med anhållan om hennes förord och resultatet blef ett direkt telegram från kejsaren till vederbörande i Polen, som tillhöllos att låta polackerna gå eden på sitt eget språk. Något tidigare hade en deputation af framstående polacker, anförd af den nämde ärkebiskopen Popel, uppvaktat Gurko och anhållit att han till tsaren måtte framföra uttrycken af deras beklagande i anledning af Alexander III:s frånfälle samt en för-
206

säkran om deras lojalitet gentemot den nye kejsaren. Generalen svarade att han betviflade uppriktigheten af dessa känslor och att han hoppades att den nye tsaren skulle fortsätta den aflidnes politik beträffande Polens förryskning. Deputationen afträdde, efter att äfven ha anmält sin afsikt att i S:t Petersburg bevista Alexander III:s begrafning och att uppvakta den nya suveränen. Tio dagar väntade deputationen på ett svar på sitt telegram, men då intet sådant inträffade, vände dess medlemmar sig ännu en gång till Guiko, emedan de misstänkte att telegrammet aldrig blifvit afsändt. Tillika anhöllo de att få veta när de borde infinna sig i S:t Petersburg. Generalguvernören mottog dem ännu onådigare än första gången, förklarade att de redan aflagt trohetsed, hvarför vidare försäkringar vore onödiga, att han icke kunde fatta hvem de egentligen representerade, att endast de, som hade rätt att bära hofuniform kunde tillåtas resa o. s. v. Efter något ordbyte lämnade generalen utan att ens taga afsked mottagningsrummet. Deputationen beslöt då att på eget bevåg, utan generalguvernörens tillstånd

anträda resan, hvilken utföll så, att tsaren visade deputationen alldeles särskild uppmärksamhet och vänlighet.

Mest kanske fäste man sig dock vid hans förhållande gentemot Finland, där man afhållit sig från att aflägga tro- och huldhetsed tills tsaren utfärdat regentförsäkran såsom Finlands storfurste, såsom konstitutionell monark i detta land. Att den unge tsaren icke häraf lät förleda sig till en vägran att alls afgifva sådan regentförsäkran — ett steg man icke torde försummat att tillråda honom — ansågs i Ryssland såsom nära nog ett bevis för frisinnade åsikter hos härskaren och väckte ljusare förhoppningar än förut hos alla, som med ängslan följde händelsernas utveckling.

Till och med den utländska prässen tycktes dela dessa förhoppningar. I alla delar af Europa talade tidningarna om de stundande reformerna i Ryssland såsom en bra nog gifven sak. Och i Ryssland själft, liksom i Polen, öfverflödade prässorganen af loford för tsaren och hans afsikter, af försäkringar om lojalitet, om kärlek och beundran från folkets sida, och af en mängd annat i samma stil, allt fotadt på sväfvande förhoppningar och207

troligen afsedt att gifva den unge suveränen sådan smak för popularitetens sötma, att han skulle lockas att söka vinna ytterligare sådan genom sina handlingar.

Snart nog började man dock inom invigda, det vill säga hofvet närmast stående kretsar draga i allt starkare tvifvelsmål tsarens lust att inslå en mera liberal kurs. Efter hans återkomst från Krim timade icke de väntade förändringarna inom den högre administrationen. Förhållandet mellan tsaren och de ministrar han ärft efter sin fader fortfor att vara det allra bästa, utom beträffande kommunikationsministern Krivoschein, hvilken enligt då i S:t Petersburg allmänt spridd och trodd uppgift burit sig så oskickligt åt vid försnillning af allmänna medel, att han af kamarillan måste uppoffras. Allt syntes komma att bli vid det gamla. Inrikesministern Durnovo gick till och med så långt under ett »privat» samtal med redaktörerna för de förnämsta tidningarna i rikshufvudstaden, att han försäkrade dem att ingen förändring i den inre politiken komme att äga rum, utan allt komma att gå vidare i de gamla gängorna. Rykten om att så vore beslutet silade sig ut bland allmänheten, men lyckades icke krossa förhoppningarna. Ännu hade tsaren själf icke uttalat sig på ett otvetydigt sätt. Man väntade på det manifest han, såsom alltid vid liknande tillfällen, skulle komma att utfärda vid sitt förestående giftermål med prinsessan Alice och däri han icke kunde undvika att gifva hälst några antydningar om sina afsikter.

Manifestet utfärdades den 26 januari 1895 och mottogs af den regeringsvänliga ryska reptilprässen med svassande uttryck af det vanliga kryperiet i dessa organ. Andra ryska tidningar meddelade blott manifestet utan kommentarier, sådana censuren i alla händelser skulle hindrat dem att offentliggöra. Och den utländska prässen följde den vanliga slentrianen i dylika fall, i det den omtalade och kommenterade tsarens bröllopsmanifest såsom en yttring af utomordentlig nåd och mildhet. Men i Ryssland nöjde man sig icke med att utan vidare svälja alla dokumentets vackra fraser, utan analyserade dessas mening och innebörd med det resultat att man kände sig allt utom öfverväldigad af den kejserliga mildheten, hvilken i nästan hvart enda fall var rent spegelfäkteri.208

Bönderna erhöllo de vanliga eftergifterna af oguldna skatter — •dem skatteindrifvarna icke med frikostigaste användande af prygel kunnat förmå dem att erlägga, hvarför »nåden» egentligen blott bestod i efterskänkande af de prygel man möjligen ytterligare kunde kommit att tilldela de utfattiga gäldenärerna till staten, eller tsaren.

Polackerna »benådades» med rätt för de få, som för deltagande i upproret trettiotvå år tidigare förvisats till Sibirien och öfverlefvat sitt straff, att återvända från landsflykten och slå sig ned hvar som hälst i riket, utom på orter, där deras närvaro af inrikesministern kunde anses farlig för den allmänna ordningen. Det vill säga de tillätos att, efter trettiotvå års landsförvisning, utbyta en förvisningsort mot en annan, ty inrikesministerns afgöranderätt härutinnan betydde intet annat. De stodo fortfarande utom lagen, under den högsta polismyndighetens öfverinseende.

Hvad politiska »förbrytare» beträffade, så sträckte sig den kejserliga »nåden» endast till dem, som förbrutit sig emot artikeln 447 af strafflagen, det vill säga personer, som begått »brott» mot »porträtt, statyer, eller byster af tsaren eller af hans familj», eller som gifvit luft åt sina känslor i »vanvördiga eller sårande ord rörande kejsaren eller hans familj». Dem skänktes full förlåtelse för deras förbrytelser, dem man ju i ett värkligt civiliseradt land

*) skulle skratta åt. Beträffande värkliga politiska förbrytare — »värkliga» enligt officiell rysk uppfattning — så gjordes alla de lättnader och lindringar i deras straff manifestet uppräknade helt och hållet beroende af administrationens goda vilja, så till vida att dylika lättnader och lindringar skulle beviljas endast individer, som genom »godt uppförande» gjort sig förtjänta däraf. I denna punkt inskränkte sig den kejserliga nåden med andra ord endast därtill att tsaren åt administrationen, åt byråkratin öfverlämnade sin rätt att benåda dem, som af olika tjänstemän ansågos kunna komma i åtanke. Och då det är tydligt att administrativa tjänstemän icke skulle såsom tillräckligt »godt uppförande» betrakta annat än förnekande af de åsikter

*) Tyskland undantaget. Men i Tyskland är civilisationen också stadd på imperialistisk retur.209

och principer, för hvilka »brottslingarna» straffats, inses lätt att nåden icke kunde beröra andra än öfverlöpare bland de oppositionella eller revolutionära. Dem skulle dock ingen särskild »nåd» behöft bevisas, det hade regeringen mer än en gång gjort tydligt genom de enstaka benådningar af »ångrande» poli-litiska förbrytare, som förekommit. Alexander III hade ju till och med skänkt full förlåtelse och nåd åt Leo Tihomiroff, som under förnekande af sina förra åsikter anhållit därom och dock varit medlem af den komité, som dömde Alexander II, den förlåtande tsarens fader, till döden.

Beträffande slutligen politiska flyktingar, sådana som satt sig i säkerhet utanför det heliga Rysslands gränser, förklarade manifestet att inrikesministern hade tillåtelse — med andra ord: kunde om han ville — förelägga tsaren eventuella petitioner af sådana flyktingar om rätt att fritt återvända till Ryssland. Äfven i denna punkt gjordes afgörandet sålunda helt och hållet beroende af inrikesministern, af byråkratin. Endast de petitioner ministern, naturligtvis på grund af underlydandes, af den hemliga polisens, gendarmeriets rapporter ansåg värda afseende, kunde komma inför tsaren själf, som sålunda gjorde sin roll i dessa ärenden till en i det närmaste ren komedi. Undantag från inrikesministerns rätt härutinnan utgjordes endast af petitioner af flyktingar, som förbrutit sig mot artikeln 249 af strafflagen — hvilken i själfva värket kunde tillämpas på hvarenda rysk politisk flykting utan undantag. Den lydde:

»För motstånd mot högsta makten, det vill säga för öppet uppror och sammansvärjning mot tsaren och staten, såväl som jör afsikt att omstörta regeringen i hela riket eller någon del däraf, eller att förändra regeringssättet. . . äro alla, som sätta i gång, uppmana till, deltaga i eller understöda sådant, underkastade dödsstraff; de som afvetat de brottsliga förberedelserna och, ehuru de kunnat därom underrätta myndigheterna, underlåtit att göra det, äro underkastade samma straff.t

Paragrafen är såsom synes så affattad att hvarje försök till opposition mot den bestående regeringen med minsta smula god vilja kan förklaras vara en öfverträdelse däraf. Stadgandet i bröllopsmanifestet att petitioner af individer, som för brott



mot denna paragraf skuddat tsarrikets stoft af sina fötter, icke skulle få tagas i öfvervägande af inrikesministern, gjorde således äfven dennes rätt att till benådning föreslå politiska flyktingar, till nära nog humbug. Flyktingar af den kategori manifestet gällde, funnos knappast alls.

De af religiösa skäl förföljda, sekteristerna, ansåg man det icke mödan lönt att ens skenbart låta komma i åtnjutande af någon nåd. Om de hundrade och tusende stundisterna, duho-borerna, gammaltroende och andra offren för den Pobedonost-seffska fanatismen, hade bröllopsmanifestet icke ett ord att säga. Öfver deras dystra öde lät man ingen stråle af hopp lysa. Och lika litet lät tsaren någon smula af sin nåd komma dem till del, som straffats för öfverträdelser af censurförordningarna, en klass af »förbrytare», som dock annars främst plägar komma i åtanke vid utfärdandet af pardonsplakat. Men i stället talade manifestet flerfaldigt om det administrativa förvisningssystemet såsom en af rikets orubbliga institutioner, utan en antydan af ett enda ord om någon möjlighet att bringa denna del af förvaltningssystemet in i normala, lagliga gängor.

Endast tvänne slutsatser af manifestets innehåll voro möjliga: endera hade den unge tsaren med en cynism och ett lättsinne utan like lånat sig till ett försök att slå dunst i ögonen på sitt eget och alla andra folk, som med spänd

uppmärksamhet följde hans första regeringshandlingar, eller också hade han helt enkelt undertecknat ett dokument, hvars rätta innebörd han alls icke fattade. Det första alternativet var i det närmaste otänkbart i fråga om en ung man, om hvars personliga karaktärsegenskaper man icke visste något ondt, och därför antogs i allmänhet den senare förklaringen. Så föga tröstande den än var, lämnade den ju i alla fall möjligheten öppen att tsaren kunde undanryckas deras inflytande, den reaktionära regerings-kamarillans, som förmått honom att underteckna det frasrika men innehållslösa manifestet. Man ville icke öfvergifva förhoppningarna om en ljusare tid så länge ännu någon möjlighet fanns att bibehålla dem.

Äfven den sista möjligheten att hoppas blef emellertid snart undanryckt de ryska optimisterna. I anledning af Nikolai II:s211

första manifest om hans tillträde till regeringen och hans giftermål, skickades från rikets olika guvernement deputationer för att lyckönska honom, hvarvid semstvo-församlingarna i flera guvernement begagnade sig af tillfället för att till den unge suveränen framföra uttrycken för landets värkliga känslor och önskningar. Så t. ex. lämnade deputationen från semstvo-församlingen i guvernementet Tver en adress — ansedd såsom den radikalaste af dem alla — af följande, obetydligt kondenserade lydelse:*) ii Ers Majestät. — Under de högtidliga dagarna i början af eder tjänst; hos det ryska folket, bringar eder semstvo-för-samlingen i Tver en hälsning från trogna undersåtar. .. Tillsammans med hela Ryssland ha vi lyssnat till de betydelsefulla ord, hvarmed ers majestät tillkännagifva sitt tillträde till den ryska tronen. Vi äro uppfyllda af tacksamhet för edert beslut att ägna eder åt befordrandet af edert folks lycka och hoppas framgång för den stora uppgift ni förelagt eder. Vi lita på att röster uttryckande folkets behof alltid skola bli hörda på tronens höjd. Vi hoppas att vårt timliga väl skall utvecklas i sammanhang med orubblig lydnad för lagen såväl från folkets som från administrationens sida; emedan lagen, som i Ryssland uttrycker monarkens vilja, måste stå högre än de skiftande åsikterna hos denna högsta myndighets individuella redskap. Vi hoppas allvarligt att såväl individuella medborgares som korporationers rättigheter skola skyddas. Vi vänta, Sire, att offentliga kårer och korporationer skola erhålla möjlighet och rätt att uttrycka sina åsikter i frågor, som röra dem, på det att monarken må bli i tillfälle att inhämta icke blott administrationens mening och önskningar, utan äfven det ryska folkets. Vi tro att eders majestäts makt i och genom en närmare beröring med representanter för det ryska folkets alla lager, som i lika mån äro tronen och landet hängifna, skall finna en ny källa till styrka och till framgång för edra ädla afsikter.»

Semstvo-församlingen i guvernementet Tula hade med sin deputation sändt en adress, hvilken, efter en massa ödmjuka försäkringar om lojalitet, trohet och tillgifvenhet för tsaren, slutade med följande ord:

*) Anförd af Stepniak, iKing Stork and King Log> sid. 166—167 del II.*»Såsom män stående folket mycket nära hysa vi en stark öfvertygelse om att lokala behof endast kunna fyllas genom representanter för lokala intressen, och vi bedja vår tsar att hysa förtroende för oss, hvilket är ett nödvändigt vilkor för värksamhet, fruktbringande för landet. Vi bedja om fritt tillträde till tronen för semstvo-församlingarnas röster.»*

Ingen af de öfriga semstvo-adresserna var affattad ens i så tydliga ordalag som de citerade, men flera gingo i samma riktning och anda och betraktades därför såsom otillbörliga. Alla adresser måste, innan de framfördes till tsaren, inlämnas till inrikesministern, som ägde afgöra huruvida de lämpade sig för majestätets öron eller icke. De som gingo i frisinnad riktning förklarades samtliga af inrikesministern icke kunna komma i fråga att framföras till tsaren, och medlemmarna af deputationen från Tver, som ansågos ha öfverskridit alla gränser för det tillåtliga, beröfvades af inrikesministern rätten att ens deltaga i deputationernas stora gemensamma uppvaktning hos suveränen. Men tsaren underrättades naturligtvis om de överträdelser af lojalitetsplikten några guvernementsdeputationer låtit komma sig till last och ansåg sig icke böra förbigå deras otillbörliga tilltag med tystnad. Svaret på de önskningsmål en del deputationer dristat framlägga meddelade tsaren dem då han mottog alla deras medlemmar i högtidlig audiens. Detta svar måste betraktas såsom Nikolai II:s politiska programtal, dessmedels han betog äfven de mest sangviniska all möjlighet att af hans personliga initiativ vänta några förändringar i frisinnad anda af regeringssystemet. Så tolkades detta tal af enhvar — att tolkningen var riktig bevisas af den reaktionära konsekvens, hvarmed till dags dato den politik blifvit följd, som utstakades i svarstalet.

Det lydde:

*»Jag gläder mig åt att här se församlade representanter för alla rikets stånd, hitkomna för att gifva uttryck åt sina känslor af lojal tillgifvenhet. Jag tror på uppriktigheten af dessa känslor, som hysts af hvarje ryss sedan urminnes tid. Men det har kommit till min kunskap att under senare tid vid några semstvo-sammanträden röster gjort sig hörda af personer, som låtit sig hänföras af dåraktiga fantasierangående deltagande af semstvo-representanter i den allmänna skötseln af statens inre angelägenheter. Låten alla veta att jag ägnar hela min kraft åt folkets bästa, men att jag skall upprätthålla autokratins princip lika fast och oryggligt som min evigt saknade fader.»*

Det var ett språk, som åtminstone beträffande tydlighet icke lämnade mycket öfrigt att önska. Huru det uppfattades af och hvilket intryck det gjorde på semstvo-deputationerna framgår bäst af det faktum att vid den följande dag försiggående högtidliga tacksägelsegudstjänsten endast trettio af dessas sexhundra medlemmar voro tillstädes. Alla de europeiska tidningarnas speciella korrespondenter uppgåfvo att tsarens tal orsakade allmänt missnöje och knot.

»Politiskt taget» — säger Stepniak — »betecknar talet af den 20 december en vändpunkt i vår oppositionella rörelses historia. Hittills hade regeringen förklarat att endast utom lagen stående individer, revolutionära galningar, socialister och andra vanhederliga personer yrkat på reformer af vårt politiska system. Nikolai II var den förste, som offentligt erkände att landet genom dess befullmäktigade representanter bad honom om en konstitutionell reform, och han, tsaren, vägrade att efterkomma deras anhållan och var besluten att fortsätta att vägra så länge han kunde.»

Alexander III:s reaktionära rådgifvare hade lyckats få äfven Nikolai II helt och hållet i sitt våld. Den Pobedonostseffska regimens fortbestånd var säkerställdt, tsaren hade blifvit förmådd att försvära sig åt reaktionen i dess värsta form. För de oppositionella, de frisinnade och de revolutionära återstod intet annat än att söka framkalla en så stark rörelse, så allmän och djup oro, att regeringen skulle se sig af ren själfuppehållelsedrift tvungen att inslå på nya banor.

Deras sträfvanden understöddes och understödas än i dag på det kraftigaste af reaktionen själf. Den har under de år Nikolai II sutit på de ryska tsarernas tron aldrig upphört att på alla sätt i dess förmåga, med alla medel till dess förfogande, bringa missnöjet och oron att stiga ständigt högre, att gifva sig ständigt starkare och allmännare uttryck. Den har ännu214

icke insett att äfven dess undertryckande förmåga är begränsad, att äfven dess maktmedel förlora sin udd genom att alltför ofta och i allt för stor utsträckning anlitas.

Reaktionen under Nikolai II.

Den praktiska tillämpningen af de politiska regeringsprinciper Nikolai II i sitt tal till lyckönsknings-deputationerna fastslagit, lät icke länge vänta på sig. Ett af de första offren för denna praktiska tillämpning blef en af de deputerade från Tver, en sjuttioårig, såsom författare till arbetet »Tio år af reformer» känd godsägare, Golovatscheff. Han blef på befallning af tsaren afsatt från sitt medlemskap i semstvo-församlingen och beordrad att draga sig tillbaka till sitt gods — ett slags lindrigare form af förvisning. Det var liksom ett insegel på den dom öfver semstvo-församlingarnas djärfhet att uttrycka önskningar om reformer, som tsaren uttalat.

Men det stannade ingalunda därvid. Tvärtom var det som om de reaktionära maktägande, efter den korta pausen af ovisshet fått nytt lif och ny energi, särskildt inrikesministern Durnovo och prokuratorn i heliga synoden. Tillsammans förmådde de tsaren att genast i början af sin regering bifalla till en ny förföljelseåtgärd mot stundisterna, som helt och hållet förbjödos att vidare hålla några slags bönestunder, emedan de, enligt inrikesministerns härom utfärdade cirkulär, måste anses såsom en af de för kyrkan och staten allra farligaste sekterna.

Censuren for fram med större stränghet än någonsin. På en gång uppfördes på listorna öfver förbjudna skrifter icke mindre än 250 böcker, som förut fritt fått säljas och läsas i Ryssland, bland dem en del af Tolstois arbeten,

Korolenkos berättelser, Herbert Spencers värk o. s. v. allt böcker utan* något politiskt syfte, ehuru de visst i så måtto kunde anses farliga för regeringen att de gåfvo läsare anledning till eftertanke och jämförelse. Kort därpå förbjödos totalt sjuttiotvå olika böcker 214

icke insett att äfven dess undertryckande förmåga är begränsad, att äfven dess maktmedel förlora sin udd genom att alltför ofta och i allt för stor utsträckning anlitas.

## Reaktionen under Nikolai II.

Den praktiska tillämpningen af de politiska regeringsprinciper Nikolai II i sitt tal till lyckönsknings-deputationerna fastslagit, lät icke länge vänta på sig. Ett af de första offren för denna praktiska tillämpning blef en af de deputerade från Tver, en sjuttioårig, såsom författare till arbetet »Tio år af reformer» känd godsägare, Golovatscheff. Han blef på befallning af tsaren afsatt från sitt medlemskap i semstvo-församlingen och beordrad att draga sig tillbaka till sitt gods — ett slags lindrigare form af förvisning. Det var liksom ett insegel på den dom öfver semstvo-församlingarnas djärfhet att uttrycka önskningar om reformer, som tsaren uttalat.

Men det stannade ingalunda därvid. Tvärtom var det som om de reaktionära maktägande, efter den korta pausen af ovisshet fått nytt lif och ny energi, särskildt inrikesministern Durnovo och prokuratorn i heliga synoden. Tillsammans förmådde de tsaren att genast i början af sin regering bifalla till en ny förföljelseåtgärd mot stundisterna, som helt och hållet förbjödos att vidare hålla några slags bönestunder, emedan de, enligt inrikesministerns härom utfärdade cirkulär, måste anses såsom en af de för kyrkan och staten allra farligaste sekterna.

Censuren for fram med större stränghet än någonsin. På en gång uppfördes på listorna öfver förbjudna skrifter icke mindre än 250 böcker, som förut fritt fått säljas och läsas i Ryssland, bland dem en del af Tolstois arbeten, Korolenkos berättelser, Herbert Spencers värk o. s. v. allt böcker utan* något politiskt syfte, ehuru de visst i så måtto kunde anses farliga för regeringen att de gåfvo läsare anledning till eftertanke och jämförelse. Kort därpå förbjödos totalt sjuttiotvå olika böcker215

på det lillryska eller ukränska språket, alltsamman poesi och skönliteratur. Det var språket, som gjorde dem misshagliga för regeringen, hvilken länge sedan förklarat krig mot den lillryska nationaliteten och med alla medel sökt undertrycka den. Äfven denna förföljelse vann ny energi och kraft under Nikolai II. Ungefär från samma tid som det nämda censurcirkuläret är en annan mycket betecknande händelse, förbudet för en ung kvinna, som aflagt alla stadgade examina, att upprätthålla en primärskola, emedan hennes accent var lillrysk! Af samma anledning afskedades två byskollärare i guvernementet Tschernigoff och icke mindre än elfva i guvernementet Pultava.

Af helt andra, men fullt lika löjligt obetydande anledningar afskedades i Moskva två af professorerna vid därvarande universitet, herrar Miljudoff och Besobrasoff. Den förre hade icke gjort sig skyldig till någon särskild, vederbörande misshaglig handling, han entledigades af undervisningsministern på grund af »allmänt skadliga tendenser». Den senare däremot hade begått en så svår förbrytelse som den att hålla ett föredrag om kvinnans rättigheter och afskedades på grund däraf.

Tydligast framgår de maktägandes önskan och sträfvan att undertrycka upplysning och framåtskridande ur en sekret skrifvelse från denna tid, affattad och undertecknad af inrikesministern samt ställd till ministern för folkupplysning, Deljanoff. Skrifvelsen, daterad den 5/17 februari 1895, är tyvärr alltför lång att i dess helhet meddelas, men några utdrag äro också alldeles tillfylles för att visa dess anda och syfte.

»Bland de sociala fenomen, som under senaste år gjorde sig märkbara», börjar herr Ivan Durnovo sin utläggning, »måste särskildt påpekas tendensen att höja den allmänna folkbildningens nivå genom organiserande af populära föreläsningar, bibliotek och läsesalar för fri distribution af vetenskapliga, sedolärande och literära publikationer bland fabriksarbetarna och allmogen på landsbygden.» Sådana sträfvanden förklarar herr Durnovo vara »i princip hedervärda och värdefulla», men på samma gång förklarar han sig orolig öfver den värksamhet på detta område, som utöfvades af den s. k. Komitet Gramotnosti (»läskunnighets-komitén»), hvilken utgjorde en underafdelning

af det »fria ekono-216

miska sällskapet» i S:t Petersburg. Orsakerna till sin oro uppger inrikesministern i bemälda skrifvelse vara följande: att de som utföra det nämda samfundets arbete (yngre läkare, lärare, statistiska agenter, studerande vid universitet och andra högskolor) tillhöra den s. k. intelligensen; att den sålunda bedrifna folkupplysningsrörelsen är stadd i tillväxt; att den synes vara systematiskt organiserad; att de bästa liberala skriftställarna arbeta för folkliteraturen och att samfundet styres af »erfarna och skickliga ledare». Alla dessa omständigheter anser inrikesministern innebära en viss grad af fara för staten och förklarar han därför att enskilda personers och korporationers medvärkan vid folkbildningsarbetet är »nyttig och tillåtlig endast på vilkor att sådan medvärkan lämnas i öfverensstämmelse med det system som godkänts af regeringen, representerad af folkupplysnings-ministeriet». På grund af dessa farhågor och önskningsmål, dem han med lika mycken vidlyftighet som omedveten cynism utlägger i sin skrifvelse*), föreslår inrikesministern att hans kollega för folkupplysningen måtte anhålla om att den nämda »Komitet Gramotnosti», hvilken såsom en afdelning af det fria ekonomiska sällskapet sorterade under jordbruksministeriet, för framtiden blefve ställd under öfverinseende af folkupplysningsministeriet, »hvilket ensamt med tillräcklig kompetens och utan skrupler beträffande de strikta gränserna för censuren,**) kan utpeka dem bland för folket publicerade böcker, som kunna utöfva ett skadligt inflytande».

Inrikesministern förklarade själf censuren vara bunden af »lag», hvarmed han förstod inrikesministeriets och heliga synodens cirkulär, och önskade därför, på det icke ens denna parodi på laglighet skulle vara hinderlig för undertryckande af folkupplysningen, att det ministerium, som gjort undertryckande i stället

*) Bland annat påpekar han också att censuren, emedan den af lagen ställts inom vissa gränsen — den ryska censuren reglerad af lag! — »icke alltid förmår motvärka den skickligt maskerade propagandan i vissa idéer och, då den icke har formella skäl att förbjuda vissa böcker, tillåter allmänt spridande af arbeten, som icke alltid äro öfverensstämmande med allmänna åsikter samt med ortodoxins och det ryska statslifvets anda».

**) Kursiveringarna finnas icke i originalskrifvelsen.217

för befordrande af folkbildning till sin egentliga uppgift, skulle få all makt på detta område i sina händer. Det gick efter herr Durnovos önskan. Det nämda samfundet blef ställdt under folkupplysningsministeriet och därmed var dess vidare värksamhet i all hufvudsak slut.

Anledningen till denna särskildt brutala akt af fiendtlighet mot alla bildningssträfvanden står måhända att söka däri att »Komitet Gramotnosti» företagit sig att insamla statistiskt material rörande folkskolorna, i afsikt att utarbeta och på den stundande all-ryska utställningen i Nischnij Novgorod utställa en fullständig och upplysande tablå öfver det primära undervisningsväsendet i Ryssland. I detta syfte hade »Komitet Gramotnosti» utsändt ett cirkulär med anhållan om alla nödiga upplysningar till såväl präster som skollärare utöfver hela riket, men endast med det resultat att såväl Pobedonostseff som Deljanoff utfärdade »konfidentiella» motcirkulär, i hvilka den förre meddelade biskoparna att prästerskapet icke var skyldigt att stå till tjänst med de äskade upplysningarna, medan folkupplysningsministern kort och godt befallde skollärarna att lämna frågocirkulären utan afseende.

Att judarna vid sådan stämning hos de maktägande icke skulle röna mildare behandling än under den aflidne tsarens regering, kan icke förvåna. För att belysa huru regeringen fattade sin ställning och sina plikter mot denna klass af medborgare, är det fullt tillräckligt att anföra det officiella cirkulär beträffande judars resor inom riket, som krigsministern Vannofskij utfärdade och hvilket den 4 april 1895 meddelades af den officiella tidningen »Pravitelstvenni Vestnik». Det lydde som följer:

»Enligt art. 13 af lagen rörande pass, sådan den reviderats år 1893, är det förbjudet för judar att uppehålla, eller bosätta sig i guvernementen Don, Kuban och Terek. Följaktligen äga de rätt att komma till dessa guvernement endast och allenast i de fall, som uppräknas i art. 157, 159 och 161 af sagda lag. Men dessa artiklar innehålla intet som hälst omnämnande af att judar skulle hafva rätt att på grund af hälsoskäl komma från de trakter, där de äro berättigade att vistas, till andra delar af riket. Enligt för närvarande gällande stadganden angående judar

(lagen rörande pass, art 158 sid. 1, g)218

äga de rätt att begagna sig af hälsokällor och kliniska sjukhus endast i Kiev.

»Icke desto mindre fortfara judar att af hälsoskäl besöka mineralkällor i Kaukasus.

»Följaktligen och i betraktande af att utom källorna i Pjätigorsk, Zelesnovodsk, Essentuki och Kislovodsk, det finnes andra mineralvatten i andra delar af guvernementet Terek, såväl som i guvernementen Don och Kuban — för att undvika allt missförstånd i denna punkt, anser jag det nödvändigt att för Kaukasus och Don myndigheterna påpeka att på grund af lagen judar icke må tillåtas komma till guvernementen Terek, Don och Kuban, hvarken för att anlita hälsokällorna, eller för att undergå någon som hälst sjukbehandling.»

Härmed kan kapitlet om behandlingen af judarna lämnas, med endast det tillägg att Nikolai II:s regering i intet afseende förändrat politik mot dem sedan 1895. Det faktum att en minister tillhåller underlydande myndigheter att förbjuda en hel klass af medborgare tillträde till hälsoinrättningar, endast på grund af dessa medborgares nationalitet, eller ras, är så karaktäristiskt för de maktägandes ytterliga förakt för alla kraf på mänsklighet och rättskänsla, att inga kommentarier och vidare utläggningar äro af nöden. Att detta förakt fortplantat sig också till lägre tjänstemän såväl som till olika lager af befolkningen bevisas af de tidt och ofta, ända till allra senaste tid, offentliggjorda meddelandena om »oroligheter» på olika orter med befolkning af öfvervägande judisk ras. Sådana oroligheter äro aldrig annat än utbrott af rashatet, som regeringen gör alls intet för att stäfja. Hvilka frukter denna politik burit visas bäst däraf att judarna i Ryssland under senare år börjat i allt större antal och allt fastare sammansluta sig till motstånd mot själfhärskaredömet. De ha tvingats till insikten att de ej kunna hysa några förhoppningar för framtiden så länge enväldet består, och ha därför trots sin medfödda motvilja mot allt som är besläktadt med strid, bildat flera omfattande organisationer i revolutionärt syfte, beredda att gå hand i hand med alla andra, som upptagit kampen mot tsardömet.

Lika vanvettigt ur både mänsklighets- och politisk klokhets-219

synpunkt har den studerande ungdomen vid Rysslands högskolor af olika slag behandlats under Nikolai II:s regering. Den första sammanstötningen efter den nya tsarens tronbestigning föreföll redan i mars 1895 i S:t Petersburg. Anledningen var att studenterna vid därvarande universitet beslutit söka få till stånd en petition om att de förra universitetsstatuterna af år 1863 blefve återinförda och universiteten sålunda hugnade med ett något större mått af frihet. Myndigheterna förbjödo samlandet af underskrifter för petitionen och då polisprefekten, general von Wahl, befarade att studenterna skulle begagna sig af firandet af universitetets årsfest för att öfverträda detta förbud, befallde han polisen se till att studenter den dagen icke finge komma in på stadens restauranter. Vid en af dessa uppstod en konflikt i anledning af polisens brutala sätt att genomföra befallningen och därunder misshandlades en mängd studenter af polisen och dess vanliga hjälptrupper, »dvornikarna»*) i omnäjden. På liknande sätt och af lika betydelselösa anledningar ha de flesta af studenternas sammanstötningar med myndigheterna uppstått, tills det småningom äfven för den studerande ungdomen blifvit fullt klart hvar roten och upphofvet till alla de eländiga förhållandena stå att söka.

Betecknande för regimen och dess anda äro fall sådana som det i Sarapol i guvernementet Wjatka, där två elever vid reallärovärket, den ena 17 år, den andra yngre, blefvo skilda från skolan, emedan de icke afhållit sig från all föda en dag, då de skulle deltaga i nattvardsgång, utan på morgonen som vanligt druckit sitt té. I Tomsk blef en annan, endast tioårig skolelev skild för det han, då en af hans kamrater sökt skymfa honom genom att kalla honom »jude», svarat: »din Kristus var också jude!» Det betraktades såsom hädelse. I Odessa gick man beträffande skolelever till och med längre. Några sådana af manligt kön dömdes till fängelse och förvisning för spridande af förbjuden literatur bland de arbetande klasserna, och två skolflickor, de resp. 15 och 14 år gamla systrarna Steinreich häktades

*) Gårdskarlar, som aflönas af husägarna, men till- och afsättas af polisen samt bilda en afdelning af denna.220

och höllos någon tid i fängelse — för att de tagit lektioner af en politiskt misstänkt person!

Bland händelserna under Nikolai II:s första regeringsår förtjänar ännu nämnas återuppflammandet af

förföljelserna mot duhoborerna. Medlemmar af sekten, som uttjänade sin vämeplikt bland trupperna i fästningen Kars, hade i anledning af den misshandling deras trosbröder i guvernementet Elisavetpol underkastats, återlämnat sina vapen — antagligen för att icke frästas att använda dem — till sitt befäl. Detta beslöt att söka skrämma dem genom en låtsad afrättning, lät uppresa galgar och föra delinkventerna fram till dem. Men ingen enda gaf efter. Befälet måste gifva vika och åtnöja sig med vanliga disciplinära straff. Men duhoborerna gåfvo icke vika. I en af deras kommuner samlade armé-reservmännen ihop alla sina vapen, buro dem, åtföljda af hela församlingen till ett ställe utanför byn, staplade upp dem i en hög, som öfvergöts med petroleum, och brände upp dem medan församlingen sjöng några psalmer. Till straff lät guvernören i distriktet prygla icke mindre än sextiotre reservister och förvisa till obekant ort trettiofem hela familjer, hvilka icke tillätos medtaga det minsta af sina ägodelar.

Volymer kunde fyllas endast med bevisande exempel på den anda, som sedan första dagen af hans regering rådt under den nuvarande tsarens tid — exempel, dem han själf antagligen icke ens hört omtalas. Utrymmet förbjuder emellertid ingående i alltför många detaljer, hvarför det endast är möjligt att genom anförande af bevis från hvart och ett af de år Nikolai II innehaft tronen ådagalägga att reaktionen aldrig upphört eller förmildrats, utan tvärtom oafbrutet tillskärpts, så att den numera bragts i sikte af den dag, då den icke kan gå längre.

Den 27 oktober 1895 entledigades inrikesministern Ivan Dumovo. Hans ställning hade länge varit vacklande i anledning af hans inblandning i den afskedade kommunikationsministern Krivoscheins skandalösa penningetransaktioner: försnillningar af allmänna medel och utprässning af enskilda. Så oblygt och på samma gång oskickligt hade Krivoschein gått tillväga, att en undersökningskommission af tre personer slutligen måste tillsättas, för att taga reda på transaktionerna. Under någon tid221

lyckades Durnovo — som »lånat» betydande summor af Kri-voschein — hålla denne ryggen fri. Tsaren befallde till och med att ingenting om undersökningen skulle få offentliggöras. Men Durnovos förbindelser med den f. d. kollegan kommo äfven i dagen och befunnos af sådan art, att han fick tillsägelse att taga afsked.*) Durnovos efterträdare blef geheimerådet I. L. Gore-mykin, som gjort sig känd såsom en ypperlig representant för den ryska tjänstemannaklassen och på samma gång såsom fanatisk judehatare. Man far måhända icke alltför mycket vilse om man antar att sistnämda kvalifikation i högre grad än någon annan förvärfvat honom Pobedonostseffs bevågenhet. Och Pobedonostseff var numera blifven så godt som enväldig.

Det fanns dock folk i Ryssland, som hoppades att den nye inrikesministern skulle hälst i någon mån förändra kurs. Man visste att han en gång uttalat sig emot införandet af distriktchefs-institutionen, hvilken gjorde bönderna så godt som rättslösa på nytt, och tog icke i betraktande att hans gynnare Pobedonostseff då äfven opponerat mot institutionen i fråga,**) hvarför Gore-mykins motstånd mot den reaktionära institutionen mycket väl kunde bero på önskan att ställa sig in hos den mäktige beskyddaren. Att motståndet icke berott på någon grad af fri-sinthet hos den nye inrikesministern blef emellertid snart tydligt. Adeln i guvernementet Tver beslöt den 28 december 1895 — med 240 röster mot 20 — att anföra klagomål hos tsaren öfver guvernören i Tver, emedan denne fullkomligt godtyckligt förbjudit sextiosex olika personer att fungera såsom medlemmar af direktionerna för skolor, som de själfva uppbyggt och satt i

*) Mera än en månad förrän han entledigades, kunde en korrespondent meddela tidningen »New York Tribune» det faktum att Durnovo tillsagts att taga afsked samt att Sipjagin i S:t Petersburg nämdes såsom inrikesministerns efterträdare. Anledningen till afskedet var känd af litet hvar i rikshufvudstaden, enär undersökningskommissionens protokoll kommit ut bland allmänheten och till och med offentliggjorts af tidskriften »Free Russia» (decembernumret 1895).

**) Hvarför prokuratorn i heliga synoden då motsatte sig en reaktionär åtgärd har aldrig blifvit förklaradt. Man antar att hans opposition berodde på personliga motiv, som rörde antingen förslagets upphofsman, grefve Dmitri Tolstoi, eller den som slutligen genomförde det, Durnovo.222

gång. Petitionen var undertecknad bland annat af den nye kommunikationsministern furst Hilkoff och af guvernören i Nischnij Novgorod, af båda såsom medlemmar af adeln i guvernementet Tver, och inlämnades till

inrikesministern Goremykin för vidare befordran till tsaren. På Goremykins föredragning blef petitionen, eller klagoskriften lämnad utan afseende, med anmärkningen att det icke var adelns sak att petitionera i sådana angelägenheter.

De viktigaste händelserna under 1896 voro kröningen i Moskva och den stora sträjken i S:t Petersburg, där arbetarna för första gången visade en energi och sammanhållighet sådana man icke kunnat vänta af dem. Om kröningen är i detta sammanhang icke mycket att säga. Alla, som trots regeringens politik under det förgångna året envist hållit fast vid fiktionen att icke tsaren, utan hans rådgifvare buro skulden för de reaktionära åtgärderna, hoppades att det sedvanliga kröningsmanifestet skulle komma att kungöra tsarens beslut att inslå på en ny bana. De bedrogo sig äfven denna gång. Manifestet vid kröningen var i all hufvudsak likt det vid tsarens förmälning utfärdade. De enda som kommo i fullt och obetingadt åtnjutande af hans nåd voro tjänstemän, som stodo under åtal för missbruk af sin myndighet. De befriades från alla vidare obehagliga följder af sina förbrytelser — men de som blifvit lidande till följd af dessa förbrytelser fingo trösta sig och bära sina förluster bäst de gitte. De politiska förbrytarna, de förvisade och flyktingarna, förblefvo i samma läge som förut. Alla lindringar i deras öde lämnades beroende af inrikesministern, af samma administration, som godtyckligt bragt dem i elände. Kröningsmanifestet gjorde definitivt slut på möjligheten för det ryska samhället att hoppas något af den mildhet och godhjärtenhet man allmänt tillskref tsaren. Själf sörjde han för öfrigt för att äfven tron på denna personliga godhjärtenhet under kröningen betänkligt rubbades. Det väckte ingen ringa indignation bland alla lager af folket, då man erfor att tsaren på aftonen efter den enastående ohyggliga olyckan på Hodynska fältet, där mera än fyratusen människor krossades till döds, icke blott bevistade, utan till och med deltog i dansen på den bal den franska legationen tillställt. Den numera aflidne, stora amerikanska vältalaren och författaren Rob. G. Ingersoll223

gaf ett uttryck åt den värkligt civiliserade världens känslor rörande kröningsståten i Moskva, som förtjänar citeras: »Vid läsning af beskrifningars om tsarens kröning, om processionerna, tågen och festerna, om ståten och paraderandet, om den barbariska prakteq, om tyger af guld och om gnistrande ädelstenar, kunde jag icke låta bli att tänka på de stackars bönderna; på de släpande och slitande, halfmätta miljonerna; på de dystra och okunniga massorna, som till kropp och själ tillhöra denna tsar. Jag tänkte på ryggarna, som fårats af knutpiskan, på tusendena fångar, som inspärrats för att de vågat yttra en hviskning om frihet, på de hopar, som drifvits likt boskap längs de tröstlösa vägar, som leda till helvetet Sibirien. Kanonerna i Moskva voro icke tillräckligt högljudda, icke klangen af klockorna, icke trumpeternas fanfarer, för att dränka fångarnas jämmer... Kröningen är en skymf mot det nittonde århundradet. Länge lefve Rysslands folk!» •— Öfverste Ingersoll skref dock detta före den stora kröningsmassakern, som icke afhöll Herrans smorda från den franska balen.

Sträjken i S:t Petersburg 1896 kom i de flesta och viktigaste afseenden såsom en lika stor som obehaglig öfverraskning för de maktägande. Till en början hade aldrig någon arbetarerörelse af ens tillnärmelsevis lika stor omfattning förut förekommit i Ryssland. 42,000 arbetare lämnade arbetet vid fabrikerna. Det var mera än man kunde komma tillrätta med endast med tillhjälp af polisen och gendarmeriet, isynnerhet som allt tydde på att både de sträjkande och andra arbetare voro ypperligt organiserade och stodo under både skicklig och kraftig ledning. Viktigast af bevisen härför var den omständighet att 16,000 arbetare vid de Putiloffska lokomotiv-värkstäderna och 12,000 vid Alexan-droffskij-värken en tid stannade kvar i arbete under förklaring att de så gjorde för att med sin arbetsförtjänst kunna understöda de sträjkande, och att de sedan i sin tur ämnade förelägga sina arbetsgifvare samma fordringar som deras bröder vid andra värk och fabriker, det vill säga förkortning af arbetsdagen till 11 eller 10 1/2 timmar samt förbättrande af de sanitära förhållandena i fabrikerna.

Tidningarna förbjödos naturligtvis att alls tala om hela224

sträjken. Likaså förbjödos alla möten af de sträjkande och alla insamlingar af medel för att understöda dem. Allt som i den vägen gjordes måste ske i största hemlighet för att icke gifva regeringen tillfälle att ingripa med arresteringar, inspärrning och förvisningar. Men penningar insamlades det oaktadt i Ryssland och likaså i flera andra länder samt tillställdes »Ligan för arbetareklassens frigörelse», den hemliga organisation, som ledde både

sträjken i S:t Petersburg och arbetarerörelsen i allmänhet.

De sträjkandes fordringar voro ingalunda öfverdrifna. Några dagar efter arbetsinställelsens utbrott förklarade de sig nöjda om blott arbetstimmarnas antal nedbragtes från fjorton till tolf och lön utbetalades för de tre kröningsdagarna, för hvilka man gjort afdrag. Många af arbetsgifvarna voro villiga att tillmötesgå arbetarnas i själfva värket ytterst måttliga önskningar, men förbjödos uttryckligen' af polisen att så göra. I betraktande af att tsarens högtidliga intåg i S:t Petersburg inom kort skulle äga rum, riskerade regeringen icke använda direkt våld mot de sträjkande, detta så mycket mindre som rörelsen redan höll på att utbreda sig äfven till andra trakter. Man beslöt därför att söka svälta ut dem och åtnöjde sig med att låta gendarmeriet och polisen på det skarpaste bevaka alla fabriker. Arresteringar af individer man ansåg spela en ledande roll timade visst i mängd, men när arbetarna samlades till möte på ett eller annatt fält utanför staden, lät man dem hållas. De voro för många. Jäsningen var för stark att kunna undertryckas endast med polismakt.

Icke långt därpå synas vederbörande emellertid kommit till slutsatsen att svält var en alltför långsam metod. Något före den 24 juni lät polisprefekten i S:t Petersburg på husknutarna i arbetarestadsdelarna uppslå plakat, undertecknade af honom och förklarande att intet afseende komme att fästas vid arbetarnas fordringar och besvär förrän dessa återginge till arbetet. Men då skulle vederbörande myndigheter grundligt undersöka alla de förhållanden, som gifvit anledning till sträjken.

Det var första gången regeringen och dess redskap sågo sig tvungna att underhandla med undersåtar, som motsatt sig225

deras vilja och befallningar, första gången folket erhöll ett ovedersägligt bevis på den makt det genom enig sammanslutning kunde utöfva. Sträjken tog småningom slut — såsom vanligt till följd af otillräckliga penningetillgångar hos de sträjkande — utan att medföra några afgörande vinningar för arbetarna, om ock en del af deras fordringar blefvo uppfyllda. Men den indirekta vinningen var så mycket större, ty sedan de en gång kommit till inseende af sin makt, ha arbetarna i Ryssland aldrig upphört att genom bildande af föreningar och förbund och genom sammanslutning mellan dessa söka åstadkomma en allt fastare och alltmera omfattande organisation, afsedd att befordra allas intressen och försvara allas rätt.

Äfven regeringen syntes ha kommit till insikt om betydelsen af sammanslutningar i större utsträckning mellan arbetarna och af den rörelse inom alla arbetarekretsar i riket äfven lokala sträjker icke kunde undgå att åstadkomma. Polisens aktivitet gentemot arbetarekretsarna ökades i betydande mån. Enhvar, som misstänktes för att utöfva något större inflytande inom dessa kretsar, ställdes under polisuppsikt, eller helt enkelt häktades, eller sändes i administrativ förvisning. Och gentemot sträjkande blef myndigheternas, det vill säga polisens och gendarmeriets uppträdande småningom så våldsamt, att arbetarna inom kort blefvo mottagliga äfven för allmänt revolutionära, icke blott för socialistiska, deras egna intressen omedelbart berörande läror. Arbetarebefolkningen har sålunda, tack vare de maktägandes blindhet, blifvit den breda bas, på hvilken framstegsmännen, de »revolutionära» såsom de oriktigt benämnas, numera i främsta rummet bygga sina förhoppningar. I jämförelse med det faktum att de maktägande, genom att behandla de sträjkande arbetarna såsom politiska upp-rorsmakare, bibragte dem insikten att de ekonomiska problemen endast genom vinnande af politiska rättigheter kunde bringas till lösning, betydde det mindre att regeringen ansåg sig böra låta utfärda ett manifest till arbetarna, i hvilket lättnader utöfvades dem, på samma gång de tillhöllos att lefva »i enlighet med Guds sanning» — den officiella regeringsversionen naturligtvis. Och dock betecknade äfven detta manifest ett stort steg framåt i utvecklingen, så till vida att därigenom tillvaron

Det rev. Ryssland. 15226

af en ny samhällsklass i Ryssland, af arbetareklassen, blef officielt erkänd.

Såsom betecknande för regimen kan ock förtjäna antecknas furst Lobanoffs utnämning till utrikesminister, hvarigenom regeringen visade att det värkligen var dess politik, icke sin egen, fursten drifvit såsom ambassadör i Konstantinopel, då han motarbetade de europeiska stormakternas försök att stäfja de turkiska ohyggligheterna

mot armenierna. Ryssland »ville icke hafva ett armeniskt Bulgarien», det vill säga ett självständigt Armenien, som skulle komma att bilda ett hinder för fullföljandet af dess vidare planer i Mindre Asien. Att armenierna massvis slaktades och på det ohyggligaste misshandlades af kurder och andra turkiets muhammedanskt rättrogna undersåtar, betydde ingenting för den kristna, grekiskt-ortodoxa regeringen i Ryssland, jäm-fördt med dess politiska framtidsvyer.

Bland händelserna under 1896 må ännu omnämnas att den jäsning bland universitetsungdomen, som började i S:t Petersburg i anledning af förbudet för studenterna att fira universitetets årsfest, under årets lopp fortplantade sig äfven till andra universitet och nådde sin höjdpunkt i Moskva. Där hade de af regeringen förbjudna studentföreningar, som benämdes »landsmanskap» sammanslutit sig till ett allmänt stort förbund — naturligtvis hemligt — hvilket såsom sammansatt af delegerade från landsmanskapen i vissa afseenden utgjorde ett slags styrelse för dessa och för studenterna i allmänhet i dessas inre angelägenheter. Denna förbundsdelegation hade i anledning af händelserna i S:t Petersburg kommit till slutsatsen att någon större studentdemonstration borde åvägabringas såsom en protest mot de maktägandes reaktionära politik, och hade, efter olika öfverläggningar, beslutit att demonstrationen skulle erhålla formen af en åminnelsegudstjänst på dagen sex månader efter kröningsmassakern på Hodinska fältet. Men polisen fick vetskap om planen och ingrep på öfligt sätt när studenterna samlades på vägen till Vagankovo-kyrkogården, där offren för olyckshändelsen blifvit jordade. Med hjälp af kossacker dref polisen dem tillbaka till universitetet och då de vägrade att åtskiljas föstes de in i en stor militärmanege, som ligger nära intill. Allas namn227

upptecknades och trettiosex, hvilka godtyckligt af polisen utpekades såsom ledare, fördes i fängelse. Följande dag samlades ånyo ett större antal studenter i universitetet och anhöllo genom en deputation att rektorn ville utvärka de föregående dag arresterades frigifvande. Han vägrade och studenterna å sin sida vägrade följa hans uppmaning att skingras, hvarför 403 af dem arresterades och fördes till guvernementsfängelset. Af dessa blefvo sedermera 105 i administrativ väg expedierade till Sibirien, medan 26 andra endast skildes från universitetet. Och några dagar senare utfärdades en förordning, som stadgade att studenter, som framgent deltoge i några möten eller delegationer, skulle icke blott skiljas från universitetet, utan äfven administrativt förvisas från Moskva.

Därmed hade regeringen definitivt öppnat den kamp mot den bildade och bildningssökande ungdomen i Ryssland, som allt ännu pågår och som för hvarje månad ökats i bitterhet, tills de studerande såväl vid universiteten som vid allehanda andra högskolor öppet och utan reservation anslutit sig till dem, som i politisk frihet söka botemedlet mot det samhällsonda, som bragt det ryska folket i elände.

Med ändå större brutalitet förfor regeringen under samma år mot duhoborerna i anledning af deras vägran att bära vapen. Öfver 4,000 medlemmar af sekten släpades från det kaukasiska bärgsdistrikt, dit de förut förvisats, till låglandet i guvernementet Tiflis, fördelades där på de georgiska byarna •— icke flera än fem familjer i hvarje by —, där de icke ens kunde meddela sig med sina nya grannar, och lämnades utan uppe-hållsmedel att reda sig bäst de gitte. I bärgstrakten hade de redan hunnit göra sig hemmastadda, hade lyckats förvärfva sig ett anspråkslöst välstånd och begärde intet annat än att lämnas i fred. Nu fördes de från det jämförelsevis svala och hälsosamma bärgsklimatet ned till låglandets hetta och osunda luft, kunde icke medföra sina ägodelaj, tillätos icke att lefva tillsammans, så att de kunnat understöda hvarandra, förbjödos att lämna de byar, där de tvungits att bosätta sig och där de voro hänvisade till arbete hos den utfattiga befolkningen såsom enda förvärfs- och utkomstmedel. Resultatet kunde knappast bli mer228

än ett enda: förtviflad nöd, sjuklighet och dödlighet bland de fyra tusen duhoborerna och i synnerhet bland barnen, som bokstafligen dogo hoptals. Att den civiliserade världen icke förblef i okunnighet om detta nya bevis på den ryska regeringens brutala förakt för den mest elementära människorätt, berodde därpå att Leo Tolstoi och tre af hans efterföljare utfärdade ett upprop, som var riktadt till kristna både i Ryssland och i andra länder och däri duhoborernas oförskylda elände sanningsenligt skildrades. Uppropet förskaffade de förföljda hjälp från många olika håll och ledde i sinom tid till deras förflyttning i massa till Kanada. Men af de tre män, som jämte Tolstoi undertecknat uppropet, häktades och förvisades två, medan den tredje lyckades fly till England.

I början af 1897 innehöll »Free Russia» meddelande om ett egendomligt och oväntadt, ehuru måhända för de maktägande alls icke ovälkommet resultat af det icke långt tidigare i en del nya guvernement införda bränvinsmonopolet. I dessa guvernement lämnade de uselt aflönade lärarna vid botten-, eller folkskolorna i stort antal sina befattningar och antogo platserna såsom föreståndare för regeringens utskänkningsställen, där inkomsterna voro betydligt bättre. Redan då hade bränvinsmono-polets fördärfliga värkningar börjat visa sig i och genom ökad spritkonsumtion. Krogar öppnades på regeringens vägnar och för dess räkning öfverallt, där sådana icke tidigare existerat, och superiet bland bönderna tilltog naturligtvis i samma proportion, liksom fattigdomen och sjukligheten. Efter att genom vanvettiga skyddstullar ha gjort det omöjligt för bönderna att anskaffa hvad de kunde behöfva för att förbättra sitt jordbruk, gjorde den reaktionära regimen det nu till sin uppgift att frånlocka dem äfven de ringa medel tullar, skatter och ockrareräntor låtit dem behålla.

Meddelandet om skollärarnas ombyte af värksamhet torde till och med ingått i den ryska tidningsprässen, ehuru naturligtvis utan alla kommentarier, som skulle påpekat fenomenets värkliga betydelse. Censuren hade blifvit skarpare än någonsin, hvarje ord, möjligt att tolkas såsom innebärande kritik af regeringen eller underlydande myndigheter, undertrycktes. Men det229

oaktadt kunde författare och prässorgan då och då meddela fakta, som — måhända till och med utan att meddelarna tänkte på det — spredo ett det bjärtaste tänkbara ljus öfver olika förhållanden. Så t. ex. offentliggjorde »Juriditscheskaja Gaseta» år 1897 en artikel af senatorn Tagantseff rörande den af regeringen inslagna (och än i dag praktiserade) metoden att öfverföra från de vanliga och lagliga domstolarna till krigsrätt alla mål, däri en eller annan maktägande ville få till stånd en dödsdom. Senatorn-författaren kunde själffallet icke tillåta sig någon direkt kritik af denna metod, nämde endast att dåmera hvarje generalguvernör erhållit rätt att sålunda låta öfverföra mål och meddelade det statistiska faktum att under femtonårsperioden 1876—1891 icke färre än 292 personer på grund af sådana krigsrättsdomar blifvit afrättade i Ryssland, däraf 120 militärer — mest soldater — och 172 civila. Om man nu betänker att så godt som alla dessa afrättade utgjordes af personer, som icke ens enligt rysk lag af domstol skulle kunnat fällas till dödsstraff*), utan som väckt de maktägandes förbittring genom att söka sprida kunskap bland de okunniga massorna om de rättigheter, som tillkomma hvarje människa emedan hon är människa, och som drifvits att till själfförsvar i vissa fall möta våld med våld — betänker man detta och sammanställer det med den s. k. administrativa rättskipningen och allt hvad därtill hör, så kan man ur senator Tagantseffs torra artikel få material till mer än en volym om gräsligheten af den regim, som då rådde och ännu råder i Ryssland.

Föga mindre upplysande, ehuru på ett helt annat område, var en annan artikel, som ungefär vid samma tid, också med censurens begifvande, offentliggjordes i »Finansiella Budbäraren» och som gällde den ryska finansministerns protektionspolitik. Artikeln hade alls icke formen af en kritik. Den talade endast om att regeringen, »för att uppmuntra den nationella industrin», placerat alla regeringsordres för järn- och stålprodukter hos in-

*) Undantag utgjorde de, som direkt eller indirekt deltagit i attentat mot tsarens lif, men de voro icke flera än högst ett tjugutal under den period statistiken gällde.230

hemska fabrikanter, naturligtvis till sådana pris den orimliga skyddstullen gjorde det möjligt för idkare af denna industri att bestämma. Affärerna med regeringen ställde sig så mycket förmånligare för industriidkarna som den ryska regeringen, hvilken själf bygger sina järnvägar, krigs- och andra fartyg o. s. v. är den ojämförligt största konsumenten i hela riket af järn och stål. Därför brydde sig de största fabrikanterna icke synnerligt om den enskilda konsumtionen, hvarför ingen konkurrens värd att nämna kunde äga rum beträffande tillgodoseendet af dess behof, så att skyddstullarna skulle motvärkats, utan stego prisen på hithörande industrialster så orimligt högt, att t. ex. gjutjärn betingade 300 % mera än i Tyskland och England, medan priset för i Ryssland tillvärkade redskap och annat, hvarför gjutjärn behöfdes, helt naturligt steg ännu mera. I stället för att ökas i förhållande till kulturens utbredning, såsom fallet är med förbrukningen af järn i alla civiliserade länder, minskades den faktiskt — beräknadt per hufvudtal innevånare — i Ryssland. Artikeln i fråga konstaterade visst att förbrukningen af järn

i Ryssland under femton år stigit från 302 till 461 miljoner pud, men den nämde icke att denna ökning något så när precis svarade emot folkökningen i riket. Och ännu mindre nämde den att ökningen under många års förlopp till stor del berodde på byggandet af den sibiriska järnvägen, för hvilken massor af järn behöfdes. Med afdrag från totalsumman af järnkonsumtionen af denna järnvägs behof, visade det sig alltså att folket själft använde ett förhållandevis mindre kvantum järn, eller med andra ord att dess konsumtionsförmåga befann sig i kontinuerligt aftagande, fattigdomen i stigande. Man måste läsa mellan, eller bakom raderna för att få fram värkliga och fulla betydelsen af den statistik censuren gillat till offentliggörande.*)

*) Det vore en lätt sak iör författaren att ur till hans förfogande ställdt material sammanställa ett par, tre volymer af fakta belysande den reaktionära regimens utveckling och de resultat den åvägabragt under Nikolai II:s regering. Men för att omöjliggöra invändningen att sådana fakta äro »obestyrkta», är det skäl att endast anföra sådant, som icke ens den officiella ryska censuren an-.sett sig böra undertrycka, hälst utdrag ur den officiella statistiken, rätt lästa, .äro fullt tillräckliga att visa hvarje tänkande människa huru oerhördt eländigt det ryska folkets tillstånd är, betraktadt ur civiliserad synpunkt.231

En annan, högeligen upplysande statistisk uppgift — från hösten 1897 — är den, äfven i den ryska prässen offentliggjorda, om antalet inträde sökande och inträde beviljade elever vid olika högre lärovärk i riket. Vid universitetet i Kiev beviljades inträde åt 450 unga män af ortodox trosbekännelse, i det närmaste alla sökande, men endast åt 45 judiska studenter af inalles 80, som sökte inträde. Teknologiska institutet i Harjkoff mottog endast 125 af 365, som anmälde sig till inträde i lärovärket, däraf 7 judar af 60 anmälda. Till polyteknikum i Riga beviljades inträde åt endast TU % af de anmälda judiska studenterna, o. s. v. Sträfvandet att så vidt möjligt beröfva judar alla tillfällen till inhämtande af bildning och kunskaper, fullföljdes med om möjligt större ifver och mera cynisk hänsynslöshet än någonsin. Bevisande i detta hänseende är äfven det svar ett antal förmögna judiska affärsmän i staden Berditscheff, hvars befolkning till fyra femtedelar utgöres af judar, erhöll på sitt anbud till undervisningsministern om en större summa för grundande i nämda stad af ett högre läroverk, hvilket förslagsställarna på samma gång för-bundo sig att för framtiden underhålla. Ministern förklarade sig på regeringens vägnar villig att tacksamt mottaga det gjorda, frikostiga anbudet, men på vilkor att judiska elever endast till en tjugondedel af hela elevantalet — 5 X, medan 80 % af stadens innebyggare utgjordes af judar! — skulle få mottagas i det ifrågasatta lärovärket. Anbudet återtogs.

Äfven från det religiösa området finnas officiella bevis för att den Pobedonostseffska andan fortsättningsvis var rådande i minst samma potens som tillförene. I augusti 1897 sammanträdde under heliga synodens auspicier i Kasan en kongress af två hundra präster, lärare vid andliga seminarier och vid kyrkoskolor, för att öfverlägga om medel att göra slut på utbredningen af sekterismen. Af de officiella meddelandena om kongressens diskussioner och beslut framgår, dels att både stundismen och andra med denna besläktade irrläror trots de af myndigheterna använda våldsmedlen fortforo att sprida sig, dels att det ortodoxa prästerskapet var villigt att gå till och med längre i förföljelser mot olika tänkande än den Pobedonostseffska regeringen.

Stundisterna hade, sedan de förbjudits att alls hålla några232

bönemöten, öfverallt där luterska kyrkor funnos, börjat besöka dessa och de luterska prästerna hade visat dem tillmötesgåendet att vid gudstjänster för dem använda ryska språket. I anledning häraf beslöt kongressen hemställa att luterska präster måtte förbjudas att fira gudstjänster på ryska. Vidare beslöt kongressen anhålla att regeringen måtte förklara de s. k. Tolstoi-anerna — Leo Tolstois efterföljare — vara hvad »lagen» betecknar såsom en sekt, »synnerligt farlig för kyrkan och staten», på det att denna nya sekt liksom andra hörande till samma kategori, skulle kunna utrotas med eld och svärd. Beträffande de »gammaltroende» och andra sekterister af mindre farlig art beslöt kongressen hemställa att deras afvikande religiösa åsikter måtte förklaras utgöra en »last» — för att mir'erna (bykommunerna) på dem skulle kunna tillämpa sin rätt att till Sibirien förvisa »lastbara» medlemmar af kommunen. Vidare att offentliggörandet af luterska liturgiska böcker skulle förklaras »farligt», det vill säga förbjudas; att sekterister skulle förbjudas att såsom arbetare och tjänare engagera minderåriga bekännare af den grekisk-ortodoxa religionen och att fullvuxna sådana bekännare, som voro

anställda hos sekterister, skulle ställas under särskild uppsikt af de ortodoxa prästerna. Slutligen anhöll kongressen att lagen, som stadgade straff för offentligt förfäktande af sekte-ristiska läror, måtte ändras så till vida, att kvalifikationen »offentlig» bortfölle, så att lagen kunde erhålla vidare tillämpning. Alla dessa beslut fattades enhälligt. Det är måhända onödigt tillägga att prokuratorn i heliga synoden, reaktionens själ och styrande ande, sörjde för att kongressens hemställningar ledde till önskade påföljder, hvarigenom de talrika ryska sekteristerna af olika denominationer bragtes i ett ännu värre läge än förut.

Slutet af år 1897 bevittnade början af en ny hungersnöd i Ryssland, om möjligt till och med svårare än den 1891—1892, och bevittnade samma politik som då från regeringens sida gentemot det svältande folket. Redan på hösten fastslogs det officielt af jordbruksministern att sexton guvernement ledo nöd på grund af totalt felslående af skörden, bland dem fjorton af de guvernement, som 1891—1892 lidit mest och som fortfarande ledo af följderna af hungersnöden då. De skulle naturligt-233

vis främst behöft understöd, men regeringen hyste en motsatt-åsikt. Semstvo-församlingen i Voronesch hade anstält en grundlig undersökning af förhållandena och allmogens behof och hade på grund af denna uppskattning anhållit om ett större lån af allmänna medel, för att kunna anskaffa nödiga lifsmedel, kreatursfoder o. s. v. Men regeringen vägrade, l:o emedan semstvo-församlingen icke i sin kalkyl upptagit värdet af sådan egendom bönderna kunde sälja (bohag, dragare, kreatur, redskap o. s. v.) och 2:o emedan icke mera än en niondedel ännu återbetalats af det understöd befolkningen i guvernementet erhållit under den förra hungersnöden. Att skörderesultaten äfven under de mellanliggande åren varit alltför dåliga att göra återbetalning möjlig för befolkningen, togs icke i betraktande. Det enda de maktägande till en början gjorde var att anbefalla skatteindrifvarna i de af missväxten drabbade trakterna att icke använda tvångsmedel (prygel) för att tvinga bönderna att betala sina skatter.

Till 1897 års händelser hänför sig också ett bref rörande behandlingen af sekterister från Leo Tolstoi, offentliggjordt i »Peter-burgskia Vjädomosti», hvars utgifvare, furst Ouchtomskij, på grund af sina personliga förbindelser med tsaren lyckades undgå censurens ingrepp i detta fall. Brefvet gällde en form af förföljelse, sekteristers beröfvande af deras barn, som väl äfven förut praktiserats, men aldrig i så stor utsträckning som nämda år, och lydde som följer:

I slutet af sistlidna april kommo flera medlemmar af molokaner-sekten till mig med en anhållan att jag måtte hjälpa dem i deras nöd. I två af deras byar, Semljanka och Antonofka af distriktet Bousouluk, hade fem barn, från två till elfva år gamla, borttagits från föräldrarna på grund af art. 39 i lagkodexen. Dessa molokaner inlämnade petitioner till alla myndigheter; jag gjorde också hvad jag kunde för dem, men alla våra ansträngningar voro fåfänga. Och i midten af september kommo dessa människor igen till mig och bönföllo att jag på något sätt skulle bistå dem att återfå sina barn. Vid samma tid disputerade tidningarna häftigt om huruvida kongressen af andliga i Kasan hade beslutit söka förmå regeringen att låta borttaga deras barn från sekterister234

och andra olika tänkande. Några tidningar påstodo bestämdt att ett sådant förslag gjorts och fördömde det på det skarpaste; andra försvarade varmt kongressens medlemmar och förnekade möjligheten af ett sådant förslag. Af denna diskussion måste såväl det ryska samhället som äfven främlingar, intresserade af frågor rörande den ryska regeringens förhållande till sekteristerna, ha dragit slutsatsen att, ehuru vi ännu icke kunna berömma oss af fullständig religiös tolerans, åtminstone sådana åtgärder som skiljande af barn från deras föräldrar äro otänkbara bland ryssar, då själfva omnämnandet af blotta möjligheten af ett sådant steg väckt allmän indignation i både liberala och de flesta konservativa och ortodoxa prässorgan. Och dock beröfvas icke blott molokanerna, utan enligt hvad jag vet, äfven många andra sekterister sina barn. Och detta göres på grund af lagen, enligt art. 39*), så att medlemmarna af kongressen icke behöfde anhålla om någonting. Huru som hälst tjänar det till intet att ställa till bråk om att man begär det som redan såväl i teori som i praktiken existerar-'.

Tilläggas må att denna form af förföljelse, som ursäktas med »nödvändigheten» att undandraga barnen deras sekteristiska föräldrars skadliga inflytande och förskaffa dem en ortodox uppfostran, utöfvades på grund af ett cirkulär från inrikesministern Goremykin, som anbefallde åtgärden med åberopande af den nämda artikeln i

lagen.

I början af 1898 timade tvänne ministerombyten. Undervisningsministern Deljanoff afled och efterträddes af Bogoljäpoff, ett af Pobedonostseffs lydigaste kreatur, och till krigsminister efter Vannofskij utnämdes general Kuropatkin, en obildad uppkomling, som hade sin tjänstvillighet gentemot de reaktionära maktägande att tacka för sin upphöjelse i långt högre grad än ådagalagda kunskaper och förtjänster. Ingen annan förändring af den rådande regimen följde af dessa utnämningar än en ytterligare skärpning af reaktionen.

Från början af detta år är ett annat bref från Leo Tolstoi, ett upprop om understöd och hjälp för de af hungersnöd lidande

*) Artikeln handlar »om förekommande och hindrande af brott».

Förf.s not.235

bönderna, hvilka af regeringen lämnats att reda sig bäst de gitte. I brefvet sade Tolstoi bland annat:

»/ guvernementet Voronesch är nöden förfärande. All spanmål är i det närmaste slut, men förråden af kål och potatis räcka ännu någon tid. Försäljningsställen ha öppnats för att förse allmogen med förnödenheter till lågt pris, men inga lifsmedel kunna anskaffas och kunderna hafva inga penningar att köpa dem med, ens till de billigaste pris. Till följd af den dåliga skörden senaste höst förtjänade de endast knappaste arbetslöner. All boskap ha de nödgats offra och de olyckliga stackarena kunna endast bjuda sina kläder i utbyte mot föda. Medan en ko kan köpas för tio rubel, noteras rågmjöl, till största del uppblandadt med affall, till prohibitivt pris. På orter i närheten af järnvägarna kunde penningar rädda många lif, men för befolkningen i aflägsnare distrikt kunna äfven de frikostigaste utlägg göra mycket litet. Tusenden måste omkomma utan någon möjlighet till räddning.»

Största uppseende af händelserna under nu ifrågavarande år väckte Nikolai II:s s. k. fredsmanifest, däri han föreslog att makterna skulle ena sig om att inskränka de år efter år ökade rustningarna. Det fanns värkligen i olika delar af världen folk i myckenhet, som trodde att den ryska tsaren ämnade ställa sig i spetsen för en storartad fredsrörelse, utgående från regeringarna, icke från folken. Dessa godtrogna togos snart ur sin villfarelse genom ett annat manifest, dessmedels tsaren sammankallade Finlands ständer till urtima landtdag för att öfverlägga om ett kejserligt förslag att i betydande mån öka den finska armén. Det var vid denna punkt man till en början mest fäste sig i den öiriga världen, emedan den stod i så skriande motsats till de i freds- och afväpningsmanifestet uttalade afsikterna, att man antingen måste tro att detta manifest hycklade känslor, som dess utfärdare alls icke hyste, eller också att han icke begrep hvad den »värneplikts-reform» innebar, som han förmåtts att föreslå för Finland.

I detta land kunde man, så snart innehållet af den kejserliga lagpropositionen i hufvudsak blef kändt, icke hysa tvifvel om den där bakom liggande afsikten att på allvar taga itu med det finska storfurstendömets förryskning. Utnämningen kort236

därefter af general Bobrikoff, en såsom samvetslös lycksökare känd militär, som egentligen aldrig sett aktiv militärtjänst, till generalguvernör, bekräftade i allo de farhågor kallelsen till urtima landtdag förorsakat.

Stort uppseende i den civiliserade världen väckte äfven duhoborernas massutvandring från Ryssland under 1898. Under den korta tid en del af dem tvingats att lefva i guvernementet Tiflis, hade 1,200 personer, mest barn, af inalles 4,500 aflidit till följd af sjukdomar och umbäranden. De återstående voro bragta till gränsen af förtviflan, färdiga att göra hvad som hälst för att undslippa förföljelsen — hvad som hälst utom att afsvärja sin tro. I den punkten rådde regeringens redskap icke på dem, så fridsamma och undergifna de än i allt annat voro. Alla tänkbara våldsmedel hade försökts, men utan påföljd, och då sågo sig de maktägande slutligen tvungna att gifva efter och tillåta duhoborerna att emigrera. Inalles åtta tusen af dem öfver-fördes i olika afdelningar till Kanada, där de erhöllo jord af regeringen och där flera af duhoborkolonierna synas på god väg att förvärfva större välstånd än de kunnat drömma om i eget land. Icke alla tillätos emellertid att utvandra. De som uppnått värnepliktsåldern skickades, då de vägrade att bära vapen, till trakter norr om polcirkeln i Sibirien för hela den tid deras tjänstgöring i den aktiva armén och reserven skulle räckt, eller inalles aderton år!

De värnepliktiga duhoborerna betraktades såsom motståndare och fiender till regeringen och behandlades därefter. Ty i detta afseende hade de maktägande lika litet som i något annat förändrat metoder. Några revolutionära våldsdåd eller ens försök till sammansvärjningar och våld hade icke på flera år förekommit. Polisen rapporterade visst tid efter annan om upptäckta komplotter och tillärnade attentat, men dess rapporter af detta slag vunno knappast tilltro hos någon annan än tsaren, som måhända ej skulle befunnits fullt så villig att bifalla till den regerande kamarillans våldspolitik, om han vetat att de massvis häktade revolutionärerna i själfva värket aldrig tänkt på några attentat mot hans helgade person, utan i de flesta fall voro antingen studenter, som agiterade emot de olidliga universitetsreglementena,237

eller arbetare, som sökte åstadkomma sammanslutning och organisation bland sina kamrater, för befordrande af allas gemensamma intressen.

Under 1898 kunde en tydlig stegring af polisens och gen-darmeriets värksamhet iakttagas. Inom tio månader häktades öfver ettusen män och kvinnor, delvis gossar och flickor, som ännu på långt när icke voro fullvuxna, alla »för politiska orsaker». I januari företogos husundersökningar och massarresteringar i guvernementet Saratoff; i februari i staden Nikolajeff, vid Svarta Hafvet och i Ivanovo-Vosnessensk, där 70 arbetare häktades; i mars i S:t Petersburg, Kiev (77 häktningar), Moskva (30 män och kvinnor häktade), och Saratoff; i april igen i S:t Petersburg och i Odessa, där 32 män och kvinnor på en gång häktades. Under de följande månaderna i Vitebsk, Vilna (30 till 40 häktade i hvardera), i Kaluga, Warschau och Lodz, där icke mindre än 200 arbetare häktades på en gång, o. s. v. Fängelserna i Voronesch, Kiev, Odessa och andra guvernementsstäder fylldes af politiska »förbrytare», som undergingo straff på administrativ befallning, eller höllos i ensamhetsfängelse för att uppmjukas till en blifvande ransakning, medan tjogtal andra voro på väg till Sibirien, allt på befallning af rikspolischefen, inrikesministern, i S:t Petersburg. Om någon rättegång mot politiska förbrytare var det aldrig vidare fråga, den administrativa rättskipningen — sit venia verbo! — hade blifvit den enda och är så ännu i dag. Ensamt i S:t Petersburgs fängelser funnos i september 1898 ett hundra sjutton män och 33 kvinnor — femton af de förra i Peter Pauls fästningens kasematter — som aldrig undergått ens någon värklig ransakning, dess mindre blifvit dömda, men som det oaktadt betraktades och behandlades såsom öfverbevista, farliga brottslingar.

Den öfvervägande största delen af dessa fångar utgjordes af arbetare, som icke låtit någonting värre komma sig till last än att de sökt bilda fackföreningar, för att åvägabringa en förbättring af de usla vilkor, hvarunder de arbetade och lefde och hvilkas uselhet till och med af höga regeringsämbetsmän någon gång erkändes, om icke offentligt så dock officielt i rapporter till tsaren personligen.238

Synnerligt belysande för regeringspolitikens resultat och intressant på grund af sin oförblommerade öppenhet är en sekret rapport af denna tid från generalguvernören i Polen, furst Imer-etinskij, till tsaren. Huru en afskrift af denna för den styrande kamarillan så obehagliga rapport råkat i »obehöriga» händer, kan icke omtalas, men säkert är att den är autentisk och lika säkert att furst Imeretinskij ingalunda skildrade förhållandena i alltför dystra färger. Han började med en förklaring att den revolutionära andan i Polen, trots allt som sedan upproret 1863 gjorts för att undantrycka den, ännu var lika stark som någonsin och att regeringen icke kunde undertrycka den. Vidare förklarade fursten att de ryska regeringstjänstemännen i Polen — polacker få icke användas — voro »endast halfbildade, icke synnerligt intelligenta, obelefvade, likgiltiga, lata, ohöfliga och råa i sitt uppträdande» och att de borde erhålla bättre utbildning och bättre aflöning för att polackerna skulle få någon respekt för den ryska regeringen. Så påpekar han i rapporten nödvändigheten af undervisning i polska i alla skolor, af tillåtelse för romersk-katolska präster att meddela religionsundervisning i skolorna, och af bibliotek af polska böcker öfverallt i landet. Endast genom sådana åtgärder, försäkrade fursten, kunde den ryska regeringen väcka känslor af lojalitet och trohet hos polackerna.

1 ännu skarpare ordalag utlät sig rapporten om det ekonomiska läget i Polen. Bönderna hafva icke tillräckligt jord för att kunna lefva, sade landets generalguvernör, regeringen har ingen jord kvar att gifva dem och godsägarna vilja icke sälja. Följden är att allmänt missnöje existerar och att den revolutionära rörelsen sprider sig bland allmogen, som förut hållit sig på afstånd från politiken. På samma gång spridas fackföreningsidéer från

västern bland fabriksarbetarna, som lida af föråldrade lagar, hvilka möjligen kunna gå an i Ryssland, men icke äro tillräckliga för Polen.

Af hela rapporten framgår, ehuru det icke i tydliga ord blef utsagdt, att furst Imeretinskij ansåg regeringens politik i Polen i alla afseenden misslyckad, emedan den på alla områden skapat ett beklagligt tillstånd. Dokumentet, som på sin tid refererades239

af »Times», är af stort värde såsom grund för bedömande af den reaktionära regimens frukter i allmänhet, ty att förhållandena i Ryssland i intet hänseende voro bättre, på det ekonomiska området till och med sämre än i Polen, framgår tydligt nog af det, som härofvan om dem anförts.

Den ryska regeringens hållning och dess redskaps uppträdande under åren sedan Nikolai II:s tronbestigning hade småningom bibragt världen öfvertygelsen att tsaren helt och hållet blifvit en marionett i den kamarillas händer, som i all hufvudsak inspirerades och styrdes af Pobedonostseff. Man hade snart nog kommit till insikten att det i början med så mycken entusiasm och så många loford mottagna fredsmanifestet, var en lek herrar ministrar ansett lämpligt att låta tsaren roa sig med under det de själfva fullföljde sina reaktionära syften till deras yttersta konsekvenser. Där och hvar sökte man visst ännu hålla fast vid hoppet att Nikolai II ämnade inslå en ny kurs, som småningom skulle bli gällande äfven i Ryssland, men för hvar månad, som förgick, bleknade dessa förhoppningar allt mera. Slutligen dräpta blefvo de äfven hos de mest sangviniska genom tsarens beryktade finska statskupps-manifest af den 15 februari 1899, då han hänsynslöst bröt sin regentförsäkran att oförryckta upprätthålla Finlands rättigheter och privilegier. Det fanns icke ett hederligt och ointresseradt prässorgan i hela den civiliserade världen, som icke i dess rätta belysning framställde detta löftesbrott, knappast ett som icke rent ut sade att tsaren därmed gjort slut på alla förhoppningar om resultat af den i anledning af hans afväpningsmanifest sammankallade fredskonferensen, emedan han gjort det omöjligt för någon att vidare hysa något förtroende till hans afsikter.

Och som om detta icke varit nog iscensattes omedelbart därefter i S:t Petersburg en kallblodigt planlagd, förberedd och utförd massprygling af studenter genom polisen, som enkom för tillfället beväpnats med knutpiskor, sådana den ryska polisen annars icke innehar. Det gick ett skri af förbittring öfver denna oerhörda brutalitet genom hela det bildade Ryssland, såväl som genom de bildade kretsarna i den öfriga världen, men tsaren och den ryska regeringen berördes icke däraf, tvärtom blef polis-240

prefekten i S:t Petersburg, som anordnat pryglingen, belönad för sitt nit i själfhärskaredömets tjänst.

Studenterna höllo talrikt besökta protestmöten och öfverläggningar, för att rådslå om hvad de borde göra för att erhålla upprättelse. Och universitetets rektor i egen person uppträdde vid ett sådant möte med ett tal, däri han medgaf att polisens uppträdande varit olagligt och brutalt, men på samma gång förklarade att ingen laglig väg fanns för uppträdande mot polisen och att han, ehuru han till inrikesministern inlämnadt klagomål i anledning af det timade, icke var öfvertygad om att ej de skyldiga skulle erhålla belöning i stället för straff! På grund af allt detta uppmanade han studenterna att lugna sig och icke företaga någonting. Men de lugnade sig ej. De beslöto tvärtom att sträjka från alla föreläsningar och om detta beslut enade sig studerande vid så många andra af rikets universitet och högskolor, att antalet sträjkande inom kort uppgick till tretton tusen studenter af båda könen.

Sträjken väckte stort uppseende öfverallt i Ryssland och gaf upphof åt diskussioner för och mot, under hvilka det bland annat blef så tämligen utredt hvarför vederbörande i S:t Petersburg planerat och utfört öfverfallet på studenterna. Det hade någon tid därförinnan på allvar ifrågasatts att upphäfva det i hufvudstaden sedan längre tid rådande belägringstillståndet och detta oroade en mängd högre och lägre tjänstemän, som dels skulle förlorat sina sysslor, dels lidit betydande minskning i inkomster, ifall så skett. För dem skulle något utbrott bland studenterna varit synnerligen välkommet såsom anledning att fortfarande upprätthålla belägringstillståndet. Men studenterna gingo icke i fällan. Icke ens vid sina protestmöten gingo de längre än till hvisslingar och tjut såsom demonstration mot sin rektor. Och sedan han aflägsnat sig, efter att ha förklarat att alla studenter, som deltoge i möten, skulle komma att behandlas i enlighet med kriminallagen, åtnöjde sig dessa med att nedrifva de plakat angående detta stadgande rektorn låtit uppspika, hvarpå de åtskildes. De som hade sina bostäder på den sida af

Nevan där universitetet låg, det vill säga de allra flesta, kommo lyckligt hem, men de öfriga, som måste öfver floden, funno isen upp-241

bruten och den närmaste bron besatt af en stark afdelning polis. De tågade då, åtföljda af en hop nyfikna till en annan bro, men blefvo på vägen dit bokstafligen öfverfallna af polisen, som följt dem. Flertalet af de öfverfallna utgjordes af medlemmar af förmögna familjer — bland andra fem söner till ledamöter af den kejserliga senaten - — och detta jämte den stora utsträckning strejken antog gjorde att tillgången i icke alltför vanställdt skick kom "till tsarens öron. Han gaf general Vannofskij i uppdrag att undersöka saken, sedan den varit föremål för diskussion i minister-lconseljen, där finansministern Witte, understödd af flera sina kolleger, röstat för en undersökning, medan Pobedonostseff, Goremykin och Bogoljäpoff (undeivisningsministern) röstade emot en sådan.

Medan Vannofskij gjorde sig i ordning att börja sin undersökning, lät polischefen emellertid i all tysthet häkta och deportera de studenter, som kunde aflägga mera graverande vittnesmål och därjämte dem, som man visste stå i spetsen för studenternas gemensamma organisation. För säkerhets skull hade emellertid suppleanter valts för alla medlemmar af organisationens bestyrelse, hvarför denna kunde fortsätta sin aktion oberoende af häktningarna. I ett af de hektograferade cirkulär denna bestyrelse utfärdade hette det bland annat: »Vi betrakta det närvarande fallet såsom ett utslag af det i Ryssland härskande systemet, som är fotadt på godtyckligt våld, på undertryckande af yttrandefriheten och på saknaden af de mest elementära, de heligaste rättigheter till individuell utveckling. Vår protest är därför riktad mot detta regemente af våld och maktmissbruk, mot hvilket det icke gifves någon annan säkerhet än lagen och dess okränkbarhet.» På annat ställe i cirkuläret sade dess ut-färdare: »Undvikande alla trånga partisynpunkter ha vi gifvit denna rörelse en allmänt social och värkligt politisk karaktär.»

Det var första gången studenterna gjorde öppen front mot envåldssystemet, men det blef ingalunda den sista. Samhällets sympatier voro helt och hållet — med undantag endast af byråkratins — på deras sida och stegrades i mån som strejken utbredde sig till ytterligare högskolor. Men oaktadt detta, oaktadt tsarens första impuls att göra studenterna rättvisa och oaktadt

Det rev. Ryssland. 16242

Vannofskijs förslag sedan han slutfört sin undersökning, att bevilja studenterna större själfständighet och utvidgade rättigheter, anslöt sig Nikolai II åter till de åsikter, som förfäktades af reaktionens målsmän, Pobedonostseff och hans lydiga redskap inrikes- och folkupplysningsministrarna. En kejserlig ukas utfärdades, som kort och godt förklarade att studenter, som framgent komme att göra sig skyldiga till deltagande i en »strejk», komme att stickas in i armén såsom soldater, för att lära sig lydnad och disciplin. Att ukasen icke var en tom hotelse är kändt, men kändt är likaledes att denna nya, enastående brutalitet, långt ifrån att »lugna» den studerande ungdomen, tvärtom drifvit ett flertal af denna in i de revolutionäras led.

Denna »reform» af universitetens disciplinsreglemente väckte stark förbittring i alla bildade kretsar i Ryssland, isynnerhet som den föregåtts af åtgärder mot flera af de mest framstående professorerna vid olika universitet, emedan de gjort sig kända för frisinnade åsikter. Icke färre än tio professorer vid universitetet i Moskva afskedades, fyra vid universitetet i S:t Petersburg delade samma öde och likaså flera eller färre vid andra högskolor. Sådana åtgärder och förordningar kunde icke annat än öppna hela det ryska samhällets ögon för det faktum att af tsaren personligen ingenting alls stod att hoppas, att han icke ett ögonblick kunde höja sig öfver den despotiska byråkratins nivå, utan i allt fullgjorde dess vilja.

Ett ytterligare bevis för att så var erhöll man under samma tid, då studentstrejken pågick, i och genom en sekret rapport från generalguvernören i Kaukasien, furst Galitsin, till tsaren, som försett rapporten med marginalanteckningar, hvilka jämte självfva dokumentet offentliggjordes af »Times» i London. I denna rapport uttalade sig Galitsin — efter tolf månaders tjänstgöring såsom generalguvernör — om förhållandena i provinsen, meddelade åtgärder han vidtagit för att »förbättra» dem och föreslog ytterligare reformer i samma anda. Främst hade han fäst sig vid den utpräglade nationalanda, som besjälade de i general-guvernörsdömet bosatta armenierna

och som fursten ansåg innebära en beaktansvärd fara för det ryska väldet. Bevis för tillvaron af en sådan separatistisk nationalanda fann Galitsin i de243

välgörenhetsinrättningar, skolor o. s. v. den armeniska nationaliteten med egna medel inrättat och upprätthöll. Och bästa sättet att motarbeta denna nationalanda ansåg den kaukasiska generalguvernören vara ställandet af alla sådana inrättningar under den ryska regeringens direkta kontroll. Han uttalar sig därför också i amplaste ordalag om värkningarna af tsarens dekret af den 14 juni 1897 angående ställande af de armeniska kyrkoförsamlingarnas skolor under det ryska folkupplysningsministeriet och anmäler att i enlighet med detta dekret 320 armeniska skolor, på grund af prästerskapets vägran att underkasta sig dekretets stadganden, blifvit stängda, medan 31 ännu voro i värksamhet.

nMew>, heter det vidare i rapporten, »några af dessa ha sedermera blifvit stängda, antingen på grund af lärarnas inkompetens, eller emedan prästerskapet i enlighet med patriarkens instruktioner vägrat medel för deras upprätthållande ... I det kejserliga dekretet af den 14 juni 1897 är visst ingenting sagdt, det är sannt, om öfverförande äfven af de armeniska kyrkoskolornas egendom, men detta antogs vara underförstådt, då skolorna skulle vara onyttiga utan medel att upprätthålla dem. Jag har därför anhållit om Ers Majestäts sanktion af öfverförande af de stängda armeniska skolornas egendom till folkupplysningsministeriet och afvaktar vidare förhållningsregler.»

Den armeniska befolkning, som haft olyckan att bli ställd under furst Galitsins förvaltning, hade med andra ord beröfvats de bildningsanstalter den själf grundat och upprätthållit såväl som dessa bildningsanstalters egendom och medlen för deras underhåll, allt detta på grund af den mest cyniska godtycklighet man gärna kan föreställa sig. Men tsaren behagade icke desto mindre hedra furst Galitsins rapport om våldsåtgärderna med en marginalanteckning som lydde: -"det är rätta sättet att handla». Och furstens förslag att undertrycka en del armeniska välgörenhetsföreningar, emedan de »spridde upplysning i trångt nationell mening» gillades i princip af tsaren med marginalannotationen: »förtjänar omsorgsfullt öfvervägas».

Det bevis för Nikolai II:s sympatier för reaktionen, som244

marginalanteckningarna till furst Galitsins rapport utgjorde, kom icke längre såsom en öfverraskning för den civiliserade världen. Hans vägran i mars 1899 att mottaga den af en half miljon människor undertecknade adress, som den finska femhundra-mannadeputationen förde till S:t Petersburg, jämte det så enfaldigt affattade svaret till denna -deputation, samt det rätt ohöfliga bemötande han visade och lät visa de representanter för den civiliserade världens högsta kultur, hvilka på sommaren anhöllo om audiens för att till honom framföra hofsamma vädjanden till förmån för Finland, hade redan öfvertygat enhvar tänkande om att själfhärskarens personliga inflytande på själfhärskaredömets styrelse sjunkit under nollpunkten.

I november 1899 entledigades inrikesministern Goremykin, hvars ställning under någon tid varit vacklande i anledning af hans oskicklighet både i kampanjen mot studenterna och i försöken att föra tsaren bakom ljuset beträffande hungersnödens utsträckning. Därtill kom sedan upptäckten att bakom de häftiga angrepp mot finansministern Witte, som gjorts i tidskriften »Russkij Trud», stod en af de högre censurämbetsmännen, en af Gore-mykins underlydande, hvarför man antog att angreppen skett med inrikesministerns goda minne. Häraf begagnade sig Witte med sådan framgång, att Goremykin erhöll afsked och D. S. Sipjagin i hans ställe utnämdes till inrikesminister.

»Russkij Trud» blef indragen för alltid, men dess utgifvare, Scharapoff, lät sig icke därmed nöja, utan riktade till rikskontrollören Filippoff en skrifvelse, däri han öppet beskyllde finansministern för delaktighet i en del stora underslef, som kort förut kommit i dagen, samt för vanskötande af finanspolitiken. Af den långa skrifvelsen förtjänar följande utdrag — efter »Free Russia» — att anföras:

»Ur bilagda exemplar (n:o 39) af Russkij Trud kan ers excellens inhämta 1) att vårt land står omedelbart inför en mycket allvarsam ekonomisk och finansiell kris, orsakad af finansministerns afsiktligt vilseledande politik, som redan bragt oss till penningebrist. Denna politik är icke blott oförmögen att råda bot på det onda . . . men bidrar

till dess tillväxt genom framhärdande i samma riktning och genom de lögn-245

aktiga förklaringar, som erbjudas i de officiella rapporterna. Vi stå i själfva värket inför en formlig statsbankrutt... 2) att finansministern, för att kunna fortsätta med sin politik och för att fortfarande kunna vilseleda den allmänna opinionen och regeringskretsarna, tar sin tillflykt till direkt mutande af präs-sen, i form af öfverdrifvet betalda regeringsannonser... 3) att Maksimoff & C:os svindlerier bedrefvos med finansministerns vetskap och måhända under hans ledning.

»Ers excellens har såsom statskontrollör genom lagen och tvänne kejsares förtroende försatts i den af eder intagna höga ställningen att vaka öfver statens lif. . . Jag befarar emellertid att ni själf icke har fullt reda på den värkliga utsträckningen af det nuvarande onda . . . Redan en flyktig undersökning af fakta och siffror visar att riksbankens och skattkammarens värksamhet är brottslig och att den som leder dem icke tjänar Ryssland. Ers excellens, det finnes tider, då tystnad är omöjlig. En sådan tid är den närvarande . . . Det är tid att namnet Witte förenas med namnen Mamontoff och Maksimoff. *) Den allmänna meningen och det offentliga samvetet ha redan gjort det. Det är på tiden att ni följer detta exempel.»

Scharapoff blef icke skickad till Sibirien för sin anklagelseskrift, hvilken därför måste antagas ha innehållit åtskillig sanning. Men Witte blef icke häller afskedad. Han ansågs oumbärlig på sin post, den han ännu i dag bekläder.

Under år 1899 inträffade flera fall af polisöfvergrepp af samma slag som det tidigare beskrifna mot studenterna i S:t Petersburg. Det blef allt vanligare att vederbörande guvernörer och polisprefekter läto kosacker prygla folk, än af en anledning, än af en annan — oftast väl för att visa huru energiskt ordningen upprätthölls och huru nödvändiga vederbörande voro på sina poster.

Bland händelserna under 1900 var en af de märkligaste heliga synodens inskridande mot Leo Tolstoi med tillkännagif-

*) Mamontoff var en känd »grunder», som blef ertappad för omfattande bedrägerier och försnillningar, Maksimoff åter chef för finansministeriets järnvägsdepartement, en post han måste lämna för delaktighet i den förres transaktioner.246

vandet att han icke skulle få begrafvas enligt det ortodoxa cere-monielet om han doge utan att ångra sig. I jämfÖrëlsëTTärmed förlorade alla andra bevis för reaktionens fortvaro och utveckling en stor del af sin vikt. Folkpryglingarna blefvo allt vanligare, eländet bland allmogen allt större och likaså eländet bland industriarbetarna, som småningom också råkat i nöd till följd af den vanvettiga finans- och tullpolitiken.

De orimliga skyddstullarna hade värkligen lyckats framtvinga en betydande industriell utveckling, hvilken ständigt och jämt anförts såsom bevis för Rysslands ekonomiska blomstring. Men denna blomstring är fiktiv. Det är i de flesta fall utländskt kapital, som engagerats i den ryska industrin, och detta kapital har lockats till Ryssland endast och allenast af de höga protektionstullarna, hvilka i sista hand erläggas af det konsumerande folket, af massorna. I början utdelade så godt som alla industriella värk otroligt höga dividender och detta förledde allt flera bolag och individer att kasta sig in på industriell värksamhet. Men då ingen möjlighet fanns för export af det öfverskott den inhemska marknaden icke kunde svälja och då samtidigt såsom en följd af den hufvudlösa ekonomiska politiken gentemot folkets jordbrukande flertal, detta flertals konsumtionsförmåga kontinuerligt aftog, måste själffallet den dag komma, då arbetet vid de flesta fabriker åtminstone temporärt måste inskränkas. Denna punkt nådde den ryska industrin redan under de sista åren af det förgångna årtiondet och därmed voro den nya industrins massor af arbetare försatta i ett ytterligt prekärt läge. I regeln illa aflönade, arbetande under odrägliga vilkor både beträffande arbetsdagens längd och beträffande möjligheterna att tillvaratagа gemensamma intressen, hade arbetarna icke kunnat göra något för att säkerställa sig mot olyckliga eventualiteter. De råkade därför omedelbart i bitter nöd och när de sökte uppträda gemensamt för att skaffa sig någon lindring, behandlades de utan vidare af myndigheterna såsom rebeller och upprorsmakare. Sammanstötningar med polisen hörde under åren efter 1898 så godt som till ordningen för dagen och hvarhälst

sådana timade, ändades de alltid med masspryg-247

lingar och häktningar, med fängelsestraff och förvisning, eller till och med hängning.

I juli och september 1900 blefvo sammanlagdt icke färre än nio (9) polska ledare af den socialistiska arbetarerörelsen på generalguvernörens befallning ställda inför krigsrätt och dömda till döden. Icke ens enligt den ytterst elastiska, i det föregående citerade artikeln 249 af den ryska strafflagen skulle de kunnat dömas. Därför anlitades krigsrätt, på befallning af samme generalguvernör, furst Imeretinskij, hvars sekreta förslag till tsaren om inslående på en frisinnad politik i Polen tidigare refererats. Hans förslag hade icke gillats, därför hade han själf slagit om och tillämpade nu systemet med lika mycken omänsklighet som trots någon annan af dess tjänare.

Rysslands inblandning i striderna i Kina under nu ifrågavarande år lämnade olika bevis för förvaltningssystemets, den byråkratiska centralisationens oförmåga att säkerställa ens det yttre skenet af ordning, så snart minsta kraf utöfver de alldagliga ställas på dess olika organ. Mobiliseringen af de trupper, som just för eventualiteten af ett krig i Ostasien samlats i de Kina närmast liggande trakterna, lämnade ett så bedröfligt resultat, att de i kriget deltagande trupperna i största hast måste kompletteras med manskap, hopplockadt från olika kårer i europeiska Ryssland. Ty för att icke gifva den öfriga världen en inblick i den ryska arméorganisationens ruttenhet, aktade man sig att skicka hela truppförband till Asien. Man åtnöjde sig med att plocka ut soldater och officerare från olika bataljoner och regementen, men i så stort antal, att de sammanlagdt uppgingo till en betydande styrka, detta sedan icke blott trupperna i de ostligaste guvernementen, utan äfven de i största delen af det öfriga Sibirien blifvit »mobiliserade» — på papperet.

I lika ringa mån visade sig finansförvaltningen kunna möta några extra-ordinarie fordringar. Kriget hade icke pågått många veckor förrän finansministern såg sig tvungen, icke allenast att höja skatterna på tobak, alkohol o. s. v. utan också att för krigsbehof innehålla vissa procent af regeringstjänstemännens aflöningar och att inhibera en stor del allmänna arbeten samt för tiden indraga de medel, som anslagits för folkupplysningen.Man kan icke undgå att fråga sig hvilket resultatet af ett värkligt krig väl skulle bli för Rysslands statsfinanser, då redan det jämförelsevis obetydliga bråket i Kina kunde åstadkomma sådan oreda.

Under de sista veckorna af år 1900 ägde ånyo sammanstötningar i stor skala rum mellan den studerande ungdomen och myndigheterna, såväl i Kiev som i S:t Petersburg. Skälet på den förstnämda orten var att omkring ettusen studenter sammanträdt för att öfverlägga om hvad som kunde och borde göras i anledning däraf att tvänne studenter gjort sig skyldiga till stöld af mer än vanligt tarflig art, och för att söka utröna huru sådan låg demoralisation kunnat vinna insteg inom studentkretsar. Alla talare höllo på åsikten att det var regeringens demoraliserande politik och despotism gentemot universiteten, som nedbragt andan inom dem till en så låg nivå, att sådana, aldrig förut timade händelser kunnat inträffa. Sådana uttalanden betraktades naturligtvis af myndigheterna såsom upproriska och ett antal — 37 — af de studenter, som deltagit i mötet, dömdes till olika disciplinära straff.

Häremot beslöto studenterna protestera och samlades till ett andra, hemligt möte, i hvilket 500 deltogo. Mötet beslöt anhålla att rektorn ville komma tillstädes för att afhöra deras klagomål, men han vägrade att komma och tillkallade i stället gendarmeriet, hvars chef på platsen, den tidigare nämda general Novitzkij, infann sig åtföljd af guvernören, polischefen och en flock lägre tjänstemän samt en sotnia kosacker. Studenterna mottogo dem med största lugn och tilltvingade sig genom sitt korrekta uppträdande att general Novitzkij lät hämta rektorn, som emellertid vägrade bifalla till studenternas yrkanden. Dessas ordförande förklarade då att efter julferiens utgång en ny studentsträjk skulle sättas i scen och antydde att den antagligen skulle komma att sprida sig också till andra högskolor. Studenterna uppmanade han att fasthålla vid sina fordringar och drifva rörelsen vidare äfven sedan han, ordföranden, blifvit arresterad.

Följande dag ställdes alla de femhundra mötesdeltagarna inför den särskilda kommission, som skapats för sådana fall och*183* af dem dömdes att instickas i armén såsom simpla soldater, medan de öfriga relegerades från universitetet. Kort därpå skildes 82 studenter från universitetet i S:t Petersburg på samma gång som 25Times

korrespondent i S:t Petersburg uppger detta antal till *203,* men förf. föredrar att hålla sig till den lägre siffran. Den är mer än tillräckligt hög. Uppgiften angående de i Kiev i armén instuckna är tagen från det officiella meddelandet härom i »Regeringsbudbäraren». andra gjordes till soldater. Den Pobedonostseffska regeringen och dess chef till namnet, tsar Nikolai II, hade definitivt degraderat armén till en straffanstalt. Förnedringen för armén blef så mycket större som de »straffade» icke gjort sig skyldiga till värre förbrytelser än att de också af rysk domstol skulle affärdats med böter till högst något tiotal rubel, medan de maktägande nu gjorde det till ett slags profoss-skylaighet för arméns officerare att utföra den godtyckliga strängare straffdomen.

Det märkligaste beträffande domen var att till och med gendarmchefen, general Novitzkij motsatte sig instickandet af de 183 studenterna i armén, och jämte honom krigsministerns representant, men såväl universitetets rektor som dess »kurator» röstade för detta slags straff och undervisningsministern Bogoljäpoff ställde sig på deras sida.

Förutsägelsen att rörelsen bland studenterna i Kiev skulle sprida sig till andra universitetsstäder besannades inom kort. Såväl i Moskva som i Harjkoff och S:t Petersburg föreföllo i februari 1901 demonstrationer af de studerande vid olika högskolor, hvarvid yrkanden framställdes om afskaffande af de »temporära reglerna» (ukasen om instickande af studenter bland soldatesken). I Moskva drefvos de demonstrerande jämte en hop åskådare in i den stora militärmanege, som ligger tätt intill universitetet, och där misshandlades de instängda så groft af polisen och kosackerna, att åtskilliga af de misshandlade måste föras därifrån på bårar. Några af dessa sårade afledo inom kort. Närmaste anledning till polismyndigheternas och kosackernas raseri var den, att en mängd arbetare skyndat till för att hjälpa de instängdaDe kvarhöllos i aderton timmar utan mat eller dryck i manegen! och krossade fönster och dörrar för att komma250

in. Till och med polisen fattade hvad detta betydde. Den tid var förbi, då polisen kunde hetsa det lägre folket, massorna, mot den bildade ungdomen blott med uppgiften att denna ungdom var fiendtlig mot tsaren.

I Harjkoff tillställde studenterna sin protestdemonstration mot »de temporära reglerna» på årsdagen af bondeemancipationen. De deltogo till stort antal, men fullkomligt stillsamt, i gudstjänsten i Nikolai katedralen, men då bönerna för den kejserliga familjen efter gudstjänstens slut började uppläsas, aflägsnade sig studenterna, samlades på det öppna torget utanför katedralen och uppstämde en revolutionär sång, medan de tågade till universitetet. Där öfverföllos de af ett kommando kosacker, som gjorde frikostigt bruk af knutpiskorna och arresterade ett sjuttiotal af de demonstrerande. På eftermiddagen samma dag fortsattes demonstrationen på en af stadens hufvudgator, där massor af arbetare sällade sig till studenterna och tillsammans med dem samt tusendetal åskådare tågade genom gatorna. Kosackerna och polisen ingrepo på nytt med knutpiskor och sablar, men isynnerhet arbetarna gjorde skarpt motstånd, så att slutligen reguliär militär måste utkommenderas för att skingra folkhoparna. Ett hundratal studenter häktades.

Värst gick det dock till i S:t Petersburg, där studenterna samma dag ställde till en demonstration utanför Kasanska kyrkan. Polisen hade fått vetskap om deras afsikt och hade därför kallblodigt vidtagit sådana dispositioner, att de omedelbart kunde kringränna de demonstrerande. Polisprefekten, general Kleigels (Clayhills) förde själf till häst befäl öfver polisen och kosackerna och lät på det ohyggligaste misshandla såväl demonstranterna som åskådare, först utanför kyrkan, därpå inne i denna, sedan polisen lyckats drifva en större del af studenterna dit. Åtminstone sex manliga och en kvinlig student*) miste lifvet under tumultet, medan 58 allenast af studenterna vid skogsinstitutet blefvo illa

*) Donoff, Bokoff, Mohilefskij, studerande vid skogsinstitutet, Peterson, vid teknologiska, Baschkotoff och Timofejevskij vid medicinska institutet, samt fröken Dubiavo, som på öppen gata, på gångbanan vid Nevska prospektet, ihjälslogs och — sparkades af fyra polismän.251

sårade. Huru stort hela antalet sårade var, synes aldrig blifvit till fullo utredt.

Föga mer än en månad senare sköts undervisningsminstern Bogoljäpoff af en f. d. student, Karpovitsch, som 1896, i början af jäsningen vid högskolorna blifvit skild från universitetet i Moskva. Förbittringen öfver de

maktägandes sätt att behandla den studerande ungdomen hade på grund af händelserna i Moskva, Harjkoff och S:t Petersburg blifvit så stark hos attentatsmannen, att han på eget bevåg beslöt taga hämnd.

Ett par veckor därefter blefvo de maktägande i sin tur i tillfälle att hämnas. En af de studenter, som i Kiev blifvit instuckna bland trupperna — Piratoff vid namn — hade besvarat grofva förolämpningar af en officer med att slå denne i ansiktet. Han blef ställd inför krigsrätt och skjuten. Samma öde vederfors ytterligare en student-soldat, Podgoretskij, under detta år, medan några andra togo sina egna lif.

Huru många af de häktade studenterna blefvo förvisade, huru många gjorda till soldater, huru många kvarhållna i fängelserna har icke officielt meddelats. Att hvar och en af dessa kategorier omfattade ett betydande antal är otvifvelaktigt och lika otvifvelaktigt är att de alla underkastades en så omänsklig behandling, som endast den ryska regeringen och dess redskap tillåta sig gentemot fångar, politiska och andra. Därom finnes så godt som officiell utredning från allra senaste tid i ett par prässorgan, hvilkas artiklar om hithörande förhållanden genomgått censuren och således i ingen händelse kunna vara öfverdrifna till regeringens nackdel. Den ena offentliggjordes i n:o 93 af den medicinska tidskriften »Vratsch» (Läkaren) såsom svar på en läkares kritik af Tolstojs skildringar af fängelselif i romanen »Uppståndelse», hvilka kritikern förklarade öfverdrifna och osanna. Bemötandet var undertecknat »En läkare på Sahalin» (den numera värsta deportationsorten för förbrytare) och förklarade bestämdt att Tolstoi icke allenast icke öfverdrifvit, utan tvärtom icke ens skildrat förhållandena så dystra som de värkligen voro. Såsom bevis härför anförde »en läkare från Sahalin» bland annat att fångar, både »politiska» och andra allt ännu år 1901 tvingades att sofva i samma rum, ja, till och med på golfvet tätt invid252

den exkrementbalja (»parascha» enligt fångterminologin) som till nätterna ställdes in i fångrummen och som vanligen fick stå kvar äfven om dagarna. Likaså meddelade han ur sin egen erfarenhet från Sahalin att till och med en hafvande kvinna blifvit pryglad i fängelset och att andra kvinnor i samma tillstånd skickats i förvisning till de aflägsnaste trakterna af ön, där de under inga omständigheter kunde erhålla någon läkare- eller annan hjälp.

En annan artikel rörande sättet att behandla fångar ingick samma år i den juridiska tidskriften »Pravo» (Rättvisan, Det rätta) och berörde ett fall, då en på misstankar för stöld häktad man bekänt sig skyldig, ehuru det senare, då den värkliga tjufven blef häktad, utreddes att han icke begått stölden. På tillfrågan inför domstol hvarför han påtagit sig ett brott han icke begått förklarade mannen att han, efter sin häktning af detektiva polisen, lämnats fem dygn utan föda och därunder blifvit omänskligt slagen, tills han försökt att genom en osannfärdig bekännelse rädda sig undan polisen och komma till ett annat fängelse. Men däri bedrog han sig. Tortyren började omedelbart på nytt, för att förmå honom att vidare bekänna hvar han gömt de penningar han sagt sig ha stulit, och upphörde först då den värkliga tjufven råkade i polisens händer. Men den oskyldigt häktade kvarhölls ytterligare tre månader i fängelse innan han försattes på fri fot.

Om myndigheterna kunde tillåta sig sådant i själfva riks-hufvudstaden, är det utan vidare tydligt att de i aflägsna landsdelar förforo med minst lika stor hänsynslöshet. Omöjligheten att utöfva effektiv kontroll öfver de tallösa tjänstemännen af olika slag, då allmänheten och tidningarna ingenting kunna säga, måste lämna dessa tjänstemän, det byråkratiska systemets redskap, alla möjliga tillfällen att ostraffadt missbruka sin myndighet. Det ligger i själfva systemets natur och kan icke hjälpas så länge systemet är rådande, allra minst när de som stå i spetsen därför icke lyssna till några andra röster än de af systemets upprätthållande intresserades.

Sådana andra röster saknades dock ingalunda. Både beträffande de ryska sekteristerna, beträffande studenterna, be-253

träffande politiken mot Finland o. s. v. uttryckte den civiliserade världens prässorgan i tydliga ord hvad människor med vanligt mänskliga känslor måste tänka om den ryska regeringen. Och inom Ryssland själft höjde sig gång på gång varnande stämmor, främst bland dem Leo Tolstois, som icke kunde hindras att tränga fram ända till tsaren själf. Men de vunno intet gehör. Tvärtom visade de maktägande — såsom genom den 1901 kungjorda formella och slutliga bannlysningen af Tolstoi — att de icke ämnade tolerera någon som hälst kritik af sina åtgärder.

I själfva värket hade det ryska samhället knappast någonsin känt sig så upprördt öfver någonting som öfver händelserna utanför Kasanska kyrkan i S:t Petersburg, helt säkert hade aldrig så oförfärade uttryck för samhällets enstämmiga mening sett dagen. Enskilda personer i framskjuten ställning riktade protest-skrifvelser såväl till polisprefekten som till andra myndigheter. Ett antal »ryska mödrar» utfärdade ett vältaligt upprop till allmänheten, skriftställareföreningen protesterade mot »de temporära reglerna» och mot myndigheternas brutalitet, ett antal bemärkta medborgare, medlemmar af akademien, advokater, läkare, högre tjänstemän och andra — inalles 96 män — inlämnade till inrikesministern en protestskrifvelse, hvari det bland annat hette:

»Underrättelsen om händelserna den 17 mars kommer utan tvifvel att väcka djupaste indignation inom hela det ryska samhället, liksom den redan gjort det i S:t Petersburg. I hvems intresse var det nödvändigt att tillställa detta ändamålslösa slaktande af människor på hufvudstadens gator? Samhällets upprörda samvete af vaktar svar på dessa frågor. Människor, som äro medvetna om sina medborgerliga plikter, kunna icke förbli tysta. Vi äro medvetna af dessa plikter och vi förklara att endast upphäfvandet af de temporära reglerna kan aflägsna den omedelbara anledningen till de nuvarande studentoroligheterna. Endast ställandet inför rätta af dem, som bära ansvaret för slaktandet den 17 mars, hvilka dessa ansvarsskyldiga än äro, kan lugna det upprörda allmänna medvetandet.'»

Samtidigt med dessa protester timade en mängd demonstrationer i olika städer, de flesta tillställda af arbetare, som allmänt254

och öppet tagit till sitt fältrop det aldrig förut i Ryssland från sådant håll hörda: »ned med envåldet!» Häktningar, prygling och förvisning skrämde icke längre tillräckligt. Demonstrationerna upprepades i stad efter stad och i de flesta fall gjorde de demonstrerande starkt motstånd mot polis och kosacker, då dessa ingrepo.

Regeringen blef i stället skrämd, eller måhända blott tsaren personligen. »De temporära reglerna» lämnades stillatigande i sitt värde och f. d. krigsministern Vannofskij gjordes till undervisningsminister. Han hade såsom speciell kommissarie för undersökning af tidigare studentoroligheter icke obetingadt tagit parti mot ungdomen och hade därigenom förvärfvat sig en viss grad af popularitet och anseende för frisinthet, hvarför tsaren antog att utnämningen skulle återföra lugnet.

Medlet värkade för en tid. Man antog att de maktägande ämnade falla undan och lät ett tyst vapenstillestånd inträda. Men det var oriktig taktik, ty den ingaf endast regeringen tanken och tron att den »upproriska» stämningen var förbi, att endast tillräckliga repressionsåtgärder skulle behöfvas för att för alltid kväfva den. Sådana tillgrepos därför i stor skala.

I S:t Petersburg, Moskva, Kiev, Odessa, Warschau, Vilna, Nikolajeff, Homel, Dvinsk, Nischni-Novgorod, Rostoff och många andra mindre betydande städer anställdes de mest omfattande polisrazzior med ty åtföljande häktningar. Allenast i hufvudstaden värkstäldes under en enda natt 600 husvisitationer, som resulterade i 300 häktningar. Bland de häktade märktes tvänne framstegsvänliga tidskrifters*) hela redaktionspersonal, flera professorer**), skriftställare, studenter i mängd och till och med elever vid såväl manliga som kvinliga skolor. I Kiev steg antalet husvisitationer och häktningar till 120, i Nischni-Novgorod häktades 14 personer, tillhörande tidningen »Listoks» stab, bland dem författaren Maxim Gorkij, o. s. v. Den nya inrikesministern, Sipjagin, formligt rasade mot hela den del af samhället han ansåg oppositionelt stämd mot regeringen. Oppositionen skulle, kosta hvad det ville, en gång för alla kväfvas. Och tsaren lät som alltid herrar ministrar råda, äfven när de företogo så

*) »Schisn» och »Mir boschij».

**) Bland dem den 64-åriga anatomen Leshaft.255

vanvettiga åtgärder som Sipjagins förbud från denna tid för telegrafvärket att frambefordra telegram till — Leo Tolstoi!

Sipjagin fortsatte i samma anda som han börjat, tills Bal-mascheffs kula senaste vår afklippte hans bana. Aldrig hade reaktionen drifvits längre än under hans tid såsom inrikesminister, aldrig hade godtycket och

omänskligheten gått till vildare ytterligheter. Tidningarnas yttranderätt afskaffades helt och hållet rörande allt, som de maktägande ansågo böra tigas ihjäl. Enligt af Sipjagin till censuren utfärdade cirkulär förklarades icke färre än 1,896 ämnen — utom alla som förut hänförts till denna kategori — förbjudna att omnämnas i tidningsprässen. Lika misskundslöst undertrycktes den enskilda oppositionen, om den sedan gaf sig öppet uttryck eller icke. Misstankar om oppositionella åsikter voro tillräckliga för att motivera husundersökningar, häktning och förvisning. Alla som af de maktägande betraktades såsom motståndare till regimen behandlades på samma sätt: religiösa sekterister, judar, socialistiskt sinnade arbetare, landets mest framstående författare och vetenskapsmän, den studerande ungdomen . . . ingen samhällsklass var längre säker.

Tolstois efterföljare betraktades, sedan deras ledare blifvit bannlyst, nära nog såsom fågelfria och behandlades utan försyn. Judar förbjödos att till större del än tre procent af hela antalet studerande inträda vid universiteten — utom i Moskva, där inga judar alls fingo inskrifvas såsom studenter. Arbetare häktades och förvisades massvis, så snart de blott började planlägga en sträjk eller en demonstration. Maxim Gorkij förvisades från Nischni-Novgorod, skriftställaren Peter von Struve och professorn Toughan-Baranofskij från S:t Petersburg. Studenter skickades i hundratal till Arkangel, Wjatka och andra aflägsna guvernement. Inalles steg enligt uppgift från revolutionärt håll antalet häktade säf politiska» orsaker under de trettio månader Sipjagin beklädde inrikesministerposten till sextiotusen (60,000)!

Och dock lyckades han icke kväfva motståndsandan. Den har tvärtom under innevarande år gifvit sig starkare uttryck än någonsin och har iklädt sig former som aldrig tillförene. Sipjagins efterträdare, Rysslands nuvarande värkliga styresman, von Plehwe, som icke behöfver taga hänsyn till någon annans åsikter256

än Pobedonostseffs, har sedan den dag han tillträdde sitt ämbete fått erfara att oppositionen ingalunda ännu låtit nedslå sig, utan tvärtom arbetar ihärdigare och mera konsekvent än någonsin. Några nya medel att råda bot på den har icke häller han lyckats uppfinna, men däremot har han lyckats gå ännu längre i reaktionär brutalitet än till och med hans närmaste företrädare. Pryglande och hängningar ha aldrig under nyare tid varit allmännare i Ryssland än under innevarande år. Von Plehwe och de öfriga maktägande hoppas påtagligen kunna återskänka tsardömet dess förlorade lugn och dess förintade anseende genom att drifva reaktionen ännu längre än förut. De inse icke att de redan äro inom synhåll af den gräns, utöfver hvilken reaktion och våldsmedel i våra dagar icke kunna gå, emedan ingen makt, icke ens tsarens, är obegränsad, emedan våldsmedel icke kunna upphäfva, äfven om de under någon tid kunna fördröja den naturliga och nödvändiga utveckling, som intet folk och ingen regering någonsin kunnat undandraga sig.

Den revolutionära rörelsens utveckling under Nikolai II och utsikterna för framtiden.

Redan under Alexander III:s tid hade, såsom tidigare påpekats, oppositionsmännen af olika grupper kommit till öfvertygelsen att reformsträfvandena icke kunde leda till några resultat af bestående värde, förrän dessa sträfvanden kunde fotas på lagligt erkännande af folkets, af individernas mänskliga och af deras medborgerliga rättigheter. Åt detta håll insåg man att reformvännernas arbete framdeles måste gå, insåg att alla måste uppställa sådant lagligt erkännande såsom det närmaste och viktigaste målet.

Frågan gällde sålunda numera hufvudsakligen huru man skulle gå tillväga, hvilka medel och hvilken taktik man skulle använda för att göra målet upphinneligt, och den frågan besvarades indirekt, men därför icke mindre tydligt, af den reak- 256

än Pobedonostseffs, har sedan den dag han tillträdde sitt ämbete fått erfara att oppositionen ingalunda ännu låtit nedslå sig, utan tvärtom arbetar ihärdigare och mera konsekvent än någonsin. Några nya medel att råda bot på den har icke häller han lyckats uppfinna, men däremot har han lyckats gå ännu längre i reaktionär brutalitet än till och med hans närmaste företrädare. Pryglande och hängningar ha aldrig under nyare tid varit allmännare i Ryssland än under innevarande år. Von Plehwe och de öfriga maktägande hoppas påtagligen kunna återskänka tsardömet dess förlorade lugn och dess förintade anseende genom att drifva reaktionen ännu längre än förut. De inse icke att de redan äro inom synhåll af den gräns, utöfver hvilken reaktion och våldsmedel i våra dagar icke kunna gå, emedan ingen makt, icke ens tsarens, är obegränsad, emedan våldsmedel icke kunna upphäfva, äfven

om de under någon tid kunna fördröja den naturliga och nödvändiga utveckling, som intet folk och ingen regering någonsin kunnat undandraga sig.

Den revolutionära rörelsens utveckling under Nikolai II och utsikterna för framtiden.

Redan under Alexander III:s tid hade, såsom tidigare påpekats, oppositionsmännen af olika grupper kommit till öfvertygelsen att reformsträfvandena icke kunde leda till några resultat af bestående värde, förrän dessa sträfvanden kunde fotas på lagligt erkännande af folkets, af individernas mänskliga och af deras medborgerliga rättigheter. Åt detta håll insåg man att reformvännernas arbete framdeles måste gå, insåg att alla måste uppställa sådant lagligt erkännande såsom det närmaste och viktigaste målet.

Frågan gällde sålunda numera hufvudsakligen huru man skulle gå tillväga, hvilka medel och hvilken taktik man skulle använda för att göra målet upphinneligt, och den frågan besvarades indirekt, men därför icke mindre tydligt, af den reak-reaktionära regeringen själf. Dess taktik att ögonblickligt slå ned och med våld söka göra slut på hvarje sig yppande sträfvan att på ett eller annat område länka utvecklingen in på banor, som icke utstakats af de maktägande, men som utvecklingens egen logik gjorde naturliga, kunde icke annat än skapa missnöje inom ständigt flera samhällslager. För reformvännerna gällde det sålunda att följa med regeringens reaktionära politik och att på hvarje område, där denna ingrep för att undertrycka samhällsutvecklingens naturliga och självständiga gång, belysa den värkliga innebörden däraf och uppvisa att det rådande systemet, den byråkratiska despotismen, som tagit tsarväldets plats, *måste* hålla all utveckling tillbaka för att kunna hålla sig själf vid makten. På detta sätt kunde och måste de ständigt talrikare missnöjdas knot mot en eller annan yttring af reaktionen småningom, men ofelbart säkert förvandlas till öfvertygelse om omöjligheten af hela det statsskick, hvarpå denna reaktion stödde sig och som i sin tur upprätthölls af reaktionen. Sådan har också de reaktionäras taktik blifvit och tack vare regeringens blindhet har den medfört resultat, som ännu för några få år sedan skulle förefallit otänkbara inom någon öfverskådlig framtid.

I det föregående har påpekats huru lätt det skulle varit för Nikolai II att stäfja den revolutionära utveckling i här antydda riktning, som börjat under hans faders regering. Han var på intet sätt bunden vid den reaktionära politiken, hvars olyckliga frukter voro synbara för hvem som hälst. Minsta grad af förmåga att öfverblicka förhållandena och att draga vanligt förnuftiga slutsatser af dem såsom premisser, hade bort visa honom att den »själfhärskaremakt», det oinskränkta envälde hans rådgifvare enständigt uppmanade honom att upprätthålla, blifvit till en den genomskinligaste förklädnad för obegränsadt tjänstemanna-godtycke och själfsvåld, för ett byråkratvälde, som i alla afseenden och på alla områden — utom till namnet — var oberoende af tsaren-»själfhärskaren». Genom att förunna folket en måttlig, af *lag* begränsad andel i styrelsen, komme i själfva värket tsarens *personliga* inflytande på denna att utvidgas, icke att inskränkas, ty äfven hans andel i makten skulle stödas af lagen och icke kunna usurperas af dennas och statens tjänare,258

som i lagar stiftade och upprätthållna af hela nationen skulle finna oöfverstigliga hinder för maktmissbruk åtminstone af mera omfattande art.

Detta måste insetts af mer än en af de tsarens rådgifvare, som gjorde sig till själfhärskareprincipens förespråkare och försvarare gentemot samhällets rättmätiga anspråk. Flera af dem hade såsom medlemmar af tjänstemannakåren tjänat sig upp från dess lägsta grader och måste därför vetat att denna kår blifvit en stat i staten, att den faktiskt såsom helhet satt inne med all makt, utan möjlighet till kontroll från den nominella maktägandens sida, att därför talet om inskränkning af tsarväldet genom rätt för folket att deltaga i styrelsen, var idel tomma ord.

Men tsaren insåg det icke. Han lät förmå sig att tro på de innehållslösa fraserna och sanktionerade en fortsättning af regimen, som oundvikligt måste föra denna allt längre. Stående i ständig beröring med västerländerna kunde Ryssland omöjligt undgå att beröras af deras utveckling. De reaktionära maktägande själfva, som oafbrutet måste se sig om efter nya hjälpkällor för att fylla statens ökade behof, hade ingenting emot att den materiella utvecklingen i Europa också infördes i Ryssland, utan sökte tvärtom på sitt sätt befordra sådant införande. Men

de hvarken insågo eller ville erkänna att materiell och andlig utveckling naturnödvändigt gå hand i hand och tvingades därför att, medan de å ena sidan med konstlade medel sökte forcera framåtskridandet, å den andra med lika konstlade hålla det tillbaka. Det var och är i all hufvudsak samma konflikt mellan reaktionär konservatism och naturlig demokratisk utveckling, som pågått ända sedan Alexander II:s första stora reform, men öfverflyttad till andra samhällsområden och vorden mera komplicerad i samma förhållande som utvecklingen iklädt sig flera former och skapat nya lager inom samhället. I andra länder har denna strid utkämpats mellan de af ålder privilegierade klasserna, hvilkas inflytande beror på häfd och tradition, hvilkas intressen åtminstone delvis kunna sammanfalla med andra folkklassers och hvilka därför i någon mån kunna påräkna stöd hos en eller flera af dessa. Men i Ryssland finnes sedan lifegen-skapens upphäfvande ingen sådan privilegierad samhällsklass,259

där stå staten och dess makt, det vill säga tjänstemännens, gentemot hela folket, hvars intressen aldrig kunna sammanfalla med den envåldiga byråkratins. Någon utjämning, någon försoning mellan dessa stridiga intressen är alls icke möjlig, ty folkets intressen kunna icke befrämjas utan att folket kommer i besittning af rättigheter, medan byråkratins enda möjlighet att existera såsom maktägande samhällselement beror på att folket förblir praktiskt taget rättslöst.

Häraf följer att byråkratin — som i själfhärskaredömets namn företräder reaktionen och är identisk med denna — i mån som den materiella utvecklingen öppnar nya områden för mänsklig värksamhet, är tvungen att utvidga sin makt genom att slå under sig dessa nya områden, enär från dessa byråkratins ställning annars snart skulle undermineras. Och af detta följer åter, då materiell utveckling icke är tänkbar utan i någon mån motsvarande andlig, att reaktionen oupphörligt måste gå längre, oupphörligt måste bli mera våldsam, i mån som den andliga utvecklingen berör flera befolkningslager och därigenom vinner mera mångfaldt understöd och större styrka.

Händelsernas gång i Ryssland under den nuvarande tsarens regering har varit ett enda fortlöpande praktiskt bevis för riktigheten af ofvanstående teoretiska resonnement. Regeringens politik, för hvilken tsaren i sista hand är ansvarig, har utgjorts af en aldrig afbruten serie försök från byråkratins sida att, genom utsträckning af sitt inflytande till alla nyöppnade samhälleliga och medborgerliga värksamhetsområden, upprätthålla sin envåldiga maktställning. Och oppositionens, de revolutionäras, sträfvan har därför varit, liksom den är och måste vara, att på alla håll och med alla medel underblåsa missnöjet med den tsariska byråkratins politik. De maktägande ha sålunda själfva visat oppositionen den enda rätta och säkra vägen att nå fram till den politiska omhvälfning alla numera erkänna såsom grundvilkoret för värkliga framsteg.

Genom den förföljelsepolitik mot judarna, som började under Alexander III och fortsatts af hans son och efterträdare, har tsar-dömet drifvit i stort sedt hela den judiska nationaliteten öfver i motståndarnas läger. Så länge judarna blott stillatigande260

tolererades och tillätos i någon mån fritt söka sin utkomst inom riket och gifva sina barn uppfostran, fanns icke bland judarna något enigt sträfvande att vinna politiska rättigheter. Men omedelbart efter det de sammanhopats i de västra och sydvästra gränsdistrikten började sådana sträfvanden framträda och de ha sedan dess oupphörligt vunnit i omfattning och i målmedveten energi. Alla de maktägandes förut omnämda ansträngningar att ytterligare kringskära judarnas rättigheter — förbuden för dem att röra sig utanför de anvisade distriktens gränser, inskränkningen till det yttersta af deras rätt att vinna inträde vid lärovärk af olika slag o. s. v. — ha endast värkat att de förföljda i så mycket större antal och med så mycket större ifver anslutit sig till de olika revolutionära organisationer, som uppstått i västra Ryssland och som höra till de värksammaste och mest energiska, som existera. Det judiska arbetareförbundet, omfattande Polen, Lithauen och Lillryssland, är en synnerligt lifskraftig organisation, hvilken sedan flera år utgifvit sin egen tidning, jämte en mängd pamfletter, broskyrer, upprop etc. allt från sitt eget hemliga tryckeri, det polisen trots mångåriga ansträngningar icke lyckats upptäcka. Genom detta förbund, som till sin grundkaraktär är socialistiskt, men till fullo erkänner nödvändigheten att främst vinna politisk frihet, har småningom det öfvervägande flertalet af västra Rysslands och Polens talrika arbetarebefolkning indragits i den revolutionära rörelsen.

Sammanhållningen mellan förbundets medlemmar och gemensamheten i intressen mellan dem och andra

arbetare, har betonats och utvecklats genom sträjker och demonstrationer, som år efter år upprepats och vunnit i omfattning, på samma gång som de gjort arbetarnas politiska ställning allt klarare äfven för utomstående. Regeringens försök att undertrycka förbundet ha endast värkat att befolkningens sympatier för detta blifvit allt tydligare och så starka, att de till och med gifvit sig uttryck i handling. Så hände t. ex. i november 1901 att befolkningen i staden Smorgon, guvernementet Vilna, där 41 arbetare häktats, med våld sökte befria dem. Kosackerna lyckades visst drifva undan de angripande med knutpiskan, men i stället sträjkade ett tusental andra arbetare såsom en protest mot häktningen.261

Några veckor senare, under de sista dagarna af december, tillställde ett annat, äfvenledes mycket lifaktigt arbetareförbund, »det socialdemokratiska arbetarepartiet», en större politisk demonstration i Ekaterinoslaff. Vanligt masspryglande af såväl demonstranter som arbetare följde, 104 arbetare och 17 studenter häktades, men det oaktadt fortsattes demonstrationen följande dag, under rop af »lefve friheten!» »ned med enväldet!» och andra liknande, som icke lämnade rum för tvifvel om dess syfte.

I Harjkoff demonstrerade likaledes studenter och arbetare gemensamt, i så stort antal och med så mycken energi, att polisen och kosackerna behöfde fyra dagar för att göra slut på oroligheterna. Röda fanor, pereat-rop för själfhärskaredömet och lefve-rop för friheten karaktäriserade där liksom annorstädes demonstrationen, åtminstone 250 personer utvisades ur staden och något hundradetal andra häktades, medan antalet under sammanstötningarna sårade uppgick till flera hundrade. Men allt detta värkade så föga, att just Harjkoff under förra hälften af innevarande år, såsom bekant, varit centralhärden för nya oroligheter i södra Ryssland.

Lika litet har brutaliteten på andra orter förmått uträtta annat än att demonstrationerna mot det rådande systemet vunnit i omfattning och energi. I februari detta år ägde, såsom läsaren torde påminna sig, demonstrationer rum utöfver hela Ryssland, till åminnelse af bondeemancipationen och för att väcka folkets längtan efter frihet och politiska rättigheter. Öfverallt gjorde arbetarna gemensam sak med de bildade, på de flesta orter togo de helt och hållet ledningen af demonstrationerna. Endast där sådana dispositioner vidtagits — såsom i Moskva — att militären kunde hindra arbetarebefolkningen att ansluta sig till studenterna, lyckades det att afstyra formliga massupplopp. I S:t Petersburg arresterade polisen, för att förekomma demonstrationen, alla som kunde misstänkas för att spela någon ledande roll inom oppositionella kretsar. På en enda natt — natten mot den 20 februari — värkställdes 900 häktningar och dagen därpå misshandlades på det brutalaste den mest af studenter och arbetare bestående publiken i »folkets teater», hvarjämte häktningar i massa vidtogos. Men det oaktadt uppgick nästa dag vid Kasanska262

kyrkan antalet demonstrerande, som på numera vanligt sätt utvecklade röda fanor och ropade »ned med tsardömet!» till 40,000, eller flera än någonsin förut.

I Moskva lyckades myndigheterna som sagdt genom att använda cirka 25,000 man trupper, hindra arbetarebefolkningen att intränga i den egentliga staden, där polisen därför kunde husera ungefär som den ville med demonstranterna. Omkring 1,200 af dem häktades, bland hvilka 21 officerare, och kvar-höllos längre eller kortare tid i fängelse, när de icke såsom i hundradetal fall skedde, blefvo förvisade.

Öfverallt timade liknande händelser, om ock i mindre utsträckning. I hela Ryssland äro arbetarna numera genomträngda af öfvertygelsen att det är enväldet, tsardömet, som är fienden, att alla ansträngningar måste gå ut på att störta detta envälde, emedan hvarken arbetare eller andra kunna räkna på någon framtid så länge det består. Den reaktionära politiken har beträffande arbetarna liksom i fråga om andra samhällsklasser bragt de resultat den måste bringa.

Alldeles samma resultat har regeringen nått genom sin metod att behandla den studerande ungdomen. Så godt som allt missnöje både bland universitetsungdomen och bland studenterna vid andra högskolor gällde ursprungligen så godt som endast förhållandena vid lärovärken. Men då alla, äfven de fredligaste och lojalaste försök att få förändringar till stånd, af de maktägande stämplades såsom symptom af »uppproriskhet» och undertrycktes med de brutalaste medel, kunde resultatet icke bli mer än ett enda. Den studerande ungdomen liksom andra kretsar af samhället rent af tvingades till öfvertygelsen att systemet själft, den byråkratiska

despotismen, som benämdes envälde, var roten till det onda. Och däraf har lika naturligt följden blifvit att den universitetsungdom, som öfverhufvud intresserar sig för samhällsutvecklingen, så godt som undantagslöst anslutit sig till de revolutionära sträfvandena. De senaste årens studentproklamationer och upprop, liksom alla af studenter tillställda demonstrationer, ha aflägsnat hvarje tvifvel härom. Det är icke ens nödigt att anföra bevis för att så är. Enhvar, som ägnat de sista årens händelser i Ryssland den flyktigaste263

uppmärksamhet, vet att den revolutionära rörelsen numera räknar sina mest entusiastiska, mest offervilliga och handlingskraftiga anhängare bland Rysslands studerande ungdom vid alla rikets högskolor. Icke ens de teologiska seminarierna ha helt och hållet undgått den revolutionära smittan, såsom upptäckten af en hemlig organisation i ett af dem i början af detta år utvisade.

Förföljelserna mot olika nationaliteter inom tsarriket ha själf-fallet bragt liknande frukter, om ock dessa frukter ännu icke öfverallt hunnit samma grad af mognad. Att polackerna med själ och hjärta ställt sig på revolutionens sida, vet enhvar. De ha flera olika revolutionära organisationer, som visa allt tydligare tendenser att börja samarbeta, att tills vidare lämna rent nationalistiska, socialistiska och andrajsträfvanden åsido, för att ena sig med alla andra, som i begränsning genom lag, genom en konstitution, af regeringsmakten, se det viktigaste och för alla gemensamma, närmaste målet för den revolutionära värk-samheten. Till samma resultat ha lillryssarna kommit, såsom en följd af det sedan många år drifna hänsynslösa fälttåget mot deras språk och nationella egendomligheter. Äfven bland lillryssarna ha bildats organisationer, för att med alla till buds stående medel arbeta på störtandet af tsardömet, ett syfte som uttryckligt angifves och betonas i dessa organisationers skrifter.

Och slutligen ha äfven de moderat-frisinnade i Ryssland sett sig af reaktionen ställda inför nödvändigheten att tillgripa revolutionära medel och metoder. Den tidigare nämda, förut i S:t Petersburg utkommande, af regeringen undertryckta tidskriften »Schisn» har återuppstått i London, därifrån den insmugglas till Ryssland. Den har på samma gång blifvit ett politiskt organ, som företräder ett betydande antal frisinnade, hvilka äro revolutionära endast så till vida, att de arbeta för en förändring af styrelsesättet i Ryssland, för inskränkning af den på byråkratin öfverflyttade enväldsmakten.

En annan frisinnad tidskrift — »Osvoboschdenie» (»Frigörelse») — utgifves sedan någon tid i Stuttgart af författaren och journalisten Peter von Struve, hvars förvisning från S:t Petersburg i det föregående omnämts. Äfven denna tidskrift, som264

ingenstädes i världen utom i Ryssland skulle stämplas såsom revolutionär, smugglas in till tsarriket, där dess ändamål är att värka för den moderat-liberala reformrörelse, som i semstvo-institutionen söker sin utgångspunkt och sitt stöd. Ty äfven semstvo-församlingarna ha småningom tvingats till insikten att hvarken de eller några andra organ för den anspråkslösaste självstyrelse kunna uträtta någonting af värde så länge den byråkratiska despotismen råder. Sedan Nikolai II:s kröning, då semstvo-oppositionen första gången gaf sig öppet uttryck, har denna opposition aldrig upphört, utan gång efter annan visat sin lifaktighet genom diskussioner, beslut och skrifvelser i frågor, med hvilka semstvo-församlingarna enligt regeringens åsikt ingenting hafva att skaffa, och i termer, som utgöra en skarp protest mot regeringens politik. Taktiken att inskränka och undertrycka all medborgerlig värksamhet har äfven på detta område bragt det oundvikliga resultatet: en opposition, som genom direkt öfverträdande af regeringens maktspråk och motarbetande af dess politik blifvit ur rysk regeringssynpunkt så revolutionär, att den till och med förskaffat sig ett eget »underjordiskt» organ, som öppet yrkar en förändring af styrelsesättet.

Af allt detta framgår tydligt nog hvilken utveckling den revolutionära rörelsen genomgått under Nikolai II:s tid. Den är icke längre ett sträfvande mot politisk frihet af ett ringa fåtal, understödt af det öfriga folkets mer eller mindre medvetna, mer eller mindre sväfvande önskningar om reformer. Nu har den blifvit en sträfvan, som medvetet omfattas och understödes af hela lager af det ryska samhället och som hos öfriga lager möter dagligen starkare och tydligare sympatier. De som tidigare benämdes och voro revolutionära utgöra numera mindretalet, som visst allt ännu går i spetsen, men knappast mera kan sägas leda rörelsen, såvida det frångått sin mera avancerade ståndpunkt och omfattar den, som representeras af flertalet inom oppositionen.

Det är ett långt steg framåt denna förändring betecknar, ett mycket längre steg än de vilja inse, som icke bära i minnet att den historiska utvecklingen alltid och öfverallt måste genomgå ett långt förberedelsestadium innan den når några vid första ögonkastet synliga resultat. När decembermännen först höjde265

de revolutionära idéernas fana i Ryssland, väckte deras uppträdande långt mera häpnad och förvåning än anklang och sympati bland den del af folket, som öfverhufvud alls erhöll vetskap om hvad de åsyftat. Till och med bland de mest bildade var det endast ett fåtal, som erkände det berättigade i krafvet på frihet och politiska reformer. När Alexander II besteg tronen hade hela den, alltjämt dock förhållandevis fåtaliga bildade klassen genom Nikolai I:s reaktionära despotism bragts till insikten att ingen framtid fanns för deras land och folk, såvida icke nationens flertal tillerkändes mänskliga rättigheter. Nödvändigheten däraf, af allmogens frigörelse från lifegenskapen insågs af alla; icke ens de af lifegenskapen ekonomiskt mest intresserade vågade öppet motsätta sig reformen.

Men nödvändigheten af äfven politiska rättigheter för dem, som först då trädde i utöfning af elementärt mänskliga, insågs blott af ett fåtal, erkändes af ännu färre. Samhällets demokratisering, den logiskt oundvikliga följden af bondeemancipationen, gjorde emellertid att sådan insikt småningom spriddes bland de samhällsklasser, som närmast berördes af den började nya utvecklingen. Och regeringens snart ådagalagda fruktan för de nya idéerna, dem den med all makt sökte undertrycka, dels gjorde dem till föremål för större uppmärksamhet än hvad annars måhända skulle blifvit fallet, dels väckte entusiastisk ifver hos den af frihetsdrömmar rusade ungdomen att göra folkets massa delaktig af idéer om ett annat samhällsskick, bättre, mera lyckliggörande, mera förfullkomnadt, sådant socialismen lofvade det.

Reaktionen tvingade denna ungdom till insikten att politisk frihet och politiska rättigheter, sådana dess drömmar alls icke befattat sig med, först måste vinnas för att andra framsteg skulle bli möjliga. Därmed gjorde de maktägande själfva ungdomens ståndpunkt och sträfvanden till fiendtliga mot regeringssystemet, mot det bestående statsskicket, till revolutionära.

Under den ojämna kampen mellan regeringsmakten och den s. k. nihilismen rotfäste sig hos alla, som på nära håll följde denna kamp, öfvertygelsen att ett regeringssystem, som måste tillgripa sådana medel för att hålla sig uppe, icke kunde vara det riktiga, att en genomgripande förändring däraf vore266

oundgängligt nödvändig. Beröringen med den västeuropeiska utvecklingen, som för hvar dag allt starkare invärkade på den i Ryssland, kunde icke undgå att visa i hvilken riktning förändringen måste gå. Politiska rättigheter för alla medborgare blef inom kort det allmänna önskningsmålet, som framställdes på olika sätt och vid olika tillfällen med allt större skärpa, ehuru ännu blott af den bildade klassen, som snabbt tillväxte i antal.

Den under Alexander III allt hänsynslösare reaktionen sörjde för att tankarna på politisk frihet trängde ned också till de bredare lagren. Utvecklingen på olika materiella områden nödvändiggjorde nya former för medborgerlig värksamhet, men denna nödvändighet erkändes icke af de maktägande, som tvärtom med allt ängsligare omsorg och allt brutalare nit sökte in-tvinga all utveckling i de konstlade gängor de ansågo för sig lämpligast. Allt hvad de därigenom lyckades uträtta var dock blott att på det yppersta förbereda jordmånen för revolutionärt utsäde.

De som äro öfvertygade om nödvändigheten af politiska reformer, af förändring af styrelsesättet, de ur regeringssynpunkt revolutionära med ett ord, ha ingalunda försummat att begagna sig häraf. Genom skriftlig och muntlig propaganda, genom spridande bland massorna af kunskap om de rättigheter andra folk sedan lång tid besitta, ha de såsom i det föregående visats åstadkommit att dessa massor rätt allmänt råkat i jäsning och rörelse. Den bildade ungdomen är öfverallt vunnen för revolutionens sak, arbetarna taga i massor del i den revolutionära rörelsen, de moderata erkänna öppet och oförbehållsamt att endast politisk reform i konstitutionell riktning kan rädda Ryssland, semstvo-institutionens företrädare, som representera de bästa elementen bland landsbygdens befolkning, bygga uttryckligt sina förhoppningar för framtiden på en förändring af regeringssystemet — ja, allmogen själf har på ett sätt, som icke kan missförstås, i år visat att den icke längre kan och icke vill finna sig i de olidliga förhållanden, som tillskapats af den byråkratiska despotismen.

Så långt har den revolutionära rörelsen i våra dagar nått. Dess utveckling har ingalunda varit jämn och ostörd, tvärtom267

har den under olika tider tvingats att fortgå så försiktigt och långsamt, att den för utomstående tett sig nära nog helt och hållet hämmad. Afstannat har den dock aldrig. I detta nu är denna rörelse inbegripen i kraftigare utveckling än någonsin, understödes af flera samhällselement och har större medel till sitt förfogande än under något föregående skede. Ansträngningarna af alla de olika grupper och fraktioner, som direkt arbeta för åstadkommande af en politisk omhvälfning i Ryssland, gå hufvudsakligen ut på att bland massorna sprida sådan upplysning, som gör dem mottagliga för idén om den stora reform man vill genomdrifva. Böcker, tidningar och skrifter af olika innehåll, men alla direkt eller indirekt förfäktande samma åsikter, insmugglas och spridas bokstafligen i hundratusental exemplar bland det ryska folket, hvars hunger efter sådan andlig spis synes nära på omöjlig att tillfredsställa. Arbetarebefolkningen i industridistrikten har under de sista åren gjort snabba framsteg i läskunnighet och konsumerar med begärlighet all literatur, som kan införas. De äfven under innevarande år ofta gjorda konfiskationerna af »förbjuden», det vill säga ocensurerad literatur, hos både manskap och officerare såväl inom armén som vid flottan, visa att också militären börjat tänka på och reflektera öfver det tillstånd som råder. Och på landsbygden finnes numera knappast en by, där icke någon eller några läskunniga individer existera, som äro villiga att meddela grannar och vänner hvad de skrifter innehålla och betyda, som i massor spridas äfven bland allmogen.

Allt detta är dock ännu blott förberedelsearbete och så måste det förbli under åtskillig tid framåt. Den inslagna vägen har visat sig leda så direkt till påtagliga resultat, att det vore ett groft misstag att öfvergifva den. Spridandet af lämplig literatur i tillräcklig mängd bland folkets breda lager jämte väckande och underhållande af deras motståndsanda genom täta och möjligast omfattande demonstrationer mot det härskande systemet, ha visat sig utgöra den tänkbarast bästa taktik för den revolutionära rörelsen och den har därför adopterats af alla som denna rörelses utveckling ligger om hjärtat. Att därjämte inom en fraktion bildats en stridsorganisation, som söker med terroris-268

tiska medel påskynda utvecklingen är ingenting mera än ett naturligt utslag af den rasande förtviflan de maktägandes brutalitet måste väcka. När fredlig politisk agitation undertryckes med godtycklig hängning eller förvisning, när lefverop för frihet och konstitution besvaras med massprygling af män, kvinnor och barn, är det icke förvånande att de hängdas, förvisades och pryglades vänner gripa till dolk och revolver.

Huruvida någonting med sådana medel kan vinnas är en fråga, som alltid måste förbli omtvistad, oberoende af åsikter om den större eller mindre ursäktligheten af taktiken att ställa terrorism mot terrorism. Men därpå ligger också jämförelsevis mindre vikt, för så vidt det är fråga om den revolutionära rörelsens slutliga utsikter att nå det utstakade målet. Den utveckling som ådagalagts pågå sedan snart ett hundra år och som trots alla hinder, alla missgrepp gripit allt vidare omkring sig och tillvunnit sig understöd af ständigt flera element af det ryska samhället, måste under riktig ledning i hvarje händelse föra till detta mål. En gång vaknade idéer ha aldrig kunnat, komma aldrig att kunna kväfvas genom våldsmedel. Inom det ryska folket själft, bland de myllrande massorna, har idén om medborgerliga och politiska rättigheter äfven för de ringaste numera vaknat, har slagit rot och skjuter växt. Intet de maktägande kunna göra förmår mera återföra Ryssland till det andliga tillstånd, som rådde ännu för något tiotal år sedan. Våld kan icke utöfvas mot individer, som sammanlagdt uppgå till miljoner. Det tjänar endast till att i ständigt vidare kretsar utbreda öfvertygelsen att inga kostnader äro för höga, inga offer för stora i kampen för de rättigheter dessa miljoner allt klarare inse sig ha fog att kräfva. Rysslands folk har nått den utvecklingspunkt individer såväl som nationer en gång måste nå, där självfbe-stämningsrätt blir ett kraf, som af ingen makt kan afvisas.

Närmast gäller det nu för de frisinnade, de oppositionella strömningarnas ledare att samla alla krafter och medel, att organisera sig gemensamt och enas om plan och metoder för den vidare aktion, som måste följa när förberedelserna hunnit tillräckligt långt. Svårigheterna därvid äro hvarken få eller ringa. Den officiella stämpel af revolution, som åsatts deras värksamhet,269

väcker misstro mot dem öfverallt och hos alla, som icke kunna eller vilja tränga så långt in i saken, att de förmå göra sig redo för huru oegentligt detta epitet är.

Men i mån som både den sociala och den revolutionära utvecklingen i Ryssland och deras inbördes sammanhang bli mera kända och riktigare uppfattade, är det att hoppas att det härutinnan skall bli annorlunda. De äga rätt till ett fullare mått af åtminstone moraliskt understöd af den civiliserade världen, dessa entusiastiska idealister, som hvarken begärt eller begära mera af sitt land än rättighet att fritt offra sig, sina krafter och sitt arbete för sina fattiga och okunniga bröders välfärd.

Större vinning för tidens kultur och civilisation vore svår att tänka sig, än den förvandlingen af det på rå, fysisk öfvermakt grundade ryska tsarväldet till en fri, lagbunden stat skulle medföra. Någon kraftigare impuls för framstegs- och frihetssträfvanden i andra delar af världen kunde icke gifvas, icke någon värksammare garanti för jordens frid och människornas goda vilja. Ingen hvars blick når utöfver dagens äflan och kif kan därför annat än på det varmaste önska de ryska kämparna för frihet och människorätt snabb framgång i de sträfvanden, som med så föga skäl benämnas revolutionära.

Att den slutliga segern blir deras, är det icke möjligt att betvifla. Men lika litet är det möjligt att med visshet förutsäga huruvida segern kommer att vinnas på fredligt eller våldsamt sätt — emedan det är omöjligt att säga huruvida Nikolai II någonsin kommer att inse visdomen af sin farfaders yttrande om lifsegenskapens upphäfvande: att det är bättre att omhvälfningen börjar uppifrån än nedifrån.